This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

600005790R

1830

M. TULLII CICERONIS

ERRINARUM

LIBRI SEPTEM.

AD FIDEM CODICUM MANU SCRIPTORUM

RECENSUIT

CAR. TIMOTH. ZUMPTIUS.

ADIECTA EST DIVERSITAS LECTIONIS ERNESTIANAE.

BEROLINI, 1830.
SUMPTIBUS FERD. DÜMMLERI.

437.

MUSAEUM

BIBLIOTHECA BODLEIANA

PRAEFATIO EDITORIS.

Etsi hanc Verrinarum textus descriptionem mox secutura est iusta editio cum commentariis, quibus singulorum locorum emendandi rationes explicantur, facere tamen nolui, ut librum scholis destinatum sine praefatione aliqua iudiciis hominum doctorum committerem. Quem cum prope biennium domi retinuissem, dum maior editio a typographo describeretur, quoniam et moles voluminis et meae interdum occupationes festinationem redemptoris morantur, emittere interim tamquam praecursorem placuit, simul ut, si qua utilitas ex laboribus nostris ad iuvenum studia redundare posset, ea ne iusto diutius retardaretur. Etenim hi libri propter argumenti ubertatem et orationis varietatem in primis digni sunt, qui legantur ab omnibus, quibus rerum Romanarum cognitio et praestantissimae linguae facultas expetenda videatur. Nulla enim pars rei publicae est, quam non attingant, nonnullae, quas paene

absolvant, de vectigalibus populi Romani, de administratione provinciarum, iudiciorum et publicorum et privatorum ratione: etiam historia artificum Graecorum, quamquam dissimulat orator eam studio sibi dignam videri, nemo tamen nescit, quam eximie his libris ad nostram cognitionem locupletetur. Sed haec vix opus est significare. Quid vero, quod eloquentiae Tullianae vis atque copia non ex alio immortalium eius operum tam clare elucet? quae in tanta rerum varietate quodcunque argumentum cepit, quamvis id a communi intelligentia remotum videatur, nunquam tamen non efficit, ut lectores et teneat, et moveat, et delectet. Itaque ex his libris princeps veterum rhetorum Quintilianus assidue exempla sumit cuiusque rei pro dignitate tractandae: ne hoc quidem ignorans, opinor, quantopere verborum paulo latius fusa copia et laeta quasi securitas, quam posthac orator, quo propius senili maturitati venit, magis magisque coercuit et astrinxit, uberitate sua incipientium ingenia et alat et ad conatum aliquid excitet.

Verum hac ipsa multiplici librorum utilitate factum videtur, ut, cum renascentibus in Italia litterarum studiis cupide legerentur et explicarentur, non tam librariorum ignorantia quam hominum mediocriter doctorum corrigendi et expla-

modi conata insigniter corrupti sint. Nam memorabile est nec satis adhuc animadversum, quemadmodum illa scholastica, ut ita dicam, interpolandi ratio, in eos maxime libros antiquos invaserit, ex quibus homines tum fere sermonis communis leges petere solebant: neque diversa in ea re orationum Verrinarum condicio est, quam Q. Curtii historiarum, de quibus in praefatione ad Curtium dixi. Editiones principes ex corruptis exemplaribus, quippe ad legendum facilioribus, expressae fideliter quidem, sed tamen parum accurate: mox cum homines docti ad edendum accederent, pluresque codices adhiberi coepissent, sublata manifesta vitia multa, relicta, quae utcunque viderentur explicari posse, haud pauciora: itaque vulgatae quaedam lectio constituta, a qua recedere nimis cito periculum putabatur. Itaque qui postea vetustiora et integriora exemplaria nacti corruptionem animadversam, qua cuique parte lateret, feliciter tollere conabantur, pro temerariis fere habebantur: nec iniuria, quoniam possessio et vetustas suum quoddam ius habet, nisi molestissimam idem homines operam suscipere vellent, ut in singulis locis, quid et vulgo legeretur et quid ipsi in libris manu scriptis invenissent, accurate indicarent, rationes etiam et argumenta adderent, cur et illud malum et hoc ve-

500005790R

30.
437.

BIBLIOTHECA BODLEIANA

PRAEFATIO EDITORIS.

Etsi hanc Verrinarum textus descriptionem mox secutura est iusta editio cum commentariis, quibus singulorum locorum emendandi rationes explicantur, facere tamen noluí, ut librum scholis destinatum sine praefatione aliqua iudiciis hominum doctorum committerem. Quem cum prope biennium domi retinuissem, dum maior editio a typographo describeretur, quoniam et moles voluminis et meae interdum occupationes festinationem redemptoris morantur, emittere interim tamquam praecursorem placuit, simul ut, si qua utilitas ex laboribus nostris ad iuvenum studia redundare posset, ea ne iusto diutius retardaretur. Etenim hi libri propter argumenti ubertatem et orationis varietatem in primis digni sunt, qui legantur ab omnibus, quibus rerum Romanarum cognitio et praestantissimae linguae facultas expetenda videatur. Nulla enim pars rei publicae est, quam non attingant, nonnullae, quas paene

absolvant, de vectigalibus populi Romani, de administratione provinciarum, iudiciorum et publicorum et privatorum ratione: etiam historia artificum Graecorum, quamquam dissimulat orator eam studio sibi dignam videri, nemo tamen nescit, quam eximie his libris ad nostram cognitionem locupletetur. Sed haec vix opus est significare. Quid vero, quod eloquentiae Tullianae vis atque copia non ex alio immortalium eius operum tam clare elucet? quae in tanta rerum varietate quodcunque argumentum cepit, quamvis id a communi intelligentia remotum videatur, numquam tamen non efficit, ut lectores et teneat, et moveat, et delectet. Itaque ex his libris princeps veterum rhetorum Quintilianus assidue exempla sumit cuiusque rei pro dignitate tractandae: ne hoc quidem ignorans, opinor, quantopere verborum paulo latius fusa copia et laeta quasi securitas, quam posthac orator, quo propius senili maturitati venit, magis magisque coercuit et astrinxit, ubertate sua incipientium ingenia et alat et ad conatum dum aliquid excitet.

Verum hac ipsa multiplici librorum utilitate factum videtur, ut, cum renascentibus in Italia litterarum studiis cupide legerentur et explicarentur, non tam librariorum ignorantia quam hominum mediocriter doctorum corrigendi et expla-

modi contra insigniter corrupti sint. Nam memorabile est nec satis adhuc animadversum, quemadmodum illa scholastica, ut ita dicam, interpolandi ratio, in eos maxime libros antiquos invaserit, ex quibus homines tum fere sermonis communis leges petere solebant: neque diversa in ea re orationum Verrinarum condicio est, quam Q. Curtii historiarum, de quibus in praefatione ad Curtium dixi. Editiones principes ex corruptis exemplaribus, quippe ad legendum facilioribus, expressae fideliter quidem, sed tamen parum accurate: mox cum homines docti ad edendum accederent, pluresque codices adhiberi coepissent, sublata manifesta vitia multa, relicta, quae utcunque viderentur explicari posse, haud pauciora: inque vulgatis quaedam lectio constituta, a qua recedere nimis cito periculum putabatur. Itaque qui postea vetustiora et integriora exemplaria nacti corruptionem animadversam, qua cuique parte laborabat, feliciter tollere conabantur, pro temerariis fere habebantur: nec iniuria, quoniam possessio et vetustas suum quoddam ius habet, nisi molestissimam eidem homines operam suscipere vellent, ut in singulis locis, quid et vulgo legeretur et quid ipsi in libris manu scriptis invenissent, accurate indicarent, rationes etiam et argumenta adderent, cur et illud malum et hoc ve-

rum existimari deberet. Qui hoc laboris in illa veterum editorum securitate non detrectarunt, facile reliquis et fidem et iudicium probarunt, atque operae pretium fecerunt, velut P. Nannius in libro II et III, Graevius in IV et V, quamquam ille quidem iusto parcius suo thesauro usus est, hic omnem rem levius et confusius egit. Verum alii, qui sua fide contenti, credi sibi voluerunt, non docere incredibilos, frustra laborarunt, et a posteris ingenii quidem laudem, quam non meruerunt, fidei autem, qua maxime re laudari potuerunt, acerbam reprehensionem invenerunt, sicut Car. Stephanus et Dionysius Lambinus. Et Stephanus quidem, quam laudem in his libris mereatur, neque tum quisquam magnopere curavit, et hodie plerique omnes ignorant. Lambinus cum acrior et vehementior esset, et magnopere sibi propter inutilia quaedam commenta sua placeret, simile fere fatum habuit ac Franciscus Modius in Q. Curtio, tantumque abfuit ut, quod speraverat, omnium assensum et laudem inveniret, ut suspiciones peritorum, odia stultorum moveret. Itaque evenit, ut Iani Gruteri tardum ingenium et in summa negligentia confidentissimum lectionis, quam vulgatam et vetustatis iure sacratam putaret, patrocinium, facilem et perfectam victoriam reportaret de illis restituendae veritatis male sus-

tantis comitibus. Neque post longum intervallum Io. Aug. Ernestius, quamvis editorum merita separate perpendisse videretur, et ipse haberet codicem, quem si diligenter tractare voluisset, multo de Stephano iudicare, fructuosius Lambini copiis uti potuisset, animum liberaverat a superstitiosa veterum editionum reverentia: et quae ab illis discrepabant pleraque aut silentio tegere, aut artificiosis rationibus oppugnare potius, quam explorare malebat. Unus Garatonius, qui fuit diligentia et iudicii subtilitate, certiore quadam ratione usus de fide vulgatae lectionis dubitare coepit, multisque in locis, quanto rectiora aput contemptos illos et dudum damnatos legerentur, peritissime demonstravit. Eius vestigia cum Beckius et Schützius pressissent, non persecuti essent longius, nuperrime extitit Orellius, qui quod Garatonius experimenti causa incepérat, perficere in hac quidem parte Ciceronis conatus est: sed ne is quidem in admirabili industria variantium lectionum e libris editis excerpendarum operae pretium fecit, quandoquidem falsa deceptus opinione de ratione editionum Lambinianarum, cum multa recte aut correxisset aut annotasset saltem, non minus multa et praestantissima quaeque omisit.

Nimirum totum hoc recensendi negotium, si

non niti nisi editis libris, ad certum quendam finem perduci nequit nec in tanta varietate editionum et ipsorum editorum dissensu et inconstantia unquam satis certo cognosces, quid e libris manu scriptis ductum, quid de coniectura positum aut secure relictum sit, saepissimeque fieri necesse est, ut, quae nullam veritatis fidem habent, tamquam explorata et indubitata defendas. Itaque ego quidem olim, annis abhinc ferme quattuordecim, cum animum adiecissem ad recensendum Verrinarum textum, commotus praestantissimis lectionibus, quas in editionibus Stephani et Lambini a nemine animadversas, ac partim ne ab ipsis quidem illis in textum receptas, latere animadvertissem, nihil antiquius habui, quam ut quaererem sedulo, nam quos codices manu scriptos nanciscerer, quibus fontem illarum lectionum invenire possem, quas facile intellexissem non posse ne doctissimi quidem hominis ingenio natas esse. Neque studium meum eventus destituit. Nactus sum sedecim codices manu scriptos, quos partim ipse contuli, partim per amicos conferendos curavi, partim quorum excerpta ab Hieronymo Lagomarsinio facta vir summus B. G. Niebuhrius, sua manu Romae, ubi asservantur, descripta, benigne mihi utenda concessit: et inter eos haud paucos singularis praestantiae, ambos

Guelferbytanos, tres Parisinos numeris 4588, 7776, 7823, a me A. B. D. notatos, duos Lagomarsinianos numeris 29 et 42 ab eo, qui contulit, insignitos. Quibus rei gerendae praesidiis instructus, cum iam non indigerem magnopere editionum veterum, tamen eas tum denique certo indicare poteram, qua quisque editor ratione suae copiae usus esset: atque hoc prorsus intellegebam, textum Verrinarum, qui vulgo circumfertur, ita corruptum esse, ut ipse Cicero, si ex inferis rediret, deploraturus esset, tantam elegantiam tam foede esse inquinatam. Accuratiorem harum rerum expositionem commentariis reservari necesse est: nunc, cum textum emendatum edo, ne quis ita me accuset, tamquam alterum vel Modium vel Lambinum, quasi mihi meoque ingenio adscribi velim, quae recte fecerim, codicibus quae prave, hoc liquido confirmo, nihil me in vulgata lectione, quam Ernestianam nunc quidem esse pono, praeter aperta quaedam menda operarum et interpunctionem, correxisse, quin indicarim, nihil ex mea vel cuiusquam coniectura in textum recepisse, quin addiderim, quid vulgo edi soleat, aut, si illud quoque e coniectura est, quid in codicibus meis legatur. Quo quid amplius in brevitate huiusmodi editionum exoptent, nec scio nec curo. Utinam a primis inde temporibus sic veteres scri-

speciem admixtam, quarum probabilem cognitionem cum olim mihi comparassem, quo loco habendae et quatenus adhibendae essent, non ignorare mihi videbar. Habent hic igitur eloquentiae Latinae studiosi amplam materiem, in qua suum iudicium, quid vere, quid falso dictum videatur, exerceant. Ego quidem libenter reminiscor, saepissime animum inter molestiam codicum conferendorum aut lectionum exquirendarum insperato gaudio perfusum et recreatum esse, cum inciderem in lectiones, quarum manifesta veritate omnis verborum et sententiarum obscuritas subito discuteretur. Quam delectationem nunc remota molestia si Tu quoque, mi lector, senseris, animumque et rerum cognitione et intuenda orationis praestantia iuveris, dignum laboris mei fructum, cum alium nec petam nec expectem, percepisse me putabo.

Ceterum ad legendi facultatem rerumque in magna varietate ordinem et continuationem tenendam, vetus institutum revocavi marginalium apponendorum typorumque rationis variandae, imprimis, ut opinor, incipientibus utile, qui in tarda lectione saepe quo loco tractationis versentur, quid iam sit demonstratum, quid sequi debeat, obliviscuntur. Neque enim nunquam non rebus praecipue animus intendendus, quarum percepta

ratione etiam verba facilius intelligantur, et animus incitatur, ut cognoscere cupiat, properet, finem appetat. Quid vero quod veterum oratorum praestantissima opera non raro in scholis ita leguntur, ut quae de re agatur, quid probandum, quid refutandum sit, neque doctores neque discipuli curent, contenti verbi causa si hoc sibi persuaserint, Verrem fuisse bipedum omnium nequissimum? Ego vero multo malim Ciceroni ab initio non credi, argumenta exquiri, de firmitate eorum dubitari, defensiones potius adversae cogitari, ut orator ita legatur, quemadmodum legi esse voluit, neve loquax in manifesta re, sed in dubia ac difficili bene versatus et eloquentiae laude dignus fuisse videatur.

Scrib. Berolini a. d. XIV Cl. Maias 1830.

ratione etiam verba facilius intelleguntur, et animus incitatur, ut cognoscere cupiat, properet, finem appetat. Quid vero quod veterum oratorum praestantissima opera non rare in scholis ita leguntur, ut quae de re agatur, quid probandum, quid refutandum sit, neque doctores neque discipuli curent, contenti verbi causa si hoc sibi persuaserint, Verrem fuisse bipedum omnium nequissimum? Ego vero multo malim Ciceroni ab initio non credi, argumenta exquiri, de firmitate eorum dubitari, defensiones potius adverse cogitari, ut orator ita legatur, quemadmodum legi esse voluit, neve loquax in manifesta re, sed in dubia aut difficili bene versatus et eloquentiae laude dignus fuisse videatur.

Scrib. Berolini a. d. XIV Cal. Maias 1830.

PRAEFATIO EDITORIS.

Etsi hanc Verrinarum textus descriptionem mox secutura est iusta editio cum commentariis, quibus singulorum locorum emendandi rationes explicantur, facere tamen nolui, ut librum scholis destinatum sine praefatione aliqua iudiciis hominum doctorum committerem. Quem cum prope biennium domi retinuissem, dum maior editio a typographo describeretur, quoniam et moles voluminis et meae interdum occupationes festinationem redemptoris morantur, emittere interim tamquam praecursorem placuit, simul ut, si qua utilitas ex laboribus nostris ad iuvenum studia redundare posset, ea ne iusto diutius retardaretur. Etenim hi libri propter argumenti ubertatem et orationis varietatem in primis digni sunt, qui legantur ab omnibus, quibus rerum Romanarum cognitio et praestantissimae linguae facultas expetenda videatur. Nulla enim pars rei publicae est, quam non attingant, nonnullae, quas paene

multa iis benigne promisisset. Accessit his non ignobilis futura de Verre victoria, quia a Metellis, Scipionibus, et multis aliis nobilibus viris, et praecipue ab Hortensio ipso defenderetur, facile et principe in senatu propter nobilitatem, et in foro ob eloquentiam rege causarum, et eodem consule designato cum Q. Metello fratre Metellorum, alterius praetoris Siculi, alterius praetoris urbani. His ita constitutis extitit Q. Caecilius Niger, domo Siculus, et quaestor Verris, et eiusdem, ut ipse dicebat, inimicus, qui se potius accusatorem contenderet constitui oportere, has afferens causas. Unam, quod ab eo laesus, et ob hoc iure illi sit inimicus, quare praevaricator esse non possit. Alteram, quod cum quaestor ei tum fuerit, etiam sine[1] *quaestione crimina noverit Verris. Tertiam, quod Siculus pro Siculis agat. Hujuscemodi propositionibus Cicero designatus aedilis his sex capitibus respondet, accusatorem eum esse oportere: Qui invitus cogitur religione officii, rogatus ab omnibus Siculis: Qui pro republica agat: Quem volunt, qui accusant: Quem metuit, qui accusatur: Qui idoneus est facundia et innocentia: Qui hoc facit imitatione maiorum. Divisio principalis una de se ipso, altera de contentione sui et Caecilii. Divinatio dicitur haec oratio, quia non de facto quaeritur, (haec*[2] *coniectura,) sed de futuro, quae est divinatio, uter debeat accusare. Alii ideo putant divinationem dici, quod iniurati iudices in hac causa sedeant, ut, quod velint, praesentire de utroque possint.*

---

1) *De coniect. nostra. Libri mss.* etiam ipse in quaestione *vel* etiam ipse in quaestura.

2) quia non de facto quaeritur et coniectura.

Alii, quod res agatur sine testibus et sine tabulis, et his remotis argumenta sola sequantur iudices, et quasi divinent. Agitur autem causa senatoriis iudiciis in invidia apud populum constitutis corruptione multorum, vexatis provinciis omnibus, ac sociis populi Romani fessis toto orbe terrarum, [1]) *accusatoribus praevaricatione infamibus, flagitante plebe iudicia equestris ordinis, quae ferme ante annos X victor Sulla sustulerat, cognoscente de pecuniis repetundis M'. Glabrione praetore, et amplissimis quibusque senatorii ordinis iudicantibus, summa exspectatione cunctorum. Genus causae, honestum. Status, qualitas negotialis comparativa de constituendo accusatore, qui potissimum de duobus, aut qui solus accuset: dicit enim Caecilius, aut a se accusandum esse Verrem, aut a se quoque.*

Si quis vestrum, iudices, aut eorum qui adsunt, forte miratur, me, qui tot annos in causis iudiciisque publicis ita sim versatus, ut defenderim multos, laeserim neminem, subito nunc mutata voluntate ad accusandum descendere: is, si mei consilii causam rationemque cognoverit, una et id, quod facio, probabit, et in hac causa profecto neminem praeponendum mihi esse [2]) actorem putabit. 1 Exordium.

Cum quaestor in Sicilia fuissem, iudices, itaque ex ea provincia decessissem, ut Siculis omnibus iucundam diuturnamque memoriam quaesturae nominisque mei relinquerem, factum est, uti cum summum 2

1) *Additur fere* libidine et iniquitate Romanorum magistratuum, *de coniect. Hotomanni.* 2) esse mihi.

in veteribus patronis multis, tum nonnullum etiam in me praesidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur. Qui nunc populati atque vexati, cuncti ad me publice saepe venerunt, ut suarum fortunarum omnium causam defensionemque susciperem: me saepe esse pollicitum, saepe ostendisse dicebant, si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum. Venisse
3 tempus aiebant, non iam ut commoda sua, sed ut vitam salutemque totius provinciae defenderem: sese iam ne deos quidem in suis urbibus, ad quos confugerent, habere, quod eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset: quas res luxurias in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset, eas omnes sese hoc uno praetore per triennium pertulisse: rogare et orare, ne illos supplices aspernarer, quos, me incolumi, nemini supplices esse oporteret.

2 Tuli graviter et acerbe, iudices, in eum me locum adduci, [1]) ut aut eos homines spes falleret, qui opem a me atque auxilium petissent, aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. Dicebam, eos habere [2]) actorem Q. Caecilium, qui praesertim quaestor in sua provincia fuisset. [3]) Quo ego adiumento sperabam hanc a me posse molestiam [4]) demoveri, id mihi erat adversarium maxime. Nam illi multo mihi hoc facilius remisissent, si istum non nossent, aut si iste apud eos
5 quaestor non fuisset. Adductus sum, iudices, officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, ve-

1) adductum. 2) habere eos. 3) quaestor in eadem prov. post me quaestorem fuisset. 4) molestiam posse.

teri consuetudine institutoque maiorum, ut onus huius[1]) laboris atque officii, non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore, mihi suscipiendum putarem.

Quo in negotio tamen illa me res, iudices, consolatur, quod haec, quae videtur esse accusatio mea, non potius accusatio quam defensio est existimanda. Defendo enim multos mortales, multas civitates, provinciam Siciliam totam. Quamobrem, quia unus mihi[2]) est accusandus, propemodum manere in instituto meo videor, et non omnino a defendendis hominibus sublevandisque discedere. Quodsi hanc 6
causam tam idoneam, tam illustrem, tam gravem non haberem; si aut hoc a me Siculi non petissent, aut mihi cum Siculis causa tantae necessitudinis non intercederet, et hoc, quod facio, me reipublicae causa facere profiterer, ut homo singulari cupiditate, audacia, scelere praeditus, cuius furta atque flagitia non in Sicilia solum, sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romae denique ante oculos omnium maxima turpissimaque nosseimus, me agente in iudicium vocaretur: quis tandem esset, qui meum factum aut consilium posset reprehendere? Quid est, pro deum ho- 3
minumque fidem! in quo ego reipublicae plus hoc tempore prodesse possim? Quid est, quod aut populo Romano gratius esse debeat, aut sociis exterisque nationibus optatius esse possit, aut saluti fortunisque omnium magis accommodatum sit? Populatae, vexatae, funditus eversae provinciae, socii stipendiariique populi Romani afflicti, miseri, iam non salutis spem, sed solatium exitii[3]) quaerunt. Qui iudicia manere 8
apud ordinem senatorium volunt, queruntur, accusatores se idoneos non habere; qui accusare possunt,

1) hoc. 2) si mihi unus. 3) exitii solatium.

iudiciorum severitatem desiderant. Populus Romanus interea, tametsi multis incommodis difficultatibusque affectus est, tamen nihil aeque in republica atque illam veterem iudiciorum vim gravitatemque requirit. Iudiciorum desiderio tribunicia potestas efflagitata est: iudiciorum levitate ordo quoque alius ad res iudicandas postulatur: iudicum culpa atque dedecore etiam censorium nomen, quod asperius antea populo videri solebat, id nunc poscitur, id iam populare atque
9 etiam[1]) plausibile factum est. In hac libidine hominum nocentissimorum, in populi Romani cotidiana querimonia, iudiciorum infamia, totius ordinis offensione cum hoc unum his tot incommodis esse remedium[2]) arbitrarer, ut homines idonei atque integri causam reipublicae legumque susciperent: fateor, me salutis omnium causa ad eam partem accessisse reipublicae sublevandae, quae maxime laboraret.

10 Divisio Nunc, quoniam, quibus rebus adductus ad causam accesserim, demonstravi, dicendum necessario est de contentione nostra, ut in constituendo accusatore quid sequi possitis habeatis. Ego sic intelligo, iudices: cum de pecuniis repetundis nomen cuiuspiam deferatur, si certamen inter aliquos sit, cui potissimum delatio detur, haec duo in primis spectari oportere, quem maxime velint actorem esse ii, quibus factae esse dicantur iniuriae, et quem minime velit is, qui eas iniurias fecisse arguatur.

4 Argumentationis pars I. In hac causa, iudices, tametsi utrumque esse arbitror perspicuum, tamen de utroque dicam, et de eo prius, quod apud vos plurimum debet valere, hoc est, de voluntate eorum, quibus iniuriae factae sunt; quorum causa iudicium de pecuniis re-

1) *abest.* 2) remedium esse.

repetundis est constitutum? Siciliam provinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum civitates vastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. Adsunt, queruntur Siculi universi: ad meam fidem, quam habent spectatam iam et diu cognitam, confugiunt: auxilium sibi per me a vobis atque a populi Romani legibus petunt: me defensorem calamitatum suarum, me ultorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui, me actorem causae totius esse voluerunt. Utrum, Q. Caecili, hoc dices, me non Sicu- 12
lorum rogatu ad causam accedere, an optimorum fidelissimorumque sociorum voluntatem apud hos gravem esse non oportere? Si id audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum esse simulas, maxime existimari vult, Siculos hoc a me non petisse: primum (a) causam inimici tui sublevabis, de quo non praeiudicium, sed plane iudicium iam factum putatur, quod ita percrebruit, Siculos omnes actorem suae causae contra illius iniurias quaesisse. Hoc si tu, 13
inimicus eius, factum negabis, quod ipse, cui maxime haec res obstat, negare non audet: videto, ne nimium familiariter inimicitias exercere videare. Deinde sunt testes, viri clarissimi nostrae civitatis, quos omnes a me nominari non est necesse: eos, qui adsunt, appellabo: quos, si mentirer, testes esse impudentiae meae minime vellem. Scit is, qui est in consilio, C. Marcellus: scit is, quem adesse video, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide atque praesidio Siculi maxime utuntur,[1]) quod omnino Marcellorum nomini tota illa provincia adiuncta est. Hi sciunt, hoc non 14
modo a me petitum esse, sed ita saepe et ita vehementer esse petitum, ut aut causa mihi suscipienda fuerit, aut officium necessitudinis repudiandum.

1) nituntur.

Sed quid ego his talibus testibus [1]) utor, quasi res dubia aut obscura sit? Adsunt homines ex tota provincia nobilissimi, qui praesentes vos orant atque obsecrant, iudices, ut in actore causae suae deligendo vestrum iudicium ab suo iudicio ne discrepet. Omnium civitatum totius Siciliae legationes adsunt, praeter duas civitates: quarum duarum, si adessent, duo crimina vel maxima minuerentur, quae cum his civita-
15 tibus C. Verri communicata sunt. At enim cur a me potissimum hoc praesidium petiverunt? Si esset dubium, petissent a me praesidium, necne, dicerem, cur petissent. Nunc vero, cum id ita perspicuum sit, ut oculis iudicare possitis, nescio cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id mihi obiiciatur, me po-
16 tissimum esse delectum. Verum id mihi non sumo, iudices, et hoc non modo in oratione mea non pono, sed ne in opinione quidem cuiusquam relinquo, me omnibus patronis esse praepositum. Non ita est: sed uniuscuiusque temporis, valetudinis, facultatis ad agendum ducta ratio est. Mea fuit semper haec in hac re voluntas et sententia, quemvis ut hoc mallem de iis, qui essent idonei, suscipere, quam me: me ut mallem, quam neminem.

5 Reliquum est iam, ut illud quaeramus, cum hoc
(b) constet, Siculos a me petisse, ecquid hanc rem apud vos animosque vestros valere oporteat: ecquid auctoritatis apud vos in suo iure repetundo socii populi Romani, supplices vestri, habere debeant. De quo quid ego plura commemorem? quasi vero dubium sit, quin tota lex de pecuniis repetundis sociorum
18 causa constituta sit. Nam civibus cum sunt ereptae pecuniae, civili fere actione et privato iure repetun-

1) His testibus.

tur: haec lex socialis est; hoc ius nationum exterarum est; hanc habent arcem, minus aliquanto nunc quidem munitam, quam antea, verumtamen, si qua reliqua spes est, quae sociorum animos consolari possit, ea tota in hac lege posita est, cuius legis non modo a populo Romano, sed etiam ab ultimis nationibus iampridem severi custodes requiruntur. Quis 19
ergo[1]) est, qui neget oportere eorum arbitratu lege agi, quorum causa lex sit constituta? Sicilia tota, si una voce loqueretur, hoc diceret: quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis urbibus, aedibus,[2]) delubris fuit; quod in unaquaque re, beneficio senatus[3]) populique Romani, iuris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti atque abstulisti; quo nomine abs te sestertium millies ex lege repeto. Si universa, ut dixi, posset loqui provincia,[4]) hac voce uteretur: quoniam id non poterat, harum rerum actorem, quem idoneum esse arbitrata est, ipsa delegit. In eius- 20
modi[5]) re quisquam tam impudens reperietur, qui ad alienam causam, invitis iis, quorum negotium est, accedere aut aspirare audeat? Si tibi, Q. Caecili, 6
hoc Siculi dicerent: te non novimus: nescimus qui sis: numquam te antea vidimus: sine nos per eum nostras fortunas defendere, cuius fides est nobis cognita: nonne id dicerent, quod cuivis probare deberent? nunc hoc dicunt: utrumque se nosse: alterum se cupere defensorem esse fortunarum suarum, alterum plane nolle. Cur nolint, etiamsi taceant,[6]) sa- 21
tis dicunt. verum non tacent. tamen his invitissimis te offeres? tamen in aliena causa loquere? tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potius, quam

1) igitur. 2) *Ex emendatione P. Manutii. Vulgo* sedibus. 3) senati. 4) prov. loqui posset. 5) huiusmodi. 6) tacent.

abs te defensos esse malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque velle sua causa,[1]) nec, si cupias, posse arbitrantur? Cur eorum spem exiguam reliquarum fortunarum, quam habent in legis et in[2]) iudicii severitate positam, vi extorquere conaris? cur te interponis, invitissimis his, quibus maxime lex consultum esse vult? cur de quibus in provincia non optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris evertere? cur his non modo persequendi iuris sui, sed etiam deplorandae calamitatis adimis po-
22 testatem? Nam,[3]) te actore, quem eorum affuturum putas, quos intelligis, non ut per te alium, sed ut per alium aliquem[4]) teipsum ulciscantur, laborare?

7 At enim solum id est, ut me Siculi maxime ve-
Argumentationis pars II. lint: alterum illud, credo, obscurum est, a quo Verres minime se accusari velit. Ecquis umquam tam palam de honore, tam vehementer de salute sua contendit, quam ille, atque illius amici, ne[5]) haec mihi delatio detur? Sunt multa, quae Verres in me esse arbitratur, quae scit in te, Q. Caecili, non esse: quae cuiusmodi in utroque nostrum sint, paulo post
23 commemorabo. Nunc tantum id dicam, quod tacitus tu mihi assentiare: nullam rem in me esse, quam ille contemnat; nullam in te, quam pertimescat. Itaque magnus ille defensor et amicus eius tibi suffragatur,[6]) me oppugnat; aperte ab iudicibus petit, ut tu mihi anteponare: et ait, hoc se honeste, sine ulla invidia, ac sine ulla offensione contendere. Non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum vehementius contendi, impetrare, reus ut absolvatur: non peto: sed ut potius ab hoc,[7]) quam ab illo accusetur, id peto.

---

1) suam causam. 2) et iudicii. 3) Num. 4) per aliquem. 5) ut ne. 6) Hortensius suffragatur. 7) ab hoc potius.

Da mihi hoc: concede, quod facile est, quod honestum, quod non invidiosum: quod cum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia, illud dederis, ut is absolvatur, cuius ego causa laboro. Et ait idem, ut 24
aliquis metus adiunctus sit ad gratiam, certos esse in consilio, quibus ostendi tabellas velit. id esse perfacile. non enim singulos ferre sententias, sed universos constituere: ceratam unicuique tabellam dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. Atque is non tam propter Verrem laborat, quam quod eum minime res tota delectat. Videt enim, si a pueris nobilibus, quos adhuc elusit, si a quadruplatoribus, quos non sine causa contempsit semper, ac pro nihilo putavit, accusandi voluntas ad viros fortes spectatosque homines translata sit, sese [1]) in iudiciis dominari non posse. Huic ego homini iam ante de- 8
nuntio, si a me causam hanc vos agi volueritis, rationem illi defendendi totam esse mutandam, et ita tamen mutandam, ut meliore et honestiore condicione sit, quam qua ipse esse vult; ut imitetur homines eos, quos ipse vidit amplissimos, L. Crassum et M. Antonium, qui nihil se arbitrabantur ad iudicia causasque amicorum, praeter fidem et ingenium, afferre oportere. Nihil erit quod, me agente, arbitretur, iudicium sine magno multorum periculo posse corrumpi. Ego in hoc iudicio mihi Siculorum cau- 26
sam receptam, populi Romani susceptam esse arbitror: ut mihi non unus homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi petiverunt, sed omnino improbitas, id quod populus Romanus iamdiu flagitat, extinguenda atque delenda sit. In quo quid [2]) eniti aut quid efficere possim, malo in aliorum spe relinquere, quam in oratione mea ponere.

1) se. 2) ego quid.

27 Tu vero, Caecili, quid potes? quo tempore, aut
A. Multa Caecilio deesse. qua in re non modo ceteris specimen [1]) aliquod dedisti, sed tute tui periculum fecisti? In mentem tibi non venit, quid negotii sit causam publicam sustinere? vitam alterius totam explicare, atque eam non modo in animis iudicum, sed etiam in oculis conspectuque omnium exponere? sociorum salutem, commoda provinciarum, vim legum, gravitatem iudicio-
9 rum defendere? Cognosce ex me, quoniam hoc primum tempus discendi nactus es, quam multa esse oporteat in eo, qui alterum accuset: ex quibus si unum aliquod in te cognoveris, ego iam tibi ipse istuc, quod expetis, mea voluntate concedam. Pri-
(a) mum integritatem atque innocentiam singularem. Nihil est enim, quod minus ferendum sit, quam rationem ab altero vitae reposcere eum, qui
28 non possit suae reddere. Hic ego de te plura non dicam: unum illud credo omnes animadvertere, te adhuc a [2]) nullis, nisi ab [3]) Siculis, potuisse cognosci: Siculos hoc dicere, cum eidem sint irati, cui tu te inimicum esse dicis, sese tamen, te actore, ad iudicium non affuturos. Quare negent, ex me non audies: hos patere id suspicari, quod necesse est. Illi quidem, ut est hominum genus nimis acutum et suspiciosum, non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare velle arbitrantur, sed, quod [4]) iisdem litteris illius praetura et tua quaestura consignata sit, asportare te velle ex Sicilia litteras suspicantur.

(b) 29 Deinde accusatorem firmum verumque esse oportet. Eum ego si te putem cupere esse, facile intelligo, esse non posse. Nec ea dico, quae, si dicam, tamen infirmare non possis: te, antequam

---

1) specimen ceteris. 2) ab. 3) a. 4) cum.

de Sicilia decesseris, in gratiam redisse cum Verre: Potamonem, scribam et familiarem tuum, retentum esse a Verre in provincia, cum tu decederes: M. Caecilium, fratrem tuum, lectissimum atque ornatissimum adolescentem, non modo non adesse, neque tecum tuas iniurias persequi, sed esse cum Verre, et [1]) cum illo familiarissime atque amicissime vivere. Sunt haec et alia in te falsi accusatoris signa permulta, quibus ego nunc non utor: hoc dico, te, si maxime capias, tamen verum accusatorem non esse posse. [2]) Video enim permulta esse crimina, quorum tibi societas cum Verre eiusmodi est, ut ea in accusando attingere non audeas. Queritur Sicilia tota, C. Verrem ab aratoribus, cum frumentum sibi in cellam imperavisset, et cum esset tritici modius HS II, pro frumento in modios singulos duodenos sestertios exegisse. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, iniuria non ferenda. Ego hoc uno crimine illum condemnem necesse est: tu, Caecili, quid facies? Utrum hoc tantum crimen praetermittes, an obiicies? Si obiicies, idne alteri crimini dabis, quod eodem tempore, in eadem provincia, tu ipse fecisti? Audebis ita accusare alterum, ut, quo minus tute condemnere, recusare non possis? Sin praetermittes: qualis erit tua ista [3]) accusatio, quae, domestici periculi metu, certissimi et maximi criminis non modo suspicionem, verum etiam mentionem ipsam pertimescat? Emptum est ex S. C. frumentum ab Siculis, praetore Verre, pro quo frumento pecunia omnis soluta non est. Grave est hoc crimen in Verrem: grave, me agente: te accusante, nullum. Eras enim tu quaestor: pecuniam publicam tu tractabas: ex qua, etiamsi

1) *Abest* et. 2) esse non posse. 3) ista tua.

cuperet praetor, tamen ne qua deductio fieret, magna ex parte tua potestas erat. Huius quoque igitur criminis, te accusante, mentio nulla fiet. Silebitur toto iudicio de maximis et notissimis illius furtis et iniuriis. Mihi crede, Caecili, non potest in accusando socios vere defendere is, qui cum reo crimi-
33 num societate coniunctus est. Mancipes a civitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. Quid? hoc Verre praetore factum est solum? non: sed etiam quaestore Caecilio. Quid igitur? daturus es huic crimini, quod et potuisti prohibere, ne fieret, et debuisti, an totum id relinques? Ergo id omnino Verres in iudicio suo non audiet, quod cum faciebat, quemadmodum
11 defensurus esset, non reperiebat. Atque ego haec, quae in medio posita sunt, commemoro. Sunt alia magis occulta furta: quae ille, ut istius, credo, animos atque impetus retardaret, benignissime cum
34 quaestore suo [1]) communicavit. Haec tu scis ad me esse delata: quae si velim proferre, facile omnes intelligent, vobis inter vos non modo voluntatem fuisse coniunctam, sed ne praedam quidem adhuc esse divisam. Quapropter si tibi indicium postulas dari, quod tecum una fecerit, concedo, si id lege permittitur: sin autem de accusatione dicimus, concedas oportet iis, qui nullo suo peccato impediuntur, quo minus
35 alterius peccata demonstrare possint. Ac vide, quantum interfuturum sit inter meam et [2]) tuam accusationem. Ego etiam quae tu sine Verre commisisti, Verri crimini daturus sum, quod te non prohibuerit, cum summam ipse haberet potestatem: tu contra ne quae ille quidem fecit obiicies, ne qua ex parte coniunctus cum eo reperiare.

Quid?

1) cum quaestore suo benignissime. 2) atque.

Quid? illa, Caecili, contemnendane tibi videntur (c)
esse, sine quibus causa sustineri, praesertim tanta,
nullo modo potest? aliqua facultas agendi? ali-
qua dicendi consuetudo? aliqua in foro, iu-
diciis, legibus aut ratio, aut exercitatio?
Intelligo, quam scopuloso difficilique in loco verser.
nam cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa in- 36
genii atque eloquentiae multo molestissima. Quam-
obrem nihil dico de meo ingenio: neque est, quod
possim dicere: neque, si esset, dicerem. aut enim
id mihi satis est, quod est de me opinionis, quic-
quid est: aut, si id parum est, ego maius id com-
memorando facere non possum. De te, Caecili, iam 12
mehercule hoc extra hanc contentionem certamenque
nostrum familiariter tecum loquar: tu ipse quemad-
modum existimes, vide etiam atque etiam, et tu te
collige, et qui sis, et quid facere possis, considera.
Putasne, te posse de maximis acerbissimisque rebus,
cum causam sociorum fortunasque provinciae, ius
populi Romani gravitatemque[1]) iudicii legumque sus-
ceperis, tot res, tam graves, tam varias, voce, me-
moria, consilio, ingenio, sustinere? Putasne, te posse,
quae C. Verres in quaestura, quae in legatione, quae
in praetura, quae Romae, quae in Italia, quae in
Achaia, Asia, Pamphyliaque peccarit,[2]) ea, quem-
admodum locis temporibusque divisa sint, sic crimi- 38
nibus et oratione distinguere? Putasne posse, id quod
in eiusmodi reo maxime necessarium est, facere, ut
quae ille libidinose, quae nefarie, quae crudeliter fe-
cerit, ea aeque acerba et indigna videantur esse his,[3])
qui audient, atque illis visa sunt, qui senserunt?
Magna sunt ea, quae dico, mihi crede: noli haec 39

1) gravitatem. 2) patrarit. 3) iis.

contemnere. dicenda, demonstranda, explicanda sunt omnia: causa non solum exponenda, sed etiam graviter copioseque agenda est: perficiendum est, si quid agere aut proficere [1]) vis, ut homines te non solum audiant, verum etiam libenter studioseque audiant. In quo si te multum natura adiuvaret; si optimis a pueritia disciplinis atque artibus studuisses, et in his elaborasses; si litteras Graecas Athenis, non Lilybaei, Latinas Romae, non in Sicilia, didicisses: tamen esset magnum, tantam causam, tam expectatam, et diligentia consequi, et memoria complecti, et oratione
40 exponere, et voce et viribus sustinere. Fortasse dices, Quid? ergo haec in te sunt omnia? Utinam quidem essent! verumtamen ut esse possent, magno studio mihi a pueritia est elaboratum. Quodsi ego haec, propter magnitudinem rerum ac difficultatem, assequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi: quam longe tu te ab his rebus abesse arbitrare, quas non modo antea nunquam cogitasti, sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quae et quantae sint, suspi-
13 cari potes? Ego, qui, sicut omnes sciunt, in foro iudiciisque ita verser, ut eiusdem aetatis aut nemo aut pauci plures causas defenderint; et qui omne tempus, quod mihi ab amicorum negotiis datur, in his studiis laboribusque consumam, quo paratior ad usum forensem promptiorque esse possim: tamen, ita mihi deos [2]) velim propitios, ut, cum illius temporis mihi venit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum sit, non solum commoveor animo,
42 sed etiam toto corpore perhorresco. Iam nunc mente et cogitatione prospicio, quae tum studia hominum, qui concursus futuri sint: quantam expectationem

1) perficere. 2) deos mihi.

magnitudo iudicii sit allatura: quantam auditorum multitudinem infamia C. Verris [1]) concitatura: quantam denique audientiam orationi meae improbitas illius factura. Quae cum cogito, iam nunc timeo, quidnam pro offensione hominum, qui illi inimici infensique sunt, et expectatione omnium, et magnitudine rerum, dignum eloqui possim. Tu horum ni- 43
hil metuis, nihil cogitas, nihil laboras? et si quid ex vetere aliqua oratione, *Iovem ego optimum maximum*, aut *Vellem, si fieri potuisset, iudices*, aut aliquid eiusmodi ediscere potueris, praeclare te paratum in iudicium venturum arbitraris? Ac, si tibi nemo responsurus esset, tamen ipsam causam, ut ego arbitror, demonstrare non posses. Nunc ne illud 44
quidem cogitas, tibi cum homine disertissimo et ad dicendum paratissimo futurum esse certamen, qui cum modo disserendum, modo omni ratione pugnandum certandumque sit? Cuius ego ingenium ita laudo, ut non pertimescam, ita probo, ut me ab eo delectari facilius, quam decipi putem posse. Nunquam 14
ille me opprimet consilio: nunquam ullo artificio pervertet: nunquam ingenio me suo labefactare atque infirmare conabitur. novi omnes hominis petitiones rationesque dicendi: saepe in iisdem, saepe in contrariis causis versati sumus. Ita contra me ille dicet, quamvis sit ingeniosus, ut nonnullum etiam de suo ingenio iudicium fieri arbitretur. Te vero, 45
Caecili, quemadmodum sit elusurus, quam omni ratione iactaturus, videre iam videor: quotiens ille tibi potestatem optionemque facturus sit, ut eligas utrum velis, factum esse, necne, verum esse, an falsum; utrum dixeris, id contra te futurum. Qui tibi aestus,

1) C. Verris infamia.

qui error, quae tenebrae, dii immortales! erunt, homini minime malo? Quid? cum accusationis tuae membra dividere coeperit, et in digitis suis singulas
46 partes causae constituere? Quid? cum unumquidque [1]) transigere, expedire, absolvere? Ipse profecto metuere incipies, ne innocenti periculum facesseris. Quid? cum commiserari, conqueri, et ex illius invidia deonerare aliquid, et in te traiicere coeperit? commemorare quaestoris cum praetore necessitudinem constitutam? morem maiorum? sortis religionem? Poterisne eius orationis subire invidiam? Vide modo: etiam atque etiam considera. mihi enim videtur periculum fore, ne ille non modo verbis te obruat, sed gestu ipso ac motu corporis praestringat aciem ingenii tui, teque ab institutis tuis cogitationi-
47 busque abducat. Atque huiusce rei iudicium iam continuo video futurum. Si enim mihi hodie respondere ad haec, quae dico, potueris; si ab isto libro, quem tibi magister ludi, nescio qui, ex alienis orationibus compositum dedit, verbo uno discesseris: posse te et illi quoque iudicio non deesse, et causae atque officio tuo satisfacere arbitrabor: sin mecum in hac prolusione nihil fueris, quem te in ipsa pugna cum acerrimo adversario fore putemus?

(d) 15 Esto: ipse nihil est, nihil potest: at venit paratus cum subscriptoribus exercitatis et disertis. Est tamen hoc aliquid: tametsi non est satis. Omnibus enim rebus is, qui princeps in agendo est, ornatissimus et paratissimus esse debet. Verumtamen L. Apuleium esse video proximum subscriptorem, hominem non aetate, sed usu forensi atque
48 exercitatione tironem. Deinde, ut opinor, habet Alie-

1) unumquodque.

num,[1]) hunc tamen a subselliis: qui, quid in dicendo posset, nunquam satis attendi, in clamando quidem video eum esse bene robustum atque exercitatum. In hoc spes tuae sunt omnes: hic, si tu eris actor constitutus, totum iudicium sustinebit. At ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum potest, sed consulet laudi et existimationi tuae, et ex eo, quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid esse videare. Ut in actoribus Graecis fieri videmus, saepe illum, qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere, quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maxime excellat: sic faciet Alienus: tibi serviet, tibi lenocinabitur; minus aliquanto contendet, quam potest. Iam hoc consi- 49
derate, cuiusmodi accusatores in tanto iudicio simus habituri, cum et ipse Alienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit, et Caecilius tum denique se aliquid futurum putet, si Alienus minus vehemens fuerit, et sibi primas in dicendo partes concesserit. Quartum quem sit habiturus, non video, nisi quem forte ex illo grege moratorum, qui subscriptionem sibi postularunt, cuicunque vos delationem dedissetis. Ex quibus, alienissimis homini- 50
bus, ita paratus venis, ut tibi hospes aliquis sit recipiendus. Quibus ego non sum tantum honorem habiturus, ut ad ea, quae dixerint, certo loco, aut singillatim unicuique, respondeam. sic breviter, quoniam non consulto, sed casu in eorum mentionem incidi, quasi praeteriens satisfaciam universis. Tantane vo- 16
bis inopia videor esse amicorum, ut mihi non ex his, quos mecum adduxerim, sed de populo subscri-

1) Allienum.

ptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum est, ut mihi causam praeripere conemini potius, quam aliquos a columna Maenia vestri ordinis reos reperia-
51 tis? Custodem, inquit, Tullio me apponite. Quid? mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas capsas admisero? qui non solum, ne quid enunties, sed etiam ne quid auferas, custodiendus sis. Sed de isto custode toto sic vobis brevissime respondebo: non esse hos tales viros commissuros, ut ad causam tantam, a me susceptam, mihi creditam, quisquam subscriptor, me invito, aspirare possit. Etenim fides mea custodem repudiat, diligentia speculatorem reformidat.

52 Verum, ut ad te, Caecili, redeam, quam multa
B. Etiam quae pro se esse dicat, contra ipsum esse, te deficiant, vides: quam multa sint in te, quae reus nocens in accusatore suo cupiat esse, profecto iam intelligis. Quid ad haec dici potest? non enim quaero, quid tu dicturus sis: video mihi non te, sed hunc librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet: qui, si te recte monere volet, suadebit tibi, ut hinc discedas, neque mihi verbum ullum respondeas. Quid enim dices? an id, quod dictitas,
(a) iniuriam tibi fecisse Verrem? Arbitror. neque enim esset verisimile, cum omnibus Siculis faceret iniurias, te illi unum eximium, cui consuleret, fuisse.
53 Sed ceteri Siculi ultorem suarum iniuriarum invenerunt: tu, dum tuas iniurias per te, id quod non potes, persequi conaris, id agis, ut ceterorum quoque iniuriae sint impunitae atque inultae: et hoc te praeterit, non id solum spectari solere, qui debeat, sed etiam illud, qui possit ulcisci. in quo utrumque sit, eum superiorem esse; in quo alterum, in eo non, quid is velit, sed quid facere possit, quaeri solere.
54 Quodsi ei potissimum censes permitti oportere accu

sandi potestatem, cui maximam C. Verres iniuriam fecerit: utrum tandem censes hos[1]) iudices gravius ferre oportere, te ab illo esse laesum, an provinciam Siciliam esse vexatam ac perditam? Opinor, concedis, multo hoc et esse gravius, et ab omnibus ferri gravius oportere. Concede igitur, ut tibi anteponatur in accusando provincia. nam provincia accusat, cum is agit causam, quem sibi illa defensorem sui iuris, ultorem iniuriarum, actorem causae totius adoptavit. At eam tibi C. Verres fecit iniuriam, quae 17
ceterorum quoque animos posset alieno incommodo commovere. Minime. nam id quoque ad rem pertinere arbitror, qualis iniuria dicatur, quae causa inimicitiarum proferatur. Cognoscite ex me. nam iste eam profecto, nisi plane nihil sapit, nunquam proferet. Agonis quaedam est,[2]) Lilybaetana, liberta Veneris Erycinae: quae mulier ante hunc quaestorem copiosa plane et locuples fuit. Ab hac praefectus Antonii quidam symphoniacos servos abducebat per iniuriam, quibus se in classe uti velle dicebat. Tum illa, ut mos in Sicilia est omnium Veneriorum[3]) et eorum, qui a Venere se liberaverunt, ut praefecto illi religionem Veneris nomenque obiiceret, dixit et se et omnia sua Veneris esse. Ubi hoc quaestori 56
Caecilio, viro optimo et homini aequissimo, nuntiatum est, vocari ad se Agonidem iubet: iudicium dat statim, si pareret, eam, se et sua Veneris esse, dixisse. iudicant recuperatores id, quod necesse erat: neque enim erat cuiquam dubium, quin illa dixisset. Iste in possessionem bonorum mulieris intrat:[4]) ipsam Veneri in servitutem adiudicat: deinde bona vendit: pecuniam redigit. Ita, dum pauca mancipia, Vene-

1) hoc. 2) est quaedam. 3) Venereorum. 4) mittit.

ris nomine, Agonis, ac religione, retinere vult, fortunas omnes libertatemque suam istius iniuria perdidit. Lilybaeum Verres venit postea: rem cognoscit: factum improbat: cogit quaestorem suum pecuniam, quam ex Agonidis bonis redegisset, eam mulieri
57 omnem adnumerare et reddere. Est adhuc, id quod vos omnes admirari video, non Verres, sed Q. Mucius. Quid enim facere potuit elegantius ad hominum existimationem? aequius ad levandam mulieris calamitatem? vehementius ad quaestoris libidinem coercendam? Summe haec omnia mihi videntur esse laudanda. Sed repente e vestigio ex homine, tamquam aliquo Circaeo poculo, factus est Verres. redit ad se atque ad mores suos. nam ex illa pecunia magnam partem avertit: [1]) mulieri reddidit quantulum visum
18 est. Hic tu, si laesum a Verre te [2]) esse dicis, [3]) patiar et concedam: si iniuriam tibi factam quereris, defendam et negabo. Deinde de iniuria, quae tibi facta sit, neminem nostrum graviorem iudicem [4]) esse oportet, quam te ipsum, cui facta dicitur. Si tu cum illo postea in gratiam redisti, si domi ipsius [5]) aliquotiens fuisti, si ille apud te postea coenavit: utrum te perfidiosum, an praevaricatorem existimari mavis? Video esse necesse alterutrum: sed ego tecum in eo non pugnabo, quo minus, utrum velis, eligas.

(b) 59 Quodsi [6]) ne iniuriae quidem, quae tibi ab illo facta sit, causa remanet, quid habes, quod possis dicere, quamobrem non modo mihi, sed cuiquam anteponare? nisi forte illud, quod te dicturum [7]) esse audio, quaestorem illius fuisse. Quae causa

1) *De conjectura nostra. Codd. omnes* ad se vertit, *item edd. praeter Steph. (Lamb.) in qua* ad se avertit.
2) te a Verre. 3) dices. 4) vindicem. 5) illius.
6) Quid, si. 7) dicturum te.

gravis esset, si certares mecum, uter nostrum illi amicior esse deberet: in contentione suscipiendarum inimicitiarum ridiculum est putare, causam necessitudinis ad inferendum periculum iustam videri oportere. Etenim, si plurimas a tuo praetore iniurias ac- 60
cepisses, tamen eas ferendo maiorem laudem, quam ulciscendo mererere: cum vero nullum illius in vita rectius factum sit, quam id, quod tu iniuriam appellas; hi statuent, hanc causam, quam ne in alio quidem probarent, in te iustam ad necessitudinem violandam videri? qui, si summam iniuriam ab illo accepisti, tamen, quoniam quaestor eius fuisti, non potes eum sine ulla vituperatione accusare: si vero non ulla[1]) tibi facta est iniuria, sine scelere eum accusare non potes. Quare cum incertum sit de iniuria, quemquam horum esse[2]) putas, qui non malit, te sine vituperatione, quam cum scelere discedere? Ac[3]) vide, quid differat inter meam opinio- 19
nem et[4]) tuam. Tu, cum omnibus rebus inferior sis, hac una re[5]) te mihi anteferri putas oportere, quod quaestor illius fueris: ego, si superior ceteris rebus esses, hanc unam ob causam te accusatorem repudiari putarem oportere. Sic enim a maioribus nostris accepimus, praetorem quaestori suo parentis loco esse oportere: nullam neque iustiorem, neque graviorem causam necessitudinis posse reperiri, quam coniunctionem sortis, quam provinciae, quam officii, quam publici[6]) muneris societatem. Quamobrem si 62
iure posses eum[7]) accusare, tamen, cum is tibi parentis numero fuisset, id pie facere non posses: cum

---

1) nulla *contra libros mss.* 2) esse horum. 3) At.
4) ac. 5) *Ex emend. Hotomanni. Vulgo* hac una in re.
6) publicam. 7) eum posses.

vero, neque iniuriam acceperis, et praetori tuo periculum creas, fatearis necesse est, te illi iniustum impiumque bellum inferre conari. Etenim ista quaestura ad eam rem valet, ut elaborandum tibi in ratione reddenda sit, quamobrem, qui quaestor eius fueris, accuses; non, ut ob eam ipsam causam postulandum sit, ut tibi potissimum accusatio detur. Neque fere unquam venit in contentionem de accu-
63 sando, qui quaestor fuisset, quin repudiaretur. Itaque neque L. Philoni in C. Servilium nominis deferendi potestas est data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompeio in T. Albucium; quorum nemo propter indignitatem repudiatus est, sed ne libido violandae necessitudinis auctoritate iudicum comprobaretur. Atque ille Cn. Pompeius ita cum C. Iulio contendit, ut tu mecum. Quaestor enim Albucii fuerat, ut tu Verris. Iulius hoc secum auctoritatis ad accusandum afferebat, quod, ut hoc tempore nos ab Siculis, sic tum ille ab Sardis rogatus ad causam accesserat. Semper haec causa plurimum valuit, semper haec ratio accusandi fuit honestissima, pro sociis, pro salute provinciae, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interponere.

Reip. causam debere esse potiorem.

20 Etenim si probabilis est eorum causa, qui iniurias suas persequi volunt; qua in re doloris suo, non reipublicae commodis serviunt: quanto illa honestior causa est,[1]) quae non solum probabilis videri, sed etiam grata esse debet, nulla privatim accepta iniuria, sociorum atque amicorum populi Romani dolore atque iniuriis commoveri? Nuper cum in P. Gabi-

1) causa honestior *et abest* est.

nium vir fortissimus et innocentissimus L. Piso de-
lationem nominis postularet, et contra Q. Caecilius
peteret, isque se veteres inimicitias iam diu suscep-
tas persequi diceret: cum auctoritas et dignitas Pi-
sonis valebat plurimum, tum illa erat causa iustis-
sima, quod eum sibi Achaei patronum adoptarant.
Etenim cum lex ipsa de pecuniis repetundis socio- 65
rum atque amicorum populi Romani patrona sit: ini-
quum est, non eum legis iudiciique actorem idoneum
maxime putari, quem actorem causae suae socii de-
fensoremque fortunarum suarum potissimum esse vo-
luerunt. An, quod ad commemorandum est hones-
tius, id ad probandum non multo videri debet ae-
quius? Utra igitur est splendidior, utra illustrior
commemoratio? accusavi eum, cui quaestor fueram,
quicum me sors consuetudoque maiorum, quicum
me deorum hominumque iudicium coniunxerat? an
accusavi rogatu sociorum atque amicorum, delectus
sum ab universa provincia, qui eius iura fortunas-
que defenderem? Dubitare quisquam potest, quin
honestius sit, eorum causa, apud quos quaestor fue-
ris, quam eum, cuius quaestor fueris, accusare? Cla- 66
rissimi viri nostrae civitatis, temporibus optimis, hoc
sibi amplissimum pulcherrimumque ducebant, ab ho-
spitibus clientibusque suis, ab exteris nationibus, quae
in amicitiam populi Romani dicionemque essent, in-
iurias propulsare, eorumque fortunas defendere. M.
Catonem illum Sapientem, clarissimum virum et pru-
dentissimum, cum multis graves inimicitias gessisse
accepimus propter Hispanorum, apud quos consul
fuerat, iniurias. Nuper Cn. Domitium scimus M.[1]) 67
Silano diem dixisse propter unius hominis Aegrito-

1) *Ex emendatione Hotomanni. Vulgo* D. *Cf. lib.* 2, 47.

21 mari, paterni amici atque hospitis, iniurias. Neque enim magis animos hominum nocentium res unquam ulla commovit, quam haec maiorum consuetudo, longo intervallo repetita ac relata; sociorum querimoniae delatae ad hominem non inertissimum, susceptae ab eo, qui videbatur eorum fortunas fide di-
68 ligentiaque sua posse defendere. Hoc timent homines; hoc laborant; hoc institui, atque adeo institutum referri ac renovari, moleste ferunt: putant fore, uti, si paulatim haec consuetudo serpere ac prodire coeperit, per homines honestissimos virosque fortissimos, non imperitos adolescentulos, aut illiusmodi
69 quadruplatores, leges iudiciaque administrentur. Cuius consuetudinis atque instituti patres maioresque nostros non poenitebat, tum cum P. Lentulus, is, qui princeps senatus fuit, accusabat M'. Aquillium, subscriptore C. Rutilio Rufo; aut cum P. Africanus, homo virtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, posteaquam bis consul et censor fuerat, L. Cottam in iudicium vocabat. Iure tum florebat populi Romani nomen; iure auctoritas huius imperii, civitatisque maiestas, gravis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc, homine parvis opibus ac facultatibus praedito, simulant sese mirari,
70 cum moleste ferunt.[1]) Quid sibi iste vult? accusatoremne se existimari, qui antea defendere consueverat? nunc praesertim, ea iam aetate, cum aedilitatem petat? Ego vero aetatis non modo meae, sed multo etiam superioris et honoris amplissimi puto esse, et accusare improbos, et miseros calamitososque defendere. Et profecto aut hoc remedium est aegrotae ac prope desperatae reipublicae, iudiciisque

1) ferant.

corruptis ac contaminatis paucorum vitio ac turpitudine, homines ad legum defensionem iudiciorumque auctoritatem quam honestissimos et integerrimos diligentissimosque accedere: aut, si ne hoc quidem prodesse poterit, profecto nulla unquam medicina his tot incommodis reperietur. Nulla salus reipublicae 71
maior est, quam eos, qui alterum accusant, non minus de laude, de honore, de fama sua, quam illos, qui accusantur, de capite ac fortunis suis pertimescere. Itaque semper ii diligentissime laboriosissimeque accusarunt, qui seipsos in discrimen existimationis venire arbitrati sunt.

Quamobrem hoc statuere, iudices, debetis, Q. Cae- 22
cilium, de quo nulla unquam opinio fuerit, nullaque Peroratio.
in hoc ipso iudicio expectatio futura sit, qui neque, ut ante collectam famam conservet, neque uti reliqui temporis spem confirmet, laborat, non nimis hanc causam severe, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. habet enim nihil, quod in offensione deperdat: ut turpissime flagitiosissimeque discedat, nihil de suis veteribus ornamentis requiret. A nobis multos obsides habet populus Romanus, quos 72
ut incolumes conservare, tueri, confirmare ac recuperare possimus, omni ratione erit dimicandum. Habet honorem, quem petimus; habet spem, quam propositam nobis habemus; habet existimationem, multo sudore, labore vigiliisque collectam: ut, si in hac causa nostrum officium ac diligentiam probaverimus, haec, quae dixi, retinere per populum Romanum incolumia ac salva possimus; si tantulum offensum titubatumque sit, ut ea, quae singillatim ac diu collecta sunt, uno tempore universa perdamus. Qua- 73
propter, iudices, vestrum est deligere, quem existi-

metis facillime posse magnitudinem causae ac iudicii sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. Vos si mihi Q. Caecilium anteposueritis, ego me dignitate superatum non arbitrabor: populus Romanus ne tam honestam, tam severam diligentemque accusationem neque vobis placuisse, neque ordini vestro placere, arbitretur, providete.

ACCUSATIONIS
IN
C. VERREM
ACTIO I.

ARGUMENTUM ASCONII PEDIANI.

Victo Caecilio et accusatione ad se delata, Cicero, cum inquisitionis tempus in Siciliam postulasset dies CX, et cum filio patrui sui Tullii totam provinciam colligendis litteris in Verrem et denuntiandis testimoniis peragrasset diebus L, quia pedestre iter ex Sicilia et propter fugitivos et propter Verris insidias devitabat,[1] *a Vibone transiit. Tum repente adveniens, cum videret id agi, ut a M'. Glabrione Praetore et ab iis iudicibus, qui tunc erant, ad alium annum aliumque Praetorem res tota transiret, eripereturque sibi reus patrocinio Hortensii ac Metelli, qui tunc Consules futuri erant, (per hos enim Verres eludendi iudicii fiduciam sumpserat:) hoc commentus est rationis, ut orationem longam praetermitteret, neque in criminibus declamatione cumulandis tempus absumeret, sed tantummodo citaret testes ad unumquodque crimen expositum, et eos Hortensio interrogandos daret. Qua arte ita est fatigatus Hortensius, ut nihil, contra quod diceret, inveniret, ipse etiam Verres, desperato patrocinio, sua sponte discederet in exilium.*

1) *Ex emendat. Graevii. Vulgo* dubitabat.

Hoc igitur laborat in oratione hac tota Tullius, ut ostendat, non dolo nec astutia, sed necessitate facere id, quod fecit, et magis adversariorum fraudibus occurrat, quam ut ipse sit captiosus: vult enim, ut diximus, omne hoc tempus, quod est ante Cal. Ian., dispensare in totius causae actionem, ne ad alium Praetorem aliosque iudices novis Consulibus veniendum sit. Toto igitur hoc libro exhortatio iudicum continetur ad vere iudicandum, minae in adversarios diriguntur omnia tentantes ad corrumpendum iudicium, et expositiones Ciceronis consilii sui iudicibus exhibentur, quasi inter eos tractentur communiter; ubi brevitas quoque obiiciendorum criminum mira arte conficitur.

Status. Quantum ad crimina causae repetundarum pertinet, coniectura multiplex inest omnibus libris. Quantum ad specialem intentionem libri huius refertur, qualitas negotialis extra scriptum in particula iuris est constituta: inducitur enim postulatio de agendi novo genere, siquidem petit permitti sibi non uti oratione perpetua, sed breviter crimina proponere et ad singula testes dare.

Sunt autem capita orationis haec: an talis reus, cuius damnatio prosit rei publicae; an talia eius consilia ad corrumpendum iudicium; an talia et tam manifesta crimina ad patrocinium desperandum; an huiusmodi ab eo et ab eius suffragatoribus et dicta et facta ad eludendam accusationem, ut novo genere sit agendum Tullio; quarum rerum quasi per narrationem facit demonstrationem. Expositio iudicii sui ut cum iudicibus deliberatio videtur inducta, in qua ostenditur, certandum cum Hortensio astutia non utendo horis omnibus ad dicendum, ad tollendam, si fieri possit, comperen-

perendinationem, per testes crimina comprobando. Facit hoc Cicero, ut haec res non solum compendio ac brevitate moram temporis tollat, sed etiam circa artificium dicendi breviter etiam in hac parte vim oratoris ostendat.

Quod erat optandum maxime, iudices, et quod unum ad invidiam vestri ordinis infamiamque iudiciorum sedandam maxime pertinebat, id non humano consilio, sed prope divinitus datum atque oblatum vobis, summo reipublicae tempore, videtur. Inveteravit enim iam opinio perniciosa reipublicae nobisque [1]) periculosa, quae non modo Romae, sed et apud exteras nationes omnium sermone percrebruit, his iudiciis, quae nunc sint, pecuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse damnari. Nunc, in ipso discrimine ordinis iudiciorumque vestrorum, cum sint parati, qui contionibus et legibus hanc invidiam senatus inflammare conentur, reus in iudicium adductus est C. Verres, homo vita atque factis omnium iam opinione damnatus, pecuniae magnitudine sua spe et [2]) praedicatione absolutus. Huic ego causae, iudices, cum summa voluntate et expectatione populi Romani actor accessi, non ut augerem invidiam ordinis, sed ut infamiae communi succurrerem. Adduxi enim hominem, in quo reconciliare existimationem iudiciorum amissam, redire in gratiam cum populo Romano, satisfacere exteris nationibus possetis; depeculatorem aerarii, vexatorem Asiae atque Pamphyliae, praedonem iuris urbani, labem atque perniciem provinciae Siciliae. De quo

1 Exordium. A. de tempore.

2

3

1) vobisque. 2) ac.

si vos severe ac religiose [1]) iudicaveritis, auctoritas ea, quae in vobis remanere debet, haerebit: sin istius ingentes divitiae iudiciorum religionem severitatemque [2]) perfregerint, ego hoc tamen assequar, ut iudicium potius reipublicae, quam aut reus iudicibus, aut accusator reo defuisse videatur.

B. de reo a. Verrem pecunia niti.

2 Equidem, ut de me confitear, iudices, cum multae mihi a C. Verre insidiae terra marique factae sint, quas partim mea diligentia devitarim, partim amicorum studio officioque repulerim, nunquam tamen neque tantum periculum mihi adire visus sum, neque tantopere pertimui, ut nunc in ipso iudicio. 4 Neque tantum me expectatio accusationis meae concursusque tantae multitudinis, quibus ego rebus vehementissime perturbor, commovet, quantum istius insidiae nefariae, quas uno tempore mihi, vobis, M'. Glabrioni praetori, sociis, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur: qui ita dictitat, iis esse metuendum, qui, quod ipsis solis satis esset, surripuissent, se tantum eripuisse, [3]) ut id multis satis esse possit; nihil esse tam sanctum, quod non violari, nihil tam munitum, quod non expugnari 5 pecunia possit. Quodsi, quam audax est ad conandum, tam esset astutus [4]) in agendo: fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset. Verum hoc adhuc percommode cadit, quod cum incredibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. Nam ut apertus in corripiendis pecuniis fuit, sic in spe corrumpendi iudicii perspicua sua consilia conatusque omnibus fecit. Semel, ait, se in vita pertimuisse, tum, cum primum reus a me factus sit; quod cum e pro-

1) severe religioseque. *Vulgo* veritateinque. 2) *De coniectura P. Manutii.* 3) rapuisse. 4) obscurus.

vincia recens esset, invidiaque et infamia non recenti, sed vetere ac diuturna flagraret, tum ad iudicium corrumpendum tempus alienum offenderet. Itaque 6
cum ego diem inquirendi in Sicilia [1]) perexiguam postulavissem, invenit iste, qui sibi in Achaiam biduo breviorem diem postularet, non ut is idem conficeret diligentia et industria sua, quod ego meo labore et vigiliis consecutus sum — etenim ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem pervenit; ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obii, ut omnium populorum privatorumque litteras iniuriasque cognoscerem: ut perspicuum cuivis esse posset, hominem ab isto quaesitum esse, non qui reum suum adduceret, sed qui meum tempus obsideret. Nunc homo 3
audacissimus atque amentissimus hoc cogitat. Intelligit, me ita paratum atque instructum in iudicium venire, ut non modo in auribus vestris, sed in oculis omnium sua furta atque flagitia defixurus sim. Videt, senatores multos esse testes audaciae suae; videt multos equites Romanos, frequentes praeterea cives atque socios, quibus ipse insignes iniurias fecerit; videt etiam tot, tam graves [2]) ab amicissimis civitatibus legationes cum publicis auctoritatibus convenisse. [3]) Quae cum ita sint, usque eo de omni- 8
bus bonis male existimat, usque eo senatoria iudicia perdita profligataque esse arbitratur, ut hoc palam dictitet, non sine causa se cupidum pecuniae fuisse, quoniam in pecunia tantum [4]) praesidium experiatur esse: sese, id quod difficillimum fuerit, tempus ipsum emisse iudicii sui, quo cetera facilius emere posset postea; [5]) ut, quoniam criminum vim subterfugere

1) in Sicilia inquirendi. 2) tot graves. 3) auct. ac testimoniis convenisse. 4) tantum in pecunia. 5) *Abest* postea.

nullo modo poterat, procellam temporis devitaret.
9 Quodsi non modo in causa, verum in aliquo honesto praesidio, aut in alicuius aut eloquentia[1]) aut gratia spem aliquam collocasset: profecto non haec omnia colligeret atque aucuparetur; non usque eo despiceret contemneretque ordinem senatorium, ut arbitratu eius deligeretur ex senatu, qui reus fieret, qui, dum hic, quae opus essent, compararet, causam interea ante eum diceret.

10 Quibus ego rebus quid iste speret, et quo animum intendat, facile perspicio. Quamobrem vero se confidat aliquid proficere[2]) posse, hoc praetore,[3]) et hoc consilio, intelligere non possum. Unum illud intelligo, quod populus Rom. in reiectione iudicum iudicavit, ea spe istum fuisse praeditum, ut omnem rationem salutis in pecunia constitueret;[4]) hoc erepto praesidio, ut nullam sibi rem adiumento fore arbitretur. Etenim quod est ingenium tantum, quae tanta facultas dicendi et copia, quae istius vitam, tot vitiis flagitiisque coniunctam,[5]) iam pridem omnium voluntate iudicioque damnatam, aliqua ex parte possit defendere? Cuius ut adolescentiae maculas ignominiasque praeteream, quaestura, primus gradus honoris, quid aliud habet in se, nisi Cn. Carbonem spoliatum a quaestore suo pecunia publica? nudatum et proditum consulem? desertum exercitum? relictam provinciam? sortis necessitudinem religionemque violatam? cuius legatio exitium fuit Asiae totius et Pamphyliae, quibus in provinciis multas domos, plurimas urbes, omnia fana depopulatus est,[6]) tum[7]) cum in

b. sed frustra sperare.

4

11

1) aut alicuius eloquentia. 2) perficere. 3) hoc Glabrione praetore. 4) poneret. 5) convictam. 6) depeculatus est. 7) *Abest* tum.

Cn. Dolabellam scelus suum illud pristinum renovavit et instauravit quaestorium; cum eum, cui legatus et pro quaestore fuisset, et in invidiam suis maleficiis adduxit, et in ipsis periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnavit ac prodidit. Cuius praetura 12
urbana aedium sacrarum fuit publicorumque operum depopulatio, simul in iure dicundo bonorum possessionumque contra omnium instituta addictio et condonatio. Iam vero omnium vitiorum suorum plurima et maxima constituit monumenta et indicia in provincia Sicilia; quam iste per triennium ita vastavit, [1]) vexavit ac perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit, vix autem per multos annos innocentesque praetores aliqua ex parte recreari aliquando posse videatur. Hoc praetore Siculi ne- 13
que suas leges, neque nostra senatusconsulta, neque communia iura tenuerunt. tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis avarissimi et libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit, aut satietati superfuit. Nulla res per triennium, nisi ad nutum istius, iudi- 5
cata est; nulla res tam patria cuiusquam atque avita fuit, quae non ab eo, imperio istius, abiudicaretur. Innumerabiles pecuniae ex aratorum bonis novo nefarioque instituto coactae; socii fidelissimi in hostium numero existimati; cives Romani servilem in modum cruciati et necati; homines nocentissimi propter pecunias iudicio liberati; honestissimi atque integerrimi, absentes rei facti, indicta causa damnati et eiecti; portus munitissimi, maximae tutissimaeque urbes piratis praedonibusque patefactae; nautae militesque Siculorum, socii nostri atque amici, fame necati; classes optimae atque opportunissimae cum magna igno-

1) *Abest* vastavit.

14 minia populi Romani amissae et perditae. Idem iste praetor monumenta antiquissima partim regum locupletissimorum, quae illi ornamento urbibus esse voluerunt, partim etiam nostrorum imperatorum, quae victores civitatibus Siculis aut dederunt aut reddiderunt, spoliavit nudavitque omnia. Neque hoc solum in statuis ornamentisque publicis fecit, sed etiam delubra omnia, sanctissimis religionibus consecrata, depopulatus est;[1]) deum denique nullum Siculis, qui ei paulo magis affabre atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. In stupris vero et flagitiis nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor. simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos coniugesque suas integras ab
15 itsius petulantia conservare non licitum est. At enim haec ita commissa sunt ab isto, ut non cognita sint ab omnibus. Hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque eius nefaria commemorare possit; ut mihi magis timendum sit, ne multa crimina praetermittere, quam ne qua in istum fingere existimer. Neque enim mihi videtur haec multitudo, quae ad audiendum convenit, cognoscere ex me causam voluisse, sed ea, quae scit, mecum recognoscere.

II. Narratio, de novis consiliis Verris.

6 Quae cum ita sint, iste homo amens ac perditus alia mecum ratione pugnat. non id agit, ut alicuius eloquentiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cuiusquam, non potentia nititur. simulat his se rebus confidere, sed video, quid agat: (neque enim agit occultissime:) proponit inania mihi nobilitatis, hoc est hominum arrogantium, nomina, qui non tam

1) depeculatus est.

me impediunt, quod nobiles sunt, quam adiuvant, quod noti sunt: simulat se eorum praesidio confidere, cum interea aliud quiddam iam diu machinetur. Quam 16
spem nunc habeat in manibus, et quid moliatur, breviter iam, iudices, vobis [1]) exponam. sed prius, ut ab initio res constituta sit, [2]) quaeso, cognoscite. Ut primum e provincia rediit, redemptio est huius iudicii facta grandi pecunia. ea mansit in condicione atque pacto usque ad eum finem, dum iudices reiecti sunt. posteaquam reiectio iudicum facta est, quod et in sortitione istius spem fortuna populi Romani, et in reiiciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam vicerat, renuntiata est tota conductio. Praeclare 17
se res habebat; libelli nominum vestrorum consiliique huius in manibus erant omnium; nulla nota, nullus color, nullae sordes videbantur his sententiis allini posse: cum iste repente ex alacri atque laeto sic erat humilis atque demissus, ut non modo populo Romano, sed etiam sibi ipse condemnatus videretur.

Ecce autem repente, his diebus paucis, comitiis consularibus factis, eadem illa vetera consilia pecunia maiore repetuntur, eaedemque vestrae famae fortunisque omnium insidiae per eosdem homines comparantur. Quae res primo, iudices, pertenui nobis argumento indicioque patefacta est: post aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine ullo errore pervenimus. Nam ut Hortensius, con- 7
sul designatus, domum reducebatur e campo, cum maxima frequentia ac multitudine, fit obviam casu ei multitudini C. Curio; quem ego hominem honoris potius, quam contumeliae causa nominatum volo. Etenim ea dicam, quae ille, si commemorari noluis-

1) *Abest* vobis. 2) res ab eo constituta sit.

set, non tanto in conventu, tam aperte palamque dixisset; quae tamen a me pedetentim cauteque dicentur, ut et amicitiae nostrae, et dignitatis illius habita
19 ratio esse intelligatur. Videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem. appellat hominem, et ei voce maxima gratulatur:[1]) ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessariisque eius, qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse. *Renuntio*, inquit, *tibi, te hodiernis comitiis esse absolutum.* Quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur: immo vero, ut quisque me viderat, narrabat. Aliis illud indignum, aliis ridiculum videbatur: ridiculum iis, qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non in comitiis consularibus, positam arbitrabantur; indignum iis, qui altius perspiciebant, et hanc gratulationem ad iudicium corrumpendum spe-
20 ctare videbant.[2]) Etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se et mecum loquebantur: aperte iam ac perspicue nulla esse iudicia. qui reus pridie iam ipse se condemnatum putabat, is, posteaquam defensor eius consul est factus, absolvitur. Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicae privataeque litterae Romae sunt, nihilne id valebit? Nihil, invito consule designato. Quid? iudices non crimina, non testes, non existimationem populi Romani sequentur? Non. omnia in unius potestate ac moderatione vertentur.
8 Vere loquar, iudices. vehementer me haec res commovebat. optimus enim quisque ita loquebatur: Iste quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia

1) gratulatur victoriam. 2) arbitrabantur.

diutius. etenim quis poterit, Verre absoluto, de transferendis iudiciis recusare? Erat omnibus molestum: 21
neque eos tam istius hominis perditi subita laetitia, quam hominis amplissimi nova gratulatio commovebat. Cupiebam dissimulare me id moleste ferre; cupiebam animi dolorem vultu tegere et taciturnitate celare.

Ecce autem illis ipsis diebus, cum praetores designati sortirentur, et M. Metello obtigisset, ut is de pecuniis repetundis quaereret, nuntiatur mihi, tantam isti gratulationem esse factam, ut is domum quoque[1]) mitteret, qui uxori suae nuntiarent. Sane ne haec 22
mihi quidem res[2]) placebat: neque tantopere, quid[3]) in hac sorte metuendum mihi esset, intelligebam. Unum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam: fiscos complures cum pecunia Siciliensi a quodam senatore ad equitem Romanum esse translatos: ex his quasi X fiscos ad senatorem illum relictos esse, comitiorum meorum nomine: divisores omnium tribuum noctu ad istum vocatos. Ex 23
quibus quidam, qui se omnia mea causa debere[4]) arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit: demonstrat, qua iste oratione usus esset: commemorasse istum, quam liberaliter eos tractasset etiam antea, cum ipse praeturam petisset, et proximis consularibus praetoriisque comitiis; deinde continuo esse pollicitum quantam vellent pecuniam, si me aedilitate deiecissent. Hic alios negasse audere, alios respondisse, non putare id perfici posse: inventum tandem[5]) esse

---

1) quoque domum. 2) ne haec quidem res mihi. 3) neque tamen, quid tantopere *de coniectura P. Manutii.* 4) *Sic editi vulgo, libri mss.* facere debere. 5) *De coniectura nostra. Vulgo* tamen.

fortem amicum ex eadem familia, Q. Verrem, Romulea,[1]) ex optima divisorum disciplina, patris istius discipulum atque amicum, qui, HS quingentis milibus depositis, id se perfecturum polliceretur: et fuisse tamen nonnullos, qui se una facturos esse dicerent. Quae cum ita essent, sane benivolo animo me, ut magnopere caverem, praemonebat.

9 Sollicitabar rebus maximis uno atque eo perexiguo tempore. urgebant comitia: et in his ipsis oppugnabar grandi pecunia. instabat iudicium: ei quoque negotio fisci Sicilienses minabantur. agere, quae ad iudicium pertinebant, libere, comitiorum metu deterrebar: petitioni toto animo servire non licebat.[2]) minari denique divisoribus ratio non erat, propterea quod eos intelligere videbam, me hoc iudicio districtum atque obligatum futurum. Atque hoc ipso tempore Siculis denuntiatum esse audio, primum ab Hortensio, domum ad illum ut venirent: Siculos in eo sane[3]) liberos fuisse, qui quamobrem arcesserentur cum intelligerent, non venisse. Interea comitia nostra, quorum iste se, ut ceterorum hoc anno comitiorum dominum esse arbitrabatur, haberi coepta sunt. Cursare iste, homo potens, cum filio blando et gratioso, circum tribus: paternos amicos, hoc est divisores, appellare omnes et convenire. Quod cum esset intellectum et animadversum, fecit animo libentissimo populus Romanus, ut, cuius divitiae me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecunia de honore deiicerer.[4])

26 Posteaquam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo coepi multo magis vacuo ac soluto, ni-

---

1) Romilia. 2) propter iudicium non licebat.
3) sane in eo. 4) ne eiusdem pecuniae de honore deiicerent.

hil aliud nisi de iudicio agere et cogitare. Reperio, iudices, haec ab istis consilia inita et constituta, ut, quacunque opus esset ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellum praetorem causa diceretur. in eo esse haec commoda: primum M. Metellum amicissimum: deinde Hortensium consulem non solum, sed etiam Q. Metellum; qui quam isti sit amicus, attendite. dedit enim praerogativam suae voluntatis eiusmodi, ut isti pro praerogativis iam [1]) reddidisse videatur. An me taciturum tantis de rebus existimavistis, et in tanto reipublicae existimationisque meae periculo cuiquam consulturum potius, quam officio et dignitati meae? Arcessit alter consul designatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea quod L. Metellus esset praetor in Sicilia. cum his [2]) ita loquitur: se consulem esse: fratrem suum alterum Siciliam provinciam obtinere, alterum esse quaesiturum de pecuniis repetundis: Verri ne noceri possit, multis rationibus esse provisum. Quid est, quaeso, Metelle, iudicium corrumpere, si hoc non est? testes, praesertim Siculos, timidos homines et afflictos, non solum auctoritate deterrere, sed etiam consulari metu et duorum praetorum potestate? Quid faceres pro homine innocente et propinquo, cum propter hominem perditissimum atque alienissimum de officio ac dignitate decedis, et committis, ut, quod ille dictitat, alicui, qui te ignoret, [3]) verum esse videatur? Nam hoc Verrem dicere aiebant, te non fato, ut ceteros ex vestra familia, sed opera sua consulem factum. Duo igitur consules et quaesitor erunt ex illius voluntate. Non solum effugiemus, inquit, hominem in quaerendo nimium diligentem, nimium servientem populi existi-

27

29

10

1) eam. 2) iis. 3) ignorat.

mationi, M'. Glabrionem: accedet nobis etiam illud. Iudex est M. Caesonius, collega nostri accusatoris, homo in rebus iudicandis spectatus et cognitus; quem minime expediat esse in eo consilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere, propterea quod iam antea, cum iudex in Iuniano consilio fuisset, turpissimum illud facinus non solum graviter tulit, sed etiam in medium protulit. hunc iudicem ex Calendis Ia-
30 nuar. non habemus. [1]) Q. Manlium et Q. Cornificium, duos severissimos atque integerrimos iudices, quod tribuni plebis tum erunt, iudices non habebimus. P. Sulpicius, iudex tristis et integer, magistratum ineat necesse est Nonis Decembr. M. Crepereius, ex acerrima illa equestri familia et disciplina, L. Cassius ex familia cum [2]) ad ceteras res, tum ad iudicandum severissima, Cn. Tremellius, homo summa religione et diligentia, tres hi homines veteres tribuni militares sunt designati. ex Calendis Ianuar. non iudicabunt. Subsortiemur etiam in M. Metelli locum, quoniam is huic ipsi quaestioni praefuturus est. Ita secundum Calendas Ianuar. et praetore et prope toto commutato consilio, [3]) magnas accusatoris minas magnamque iudicii expectationem ad nostrum arbitrium
31 libidinemque eludemus. Nonae sunt hodie Sextiles. hora VIII [4]) convenire coepistis. hunc diem iam ne numerant quidem. Decem dies sunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompeius facturus est. hi ludi dies quindecim auferent. deinde continuo Romani consequentur. Ita prope XL diebus interpositis, tum denique se ad ea, quae a nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur: deinde se ducturos et dicendo et ex-

1) habebimus. 2) tum. 3) consilio commutato. 4) nona.

cusando [1]) facile ad udos Victoriae. Cum his plebeios esse coniunctos: secundum quos aut nulli, aut perpauci [2]) dies ad agendum futuri sunt. Ita defessa ac refrigerata accusatione, rem integram ad M. Metellum praetorem esse venturam. Quem ego hominem, si eius fidei diffisus essem, iudicem non retinuissem: nunc tamen hoc [3]) animo sum, ut eo iu- 32
dice, quam praetore, hanc rem transigi malim, et inrato suam, quam iniurato aliorum tabellas committere.

Nunc ego, iudices, iam vos consulo, quid mihi 11
faciendum putetis. id enim consilii mihi profecto ta- III. Expositio consilii sui.
citi dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo. Si utar ad dicendum meo legitimo tempore, mei laboris, industriae diligentiaeque capiam fructum, et ex accusatione [4]) perficiam, ut nemo unquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, compositior ad iudicium venisse videatur. Sed in hac laude industriae meae, reus ne elabatur, summum periculum est. Quid est igitur, quod fieri possit? non obscurum, opinor, neque absconditum. Fructum istum 33
laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reservemus: nunc hominem tabulis, testibus, privatis publicisque litteris auctoritatibusque accusemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortensi. Dicam aperte. Si te mecum dicendo ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem, ego quoque in accusando, atque in explicandis criminibus operam consumerem: nunc, quoniam pugnare contra me instituisti, non tam ex tua natura, quam ex istius

1) *Codd.* accusando. 2) pauci. 3) eo.
4) et accusatione *coniecit Ernestius.*

tempore et causa, malitiose, necesse est istiusmodi
34 rationi aliquo consilio obsistere. Tua ratio est, ut secundum binos ludos mihi respondere incipias; mea, ut ante primos ludos comperendinem. Ita fiet, ut tua ista ratio existimetur astuta, meum hoc consilium necessarium.

12 Verum illud, quod institueram dicere, mihi rem tecum esse, huiusmodi est. Ego, cum hanc causam Siculorum rogatu recepissem, idque mihi amplum et praeclarum existimassem, eos velle meae fidei diligentiaeque periculum facere, qui innocentiae abstinentiaeque fecissent: tum, suscepto negotio, maius mihi quiddam proposui, in quo meam in rempublicam voluntatem populus Romanus perspicere posset.

IV. Minae in corruptores iudicii.

35 Nam illud mihi nequaquam dignum industria conatuque meo videbatur, istum a me in iudicium iam omnium iudicio condemnatum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia et ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusdam iudiciis usus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. Nunc vero, quoniam haec te omnis dominatio regnumque iudiciorum tantopere delectat, et sunt homines, quos libidinis infamiaeque suae neque pudeat, neque taedeat, qui quasi de industria in odium offensionemque populi Romani irruere videantur: hoc me profiteor suscepisse, magnum fortasse onus, et mihi periculosum, verumtamen dignum, in quo omnes nervos ae-
36 tatis industriaeque meae contenderem. Quoniam totus ordo paucorum improbitate et audacia premitur et urgetur infamia iudiciorum, profiteor huic generi hominum me inimicum accusatorem, odiosum, assiduum, acerbum adversarium. Hoc sumo,[1]) hoc mihi

1) hoc mihi sumo.

deposco, quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus Romanus ex Calendis Ianuar. secum agere de re publica ac de hominibus improbis voluit; hoc munus aedilitatis meae populo Romano ampliasimum pulcherrimumque polliceor. Moneo, praedico, ante denuntio; qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut sequestrea, aut interpretes corrumpendi iudicii solent esse, qui que ad hanc rem aut potentiam aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc iudicio manus animosque ab hoc scelere nefario. Erit tum consul 13
Hortensius cum summo imperio et potestate, ego autem aedilis, hoc est, paulo amplius quam privatus: tamen haec huiusmodi res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo Romano gratā atque iucunda, ut ipse consul in hac causa prae me minus etiam, si fieri possit, quam privatus esse videatur.

Omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expositis certis rebus, agentur, quae inter decem annos, posteaquam iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefarie flagitioseque facta sunt. Cognoscet ex me populus Romanus, quid sit, quam- 38
obrem, cum equester ordo iudicaret, annos prope quinquaginta continuos, in [1]) nullo iudice equite Romano iudicante ne tenuissima quidem suspicio acceptae pecuniae ob rem iudicandam constituta sit; quid sit, quod iudiciis ad senatorium ordinem translatis, sublataque populi Romani in unumquemque nostrum potestate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris HS tricies praetorium hominem boneste non posse damnari; quid sit, quod, P. Septimio senatore damnato,

1) *Adieci* in *de coniectura*. *Ernestius verba* nullo — iudicante *uncis inclusit*.

Q. Hortensio praetore de pecuniis repetundis, lis aestimata sit eo nomine, quod ille ob rem iudicandam
39 pecuniam accepisset; quod in C. Herennio, quod in C. Popillio, senatoribus, qui ambo peculatus damnati sunt, quod in M. Atilio, qui de maiestate damnatus est, hoc planum factum est, eos pecuniam ob rem iudicandam accepisse; quod inventi sunt senatores, qui, C. Verre praetore urbano sortiente, exirent in eum reum, quem incognita causa condemnarent; quod inventus est senator, qui cum iudex esset, in eodem iudicio et ab reo pecuniam acciperet, quam iudicibus divideret, et ab accusatore, ut reum condemna-
40 ret? [1]) Iam vero quomodo ego [2]) illam labem, ignominiam, calamitatemque totius ordinis conquerar, hoc factum esse in hac civitate, cum senatorius ordo iudicaret, ut discoloribus signis iuratorum hominum sententiae notarentur? Haec omnia me diligenter severeque acturum esse polliceor.

14 Quo me tandem animo fore putatis, [3]) si quid in hoc ipso iudicio intellexero simili aliqua ratione esse violatum atque commissum? cum planum [4]) facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia, multis audientibus, saepe dixisse, *se habere hominem potentem, cuius fiducia provinciam spoliaret: neque sibi soli pecuniam quaerere, sed ita triennium illud praeturae Siciliensis distributum habere, ut secum praeclare agi diceret, si unius anni quaestum in rem suam converteret, alterum patronis et defensoribus suis traderet, tertium illum uberrimum quaestuosissimumque annum totum iudicibus reser-*
41 *varet.* Ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod

1) damnaret. 2) *Abest* ego. 3) putetis.
4) cum praesertim planum.

quod apud M'. Glabrionem nuper, cum in reiiciendis iudicibus commemorassem, intellexi vehementer populum Romanum commoveri, me arbitrari, fore, uti nationes exterae legatos ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis iudiciumque tolleretur. Si enim iudicia nulla sint, tantum unumquemque ablaturum putant, quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitretur.[1]) nunc, quod eiusmodi iudicia sint, tantum unumquemque auferre, quantum sibi, patronis, advocatis, praetori, iudicibus satis futurum sit: hoc profecto infinitum esse: se avarissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissimae victoriae non posse. O commemoranda iudicia, praeclaramque existimationem nostri ordinis! cum socii populi Romani iudicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quae a maioribus nostris sociorum causa comparata sunt. An iste de se unquam[2]) bonam spem habuisset, nisi de vobis malam opinionem animo imbibisset? Quo maiore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet, quam est apud populum Romanum, cum in avaritia, scelere, periurio vos sui similes esse arbitretur. 42

Cui loco, per deos immortales! iudices, con- 15
sulite ac providete. Moneo praedicoque id, quod in- V. Exhortatio ad se-
telligo, tempus hoc vobis[3]) divinitus datum esse, ut vere iudi-
odio, invidia, infamia, turpitudine totum ordinem li- candum.
beretis. Nulla in iudiciis severitas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia. Itaque a populo Romano contemnimur, despicimur: gravi diuturnaque iam flagramus infamia. Neque enim ullam aliam ob causam populus Romanus tribuniciam pote-

1) arbitrentur. 2) unquam de se. 3) vobis hoc.

statem tanto studio requisivit: quam cum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera iudicia po-
44 scebat. Neque hoc Q. Catulum, hominem sapientissimum atque amplissimum, fugit, qui Cn. Pompeio, viro fortissimo et clarissimo, de tribunicia potestate referente, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate usus: *Patres conscripti iudicia male et flagitiose tueri: quodsi in rebus iudicandis populi Romani existimationi satisfacere voluissent, non tantopere homines fuisse tribuniciam*
45 *potestatem desideraturos.* Ipse denique Cn. Pompeius, cum primum contionem ad urbem consul designatus habuit, ubi id, quod maxime expectari videbatur, ostendit, se tribuniciam potestatem restituturum, factus est in eo strepitus et grata contionis admurmuratio. Idem in eadem contione cum dixisset, *populatas vexatasque esse provincias, iudicia autem turpia ac*[1]) *flagitiosa fieri; ei rei se providere ac consulere velle:* tum vero non strepitu, sed maximo clamore suam populus Romanus significavit
16 voluntatem. Nunc autem homines in speculis sunt: observant, quemadmodum sese unusquisque vestrum gerat in retinenda religione conservandisque legibus. Vident adhuc post legem tribuniciam unum senatorem vel tenuissimum esse damnatum; quod tametsi non reprehendunt, tamen magnopere, quod laudent, non habent. Nulla est enim laus, ibi esse integrum, ubi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere.
47 Hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus Romanus de vobis iudicabit: in hoc homine statuetur, possitne, senatoribus iudicantibus, homo nocentissimus pecuniosissimusque damnari. Deinde est huius-

1) et.

modi reus, in quo homine nihil sit praeter summa peccata maximamque pecuniam; ut, si liberatus sit, nulla alia suspicio, nisi ea, quae turpissima est, residere possit. non gratia, non cognatione, non aliis recte factis, non denique aliquo mediocri vitio tot tantaque eius vitia sublevata esse videbuntur. [1]) Po- 48
stremo ego causam sic agam, iudices, eiusmodi res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam, ut nemo a vobis, ut istum absolvatis, per gratiam conetur contendere. Habeo autem certam viam atque rationem, qua omnes illorum conatus investigare et consequi possim: ita res a me agetur, ut in eorum consiliis omnibus non modo aures hominum, sed etiam populus Romanus [2]) interesse videantur. Vos aliquot iam per annos conceptam huic ordini tur- 49
pitudinem atque infamiam delere ac tollere potestis. Constat inter omnes, post haec constituta iudicia, quibus nunc utimur, nullum hoc splendore atque dignitate [3]) consilium fuisse. Hic si quid erit offensum, omnes homines non iam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium omnino ordinem ad res iudicandas quaerendum arbitrabuntur. Quapropter primum ab diis immortalibus, quod spe- 17
rare mihi videor, hoc idem, iudices, opto, [4]) ut in hoc iudicio nemo improbus, praeter eum, qui iampridem inventus est, reperiatur: deinde, si plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Romano, iudices, confirmo, vitam mehercule mihi prius, quam vim perseverantiamque ad illorum improbitatem persequendam defuturam.

Verum quod ego laboribus, periculis, inimicitiis- 51

1) existimabuntur. 2) sed etiam oculi populi Rom.
3) atque hac dignitate. 4) peto.

que meis tum, cum admissum erit, dedecus, severe me persecuturum esse polliceor, id ne accidat, tu tua auctoritate, sapientia,[1]) diligentia, M'. Glabrio, potes providere. Suscipe causam iudiciorum; suscipe causam severitatis, integritatis, fidei, religionis; suscipe causam senatus, ut is hoc iudicio probatus cum populo Romano et in laude et in gratia esse possit. Cogita, quo loco sis,[2]) quid dare populo Romano, quid reddere maioribus tuis debeas; fac tibi paternae legis Aciliae veniat in mentem, qua lege populus Romanus de pecuniis repetundis optimis iudi-
52 ciis severissimisque iudicibus usus est. Circumstant te summae auctoritates, quae te oblivisci laudis domesticae non sinant, quae te noctes diesque[3]) commoneant, fortissimum tibi patrem, sapientissimum avum, gravissimum socerum fuisse. Quare si Glabrionis patris vim et acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis; si avi Scaevolae prudentiam ad prospiciendas insidias, quae tuae atque horum famae comparantur; si soceri Scauri constantiam, ut ne quis te de vera et certa possit sententia demovere: intelliget populus Romanus, integerrimo atque honestissimo praetore, delectoque consilio, nocenti reo magnitudinem pecuniae plus habuisse momenti ad suspicionem criminis, quam ad rationem salutis.

VI. Peroratio.

18. Mihi certum est, non committere, ut in hac causa praetor nobis consiliumque mutetur. Non patiar rem in id tempus adduci,[4]) ut Siculi, quos adhuc servi designatorum consulum non moverunt, cum eos novo exemplo universos arcesserent, eos tum lictores con-

1) sapientia, auctoritate. 2) Cogita, qui sis, quo loco sis. 3) dies noctesque. 4) duci.

sulum vocent; ut homines miseri, antea socii atque
amici populi Romani, nunc servi ac supplices, non
modo ius suum fortunasque omnes eorum imperio
amittant, verum etiam deplorandi iuris sui potesta-
tem non habeant. Non sinam profecto, causa a me 54
perorata, quadraginta diebus interpositis, tum nobis
denique respondere,[1]) cum accusatio nostra in obli-
vionem diuturnitatis[2]) adducta sit: non committam, ut
tum haec[3]) res iudicetur, cum haec frequentia totius
Italiae Roma discesserit, quae convenit uno tempore
undique, comitiorum, ludorum, censendique causa.
Huius iudicii et laudis fructum, et offensionis peri-
culum, vestrum; laborem sollicitudinemque, nostram;
scientiam, quid agatur, memoriamque, quid a quo-
que dictum sit, omnium puto esse oportere.

Faciam hoc non novum, sed ab iis, qui nunc 55
principes nostrae civitatis sunt, ante factum, ut te-
stibus utar statim: illud a me novum, iudices, cogno-
scetis, quod ita testes constituam, ut crimen totum
explicem; ubi id interrogando, argumentis atque ora-
tione firmavero, tum testes ad crimen accommodem.
ut nihil inter illam usitatam accusationem atque hanc
novam intersit, nisi quod in illa tunc, cum omnia
dicta sunt, testes dantur, hic in singulas res dabun-
tur; ut illis quoque eadem interrogandi facultas, ar-
gumentandi dicendique sit. Si quis erit, qui perpe-
tuam orationem accusationemque desideret, altera
actione audiet: nunc id, quod facimus (ea ratione fa-
cimus, ut malitiae illorum consilio nostro occurramus)
necessario fieri intelligat. Haec primae actionis erit
accusatio. Dicimus, C. Verrem, cum multa libidi- 56
nose, multa crudeliter in cives Romanos atque so-

1) respondeant. 2) diuturnitate. 3) *Abest* haec.

cios,[1]) multa in deos hominesque nefarie fecerit, tum praeterea quadringenties sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. Hoc testibus, hoc tabulis privatis publicisque auctoritatibus ita vobis planum faciemus, ut hoc statuatis, etiamsi spatium ad dicendum nostro commodo, vacuosque dies habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. Dixi.[2])

1) atque in socios. 2) *abest.*

ACTIONIS SECUNDAE
SIVE
ACCUSATIONIS IN C. VERREM
LIBER PRIMUS.

[DE PRAETURA URBANA.]

ARGUMENTUM ASCONII PEDIANI.

Deinceps haec omnia non dicta, sed scripta sunt contra eum. quod ita factum est.

Fingit Cicero, adesse in iudicio Verrem comperendinatum, et respondere citatum, et defendi. In ceteris enim orationibus defensor futurus, accusationis officiam his libris, qui Verrinorum nomine nuncupantur, compensare decrevit, et, quoniam accusare multos indecorum Tullio videbatur, in una causa vim huius artis et eloquentiae demonstrare. Nam et bene intelligentes omnem virtutem oratoriam, quaecunque in criminationibus constituta est, hic expressam vident: et contra ex hoc defensionum vim in ceteris orationibus et nervos eius ex hac virtute cognoscunt, quae in opprimendo exprimitur reo. Igitur rerum scena sic facta est, ut dicit Tullius, non autem acta res est. Adest, inquit, Verres, respondet, defenditur. Ergo cum prima actione accusatus sit ac defensus Verres, nunc, velut defensus iterum, (sic enim mos erat,) in altera actione

*) De fide inscriptionis, quam uncis inclusimus, parum constat, pertinetque hoc etiam ad reliquos libros.

accusatur ad ultimum rursus oratione perpetua.[1]) *Crimina repetundarum et alia pleraque ex anteacta vita saepe firmantur: sumitur etiam hinc saepe defensio. omnis enim confirmatio ab attributis personae et negotio sumi solet. ergo attributa personae maxime in anteacta vita quaeri solent, negotium in ipso crimine. Libros igitur pro qualitate criminum Tullius dividens, anteactis unum dedit, hunc scilicet solum, crimini ipsi repetundarum quattuor: unum de iure dicendo: alterum de re frumentaria: tertium de signis: quartum de suppliciis. Ad hanc enim similitudinem poeta Virgilius, Minoem, iudicem apud inferos, tamquam si praetor sit rerum capitalium, quaesitorem appellat: dat ibi sortitionem, ubi urnam nominat; dat electionem iudicum, cum dicit consiliumque vocat; dat cognitionem facinorum, cum dicit vitasque et crimina discit.*

Ergo hic liber, qui de anteacta vita est, statum necesse est coniecturalem habeat. Capita autem, quae ipse Tullius fecit, dividendo totam hanc accusationem, sunt haec: primum in quaesturam; deinde in legationem et vicequaesturam; tertio in praeturam urbanam; quarto in praeturam Siciliensem. Nam cum omnes eius actus quaesturae nomine, legationis, praeturae urbanae, Siciliensisque, quadripartita librorum divisione cognoscantur; anteacta eius omnia hoc libro comprehensa sunt ad eorum fidem, quae post dicentur. Prooemia sane huius libri in simulatione constituta sunt, quasi ve-

1) Falsam hanc esse huius commentatoris, qui Asconius dicitur, opinionem, probavit M. Ant. Ferratius Epistol. lib. I, 9, quae est de comperendinatione.

rae accusationis, in Verrem audentem adesse atque defensum, in exhortatione iudicum ad recte iudicandum, tum in minis contra adversarios, et in exhibenda ratione officii sui, cur ita maluerit accusare, ut prima actione tantum testibus uteretur. Quae omnia eiusmodi sunt, ut non tam nova dicere, quam dicta libri superioris instaurare videatur. Post haec omnia ipsius Ciceronis per honores Verris cum criminibus iunctos divisio per ordinem temporum currit.

Neminem vestrum ignorare arbitror, iudices, hunc 1
per hosce dies sermonem vulgi, atque hanc opinio- 1. Procemium.
nem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione 1. simulatum.
responsurum non esse, neque ad iudicium affuturum. Quae fama non idcirco solum emanarat, quod iste certe statuerat ac deliberaverat non adesse; verum etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis testibus convictus, [1]) ora iudicum aspicere, aut os suum populo Romano ostendere auderet. Est idem Verres, qui fuit sem- 2
per, ut ad audendum proiectus, sic paratus ad audiendum. praesto est, respondet, defenditur. ne hoc quidem sibi reliqui facit, ut in rebus turpissimis, cum manifesto teneatur, si reticeat et absit, tamen impudentiae suae pudentem exitum quaesisse videatur. Pa- (a)
tior, iudices, et non moleste fero, me laboris mei, vos virtutis vestrae fructum esse laturos. Nam si iste id fecisset, quod prius [2]) statuerat, ut non adesset, minus aliquanto, quam mihi

1) evictus. 2) primo.

opus esset, cognosceretur, quid ego in hac accusatione comparanda constituendaque elaborassem; vestra vero laus tenuis plane atque obscura, iudices, esset.
3 Neque hoc [1]) a vobis populus Romanus expectat, neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is, qui adesse noluerit, et si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere. Immo vero adsit, respondeat; summis opibus, summo studio potentissimorum hominum defendatur; certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate, vestra integritas cum illius [2]) pecunia, testium constantia cum illius patronorum minis atque potentia: tum demum illa omnia [3]) victa videbuntur, cum in contentionem certamenque venerint.
4 Absens si iste esset damnatus, non tam sibi [4]) consuluisse, quam invidisse vestrae laudi videretur.
2 Neque enim salus ulla reipublicae maior hoc tempore reperiri potest, quam populum Romanum intelligere, diligenter reiectis ab accusatore iudicibus, socios, leges, rempublicam, senatorio consilio maxime posse defendi: neque tanta fortunis omnium pernicies potest accidere, [5]) quam opinione populi Romani rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc
5 ordine abiudicari. Itaque mihi videor magnam et maxime aegram et prope depositam reipublicae partem suscepisse, neque in eo magis meae, quam vestrae laudi existimationique servisse. Accessi enim ad invidiam iudiciorum levandam vituperationemque tollendam, ut, cum haec res pro voluntate populi Romani esset iudicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum videretur; postremo, ut esset hoc iudicatum, ut finis aliquando iudiciariae

1) neque enim hoc. 2) istius. 3) illa victa. 4) ipse sibi. 5) accedere.

controversiae constitueretur. Etenim sine dubio, iu- 6
dices, in hac causa ea res in discrimen adducitur. Reus est enim nocentissimus: qui si condemnatur, desinent homines dicere, his iudiciis pecuniam plurimum posse; sin absolvitur, desinemus nos de iudiciis transferendis recusare.

Tametsi de absolutione istius neque ipse (b)
iam sperat, nec populus Romanus metuit: de impudentia singulari, quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur; mihi, pro cetera eius audacia atque amentia, ne hoc quidem mirandum videtur. Multa enim et in deos et in homines impie nefarieque commisit, quorum scelerum poenis agitatur, et a mente consilioque deducitur. Agunt eum prae- 3
cipitem poenae civium Romanorum, quos partim securi percussit, partim in vinculis necavit, partim implorantes iura libertatis et civitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium dii patrii, quod iste inventus est, qui e complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, et parentes pretium pro sepultura liberum posceret. Religiones vero caerimoniaeque omnium sacrorum fanorumque violatae, simulacraque deorum, quae non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris, ab isto retrusa atque abdita, consistere eius animum sine furore atque amentia non sinunt. Neque iste mihi videtur se ad 8
damnationem solum offerre,[1]) neque hoc avaritiae supplicio communi, qui se tot sceleribus obstrinxerit, contentus esse: singularem quandam poenam istius immanis atque importuna natura desiderat. Non id solum quaeritur, ut, isto damnato, bona restituantur iis, quibus erepta sunt: sed et religiones deorum im-

1) offerre solum.

mortalium expiandae, et civium Romanorum cruciatus multorumque innocentium sanguis istius supplicio luendus est. Non enim furem, sed ereptorem; non adulterum, sed expugnatorem pudicitiae; non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumque; non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium sociorumque, in vestrum iudicium adduximus: ut ego hunc unum eiusmodi reum post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret.

4 Nam quis hoc non intelligit, istum absolutum, diis hominibusque invitis, tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse? Quis hoc non perspicit, praeclare nobiscum actum iri, si populus Romanus istius unius supplicio contentus fuerit, ac non sic statuerit, non istum maius in sese scelus concepisse, cum fana spoliarit, cum tot homines innocentes necarit, cum cives Romanos morte, cruciatu, cruce affecerit, cum praedonum duces, accepta pecunia, dimiserit, quam eos, si qui istum tot, tantis, tam nefariis sceleribus coopertum, iurati sententia sua liberarint? Non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus, iudices: non is est reus, non id tempus, non id consilium, (metuo ne quid arrogantius apud tales viros videar dicere,) ne actor quidem est is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam victus, aut occulte surripi, aut impune eripi possit. His ego iudicibus non probabo, C. Verrem contra leges pecunias cepisse? sustinebunt tales viri, se tot senatoribus, tot equitibus Romanis, tot civitatibus, tot hominibus honestissimis ex tam illustri provincia, tot populorum privatorumque litteris non credidisse? tantae populi Romani voluntati restitisse? Sustineant. Reperiemus, si istum vivum ad aliud iudicium perducere poterimus, quibus probemus, istum in quae-

stura pecuniam publicam, Cn. Carboni consuli datam, avertisse, quibus persuadeamus, istum alieno nomine a quaestoribus urbanis, quod priore actione didicistis, pecuniam abstulisse. Erunt, qui et in eo quoque audaciam eius reprehendant, quod aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. Erunt etiam fortasse, iudices, qui illum eius peculatum vel acerrime vindicandum putent, quod iste M. Marcelli et P. Africani monumenta, quae nomine illorum, re vera populi Romani et erant et habebantur, ex fanis religiosissimis et [1]) ex urbibus sociorum atque amicorum non dubitaverit auferre. Emerserit ex peculatus etiam iudicio: meditetur de ducibus hostium, quos accepta pecunia liberavit; videat, quid de illis respondeat, quos in eorum locum subditos domi suae reservavit; quaerat non solum, quemadmodum nostro crimini, verum etiam quo pacto suae confessioni possit mederi; meminerit, se priore actione, clamore populi Romani infesto atque inimico excitatum, confessum esse, duces praedonum a se [2]) securi non esse percussos, se iam tum esse veritum, ne sibi crimini daretur, eos ab se pecunia liberatos; fateatur id, quod negari non potest, se privatum hominem, praedonum duces vivos atque incolumes domi suae, posteaquam Romam redierit, usque dum per me licuerit, retinuisse. [3]) hoc, in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. Ex hoc quoque evaserit: proficiscar eo, quo me iampridem vocat populus Romanus; de iure enim libertatis et civitatis suum putat esse iudicium, et ratione [4]) putat. Confringat iste sane

1) *Abest* et. 2) duces a se praedonum. 3) tenuisse. 4) recte.

vi sua consilia senatoria, quaestiones omnium perrumpat, evolet ex vestra severitate: mihi credite, artioribus apud populum Romanum laqueis tenebitur. Credet iis equitibus Romanis populus Romanus, qui ad vos ante[1]) producti testes, ipsis inspectantibus, ab isto civem Romanum, qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. Credent omnes v et xxx tribus homini gravissimo atque ornatissimo M. Annio, qui, se praesente, civem Romanum securi percussum esse dixit. Audietur a populo Romano vir primarius, eques Romanus, L. Flavius, qui suum familiarem Herennium, negotiatorem ex Africa, cum[2]) Syracusis amplius centum cives Romani cognoscerent lacrimantesque defenderent, pro testimonio dixit securi esse percussum. Probabit fidem et auctoritatem et religionem suam L. Suetius, homo omnibus ornamentis praeditus, qui iuratus apud vos dixit, multos cives Romanos in lautumiis istius imperio crudelissime per vim morte esse multatos. Hanc ego causam cum agam beneficio populi Romani de loco superiore, non vereor, ne aut istum vis ulla ex populi Romani suffragiis eripere, aut a me ullum munus aedilitatis amplius aut gratius populo Romano esse possit.

6 Quapropter omnes in hoc iudicio conentur omnia: nihil est iam, quod in hac causa peccare quisquam, (c) iudices, nisi vestro periculo, possit. Mea quidem ratio cum in praeteritis rebus est cognita, tum in reliquis explorata atque provisa est. Ego meum studium in rempublicam iam illo tempore ostendi, cum longo intervallo veterem consuetudinem rettuli, et rogatu sociorum atque amicorum populi

1) antea. 2) cum eum.

Romani, meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli. Quod meum factum lectissimi viri atque ornatissimi, quo in numero e vobis complures fuerunt, [1]) ita probaverunt, [2]) ut ei, qui istius quaestor fuisset, et ab isto laesus inimicitias instas persequeretur, non modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, cum id postularet, facerent potestatem. In Siciliam sum inquirendi causa 16
profectus. quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo litterarum et testium declaravit, pudorem vero ac religionem, quod, cum venissem senator ad socios populi Romani, qui in ea provincia quaestor fuissem, ad hospites meos ac necessarios causae communis defensor deverti potius, quam ad eos, qui a me auxilium petivissent. Nemini meus adventus labori, aut sumptui, neque publice, neque privatim, fuit. Vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat: non quantam habere poteram illorum [3]) studio, quos iste vexarat. Romam ut ex Sicilia redii, cum iste atque istius 17
amici, homines lauti et urbani, sermones huiusmodi [4]) dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia a vera accusatione esse deductum, tametsi probabatur nemini, quod et ex Sicilia testes erant ii, qui quaestorem me in provincia cognoverant, et hinc homines maxime illustres, qui, ut ipsi noti sunt, sic nostrum unumquemque optime norunt: tamen usque eo timui, ne quis de mea fide atque integritate dubitaret, donec ad reiiciendos iudices veniimus. Sciebam in reiiciendis iudicibus nonnullos 7
memoria nostra pactionis suspicionem non vitasse,

1) fuere. 2) probarunt. 3) *De coniectura nostra. Vulgo* istorum. 4) huiuscemodi.

cum in ipsa[1]) accusatione eorum industria ac dili-
18 gentia probaretur. Ita reieci iudices, ut hoc constet, post hunc statum reipublicae, quo nunc utimur, simili splendore et dignitate consilium nullum fuisse. Quam iste laudem communem sibi ait[2]) esse mecum: qui cum P. Galbam iudicem reiecisset, M. Lucretium retinuit; et, cum eius patronus ex eo quaereret, cur suos familiarissimos, Sex. Paeduceum, Q. Considium, Q. Iunium reiici passus esset, respondit, quod eos in iudicando nimium sui iuris sententiaeque cogno-
19 sceret. Itaque iudicibus reiectis, sperabam, iam onus meum vobiscum esse commune; putabam non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse et diligentiam. Quod me non fefellit. Nam comitiis meis, cum iste infinita largitione contra me uteretur, populus Romanus iudicavit, istius pecuniam, quae apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. Quo quidem die primum iudices citati in hunc reum consedistis, quis tam inimicus huic ordini fuit, quis tam novarum rerum, iudiciorum, iudicumque cupidus, qui non aspectu[3]) consessuque vestro commovere-
20 tur? Cum in eo vestra dignitas mihi[4]) fructum diligentiae referret, id sum assecutus, ut una hora, qua coepi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perdito, spem iudicii corrumpendi praeciderem; ut primo die testium tanto numero citato populus Romanus iudicaret, isto[5]) absoluto rempublicam stare non posse; ut alter dies amicis istius ac defensoribus non modo spem victoriae, sed etiam voluntatem defensionis afer-

1) ipsa in. 2) ait sibi. 3) conspectu.
4) vestra mihi dignitas. 5) *Ex emendat. nostra. Vulgo* ipso.

ferret; ut tertius dies sic hominem prosterneret, ut, morbo simulato, non, quid responderet, sed quemadmodum non responderet, deliberaret. deinde reliquis diebus, his criminibus, his testibus, et urbanis, et provincialibus sic obrutus atque oppressus est, ut his ludorum diebus interpositis, nemo istum comperendinatum, sed condemnatum iudicaret.

Quapropter ego, quod ad me attinet, iudices, 8
vici: non enim spolia C. Verris, sed existimationem populi Romani concupivi. Meum fuit cum causa accedere ad accusandum: quae causa fuit honestior, [1]) quam a tam illustri provincia defensorem constitui et deligi? reipublicae consulere: quid tandem [2]) reipublicae honestius, quam in tanta invidia iudiciorum adducere hominem, cuius damnatione totus ordo cum populo Romano et in laude et in gratia posset [3]) esse? ostendere ac persuadere, hominem nocentem adductum esse: quis est in populo Romano, qui hoc non ex priore actione abstulerit, omnium ante damnatorum scelera, furta, flagitia, si in unum locum conferantur, vix cum huius parva parte aequari conferrique posse? Vos, quod ad vestram famam, 22 (d)
existimationem, salutemque communem pertinet, iudices, prospicite atque consulite. Splendor vester facit, ut peccare sine summo reipublicae detrimento ac periculo non possitis. Non enim potest sperare populus Romanus, esse alios in senatu, qui recte possint iudicare, vos si non potueritis. Necesse est, cum de toto ordine desperarit, aliud genus hominum atque aliam rationem iudiciorum requirat. Hoc si vobis ideo levius videtur, quod

1) iustior. 2) *Ex emend. nostra. Codd. meliores* tam *vel* tamen. *Vulgo* iam. 3) possit.

putatis onus esse grave et incommodum, iudicare: intelligere debetis, primum interesse, utrum id onus vosmet ipsi reieceritis, an, quod probare populo Romano fidem vestram et religionem non potueritis, eo vobis iudicandi potestas erepta sit. Deinde etiam illud cogitate, quanto periculo venturi simus ad eos iudices, quos propter odium nostri [1]) populus Roma-
23 nus de nobis voluerit iudicare. Verum vobis dicam id, quod intellexi, iudices. homines scitote esse quosdam, quos tantum odium nostri ordinis teneat, ut hoc palam iam dictitent, se istum, quem sciant esse hominem improbissimum, hoc uno nomine absolvi velle, ut ab senatu iudicia per ignominiam turpitudinemque auferantur. Haec me pluribus verbis, iudices, [2]) vobiscum agere coëgit non timor meus de vestra fide, sed spes illorum nova, quae cum Verrem a porta subito ad iudicium retraxisset, nonnulli suspicati sunt, non sine causa illius consilium tam repente esse mutatum.

9 Nunc, ne novo querimoniae genere uti possit Hortensius, et ea dicere, *opprimi reum, de quo nihil dicat accusator; nihil esse tam periculosum fortunis innocentium, quam tacere adversarios;* et ne aliter, quam ego velim, meum laudet ingenium, cum dicat, *me, si multa dixissem, sublevaturum fuisse eum, quem contra dicerem; quia non dixerim, perdidisse*: morem illi geram, utar oratione perpetua; non quoniam hoc sit necesse, verum ut experiar, utrum ille ferat molestius, me tunc
25 tacuisse, an nunc dicere. Hic tu fortasse eris dili-

2. ad defendendam suam accusandi rationem.

1) vestri. *Item post* de vobis *et* vestri ordinis.

2) iudices, pluribus verbis.

gens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam; nisi omni tempore, quod mihi lege concessum est, abusus ero, querere, deum atque hominum fidem implorabis, circumveniri C. Verrem, quod accusator nolit tamdiu, quamdiu liceat, dicere. Quod mihi lex mea causa det, eo mihi non uti non licebit? Nam accusandi mihi tempus mea causa datum est, ut possem oratione mea crimina causamque explicare: hoc si non utor, non tibi iniuriam facio, sed de meo iure aliquid et commodo detraho. *Causam enim,* inquit, *cognosci oportet.* Ea re quidem, quod aliter condemnari reus, quamvis sit nocens, non potest. Id igitur tu moleste tulisti, a me aliquid factum esse, quo minus iste condemnari posset? Nam causa cognita multi possunt absolvi: incognita quidem condemnari nemo potest.

Adimo enim comperendinatum — quod habet lex 26
in se molestissimum, bis ut causa dicatur, quod [1]) aut mea causa potius est constitutum, quam tua, aut nihilo tua potius, quam mea. Nam si bis dicere est commodum, certe utriusque commune est; si eum, qui posterius dixit, opus est redargui, accusatoris causa, ut bis ageretur, constitutum est. Verum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus; antea vel iudicari primo poterat, vel amplius pronuntiari. Utram igitur putas legem meliorem? [2]) opinor illam veterem, qua vel cito absolvi, vel tarde condemnari licebat. Ego tibi illam Aciliam legem restituo, qua lege multi semel accusati, semel dicta causa, semel auditis testibus, condemnati sunt, nequaquam tam manifestis, neque tantis criminibus, quantis tu convinceris. Puta te non hac tam atroci,

1) id *de coniectura Ernestii.* 2) molliorem.

sed illa lege mitissima causam dicere. Accusabo: respondebis. testibus editis, ita mittam in consilium, ut, etiamsi lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment non primo iudicare.

10 Verum, si causam cognosci opus est, parumne cognita est? Dissimulamus, Hortensi, quod saepe experti in dicendo sumus. Quis nos magnopere attendit unquam, in hoc quidem genere causarum, ubi aliquid ereptum aut ablatum a quopiam dicitur? nonne aut in tabulis, aut in testibus omnis expectatio iudicum est? Dixi prima actione, me planum esse facturum, C. Verrem HS quadringenties contra leges[1]) abstulisse. Quid? hoc planius egissem, si ita narrassem: Dio quidam fuit Halesinus, qui, cum eius filio, praetore Sacerdote, hereditas a propinquo permagna venisset, nihil habuit tum[2]) neque negotii, neque controversiae. Verres, simulac tetigit provinciam, statim Messana[3]) litteras dedit, Dionem evocavit, calumniatores ex sinu suo apposuit, qui illam hereditatem Veneri Erycinae commissam esse dice-
28 rent, hac de re ostendit seipsum cogniturum. Possum deinceps totam rem explicare, deinde ad extremum id, quod accidit, dicere, Dionem HS decies centena milia numerasse, ut causam certissimam obtineret, praeterea greges equarum eius istum abigendos curasse, argenti vestisque stragulae quod fuerit, curasse auferendum. Haec neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momenti nostra esset oratio. Quo tempore igitur aures iudex erigeret animumque attenderet? Cum Dio ipse prodiret, cum ceteri, qui tum in Sicilia negotiis Dionis interfuis-

1) legem. 2) *Abest* tum. 3) *de coniectura Hotomanni. Vulgo* Messanam.

sent; cum per eos ipsos dies, per quos causam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse, praedia vendidisse; cum tabulae virorum bonorum proferrentur; cum, qui pecuniam Dioni dederunt, dicerent se iam tum audisse, eos[1]) nummos sumi, ut Verri darentur; cum amici, hospites, patroni Dionis, homines honestissimi, haec eadem se audisse dicerent. Opinor, cum haec fierent, tum vos 29
audiretis, sicut audistis; tum causa agi vere[2]) videretur. Sic a me sunt acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus nullum esset, in quo quisquam vestrum perpetuam accusationem requireret. Nego esse quicquam a testibus dictum, quod aut vestrum cuipiam esset obscurum, aut cuiusquam oratoris eloquentiam quaereret. Etenim sic me ipsum egisse 11
memoria tenetis, ut in testibus interrogandis omnia crimina proponerem et explicarem, ut, cum rem totam in medio posuissem,[3]) tum denique testem interrogarem. Itaque non modo vos, quibus est iudicandum, nostra crimina tenetis, sed etiam populus Romanus totam accusationem causamque cognovit.

Tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea voluntate potius, quam vestra iniuria adductus fecerim. Interposuistis accusatorem, qui, 30
cum ego mihi c et x dies solos in Siciliam postulassem, c et VIII sibi in Achaiam postularet. menses mihi tres cum eripuissetis ad agendum maxime appositos, reliquum omne tempus huius anni me vobis remissurum putastis, ut, cum horis nostris nos essemus usi, tu, binis ludis interpositis, quadragesimo post die responderes, deinde ita tempus duceretur, ut a M'. Glabrione praetore, et a magna parte horum

1) eo. 2) *Abest* vere. 3) proposuissem.

iudicum, ad praetorem alium iudicesque alios veni
31 remus. Hoc[1]) si ego non vidissem, si me non omnes noti ignotique monuissent, id agi, id cogitari, in eo laborari, ut res in illud tempus reiiceretur: credo, si meis horis in accusando uti voluissem, vererer, ne mihi crimina non suppeterent; ne oratio deesset; ne vox viresque deficerent; ne, quem nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. Ego meum consilium tum iudicibus, tum populo Romano probavi: nemo est, qui alia ratione istorum iniuriae atque impudentiae potuisse obsisti arbitretur. Etenim qua stultitia fuissem, si, quam diem, qui istum eripiendum redemerunt, in cautione viderunt, cum ita caverent, si post Calendas Ian. in consilium iretur, in eam diem ego, cum potuissem vitare, incidissem?

Transitus ad ipsam tractationem.

32 Nunc mihi temporis eius, quod mihi ad dicendum datur, quoniam in animo est causam omnem exponere, habenda ratio est diligenter. Itaque pri-
12 mum illum actum istius vitae turpissimum et flagitiosissimum praetermittam. Nihil a me de pueritiae suae flagitiis peccatisque audiet, nihil ex illa impura adolescentia sua, quae qualis fuerit, aut meministis, aut ex eo, quem sui simillimum produxit, recognoscere potestis. Omnia praeteribo, quae mihi turpia dictu videbuntur, neque solum, quid istum audire, verum etiam, quid me deceat dicere, considerabo. Vos, quaeso, date hoc et concedite pudori meo, ut aliquam partem de istius impudentia reti-
33 cere possim. Omne illud tempus, quod fuit, antequam iste ad magistratus remque publicam accessit,

1) Haec.

habeat per me solutum ac liberum. Sileatur de nocturnis eius bacchationibus ac vigiliis; lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat; damna, dedecora, quae res patris eius, aetas ipsius pertulit, praetereantur; lucretur indicia veteris infamiae; patiatur eius vita reliqua, me hanc tantam iacturam criminum facere. Quaestor Cn. Papirio consule [1]) fuisti ab- 34
hinc annos quattuordecim, ex ea die ad hanc diem Divisio.
quae fecisti, in iudicium voco. Hora nulla vacua a furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi sunt anni consumpti in quaestura, et legatione Asiatica, et praetura urbana, et praetura Siciliensi. Quare haec eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meae.

Quaestor ex senatusconsulto provinciam sorti- 13
tus es. obtigit tibi consularis, ut cum consule Cn. 1. Crimen quaesturae.
Carbone esses, eamque provinciam obtineres. Erat 2. narratio.
tum dissensio civium; de qua nihil sum dicturus, quid sentire debueris: unum hoc dico, in eiusmodi tempore ac sorte statuere te debuisse, utrum malles sentire atque defendere. Carbo graviter ferebat, sibi quaestorem obtigisse, hominem singulari luxuria atque inertia; verumtamen ornabat eum beneficiis officiisque [2]) omnibus. Ne diutius teneam: pecunia attributa, numerata est. profectus est quaestor in provinciam. venit in Galliam exspectatus ad exercitum consularem cum pecunia. simulac primum ei occasio visa est, (cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum et reipublicae administrandae,) aversa pecunia publica, [3]) exercitum, sortem, provinciam [4]) deseruit. Video quid egerim: erigit se; sperat, sibi 35

1) consuli. 2) *Abest* officiisque. 3) *Additur vulgo* quaestor consulem. 4) provinciamque.

auram posse aliquam afflare [1]) in hoc crimine, voluntatis dissensionisque [2]) eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit: quibus illam relictionem proditionemque consulis sui gratam sperat fore. Quasi vero id cupiditate defendendae nobilitatis, aut studio partium fecerit, ac non apertissime consulem, exercitum, provinciamque compilarit, et propter impudentissimum furtum aufugerit. Est enim obscurum, et eiusmodi factum eius, ut possit aliquis suspicari, C. Verrem, quod ferre novos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est ad suos, transisse, nihil fe-
36 cisse propter pecuniam. Videamus, rationes quemadmodum rettulerit. Iam ipse ostendet, quamobrem
14 Cn. Carbonem reliquerit: iam se ipse indicabit. Primum brevitatem cognoscite. *Accepi,* inquit, *vicies ducenta triginta quinque milia quadringentos X et septem* [3]) *nummos. dedi stipendio, frumento, legatis, proquaestoribus, cohorti praetoriae, HS mille sexcenta triginta quinque milia quadringentos X et septem nummos. reliqui Arimini HS sexcenta milia.* Hoc est rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu, Hortensi, aut quisquam omnium [4]) rettulit? Quid hoc est? quae impudentia? quae audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis huiuscemodi [5]) est? Illa tamen HS sexcenta milia, quae ne falso quidem potuit, quibus data essent, describere, quae se Arimini scribit reliquisse, quae ipsa HS sexcenta milia reliqua facta sunt, neque Carbo attigit, neque Sulla vidit, neque in aerarium relata sunt. Oppidum sibi elegit Ariminum,

---

1) *Ex emendat. nostra. Vulgo* afflari. 2) assensionisque.
3) XVII, *item post.* 4) hominum. 5) huiusmodi.

quod tum, cum iste rationes referebat, oppressum direptumque erat. non suspicabatur id, quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminensium testes nobis in hanc rem reliquos esse. Recita denuo. P. LENTULO, L. TRIARIO QUAESTORIBUS URBANIS. 37 RES RATIONUM RELATARUM. Recita. *Ex s. c.* Ut hoc pacto rationem referre liceret, eo Sullanus repente factus est, non ut honos et dignitas nobilitati restitueretur.

Quodsi illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga nefaria, proditio consulis tui conscelerata [1]) iudicaretur. Malus civis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit. Fuerit aliis: tibi quando esse coepit? Posteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes suas exercitumque commisit. Nam si tibi antea displicuisset, idem fecisses, quod anno post M. Piso. Quaestor cum L. Scipioni consuli obtigisset, non attigit pecuniam, non ad exercitum profectus est; quod de republica sensit, ita sensit, ut nec fidem suam, nec morem maiorum, nec necessitudinem sortis laederet. Etenim si haec perturbare omnia et permiscere volumus, totam vitam periculosam, insidiosam; [2]) infestamque reddemus; si nullam religionem sors habebit, nullam societatem [3]) coniunctio secundae dubiaeque fortunae, nullam auctoritatem mores atque instituta maiorum. Omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum. Nemo unquam sapiens proditori credendum putavit. Ipse Sulla, cui adventus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem, atque ab exercitu suo removit: Be- b. Amplificatio.

1) scelerata. 2) *ex emendat. Lambini. Vulgo* invidiosam. 3) sanctitatem.

neventi esse iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat, ubi iste summae rei causaeque nocere nihil posset. Ei postea praemia tamen liberaliter tribuit: bona quaedam proscriptorum in agro Beneventano diripienda concessit: habuit ho-
39 norem ut proditori, non ut amico fidem. Nunc, quamvis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint: tamen hi debent, non, quid illi accidere voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. Commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullae sunt occultiores insidiae, quam eae, quae latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine. Nam eum, qui palam est adversarius, facile cavendo vitare possis: hoc vero occultum, intestinum ac domesticum malum, non modo existit, [1]) verum etiam opprimit, antequam
40 prospicere atque explorare potueris. Itane vero? tu, cum quaestor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniae, sed etiam consulis, particeps omnium rerum consiliorumque fueris, habitus sis in liberum loco, sicut mos maiorum ferebat, repente relinquas? deseras? ad adversarios transeas? O scelus! o portentum in ultimas terras exportandum! Non enim potest ea natura, quae tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta: necesse est semper aliquid eiusmodi moliatur: necesse est in simili audacia perfidiaque versetur.

41 Itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea,
c. Transitus. C. Malleolo occiso, pro quaestore habuit, (haud scio, an maior etiam haec necessitudo fuerit, quam illa Carbonis, ac plus iudicium voluntatis valere, quam

1) *ex emendatione nostra. Vulgo* non modo non existit.

sortis debeat,) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem fuit. Nam quae in ipsum valebant crimina, contulit in illum, causamque illius omnem ad inimicos accusatoresque detulit: ipse in eum, cui legatus, cui pro quaestore fuerat, inimicissimum atque improbissimum testimonium dixit. Ille, miser cum esset, Cn. Dolabella, cum proditione [1]) istius nefaria, tum improbo et falso eiusdem testimonio, tum multo [2]) ex maxima parte istius furtorum ac flagitiorum invidia conflagravit. Quid hoc homine facia- 16
tis? aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reservetis? qui in Cn. Carbonem sortem, in Cn. Dolabellam [3]) voluntatem neglexerit ac violarit, eosque ambos non solum deseruerit, sed etiam prodiderit atque oppugnarit. Nolite, quaeso, iudices, brevitate orationis meae potius, quam rerum ipsarum magnitudine, crimina ponderare. Mihi enim properandum necessario est, ut omnia vobis, quae mihi constituta sunt, possim exponere. Quamobrem, 43
quaestura istius demonstrata, primique magistratus et furto et scelere perspecto, reliqua attendite. In quibus illud tempus Sullanarum proscriptionum ac rapinarum praetermittam; neque ego istum sibi ex communi calamitate defensionem ullam sinam sumere: suis eum certis propriisque criminibus accusabo. Quamobrem, hoc omni tempore Sullano ex accusatione circumscripto, legationem eius praeclaram cognoscite.

Posteaquam Cn. Dolabellae provincia Cilicia con- 17
stituta est: o dii immortales! quanta iste cupiditate, II. Crimina legationis.

1) Ille, miser cum esset; tum proditione. *Et abest nomen* Cn. Dolabella. 2) tum multo etiam. 3) in Cn. Carbone — in Cn. Dolabella *contra libros.*

quibus allegationibus illam sibi legationem expugnavit? id quod Cn. Dolabellae principium maximae calamitatis fuit. Nam ut iste profectus est, quacunque iter fecit, eiusmodi fuit, non ut legatus populi Romani, sed ut quaedam calamitas pervadere videretur. In Achaia (praetermittam minora omnia, quorum simile forsitan alius quoque aliquid aliquando fecerit: nihil dicam, nisi singulare, nisi quod, si in alium reum diceretur, incredibile videretur,) magistratum Sicyonium nummos poscit.[1]) Ne sit hoc crimen in Verrem: fecerunt alii. cum ille non daret, animadvertit. Improbum, sed non inauditum. Genus animadversionis videte: quaeretis, ex quo genere hominem[2]) istum iudicetis. Ignem ex lignis viridibus atque humidis in loco angusto fieri iussit. ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi Romani socium atque amicum, fumo excruciatum, semivivum reliquit. Iam quae iste signa, quas tabulas pictas ex Achaia sustulerit, non dicam hoc loco. est alius mihi locus ad hanc eius[3]) cupiditatem demonstrandam separatus.[4]) Athenis audistis ex aede Minervae grande auri pondus ablatum. dictum hoc est in Cn. Dolabellae iudicio. dictum? etiam aestimatum. Huius consilii non modo participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis.

1. quod signa tabulasque pictas furatus sit.

46 Delum venit. Ibi ex fano Apollinis religiosissimo noctu clam sustulit signa pulcherrima atque antiquissima, eaque in onerariam navem suam coniiciendi curavit. Postridie cum fanum spoliatum viderent ii, qui Delum incolebant, graviter ferebant: est enim tanta apud eos eius fani religio atque antiquitas, ut

1) poposcit. 2) hominum *ex coniectura Hotomanni.*
3) istius. 4) servatus.

in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur: verbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam ipsum pertineret. Tum subito tem- 18
pestates coortae sunt maximae, iudices, ut non modo proficisci, cum cuperet, Dolabella non posset, sed vix in oppido consisteret; ita magni fluctus eiiciebantur. Hic navis illa praedonis istius, onusta signis religiosis, expulsa atque eiecta fluctu, frangitur in litore: signa illa Apollinis reperiuntur: iussu Dolabellae reponuntur: tempestas sedatur: Dolabella Delo proficiscitur.

Non dubito, quin, tametsi nullus in te sensus 47
humanitatis, nulla ratio unquam fuit religionis, nunc tamen, in metu periculoque tuo, tuorum tibi scelerum veniat in mentem. Potestne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinemne tu Delium spoliare ausus es? illine tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso manus impias ac sacrilegas afferre conatus es? Si in pueritia non his artibus ac [1]) disciplinis institutus eras, ut ea, quae litteris mandata sunt, disceres atque cognosceres, ne postea quidem, cum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id, quod 48
est proditum memoria [2]) ac litteris, Latonam ex longo errore et fuga, gravidam, et iam ad pariendum temporibus exactis, [3]) confugisse Delum, atque ibi Apollinem Dianamque peperisse: qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur, tantaque eius auctoritas religionis et est, et semper fuit, ut ne Persae quidem, cum bellum toti Graeciae, diis hominibusque indixissent, et mille numero navium

1) et. 2) memoriae. 3) ad pariendum vicinam temporibus exactis.

classem ad Delum appulissent, quicquam conarentur aut violare, aut attingere. Hoc tu fanum depopulari, homo improbissime atque amentissime, audebas? Fuit ulla cupiditas tanta, quae tantam exstingueret religionem? et, si tum haec non cogitabas, ne nunc quidem recordaris, nullum esse tantum malum, quod non tibi pro sceleribus tuis iamdiu debeatur?

19 In Asiam vero postquam venit, quid ego adventus istius prandia, coenas, equos, muneraque commemorem? Nihil cum Verre de cotidianis criminibus acturus sum. Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse: item Erythris, et Halicarnasso. Tenedo (praetereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedus nominatur: hunc ipsum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, quem quondam in comitio vi-
50 distis, abstulit magno cum gemitu civitatis. Illa vero expugnatio fani antiquissimi et nobilissimi Iunonis Samiae, quam luctuosa Samiis fuit? quam acerba toti Asiae? quam clara apud omnes? quam nemini vestrum inaudita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo venissent, responsum tuleruat, eiusmodi querimonias, quae ad legatum populi Romani pertinerent, non ad praetorem, sed Romam deferri oportere.[1]). Quas iste tabulas illinc, quae signa sustulit? quae cognovi egomet apud istum in aedibus nuper, cum obsignandi gratia venissem.
51 Quae signa nunc, Verres, ubi sunt? illa quaero, quae apud te nuper ad omnes columnas, omnibus etiam

1) *Sequitur hic apud Ernestium locus de testimonio Charidemi ex cap.* 20 *huc de coniectura eiusdem Ernestii translatus.*

intercolumniis, in silva denique disposita sub divo vidimus. Cur ea, quamdiu alium praetorem cum iis iudicibus, quos in horum locum sortitus esses, [1]) de te in consilium iturum putasti, tamdiu domi fuerunt? posteaquam nostris testibus nos, quam horis tuis, uti malle vidisti, nullum signum domi reliquisti, praeter duo, quae in mediis aedibus sunt; quae ipsa Samo sublata sunt. Non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denuntiaturum, qui tuae domi semper [2]) fuissent; ex quibus quaererem, signa scitene fuisse, quae non essent? Quid tum hos de 20
iudicaturos arbitratus es, cum viderent, te iam non contra accusatorem tuum, sed contra quaestorem sectoremque pugnare? Qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis: sese, cum esset trierarchus, et Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, iussu Dolabellae fuisse una cum isto Sami; seseque tum scire spoliatum esse fanum Iunonis et oppidum Samum; posteaque se cautum apud Chios, cives suos, Samiis accusantibus, publice dixisse; eoque se esse absolutum, quod plenum fecisset, ea, quae legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad se, pertinere.

Aspendum, vetus oppidum et nobile in Pam- 53
phylia scitis esse, plenissimum signorum optimorum. Non dicam illinc hoc signum ablatum esse et illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse; omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plaustris evecta exportataque [3]) esse. Atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo saepe audistis id, quod est Graecis hominibus

1) *de coniectura nostra. Vulgo item de coniect.* subsortiturus eras, *codd.* sortitus (subsortitus) es. 2) saepe.
3) asportataque.

in proverbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit, et in intimis suis aedibus posuit: ut etiam illum
54 ipsum suo artificio [1]) superasse videatur. Pergae fanum antiquissimum et sanctissimum Dianae scimus esse. id quoque a te nudatum ac spoliatum esse, ex ipsa Diana, quod habebat auri, detractum atque ablatum esse dico.

Amplificatio horum criminum.

Quae, malum, est ista tanta audacia atque amentia? quas enim sociorum atque amicorum urbes adisti legationis iure et nomine, si in eas vi cum exercitu imperioque invasisses, tamen, opinor, quae signa atque ornamenta ex his urbibus sustulisses, haec non in tuam domum, neque in suburbana amicorum,
21 sed Romam in publicum deportasses. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracusas, urbem ornatissimam, cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit, Antiochumque, regem potentissimum, vicit? quid de T. [2]) Flaminino, qui regem Philippum et Macedoniam subegit? quid de L. Paullo, qui regem Persen vi ac virtute superavit? quid de L. Mummio, qui urbem pulcherrimam atque ornatissimam, Corinthum, plenissimam rerum omnium, sustulit, urbesque Achaiae Boeotiaeque multas sub imperium populi Romani dicionemque subiunxit? Quorum domus, cum honore ac [3]) virtute florerent, signis et tabulis pictis erant vacuae. at vero urbem totam templaque [4]) deorum omnesque Italiae partes illorum donis ac mo-
56 numentis exornatas videmus. Vereor, ne haec forte cuipiam [5]) nimis antiqua et iam obsoleta videantur.

ita

1) artificio suo. 2) *Adiectum est praenomen de coniectura Lambini. Vulgo abest.* 3) et. 4) templa. 5) cuiquam.

ita enim tum aequaliter [1]) omnes erant huiusmodi, ut haec laus eximiae virtutis et innocentiae non solum hominum, verum etiam temporum illorum esse videatur. P. Servilius, vir clarissimus, maximis rebus gestis, adest de te sententiam laturus [2]): Olympum [3]) vi, copiis, consilio, virtute cepit, urbem antiquam et omnibus rebus auctam et ornatam. Recens exemplum fortissimi viri profero. nam postea Servilius imperator populi Romani Olympum, urbem hostium, cepit, quam tu in iisdem illis [4]) locis legatus quaestorius oppida pacata sociorum atque amicorum diripienda ac vexanda curasti. Tu, quae ex 57
fanis religiosissimis per scelus et latrocinium abstulisti, ea nos videre, nisi in tuis amicorumque tuorum tectis, non possumus. P. Servilius, quae signa atque ornamenta ex urbe hostium, vi et virtute capta, belli lege atque imperatorio iure sustulit, ea populo Romano apportavit, per triumphum vexit, in tabulas publicas ad aerarium perscribenda curavit. Cognoscite ex litteris publicis hominis amplissimi diligentiam. [Recita. RATIONES. RELATAE P. SERVILII.] [5]) Non solum numerum signorum, sed etiam uniuscuiusque magnitudinem, figuram, statum, litteris definiri vides. Certe maior est virtutis victoriaeque iucunditas, quam ista voluptas, quae percipitur ex libidine et cupiditate. multo diligentius habere dico Servilium praedam populi Romani, quam te tua furta notata atque perscripta. [6])

Dices, tua quoque signa et tabulas pictas or- 22

1) aequabiliter. 2) laturus est. 3) *Ex emendatione P. Manutii. Codd.* Olynthum, *item post.* 4) *Abest* illis. 5) *Absunt verba uncis inclusa ab optimis codicibus.* 6) descripta.

namento urbi foroque populi Romani fuisse. Meminit vidi simul cum populo Romano forum comitiumque adornatum, ad speciem magnifico ornatu, ad sensum cogitationemque acerbo et lugubri. Vidi collucere omnia furtis tuis, praeda provinciarum, spoliis sociorum atque amicorum. Quo quidem tempore, iudices, iste spem maximam reliquorum quoque peccatorum nactus est. Vidit enim eos, qui iudiciorum se dominos[1]) dici volebant, harum cupiditatum esse servos.

59 Socii vero nationesque exterae spem omnium tum primum abiecerunt[2]) rerum ac fortunarum suarum, propterea quod casu legati ex Asia atque Achaia plurimi Romae tunc fuerunt, qui deorum simulacra, ex suis fanis sublata, in foro venerabantur, itemque cetera signa et ornamenta cum cognoscerent, alia alio in loco lacrimantes intuebantur. Quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus: *Nihil esse, quod quisquam dubitaret de exitio sociorum atque amicorum, cum quidem viderent in foro populi Romani, quo in loco antea, qui sociis iniurias fecerant, accusari et condemnari solebant, ibi esse palam posita ea, quae ab sociis per scelus ablata eteptaque essent.*

60 Hic ego non arbitror illum negaturum, signa se[3]) plurima, tabulas pictas innumerabiles habere: sed, ut opinor, solet haec, quae rapuit et furatus est, nonnunquam dicere, se emisse: quoniam quidem in Achaiam, Asiam, Pamphyliam, sumptu publico, et legationis nomine, mercator signorum tabu-

23 larumque pictarum missus est. Habeo et istius et patris eius accepti tabulas omnes, quas diligentissime legi atque digessi, patris, quoad vixit, tuas, quoad

1) dominos se. 2) abiecere. 3) sere.

ais te confecisse. Nam in isto, iudices, hoc novum reperietis. Audimus, aliquem tabulas nunquam confecisse; quae est opinio hominum de M. Antonio [1]) falsa. nam fecit diligentissime. verum sit hoc genus aliquod minime probandum. Audimus, alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse: est aliqua etiam huiusce rei ratio. Hoc vero novum et ridiculum est, quod hic nobis respondit, cum ab eo tabulas postularemus, usque ad M. Terentium et C. Cassium consules confecisse, postea destitisse. Alio loco, hoc cuiusmodi sit, considerabimus. nunc 61
nihil ad me attinet. horum enim temporum, in quibus nunc versor, habeo tabulas, et tuas, et patris. Plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas optimas deportasse te, negare non potes: atque utinam neges! Unum ostende in tabulis aut tuis, aut patris tui emptum esse: vicisti. Ne haec quidem duo signa pulcherrima, quae nunc ad impluvium tuum stant, quae multos annos ante [2]) valvas Iunonis Samiae steterunt, habes quomodo emeris; haec, inquam, duo, quae in aedibus tuis sola iam sunt, quae sectorem expectant, relicta ac destituta a ceteris signis.

At, credo, in hisce solis rebus indomitas cupidi- 24
tates atque effrenatas habebat: ceterae libidines eius ratione aliqua aut modo continebantur. Quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familias in illa taetra atque impura legatione vim attulisse existimatis? Ecquo in oppido pedem posuit, ubi non plura stuprorum flagitiorumque suorum, quam adventus sui vestigia reliquerit? Sed ego omnia, quae negari poterunt, praetermittam; etiam haec, quae certissima sunt et claris-

2. quod libidinose se gesserit.

a. Narratio.

1) de Antonio. 2) ad.

sima, relinquam: unum aliquod de nefariis istius factis eligam, quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quae
63 mihi hoc oneris negotiique imposuit, pervenire. Oppidum est in Hellesponto Lampsacum, iudices, in primis Asiae provinciae clarum et nobile; homines autem ipsi Lampsaceni tum summe in omnes cives Romanos officiosi, tum praeterea maxime sedati et quieti, prope praeter ceteros ad summum Graecorum otium potius, quam ad ullam vim aut tumultum accommodati. Accidit, cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset, ut se ad regem Nicomedem regemque Sadalam mitteret, cumque iter hoc sibi magis ad quaestum suum, quam ad reipublicae tempus accommodatum depoposcisset, ut illo itinere veniret Lampsacum, cum magna calamitate et prope pernicie civitatis. Deducitur iste ad ianitorem quendam hospitem, comitesque eius item apud ceteros hospites collocantur. Ut mos erat istius, atque ut eum suad libidines flagitiose [1]) facere admonebant, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis turpissimisque hominibus, uti videant et investigent, ecqua virgo sit aut mulier digna, quam-
25 obrem ipse Lampsaci diutius commoraretur. [2]) Erat comes eius Rubrius quidam, homo factus ad istius libidines, qui mirо artificio, quocunque venerat, haec investigare omnia solebat. Is ad eum rem istam defert, Philodamum esse quendam, genere, honore, copiis, existimatione facile principem Lampsacenorum: eius esse filiam, quae cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine; sed eam summa integritate pudicitiaque existimari. Homo, ut haec audivit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse nunquam viderat, sed ne

1) flagitiosae. 2) commoretur *de coniect. Ernestii.*

audierat quidem ab eo, qui ipse vidisset, ut statim ad Philodamum migrare se diceret velle. Hospes Ianitor, qui nihil suspicaretur, veritus, ne quid in ipso se offenderetur, hominem summa vi retinere coepit. Iste, qui hospitis relinquendi causam reperire non posset, alia sibi ratione viam munire ad stuprum coepit: Rubrium, delicias suas, in omnibus eiusmodi rebus adiutorem suum et conscium, parum laute deversari dicit; ad Philodamum deduci iubet. Quod 65
ubi est Philodamo nuntiatum, tametsi erat ignarus, quantum sibi ac liberis suis iam tum mali constitueretur, tamen ad istum venit; ostendit, munus illud suum non esse: se, cum suae partes essent hospitum recipiendorum, tum ipsos tamen praetores et consules, non legatorum asseclas, recipere solere. Iste, qui una cupiditate raperetur, totum illius postulatum causamque neglexit: per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperavit. Hic Philo- 26
damus, postaquam ius suum obtinere non potuit, ut humanitatem consuetudinemque suam retineret, laborabat. Homo, qui semper hospitalissimus amicissimusque nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitus domum suam[1]) recepisse: magnifice et ornate, ut erat in primis inter suos copiosus, convivium comparat: rogat Rubrium, ut, quos ei commodum sit, invitet, locum sibi soli, si videatur, relinquat. etiam filium suum, lectissimum adolescentem, foras ad propinquum suum quendam mittit ad coenam. Rubrius istius comites 66
invitat: eos omnes Verres certiores facit, quid opus esset. mature veniunt: discumbitur. fit sermo inter eos, et invitatio, ut Graeco more biberetur. hortatur

1) in domum suam.

hospes: poscunt maioribus poculis: celebratur omnium sermone laetitiaque convivium. Posteaquam satis calere res Rubrio visa est, *Quaeso,* inquit, *Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari iubes?* Homo, qui et summa gravitate, et iam id aetatis, et parens esset, obstupuit hominis improbi dicto: instare Rubrius: tum,[1]) ut aliquid responderet, negavit moris esse Graecorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte: *Enimvero ferendum hoc quidem*[2]) *non est; vocetur mulier:* et simul servis suis Rubrius, ut ianuam claudent, et ipsi ad fores assisterent, imperat. Quod 67
ubi ille intellexit id agi, atque id parari, ut filiae suae vis afferretur, servos suos ad se vocat: his imperat, ut se ipsum negligant, filiam defendant; excurrat aliquis, qui hoc tantum domestici mali filio suo nuntiet. Clamor interea fit tota domo inter[3]) servos Rubrii atque hospitis. Iactatur domi suae vir primus et homo honestissimus: pro se quisque manus affert: aqua denique ferventi a Rubrio ipso Philodamus perfunditur. Haec ubi nuntiata sunt filio,[4]) statim exanimatus ad aedes contendit, ut et vitae patris et pudicitiae sororis succurreret. Omnes eodem animo Lampsaceni, simul ut hoc audiverunt, quod eos tum Philodami dignitas, tum iniuriae magnitudo movebat, ad aedes noctu convenerunt. Hic lictor istius Cornelius, qui cum eius servis erat a Rubrio quasi in praesidio ad auferendam mulierem collocatus, occiditur, servi nonnulli vulnerantur, ipse Rubrius in turba sauciatur; iste, qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliqua evo-

1) tum illo, ut. 2) *Deest* quidem. 3) pugna inter. 4) filio nuntiata sunt.

lare, si posset. Postridie homines mane [1]) in con- 27
tionem conveniunt: [2]) quaerunt, quid optimum factu
sit: pro se quisque, ut in quoque erat auctoritatis
plurimum, ad populum loquebatur: inventus est nemo,
cuius non haec et sententia esset et oratio: *Non esse*
retinendum, si istius nefarium scelus Lampsaceni
ulti vi manuque essent, ne senatus populusque Ro-
manus in eam civitatem animadvertendum putaret.
Quodsi hoc iure legati populi Romani in socios na-
tionesque exteras uterentur, ut pudicitiam libero-
rum servare ab eorum libidine tutam non liceret,
quidvis esse perpeti satius, quam in tanta vi at-
que acerbitate versari. Haec cum omnes sentirent, 69
et cum in eam rationem pro suo quisque sensu ac
dolore loqueretur, omnes ad eam domum, in qua
iste deversabatur, profecti sunt: caedere ianuam sa-
xis, instare ferro, ligna et sarmenta circumdare,
ignemque subicere coeperunt. Tum cives Romani,
qui Lampsaci negotiabantur, concurrunt: orant Lam-
psacenos, ut gravius apud eos nomen legationis, quam
iniuria legati putaretur: sese intelligere hominem il-
lum esse impurum ac nefarium, sed, quoniam nec
perfecisset, quod conatus esset, neque futurus esset
Lampsaci postea, levius eorum peccatum fore, si ho-
mini scelerato pepercissent, quam si legato non pe-
percissent.

Sic iste, multo sceleratior et nequior, quam ille 70
Hadrianus, aliquanto etiam felicior fuit. ille, quod b. Confir-
matio et
eius avaritiam cives Romani ferre non potuerunt, [3]) refutatio.
Uticae domi suae vivus exustus est: idque illi [4]) me-
rito accidisse existimatum est, ut laetarentur omnes,

1) mane homines. 2) veniunt. 3) potuerant.
4) idque ita illi.

neque ulla animadversio constitueretur; hic sociorum ambustus incendio, tamen ex illa flamma periculoque evolavit; neque adhuc causam ullam excogitare potuit, quamobrem commiserit, aut quid evenerit, ut in tantum periculum veniret. Non enim potest dicere, cum seditionem sedare vellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid denique reipublicae causa gererem; quod acrius imperavi, quod animadverti, quod minatus sum. Quae si diceret, tamen ignosci non oporteret, si nimis atrociter imperando sociis, in tantum adductus periculum
28 videretur. Nunc cum ipse causam illius tumultus neque veram dicere, neque falsam confingere audeat; homo autem ordinis sui frugalissimus, qui tum accensus C. Neroni fuit, P. Tettius, haec eadem se Lampsaci cognosse dixerit; vir omnibus rebus ornatissimus C. Varro, qui tum in Asia tribunus militum fuit, haec eadem ipsa se ex Philodamo audisse dicat; potestis dubitare, quin istum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit, quam ad vestrum iudicium reservare? Nisi vero illud dicet, quod et in testimonio Tetti priore actione interpellavit Hortensius; (quo tempore quidem signi satis dedit, si quid esset, quod posset dicere, se tacere non posse; ut, quamdiu tacuit in ceteris testibus,[1]) scire omnes possemus, nihil habuisse quod diceret:) hoc tum dixit, Philodamum, et eius filium, a C. Nerone esse da-
72 mnatos. De quo ne multum[2]) disseram, tantum dico, secutum id esse Neronem et eius consilium, quod Cornelium lictorem occisum esse constaret: putasse non oportere esse cuiquam, ne in ulciscenda quidem iniuria, hominis occidendi potestatem. In quo vi-

1) quamdiu in ceteris rebus tacuerit. 2) multa.

den, Neronis iudicio non te absolutum esse improbitatis, sed illos damnatos esse caedis.

Verum ista damnatio tamen cuiusmodi fuit? Audite, quaeso, iudices, et aliquando misereamini sociorum, et ostendite, aliquid his in vestra fide praesidii esse oportere. Quod toti Asiae iure occisus esse [1]) 29
videbatur istius ille, verbo lictor, re vera minister improbissimae cupiditatis: pertimuit iste, ne Philodamus Neronis iudicio liberaretur. rogat et orat Dolabellam, ut de sua provincia decedat: ad Neronem proficiscatur: se demonstrat incolumem esse non posse, si Philodamo vivere, atque aliquando Romam venire licuisset. Commotus est Dolabella. (fecit id, quod 73
multi reprehenderunt, ut exercitum, provinciam, bellum relinqueret, et in Asiam, hominis nequissimi causa, in alienam provinciam, proficisceretur. Posteaquam ad Neronem venit, contendit ab eo, ut Philodami causam cognosceret. Venerat ipse, qui esset in consilio, et primus sententiam diceret; adduxerat etiam praefectos et tribunos militares suos, quos Nero omnes in consilium vocavit; erat in consilio etiam aequissimus iudex ipse Verres; erant nonnulli togati creditores Graecorum, quibus ad exigendas pecunias improbissimi cuiusque legati plurimum prodest gratia. Ille miser defensorem neminem reperire [2]) po- 74
terat. Quis enim esset aut togatus, qui Dolabellae gratia, aut Graecus, qui eiusdem vi et imperio non moveretur? Accusator autem apponitur [3]) civis Romanus de creditoribus Lampsacenorum, qui, si dixisset, quod iste iussisset, per eiusdem istius lictores a populo pecuniam posset exigere. Cum haec omnia

1) *Abest* esse. 2) reperire neminem. 3) opponitur *sed errore typographorum.*

tanta contentione, tantis copiis agerentur; cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet; cumque Dolabella cum suis praefectis pugnaret in consilio; Verres fortunas agi suas diceret; idem testimonium diceret, idem esset in consilio, idem accusatorem parasset: haec cum omnia fierent, et cum hominem constaret occisum, tamen tanta vis istius iniuriae, tanta in isto improbitas putabatur, ut de Philodamo amplius pronuntiaretur. Quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellae spiritus, quid huius lacrimas et concursationes proferam? quid C. Neronis, viri optimi atque innocentissimi, nonnullis in rebus animum nimium [1]) timidum atque demissum? qui in illa re quid facere potuerit, non habebat, nisi forte, id quod omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem sine Verre et sine [2]) Dolabella. Quicquid esset sine his actum, omnes probarent: tum vero quod pronuntiatum est, non per Neronem iudicatum, sed per Dolabellam ereptum existimabatur. Condemnatur enim perpaucis sententiis Philodamus et eius filius. Adest, instat, urget Dolabella, ut quamprimum securi feriantur, quo quam minime multi ex illis de istius nefario scelere audire possent. Constituitur in foro Laodiceae spectaculum acerbum et miserum et grave toti Asiae provinciae; grandis natu parens adductus ad supplicium; ex altera parte filius: ille, quod pudicitiam liberorum; hic, quod vitam patris famamque sororis defenderat. Flebat utrique, non de suo supplicio, sed pater de filii morte, de patris, filius. Quid lacrimarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiae fuisse? quem luctum et gemitum Lampsacenorum? securi esse percusso homi-

1) nimis. 2) *Abest* sine.

nes innocentes, nobiles, socios populi Romani atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam atque improbissimam cupiditatem?

Iam, iam, Dolabella, neque me[1]) tui neque tuo- 77
rum liberum, quos tu miseros in egestate atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verresne tibi tanti fuit, ut eius libidinem hominum innocentium sanguine lui velles? Idcircone exercitum atque hostem relinquebas, ut tua vi et crudelitate istius hominis improbissimi pericula sublevares? Quod enim eum tibi quaestoris in loco[2]) constitueras, idcirco tibi amicum in perpetuum fore putasti? Nesciebas, ab eo Cn. Carbonem consulem, cuius re vera quaestor fuerat,[3]) non modo relictum, sed etiam spoliatum auxiliis, pecunia, nefarie oppugnatum et proditum? Expertus igitur es istius perfidiam tum, cum se ad inimicos tuos contulit, cum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit, cum nationes ad aerarium, nisi damnato te, referre noluit.

Tantaene tuae, Verres, libidines erunt, ut eas 31
capere ac sustinere non provinciae populi Romani, non nationes exterae possint? Tune, quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum praesto fuerit, nisi libidini tuae cupiditatique paruerit, immittentur homines? expugnabuntur domus? civitates non modo pacatae, verum etiam sociorum atque amicorum, ad vim atque ad arma confugient, ut ab se atque a[4]) liberis suis legati populi Romani scelus ac libidinem propulsare possint? Nam quaero abs te, circumsessusne sis Lampsaci, coeperitne domum, in qua deversabare, illa multitudo incendere; voluerintne legatum populi Ro-

1) *Abest* me. 2) in locum. 3) fuit. 4) ab.

mani comburere vivum Lampsaceni. Negare non potes. Habeo enim testimonium tuum, quod apud Neronem dixisti; habeo, quas ad eundem litteras misi-
79 sti. Recita hunc ipsum locum de testimonio. TESTIMONIUM C. VERRIS IN ARTEMIDORUM.[1]) *Non multo post in domum.* Bellumne populo Romano Lampsacena civitas facere conabatur?[2]) deficere ab imperio ac nomine nostro volebat? Video enim et ex iis, quae legi et audivi, intelligo, in qua civitate non modo legatus populi Romani circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi publice satisfactum sit, ei civitati
80 bellum indici atque inferri solere. Quae fuit igitur causa, cur cuncta civitas Lampsacenorum de contione, quemadmodum tute scribis, domum tuam concurrerit?[3]) Tu enim neque in litteris, quas Neroni mittis, neque in testimonio causam tanti tumultus ostendis ullam. obsessum te dicis, ignem allatum, sarmenta circumdata, lictorem tuum occisum esse dicis, prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas: causam huius tanti terroris occultas. Nam si quam Rubrius iniuriam suo nomine, ac non impulsu tuo et tua cupiditate fecisset, de tui comitis iniuria questum ad te potius, quam te oppugnatum venirent. Cum igitur, quae causa illius tumultus fuerit, testes a nobis producti dixerint, ipse celarit: nonne causam hanc, quam nos proposuimus, tum illorum testimonia, tum istius taciturnitas perpetua confirmat?

---

1) *Additur vulgo de coniectura Hotomanni*: Recita ex Verris litteris ad Neronem. EX LITTERIS C. VERRIS AD C. NERONEM. 2) Lampsaceni facere conabantur, *et post* volebant, *partim de coniectura*. 3) concurrerent.

Huic homini parcetis igitur, iudices, cuius tanta 32
eccata sunt, ut ii, quibus iniurias fecerit, neque le- c. Iudicum exhortatio.
itimum tempus expectare ad ulciscendum, neque vim ntam doloris in posterum differre potuerint? Cir- mssessus es. A quibus? A Lampsacenis: barbaris minibus, credo, aut iis, qui populi Romani nomen ntemnerent. Immo vero ab hominibus et natura consuetudine et disciplina lenissimis, porro autem puli Romani condicione sociis, fortuna servis, vo- tate supplicibus: ut perspicuum sit omnibus, nisi lla acerbitas iniuriae, tanta vis sceleris fuisset, ut mpsaceni moriendum sibi potius, quam perpetien- m putarent, nunquam illos in eum locum progres- ros fuisse, ut vehementius odio libidinis tuae, quam etur legationis moverentur. Nolite, per deos im- 33 ortales, cogere socios atque exteros nationes, hoc i perfugio, quo, nisi vos vindicatis, utentur neces- rio. Lampsacenos in istum nunquam ulla res mi- asset, nisi eum poenas Romae daturum credidis- ut. Etsi talem acceperant iniuriam, quam nulla ge satis digne persequi possent:[1]) tamen incom- oda sua nostris committere legibus et iudiciis, quam olori suo permittere maluerant. Tu mihi, cum cir- mssessus a tam illustri civitate sis propter tuum celus atque flagitium; cum coëgeris homines mise- os et calamitosos, quasi desperatis nostris legibus t iudiciis, ad vim, ad manus, ad arma confugere; um te in oppidis et civitatibus amicorum non legatum populi Romani, sed tyrannum libidinosum crudelem ue praebueris; cum apud exteras nationes, imperii ominisque nostri famam tuis probris flagitiisque vio- ris; cum te ex ferro amicorum populi Romani eripue-

1) poterant.

ris, atque ex[1]) flamma sociorum evolaris: hic tibi per fugium speras futurum? Erras. ut huc incideres, non ut hic conquiesceres, illi te vivum exire passi sunt.

33 Et ais, iudicium esse factum, te iniuria circumsessum esse Lampsaci, quod Philodamus cum filio condemnatus sit. Quid? si doceo, si planum facio, teste homine nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo — te ipso, inquam, teste docebo,[2]) te huius circumsessionis tuae causam et culpam in alios contulisse,[3]) neque in eos, quos tu insimularis,[4]) esse animadversum. Iam nihil te iudicium Neronis adiuvat. Recita, quas ad Neronem litteras misit. EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. *Themistagoras et Thessalus.* Themistagoram et Thessalum scribis populum concitasse. Quem populum? Qui te circumsedit: qui te vivum comburere conatus est. Ubi hos persequeris? ubi accusas? ubi defendis ius nomenque legati? 84 In Philodami iudicio dices id actum? Cedo mihi ipsius Verris testimonium. videamus, quid idem iste iuratus dixerit.[5]) *Ab accusatore rogatus respondit in hoc iudicio non persequi: sibi in animo esse, alio tempore persequi.* Quid igitur te iuvat Neronis iudicium? quid Philodami damnatio? Legatus cum esses circumsessus, cumque, quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo Romano communique causae legatorum facta esset iniuria insignis, non persecutus: dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. Quod fuit id tempus? quando es persecutus? Cur imminuisti ius legationis? cur causam populi Romani deseruisti ac prodidisti? cur iniurias tuas, coniunctas cum publicis, reliquisti? Non te ad senatu

d. Ipsum Verrem contra se iudicasse.

1) e. 2) doceo *de coniectura Ernestii.* 3) transtulisse 4) insimularas. 5) *Additur* Recita.

causam deferre, non de tam atrocibus iniuriis conqueri, non eos homines, qui populum concitarent,[1]) consulum litteris evocandos curare oportuit? Nuper, 85 Aurelio Scauro postulante, quod is Ephesi se quaestorem vi prohibitum esse dicebat, quo minus e fano Dianae servum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam evocatus est, quod auctor illius iniuriae[2]) esse argueretur: tu, si te legatum ita Lampsaci tractatum esse, senatum docuisses, ut tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumsessus paene incenderere, eius autem rei duces et auctores principes[3]) fuisse, quos scribis, Themistagoram et Thessalum: quis non commoveretur? quis non ex iniuria, quae tibi esset facta, sibi provideret? quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati eiusmodi esse debet, quod non modo inter sociorum iura, sed etiam inter hostium tela incolume versetur.

Magnum hoc Lampsacenum crimen est libidinis 34 atque improbissimae cupiditatis: accipite nunc avaritiae propemodum in suo genere non levius. Milesios navem poposcit, quae eum praesidii causa Myndum prosequeretur. Illi statim myoparonem egregium de sua classe, ornatum atque armatum dederunt. Hoc praesidio Myndum profectus est. Nam, quid Milesiis lanae publicae abstulerit, item de sumptu in adventum, de contumeliis et iniuriis in magistratum Milesium, tametsi dici tum vere, tum graviter et vehementer potest, tamen dicere praetermit-

3. quod navem Milesiis ademerit.

1) concitarant. 2) iniuriae illius. 3) et auctores et principes *de coniectura.*

tam, eaque audia testibus integra reservato: illud, quod neque tacere ullo modo, neque dici pro dignitate potest, cognoscite. Milites remigesque Miletum
87 Myndo pedibus reverti iubet: ipse myoparonem pulcherrimum, de decem Milesiorum navibus electum, L. Magio et L. Fannio [1]) qui Myndi habitabant, vendidit. Hi sunt homines, quos super senatus in hostium numero habendos censuit: hoc illi navigio ad omnes populi Romani hostes, usque a [2]) Dianio, quod in Hispania est, ad Sinopam, [3]) quae in Ponto est, navigaverunt.

O dii immortales! incredibilem avaritiam, singularemque audaciam! Navem tu de classe populi Romani, quam tibi Milesia civitas, ut te prosequeretur, dedisset, ausus es vendere? Si te magnitudo maleficii, si te hominum existimatio non movebat: ne illud quidem cogitabas, huius improbissimi furti fore
88 aliquo nefariae praedae, tam illustrem ac tam nobilem civitatem testem futuram? An, quia tuus Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni praefuerat, Milesiisque rem gestam renuntiarat, animadvertere tuo rogatu conatus est, renuntiationemque eius, quae erat in publicas litteras relata illorum legibus, tolli iusserat, idcirco te ex hoc crimine elapsum [4]) esse arbi-
35 trabare? Multum te ista fefellit opinio, et quidem multis in locis. Semper enim existimasti, et maxime in Sicilia, satis cautum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in litteras publicas vetuisses, aut, quod relatum esset, tolli coëgisses. Hoc quam nihil sit, tametsi ex multis Siciliae civitatibus prius actum dili-

1) *de coniectura. Vulgo* Rabio. 2) ab. 3) Sinopen. 4) elapsurum *de coniectura Ernestii.*

didicisti, tamen etiam in hac ipsa civitate cognosce. Sunt illi quidem dicto audientes, quamdiu adsunt ii, qui imperant: simulac discesserunt, non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt, cur non tum in litteras relatum sit. Manent istae litterae Mileti, manent; et, dum erit illa civitas, manebunt. Decem enim naves iussu L. 90 Murenae populus Milesius ex pecunia vectigali populo Romano[1]) fecerat, sicut pro sua quaeque parte Asiae ceterae civitates. quamobrem unam ex decem, non praedonum repentino adventu, sed legati latrocinio, non vi tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum amissam, in litteras publicas rettulerunt. Sunt Romae legati Milesii, homines nobilissimi ac principes civitatis, qui, tametsi mensem Februarium et consulum designatorum nomen expectant, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt: dicent, inquam, et religione adducti, et domesticarum legum metu, quid illo myoparone factum sit; ostendent, C. Verrem in ea classe, quae contra piratas aedificata sit, piratam ipsum conscleratum fuisse.

C. Malleolo, quaestore Cn. Dolabellae, occiso, 36
duas sibi hereditates venisse arbitratus est, unam quaestoriae procurationis; nam a Dolabella statim pro quaestore iussus est esse: alteram tutelae; nam, cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona eius impetum fecit. Nam Malleolus in provinciam sic copiose profectus erat, ut domi prorsus nihil relinqueret; praeterea pecunias occuparat apud populos, et syngraphas fecerat; argenti optimi caelati grande pondus secum

III. Crimina quaestoriae procurationis.
1. Tutelae male gestae.

1) populi Romani.

tulerat; (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo et cupiditate;) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit.[1]) Iste, quod argenti placuit, invasit; quae mancipia voluit, abduxit; vina, ceteraque, quae in Asia facillime comparantur, quae ille reliquerat,
92 asportavit; reliqua vendidit, pecuniam exegit. Cum eum ad HS vicies quinquies redegisse constaret, ut Romam rediit, nullam litteram pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit; servos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formosos et litteratos, suos esse dicebat, se emisse. Cum saepius mater et avia pueri postularent, uti, si non redderet pecuniam, nec rationem daret, diceret saltem, quantum pecuniae Malleoli deportasset: a multis[2]) efflagitatus aliquando dixit HS decies. deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit: expensa Chrysogono servo HS sexcenta milia accepta pupillo Malleolo rettulit. Quomodo ex decies HS sexcenta sint facta; quomodo DC eodem modo quadrarint, ut illa de Ca. Carbonis pecunia reliqua HS sexcenta facta sint; quomodo Chrysogono expensa lata sint; cur id nomen
93 infimum in lituraque sit, vos existimabitis. Tamen HS sexcenta milia cum accepta rettulisset, HS quinquaginta[3]) milia soluta non sunt; homines, postea quam reus factus est, alii redditi, alii etiam nunc retinentur; peculia omnium vicariique retinentur.

37 Haec est istius praeclara tutela. En, cui tuos liberos committas: en memoria mortui sodalis: en metus vivorum existimationis. Cum tibi se tota Asia

Amplificatio.

1) reliquerat *de coniectura Ernestii.* 2) multis *sine praepositione.* 3) quinque.

spoliandam ac vexandam praebuisset;[1]) cum tibi exposita esset omnis ad praedandum Pamphylia: contentus his tam opimis rebus non fuisti: manus a tutela, manus a pupillo, manus a sodalis filio abstinere non potuisti. Iam te non Siculi, non aratores, ut dictitas, circumveniunt, non hi, qui decretis edictisque tuis in te concitati infestique sunt: Malleolus a me productus est, et mater eius atque avia; quae miserae, flentes, eversum a te puerum patriis bonis esse dixerunt. Quid expectas? an dum ab in- 94
feris ipse[2]) Malleolus existat, atque abs te officia tutelae, sodalitatis familiaritatisque flagitet? Ipsum putato adesse. Homo avarissime et spurcissime, redde bona sodalis filio, si non quae abstulisti, at quae confessus es! Cur cogis sodalis filium hanc primam in foro vocem cum dolore et querimonia emittere? cur sodalis uxorem, sodalis socrum, domum denique totam sodalis mortui, contra te testimonium dicere? cur pudentissimas lectissimasque feminas in tantum virorum conventum insolitas invitasque prodire cogis? Recita omnium testimonia. TESTIMONIUM MATRIS ET AVIAE.

Pro quaestore vero quomodo iste commune 38
Milyadum vexarit, quomodo Lyciam, Pamphyliam, 2. Vexatae provinciae.
Pisidiam Phrygiamque totam frumento imperando, aestimando, hac sua, quam tum primum excogitavit, Siciliensi aestimatione afflixerit, non est necesse demonstrare verbis. Hoc scitote: his nominibus, quae res per eum gestae sunt, cum iste civitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret, neque ea sumeret, proque[3]) his rebus pecuniam exigeret, his nominibus solis, Cn. Dolabellae HS ad tricies litem

1) tradidisset. 2) ille. 3) pro.

tulerat; (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo et cupiditate;) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit.[1]) Iste, quod argenti placuit, invasit; quae mancipia voluit, abduxit; vina, ceteraque, quae in Asia facillime comparantur, quae ille reliquerat,
92 asportavit; reliqua vendidit, pecuniam exegit. Cum eum ad HS vicies quinquies redegisse constaret, ut Romam rediit, nullam litteram pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit; servos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formosos et litteratos, suos esse dicebat, se emisse. Cum saepius mater et avia pueri postularent, uti, si non redderet pecuniam, nec rationem daret, diceret saltem, quantum pecuniae Malleoli deportasset: a multis[2]) efflagitatus aliquando dixit HS decies. deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit: expensa Chrysogono servo HS sexcenta milia accepta pupillo Malleolo rettulit. Quomodo ex decies HS sexcenta sint facta; quomodo DC eodem modo quadrarint, ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua HS sexcenta facta sint; quomodo Chrysogono expensa lata sint; cur id nomen
93 infimum in lituraque sit, vos existimabitis. Tamen HS sexcenta milia cum accepta rettulisset, HS quinquaginta[3]) milia soluta non sunt; homines, posteaquam reus factus est, alii redditi, alii etiam nunc retinentur; peculia omnium vicariique retinentur.

37 Haec est istius praeclara tutela. En, cui tuos liberos committas: en memoria mortui sodalis: en metus vivorum existimationis. Cum tibi se tota Asia

Amplificatio.

1) reliquerat *de coniectura Ernestii.* 2) multis *sine praepositione.* 3) quinque.

spoliandam ac vexandam praebuisset;[1]) cum tibi exposita esset omnis ad praedandum Pamphylia: contentus his tam opimis rebus non fuisti: manus a tutela, manus a pupillo, manus a sodalis filio abstinere non potuisti. Iam te non Siculi, non aratores, ut dictitas, circumveniunt, non hi, qui decretis edictisque tuis in te concitati infestique sunt: Malleolus a me productus est, et mater eius atque avia; quae miserae, flentes, eversum a te puerum patriis bonis esse dixerunt. Quid expectas? an dum ab in- 94
feris ipse[2]) Malleolus existat, atque abs te officia tutelae, sodalitatis familiaritatisque flagitet? Ipsum putato adesse. Homo avarissime et spurcissime, redde bona sodalis filio, si non quae abstulisti, at quae confessus es! Cur cogis sodalis filium hanc primam in foro vocem cum dolore et querimonia emittere? cur sodalis uxorem, sodalis socrum, domum denique totam sodalis mortui, contra te testimonium dicere? cur pudentissimas lectissimasque feminas in tantum virorum conventum insolitas invitasque prodire cogis? Recita omnium testimonia. TESTIMONIUM MATRIS ET AVIAE.

Pro quaestore vero quomodo iste commune 38
Milyadum vexarit, quomodo Lyciam, Pamphyliam, 2. Vexatae provinciae.
Pisidiam Phrygiamque totam frumento imperando, aestimando, hac sua, quam tum primum excogitavit, Siciliensi aestimatione afflixerit, non est necesse demonstrare verbis. Hoc scitote: his nominibus, quae res per eum gestae sunt, cum iste civitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret, neque ea sumeret, proque[3]) his rebus pecuniam exigeret, his nominibus solis, Cn. Dolabellae HS ad tricies litem

1) tradidisset. 2) ille. 3) pro.

esse aestimatam. Quae omnia, etiamsi voluntate Dolabellae fiebant, per istum tamen omnia gerebantur. Consistam in uno nomine. multa enim sunt ex eo-
96 dem genere. Recita. DE LITIBUS AESTIMATIS CN. DOLABELLAE PR. PECUNIAE REDACTAE. QUOD A COMMUNI MILYADUM. Te haec coëgisse, te aestimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico: eademque vi et iniuria, cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes provinciae te, tamquam aliquam calamitosam tempe-
97 statem pestemque pervasisse demonstro. Itaque M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accusavit, istum in sua potestate ac dicione tenuit. Homo adolescens cum istius in inquirendo multa furta ac flagitia cognosceret, fecit perite et callide: volumen eius rerum gestarum maximum isti ostendit: ab homine, quae voluit, in Dolabellam abstulit: istum testem produxit: dixit iste, quae velle accusatorem putavit. Quo ex genere mihi testium, qui cum isto furati sunt, si uti voluissem, magna copia fuisset; qui ut se periculo litium coniunctione criminum liberarent, quo ego vellem descensuros pollicebantur. Eorum ego voluntа-
98 tem omnium repudiavi. Non modo proditori, sed ne perfugae quidem locus in meis castris cuiquam fuit. Forsitan meliores illi accusatores habendi sint,[1]) qui haec omnia fecerunt. Ita est:[2]) sed ego defensorem in mea persona, non accusatorem maxime laudari volo. Rationes ad aerarium, antequam Dolabella condemnatus est, non audet referre: impetrat a senatu, ut dies sibi prorogaretur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellae obsignatas diceret, proinde quasi exscribendi potestatem non haberet. Solus est
39 hic, qui nunquam rationes ad aerarium referat. Au-

1) sunt. 2) *Abest* ita est.

dictis quaestoriam rationem tribus versiculis relatam, 98
legationis non, nisi condemnato et eiecto eo, qui
posset reprehendere; nunc denique praeturae, quam
ex senatus consulto statim referre debuit, usque ad
hoc tempus non rettulit. Quaestorem se in senatu 99
expectare dixit; perinde quasi non, ut quaestor sine
praetore possit rationem referre,[1]) (ut tu, Hortensi,
ut omnes) eodem modo sine quaestore praetor. Di-
xit, idem Dolabellam impetrasse. Omen magis pa-
tribus conscriptis, quam causa placuit: probaverunt.
Verum quaestores quoque iampridem venerunt. cur
non rettulisti? Illarum rationum ex ea faece legatio-
nis quaestoriaeque tuae procurationis illa sunt no-
mina, quae Dolabellae necessario sunt aestimata. EX
LITIBUS AESTIMATIS DOLABELLAE PR. ET PRO PR.[2]) Quod 100
minus Dolabella Verri acceptum rettulit, quam Ver-
res illi expensum tulerit, HS quingenta triginta quin-
que milia; et quod plus fecit Dolabella Verrem ac-
cepisse, quam iste in suis tabulis habuit, HS ducenta
triginta duo milia; et quod plus frumenti fecit acce-
pisse istum, HS decies et octingenta milia, quod tu,
homo callidissimus,[3]) aliud in tabulis habebas. Hinc
illae extraordinariae pecuniae, quas nullo duce, tamen
aliqua ex particula investigamus, redundarunt: hinc
ratio cum Q. et Cn. Postumis Curtiis,[4]) multis no-
minibus, quorum in tabulis iste habet nullum: hinc
HS quaterdecies P. Tadio numeratum Athenis, testi-
bus planum faciam: hinc empta apertissime praetura;
nisi forte id etiam dubium est, quomodo iste praetor

1) ut quaestor sine praetore, posset rationem referre.
2) PR. P. R. PECUNIAE REDACTAE *partim de coniectura Hotomanni.*
3) castissimus. 4) *De coniectura Fulvii Ursini. Vulgo* Po-
stumiis, Curtiis.

101 factus sit. Homo scilicet aut industria, aut opera probata, aut frugalitatis existimatione praeclara, aut denique, id quod levissimum est, assiduitate; qui ante quaesturam cum meretricibus lenonibusque vixisset, quaesturam ita gessisset, quemadmodum cognovistis, Romae post quaesturam illam nefariam vix triduum constitisset, absens non in oblivione iacuisset, sed in assidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset: is repente, ut Romam venit, gratis praetor factus est? Alia porro pecunia, ne accusaretur, data. Cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem esse tum inter
102 omnes recenti negotio facile constabat. Homo stultissime et amentissime, tabulas cum conficeres, et cum extraordinariae pecuniae crimen subterfugere velles, satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare, si, quibus pecuniam credebas, iis expensum non ferres, neque in tuas tabulas ullum nomen referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? Quid proderat tibi, te expensum illis non tulisse? An tuis solis tabulis te causam dicturum existimasti?

IV. Criminа praeturae urbanae.

40 Verum ad illam iam veniamus praeclaram praeturam, criminaque ea, quae notiora sunt his, qui adsunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum paratique venimus; in quibus non dubito, quin offensionem negligentiae vitare atque effugere non possim. Multi enim ita dicent: *de illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam iniuriam non attigit, quae mihi, aut quae amico meo facta est, quibus ego in rebus interfui.* His omnibus, qui istius iniurias norunt, hoc est, populo Romano universo, me vehementer excusatum volo, non negligentia mea fore,

ut multa praeterearn, sed quod alia testibus integra reservari velim, multa autem propter rationem brevitatis ac temporis praetermittenda existimem. Fatebor etiam illud invitus, me prorsus, cum iste punctum temporis nullum vacuum peccato praeterire passus sit, omnia, quae ab isto commissa sunt, non potuisse cognoscere. Quapropter ita me de praeturae criminibus auditote, ut ex utroque genere, et iuris dicundi, et sartorum tectorum exigendorum, ea postuletis, quae maxime digna sint eo reo, cui parvum ac mediocre obiici nihil oporteat.

Nam ut praetor factus est, qui auspicato a Che- 104
lidone surrexisset, sortem nactus est urbanae provin- 1. in iure dicendo. a. in edicto de mulierum hereditatibus.
ciae, magis ex sua Chelidonisque,[1]) quam ex populi Romani voluntate. Qui principio, qualis in edicto constituendo fuerit, cognoscite. C.[2]) Annius Asellus mortuus est, C. Sacerdote praetore. 41
Is cum haberet unicam filiam, neque census esset, quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis suis heredem institueret. Heres erat filia. Faciebant omnia cum pupilla, legis aequitas, voluntas patris, edicta praetorum, consuetudo iuris eius, quod erat tum, cum Asellus est mortuus. Iste, praetor designatus, (utrum admonitus, 105
an tentatus, an, qua est ipse[3]) sagacitate in his rebus, sine duce ullo, sine indice, pervenerit ad hanc improbitatem, nescio: vos tantum hominis audaciam amentiamque cognoscite:) appellat heredem L. Anninm, qui erat institutus secundum filiam: non enim mihi persuadetur, istum ab illo prius appellatum; dicit, se posse ei condonare edicto hereditatem; do-

1) et Chelidonis. 2) P. *contra libros, sed in iisdem postea est* P. *ubi nos* C. *de coniectura.* 3) iste.

cet hominem, quid possit fieri. Illi bona res, huic vendibilis videbatur. Iste, tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillae matrem summittebat. malebat pecuniam accipere, ne quid novi ediceret, quam ut hoc edictum tam improbum et inhumanum inter-
106 poneret. Tutores, pecuniam praetori si pupillae nomine dedissent, grandem praesertim, quemadmodum in rationem inducerent, quemadmodum sine periculo suo dare possent, non videbant: simul et istum fore tam improbum non arbitrabantur. saepe appellati, pernegaverunt. Iste ad arbitrium eius, cui condonabat[1] hereditatem ereptam a liberis,[2] quam aequum edictum conscripserit,[3] quaeso, cognoscite. *Cum intelligam, legem Voconiam. . .* Quis unquam crederet mulierum adversarium Verrem[4] futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? *Cupiditati hominum* ait *se obviam ire.* Quis[5] potius, non modo his temporibus, sed etiam apud maiores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic, quaeso, cetera: delectat enim me hominis gravitas, scientia iuris, auctoritas. *Qui ab A. Postumio Q. Fulvio censoribus postve ea . . . . fecit, fecerit.*[6]
107 Quis unquam edixit isto modo? quis unquam eius rei fraudem aut periculum proposuit edicto, quae neque post edictum, neque ante edictum provideri po-
42 tuit? Iure, legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum C. Annius fecerat, non improbum, non inofficiosum, non inhumanum. quodsi ita fecisset, tamen post illius mortem nihil de testamento

---

1) condonarat. 2) liberis *sine praepositione*. 3) scripserit. 4) Verrem mulierum adversarium. 5) Quid. 6) *Repetitur* Fecit, fecerit?

illius novi iuris constitui oporteret. Voconia lex te, videlicet delectabat? Imitatus esses ipsum illum Q. Voconium,[1]) qui lege sua hereditatem ademit nulli neque virgini, neque mulieri: sanxit in posterum, *qui post eos censores census esset, ne quis heredem virginem neve mulierem faceret.* In lege Voconia 108
non est *fecit, fecerit* neque in ulla praeteritum tempus reprehenditur, nisi eius rei, quae sua sponte scelerata et[2]) nefaria est; ut, etiamsi lex non esset, magnopere vitanda fuerit. Atque in his rebus multa videmus ita sancta esse legibus, ut ante facta in iudicium non vocentur. Cornelia testamentaria, nummaria, ceterae complures; in quibus non ius aliquod novum populo constituitur, sed sancitur, ut, quod semper malum facinus fuerit, eius quaestio ad populum pertineat ex certo tempore. De iure vero civili 109
si quis novi quid instituit, is omnia, quae ante acta sunt, rata esse patitur. Cedo mihi leges Atinias, Furias, Fusias,[3]) ipsam, ut dixi, Voconiam, omnes praeterea de iure civili: hoc reperies in omnibus statui ius, quo post eam legem populus utatur. Qui plurimum tribuunt edicto, praetoris edictum legem annuam dicunt esse. Tu edicto plus complecteris, quam lege. Si finem edicto praetoris afferunt Calendae Ianuarii, cur non initium quoque[4]) nascitur a Calendis Ianuarii? An in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo praetor alius futurus est: in illum, quo alius praetor fuit, regredietur?

Ac si hoc iuris non unius hominis causa[5]) edi- 110
xisses, cautius composuisses. Scribis *si quis here-* 43

---

1) *de coniectura Lambini. Vulgo* C. Voconium. 2) ac. 3) *Omittitur* Fusias. 4) *Additur* edicti. 5) unius causa hominis.

dem fecit, fecerit. Quid si plus legarit, quam ad heredem heredesve perveniat, quod per legem Voconiam ei, qui census non sit, licet? cur hoc, cum in eodem genere sit, non caves? Quia non generis, sed hominis causam verbis complecteris; [1]) ut facile appareat, te pretio esse commotum. Atque hoc si in posterum edixisses, minus esset nefarium, tamen esset improbum: sed tum vituperari posset, in dubium venire non posset: nemo enim committeret. Nunc est eiusmodi edictum, ut quivis intelligat, non populo esse scriptum, sed C. Annii secundis heredi-
111 bus. Itaque cum a te caput illud tam multis verbis mercenarioque [2]) prooemio esset ornatum, ecquis est inventus postea praetor, qui illud idem ediceret? Non modo nemo edixit, sed ne metuit quidem quisquam, ne quis ediceret. Nam post te praetorem multi testamenta eodem modo fecerunt; in his nuper Annaea. [3]) Ea de multorum propinquorum sententia, pecuniosa mulier, quod censa non erat, testamento fecit heredem filiam. Iam [4]) hoc magnum iudicium hominum de istius singulari improbitate, quod Verres sua sponte instituisset, id neminem metuisse, ne quis reperiretur, qui istius institutum [5]) sequi vellet. solus enim tu inventus es, cui non satis fuerit corrigere voluntates vivorum, nisi etiam rescinderes mor-
112 tuorum. Tu ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti; voluisti ex improviso, si quae res natae essent, ex urbano edicto decernere. Quam postea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, cum tuam auctoritatem tute ipse edicto provinciali repudiabas.

---

1) amplecteris. 2) mercenario. 3) Annia.
4) Itaque. 5) *Ernest.* [istius institutum].

Atque ego non dubito, quin, ut mihi, cui filia 44
maxime cordi est, res haec acerba videatur atque indigna,[1]) sic unicuique vestrum, qui simili sensu atque indulgentia filiarum commovemini. Quid enim natura nobis iucundius, quid carius esse voluit? quid est dignius, in quo omnis nostra diligentia indulgentiaque consumatur? Homo importunissime, cur tan- 113
tam iniuriam C. Annio mortuo fecisti? cur hunc dolorem cineri eius atque ossibus inussisti, ut liberis eius bona patria, voluntate patris, iure, legibus tradita, eriperes, et, cui tibi esset commodum, condonares? Quibuscum vivi bona nostra partimur, iis praetor adimere, nobis mortuis, bona fortunasque poterit? *Nec petitionem*, inquit, *nec possessionem dabo.* Eripies igitur pupillae togam praetextam? detrahes ornamenta non solum fortunae, sed etiam ingenuitatis? Miramur, ad arma contra istum hominem Lampsacenos isse? miramur istum de provincia decedentem clam Syracusis profugisse? Nos si alienam vicem pro nostra iniuria doleremus, vestigium istius in foro non esset relictum. Pater dat 114
filiae: prohibes. leges sinunt: tamen te interponis. de suis bonis ita dat, ut ab iure non abeat. Quid habes, quod reprehendas? nihil, opinor. At ego concedo: prohibe, si potes; si habes qui te audiat; si potest tibi dicto audiens esse quisquam. Eripias tu voluntatem mortuis, bona vivis, ius omnibus? Hoc populus Romanus non manu vindicasset, nisi te huic tempori atque huic iudicio reservasset? Posteaquam ius praetorium constitutum est, semper hoc iure usi sumus: si tabulae testamenti non proferrentur, tum,

1) *Ernest. haec verba* res — indigna *in finem periodi reiecit.*

uti quemque [1]) potissimum heredem esse oporteret, si is intestato mortuus esset, [2]) ita secundum eum possessio daretur. Quare hoc sit aequissimum, facile est dicere: [3]) sed in re tam usitata, satis est ostendere, omnes antea ius ita dixisse, et hoc vetus edictum translatitiumque esse.

45 Cognoscite hominis aliud [4]) in re vetere edictum novum: et simul, dum est unde ius civile discatur, adolescentes in disciplinam ei [5]) tradite. mirum est hominis ingenium, mira prudentia. Minucius quidam mortuus est ante istum praetorem. eius testamentum erat nullum. lege hereditas ad gentem Minuciam veniebat. Si habuisset iste edictum, quod ante istum et postea omnes habuerunt, possessio Minuciae genti esset data: si quis testamento se heredem esse arbitraretur, quod tum non extaret, lege ageret in hereditatem; aut, pro praede litis vindiciarum cum satis accepisset, sponsionem faceret, ita de hereditate certaret. Hoc, opinor, iure et maiores nostri, et nos semper usi sumus. Videte, ut hoc
116 iste correxerit. Componit edictum iis verbis, ut quivis intelligere possit, unius hominis causa conscriptum esse: tantum quod hominem non nominat, causam quidem totam perscribit, ius, consuetudinem, aequitatem, edicta omnium negligit. EX EDICTO URBANO. *Si de hereditate ambigitur ... si possessor sponsionem non faciet.* [6]) Quid id ad praetorem, uter possessor sit? nonne id quaeri opor-

b. in edicto de heredit. poss. dandis.

1) proximum quemque, *hoc colon de coniectura Hotomanni*, hominis. 2) *Omittitur vulgo totum* 3) docere. 4) aliud 5) ei in disciplinam. 6) *Interpungitur vulgo* si possessor, sponsionem non faciet.

tet, utrum possessorem esse oporteat? Ergo quia possessor est, non moves possessione; si possessor non esset, non dares! Nusquam enim scribis, neque tu aliud quicquam edicto complecteris,[1]) nisi eam causam, pro qua pecuniam acceperas. Iam hoc ridiculum est; *si de hereditate ambigitur,*[2]) *et* 117 *tabulae testamenti obsignatae non minus multis signis, quam e lege oportet, ad me proferentur, secundum tabulas testamenti optissimum possessionem*[3]) *dabo.* Hoc transitium est: sequi illud oportet *si tabulae testamenti non proferentur.* Quid ait? *Se ei daturum, qui dicat*[4]) *heredem esse.* Quid ergo interest, proferantur, necne? Si protulerit, uno signo ut sit minus, quam ex lege oportet, non des possessionem: si omnino tabulas non proferet, dabis. Quid nunc dicam? Neminem unquam hoc[5]) postea alium edidisse? Valde sit mirum, neminem fuisse, qui istius se similem dici vellet. Ipse in Siciliensi edicto hoc non habet; exegerat enim iam mercedem: item ut illo edicto, de quo ante dixi, in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis edixit idem, quod omnes Romae, praeter istum. EX EDICTO SICILIENSI. *Si de hereditate ambigitur. . .*

Ac,[6]) per deos immortales, quid est, quod de 118 hoc dici possit? Iterum enim iam quaero abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus, cur ea capita in edictum provinciale transferre nolueris? Utrum digniores homines existimasti eos, qui habitabant in provincia, quam nos, qui aequo iure

1) amplecteris. 2) ambigetur. 3) hereditatem.
4) qui se dicat. 5) *Abest* hoc. 6) At.

uteremur? an aliud Romae aequum est, aliud in Sicilia? Non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in provinciis aliter edicenda: non de hereditatum quidem possessionibus, non de mulierum hereditatibus. Nam utroque genere video non modo ceteros, sed te ipsum totidem verbis edixisse, quot verbis edici Romae solet. Quae Romae magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea sola te, ne gratis in provincia male audires, ex edicto Siciliensi sustulisse video.

119 Et, cum edictum totum eorum arbitratu, quam-
e. in de- diu fuit designatus, componeret, qui ab isto ius ad
cernendo utilitatem suam nundinarentur: tum vero in magi-
contra edi- stratu contra illud ipsum[1]) edictum suum sine
ctum. ulla religione decernebat. Itaque L. Piso multos codices implevit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste aliter, atque ut edixerat, decrevisset. Quod vos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto praetore solitus sit convenire; quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. Sed eo leviores istius iniuriae videbantur, quod erat in aequitate prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium, quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine pa-
120 trono homines uterentur. Nam, quaeso, redite in memoriam, iudices, quae libido istius in iure dicendo[2]) fuerit, quae varietas decretorum, quae nundinatio, quam inanes domus eorum omnium, qui de iure civili consuli solent, quam plena ac[3]) referta Chelidonis: a qua muliere cum erat ad eum ventum, et in aurem eius insusurratum, alias revocabat eos, in-

1) *Abest* ipsum. 2) dicundo. 3) atque.

ter quos iam decreverat, decretumque mutabat, alias inter alios contrarium sine ulla religione decernebat, ac proximis paulo ante decreverat. Hinc illi homi- 121
nes erant, qui etiam ridiculi inveniebantur ex dolore. Quorum alii, id quod saepe [1]) audistis, negabant mirandum esse, ius tam nequam esse verrinum; alii etiam frigidiores erant, sed, quia stomachabantur, ridiculi videbantur esse, cum Sacerdotem execrabantur, qui verrem tam nequam reliquisset. Quae ego non commemorarem, (neque enim perfacete dicta, neque porro hac severitate digna sunt,) nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam et iniquitatem tum in ore vulgi atque in communibus proverbiis esse versatam.

In plebem vero Romanam utrum superbiam 47
prius commemorem, [2]) an crudelitatem? sine dubio d. quod contumeliose se gesserit.
crudelitas gravior est atque atrocior. Oblitosne igitur hos putatis esse, quemadmodum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? Quam rem etiam tribunus plebis in contione egit, cum eum, quem iste virgis [3]) ceciderat, in conspectum [4]) populi Romani produxit. cuius rei cognoscendae faciam vobis suo tempore potestatem. Superbia vero qua 123
fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuissimum quemque contempserit, despexerit, liberum esse nummum duxerit? P. Trebonius viros bonos et honestos complures fecit heredes: in his fecit suum libertum. is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum. Ei cum cautum vellet, scripsit, ut heredes iurarent, se curaturos, ut ex sua cuiusque parte ne minus dimi-

1) Quorum alii, ut audistis. 2) memorem.
3) virgis iste. 4) prospectum.

dium ad A. Trebonium fratrem illum proscriptum perveniret. Libertus iurat: ceteri heredes adeunt ad Verrem: docent, non oportere se iurare: facturos esse, quod contra legem Corneliam esset, quae proscriptum iuvari vetaret. Impetrant, ut ne iurent: dat his possessionem. Id ego non reprehendo. Etenim erat iniquum, homini proscripto, egenti, de fraternis bonis quicquam dari. At ille libertus, nisi ex testamento patroni iurasset, scelus se facturum arbi-
124 trabatur. Itaque ei Verres possessionem hereditatis negat se daturum, ne posset patronum suum proscriptum iuvare; simul ut esset poena, quod alterius patroni testamento obtemperasset. Das possessionem ei, qui non iuravit, concedo: praetorium est. Adimis tu ei, qui iuravit. quo exemplo? Proscriptum iuvat. Lex est; poena est: quid ad eum, qui ius dicit? Utrum reprehendis, quod patronum iuvabat eum, qui tum in miseriis erat; an, quod alterius patroni mortui voluntatem conservabat, a quo summum beneficium acceperat? Utrum horum reprehendis? Et hoc tum de sella vir optimus dixit, *Equiti Romano, tam locupleti, libertinus sit homo heres?* O modestum ordinem, quod illinc vivus surrexit!

125 Possum sexcenta decreta proferre, in quibus, ut
e. quod pecuniam ceperit. ego pecuniam non dicam intercessisse, ipsa decretorum novitas iniquitasque declarat. Verum, ut ex uno de ceteris coniecturam facere possitis, id quod
48 priore actione cognostis, audite. C. Sulpicius Olympus fuit. Is mortuus est C. Sacerdote praetore, nescio an ante quam Verres praeturam petere coeperit. Fecit heredem M. Octavium Ligurem. Ligur hereditatem adiit: possedit Sacerdote praetore sine ulla controversia. Posteaquam Verres magistratum iniit,

iniit, ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicii patroni filia sextam partem hereditatis ab Ligure petere coepit. Ligur non aderat. L. frater eius causam agebat: aderant amici, propinqui. Dicebat iste, nisi cum muliere decideretur, in possessionem se ire iussurum. L. Gellius causam Liguris defendebat: docebat, edictum eius non oportere ad eas [1]) hereditates valere, quae ante eum praetorem venissent; si hoc tum fuisset edictum, fortasse Ligurem hereditatem aditurum non fuisse. Aequa postulatio, summa hominum auctoritas pretio superabatur. Venit Romam Ligur: non dubitabat, quin, 126
si ipse Verrem convenisset, aequitate causae et auctoritate sua commovere hominem posset. Domum ad eum venit: rem demonstrat: quam pridem sibi hereditas venisset, docet: quod facile in causa aequissima homini ingenioso fuit, multa, quae quemvis commovere [2]) possent, dixit: ad extremum petere coepit, ne usque eo suam auctoritatem despiceret, gratiamque contemneret, ut se tanta iniuria afficeret. Homo Ligurem accusare coepit, qui in re adventicia atque hereditaria tam diligens, tam attentus esset: debere eum aiebat suam quoque rationem ducere; multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. Non possum illa planius commemorare, quam ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis. Quid enim, Verres? utrum ne his quidem testibus 127
credetur? [3]) an haec ad rem non pertinent? Non M. Octavio? non L. Liguri? Quis nobis credet? cui nos? quid est, Verres, quod planum fieri testibus possit, si hoc non fit? An id, quod dicunt, leve est? Nihil

1) *Abest* eas, *quod in edit. Gruteriana errore typographorum exciderat.* 2) movere. 3) crederetur, *typogr. errore.*

levius, quam praetorem urbis hoc iuris in suo magistratu constituere, omnibus, quibus[1]) hereditas venerit, coheredem praetorem esse oportere. An vero dubitamus, quo ore iste ceteros homines inferiore loco, auctoritate, ordine, quo ore homines rusticanos ex municipiis, quo denique ore, quos nunquam liberos putavit, libertinos homines solitus sit appellare, qui ob ius dicendum M. Octavium Ligurem, hominem ornatissimum loco, nomine,[2]) virtute, ingenio, copiis, poscere pecuniam non dubitarit?

2. in sartis tectis exigendis.

49 In sartis tectis vero quemadmodum se[3]) gesserit, quid ego dicam? Dixerunt, qui senserunt: sunt alii, qui dicant: notae res atque[4]) manifestae prolatae sunt, et proferuntur. Dixit C. Fannius, eques Romanus, frater germanus Q. Titinii, iudicis tui, tibi se pecuniam dedisse. Recita testimonium C. Fannii. Nolite C. Fannio dicenti credere: noli, inquam, tu, Q. Titini, C. Fannio, fratri tuo, credere. dicit enim rem incredibilem: C. Verrem insimulat avaritiae et audaciae, quae vitia videntur in quemvis potius, quam in istum convenire. Dixit Q. Tadius, homo familiarissimus patris istius, non alienus a matris eius genere et nomine: tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit. Recita nomina Q. Tadii. Recita testimonium Q. Tadii. Ne tabulis quidem Q. Tadii, nec testimonio credetur? Quid igitur in iudiciis sequemur? quid est aliud, omnibus omnia peccata et maleficia concedere, nisi hoc, hominum honestissimorum testimoniis et virorum bonorum tabulis non credere?

128

---

1) omnibus iis quibus. 2) loco, ordine, nomine. 3) sese. 4) ac.

Nam quid ego de cotidiano sermone querimonia 129
que populi Romani loquar? de istius impudentissimo furto, seu potius novo ac singulari latrocinio? ausum esse in aede Castoris, celeberrimo clarissimoque monumento, quod templum in oculis cotidianoque aspectu populi Romani positum est,[1]) quo saepenumero senatus convocatur, quo maximarum rerum frequentissimae cotidie advocationes fiunt, in eo loco, in sermone hominum, audaciae suae monumentum aeternum relinquere? Aedem Castoris, iudices, P. Ju- 50
nius habuit tuendam de[2]) L. Sulla, Q. Metello consulibus. Is mortuus est. reliquit pupillum parvum filium. Cum L. Octavius, C. Aurelius consules aedes sacras locavissent, neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ii praetores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos et M. Caesius: factum est senatusconsultum, quibus de sartis tectis cognitum et iudicatum non esset, uti C. Verres, P. Coelius[3]) praetores cognoscerent et iudicarent. Qua potestate iste permissa, ut ex C. Fannio et ex Q. Tadio cognovistis — verumtamen cum esset omnibus in rebus apertissime impudentissimeque praedatus, hoc voluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum, de quo non audire aliquando, sed videre cotidie possemus. Quaesivit, quis aedem Castoris 131
sartam tectam deberet tradere. Iunium ipsum mortuum esse sciebat: scire volebat, ad quem illa res pertineret. Audit pupillum esse filium. Homo, qui semper ita palam dictitasset, pupillos et pupillas certissimam praedam esse praetoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat. Monumentum illa amplitudine, illo opere, quamvis sartum

1) est positum. 2) *Abest* de. 3) Caelius.

tectum integrumque esset, tamen aliquid se inventurum, in quo moliri praedarique posset, arbitrabatur.
132 L. Rabonio aedem Castoris tradi oportebat. is casu pupilli Iunii tutor erat testamento patris. cum eo sine ullo intertrimento convenerat iam, quemadmodum traderetur. Iste ad se Rabonium vocat: quaerit, ecquid sit, quod a pupillo traditum non sit, quod exigi debeat. Cum ille, id quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem esse, signa et dona comparere omnia, ipsum templum omni opere esse integrum: indignum isti videri coepit, ex tanta aede tantoque opere se non opimum praeda, praesertim a pu-
51 pillo, discedere. Venit ipse in aedem Castoris: considerat templum: videt undique tectum pulcherrime laqueatum, praeterea cetera nova atque integra. Versat se: quaerit, quid agat. Dicit ei quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos, tu, Verres, hic quod moliare nihil habes, nisi forte vis ad perpendiculum columnas exigere. Homo, omnium rerum imperitus, quaerit, quid sit ad perpendiculum. Dicunt ei, fere nullam esse columnam, quae ad perpendiculum esse possit. Nam mehercule, inquit, sic agamus: columnae ad perpendiculum exi-
134 gantur. Rabonius, qui legem nosset, qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla, et qui non putaret sibi expedire, ita accipere, ne eodem modo tradendum [1]) esset, negat, id sibi deberi: negat oportere exigi. Iste Rabonium quiescere iubet, et simul ei nonnullam spem societatis ostendit: hominem modestum et minime pertinacem facile coercet: columnas ita se exacturum esse
135 confirmat. Nova res atque improvisa pupilli calami-

1) reddendum.

tas nuntiatur statim C. Mustio, vitrico pupilli, qui nuper est mortuus, M. Iunio patruo, P. Potitio tutori, homini frugalissimo. Hi rem ad virum primarium, summo officio ac virtute praeditum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. Venit ad Verrem M. Marcellus: petit ab eo pro sua fide ac diligentia pluribus verbis, ne per summam iniuriam pupillum Iunium fortunis patriis conetur evertere. Iste, qui iam spe atque [1]) opinione praedam illam devorasset, neque ulla aequitate orationis, neque auctoritate M. Marcelli commotus est. Itaque, quemadmodum ostendisset, se id exacturum esse respondit. Cum sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes 136
aditus arduos ac potius interclusos viderent, apud quem non ius, non aequitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cuiusquam auctoritas, pro pretio, non gratia valeret: statuunt, id sibi optimum esse factu, quod cuivis venisset in mentem, petere auxilium a Chelidone, quae isto praetore non modo in iure civili privatorumque omnium controversiis populo Romano praefuit, verum etiam in his sartis tectisque [2]) dominata est. Ve- 52
nit ad Chelidonem C. Mustius, eques Romanus, publicanus, homo cum primis honestus: venit M. Iunius, patruus pueri, frugalissimus homo et castissimus: venit homo summo honore, pudore et summo officio, spectatissimus ordinis sui, P. Potitius tutor. O multis acerbam, o miseram atque indignam praeturam tuam! Ut mittam cetera, quo tandem pudore tales viros, quo dolore, meretricis domum venisse arbitramini? qui nunquam ulla [3]) condicione istam turpitudinem subissent, nisi officii necessitudinisque

1) et. 2) tectis. 3) qui nulla.

ratio coëgisset. Veniunt, ut dico, ad Chelidonem. Domus erat plena: nova iura, nova decreta, nova iudicia petebantur: *mihi det possessionem: mihi ne adimat: in me iudicium ne det: mihi bona addicat:* alii nummos numerabant, alii tabulas obsignabant: domus erat non meretricio conventu, sed praetoria
138 turba referta. Simulac potestas primum data est, adeunt hi, quos dixi. Loquitur Mustius: rem demonstrat: petit auxilium: pecuniam pollicetur. Respondit illa, ut meretrix, non inhumane: libenter, ait, se esse facturam, et se cum isto diligenter sermocinaturam: reverti iubet. tum discedunt. postridie revertuntur. negat illa posse hominem exorari: permagnam eum dicere ex illa re pecuniam confici posse.
53 Vereor, ne quis forte de populo, qui priore [1]) actione non affuit, haec, quia propter insignem turpitudinem sunt incredibilia, fingi a me arbitretur. ea vos antea,
139 iudices, cognovistis. Dixit iuratus P. Potitius, tutor pupilli Iunii: dixit M. Iunius tutor et patruus: Mustius dixisset, si viveret, sed pro Mustio recenti re de Mustio auditum dixit L. Domitius: qui cum sciret, me ex Mustio vivo audisse, quod eo sum usus plurimum, (etenim iudicium, [2]) quod prope omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me uno defendente vicit,) cum hoc, ut dico, sciret L. Domitius, me scire, ad eum res omnes Mustium solitum esse deferre, tamen de Chelidone reticuit, quoad potuit: alio responsionem suam derivavit. Tantus in adolescente clarissimo ac principe iuventutis pudor fuit, ut aliquamdiu, cum a me premeretur, omnia potius responderet, quam Chelidonem nominaret. Primo necessarios istius ad eum allegatos esse dicebat: de-

1) priori. 2) etenim id iudicium.

inde aliquando coactus Chelidonem nominavit. Non 140
te pudet, Verres, eius mulieris arbitratu gessisse praeturam, quam L. Domitius ab se nominari vix sibi honestum esse arbitrabatur? Reiecti a Chelidone 54
capiunt consilium necessarium, ut suscipiant ipsi negotium: cum Rabonio tutore, quod erat vix HS quadragiata milium, transigunt HS ducentis milibus. Refert ad istum rem Rabonius: ut sibi videatur, satis grandem pecuniam et satis impudentem esse. Iste, qui aliquanto plus cogitasset, male accipit verbis Rabonium: negat enim sibi illa decisione satisfacere posse: ne multa, locaturum se esse confirmat. Tu- 141
tores hoc [1]) nesciunt: quod actum erat cum Rabonio, putant id esse certissimum: nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. Iste vero non procrastinat: locare incipit, non proscripta neque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. Itaque renuntiat Rabonius illam decisionem tutoribus. Accurrunt tamen ad tempus tutores: digitum tollit Iunius patruus: isti color immutatus est: vultus, oratio, mens denique excidit. Quid ageret, coepit cogitare: si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam praedam esse. Itaque excogitat — quid? nihil ingeniose, nihil, ut [2]) quisquam posset [3]) dicere, improbe, verum callide: nihil ab isto tectum, nihil veteratorium expectaveritis: omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impudentia, amentia, audacia. Si pupillo 142
opus redimitur, mihi praeda de manibus eripitur. Quod est igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Ubi illa consuetudo in bonis praedibus [4])

1) haec. 2) quod. 3) possit. 4) in [bonis,] praedibus.

praediisque vendendis, omnium consulum, censorum, praetorum, quaestorum denique, ut optima condicione sit is, cuia res sit, cuium periculum? Excludit eum solum, cui prope dicam soli potestatem factam esse oportebat. Quid enim quisquam ad meam pecuniam, me invito, aspirat? quid accedit? Locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur: ego me refecturum esse dico: probatio futura est tua, qui locas: praediibus et praediis populo cautum est: et, si non putas cautum, scilicet tu, praetor, in mea bona quos voles immittes? me ad meas fortunas defendendas accedere
55 non sines? Operae pretium est, ipsam legem cognoscere. dicetis, eundem conscripsisse, qui illud edictum de hereditate. LEX OPERE FACIUNDO QUAE PUPILLI IUNII. Dic, dic, quaeso, clarius. *C. Verres P.r. urbis addidit.* Corriguntur leges censoriae. Quid enim? Video in multis veteribus legibus: *Cn. Domitius L. Metellus, L. Cassius Cn. Servilius censores addiderunt.* vult aliquid eiusmodi C. Verres. Dic. quid addidit? *Qui de L. Marcio M. Perpenna censoribus, socium ne admittito, neve partem dato, neve redimito.*[1]) Quid ita? ne vitiosum opus fieret? at erat probatio tua. Ne parum locuples esset? at erat, et esset amplius, si velles, populo cautum praedibus et
144 praediis. Hic te si res ipsa, si indignitas iniuriae tuae non commovebat; si pupilli calamitas, propinquorum lacrimae, D. Bruti, cuius praedia subierant[2]) periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animadvertebas,

1) censoribus redemerit, eum socium ne admittito; neve ei partem dato, neve ei redimito *de coniectura P. Manutii et Hotomanni.* 2) subierunt.

eiusmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare posses (in tabulas enim rettulisti) nec cum defensione aliqua confiteri? Addicitur id opus HS IↃLX milibus, cum tutores HS LXXX milibus id opus ad illius hominis iniquissimi arbitrium se effecturos esse clamarent. Etenim quid erat operis? Id, quod vos 145
vidistis. Omnes illae columnae, quas dealbatas videtis, machina apposita, nulla impensa deiectae, eisdemque lapidibus repositae sunt. hoc tu IↃLX milibus[1]) locavisti. Atque[2]) in illis columnis dico esse, quae a tuo redemptore commotae non sint: dico esse, ex qua tantum tectorium vetus deiectum[3]) sit, et novum inductum. Quodsi tanta pecunia columnas dealbari putassem, certe nunquam aedilitatem petivissem. At, ut videatur tamen res agi, et non eripi 146
pupillo: *Si quid operis causa rescideris, refecito.* Quid erat, quod rescinderet, cum suo quem- 56
que loco lapidem reponeret? *Qui redemerit, satisdet damni infecti ei, qui a vetere redemptore acceperit.* Deridet, cum sibi ipsum iubet satisdare Rabonium. *Pecunia praesens solvitur.*[4]) Quibus de bonis? Eius, qui, quod tu HS IↃLX milibus locasti, HS LXXX milibus effecturum esse[5]) clamavit. Quibus de bonis? Pupilli, cuius aetatem et solitudinem, etiamsi tutores non essent, defendere praetor debuit: tutoribus defendentibus, non modo patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorum ademisti. *Hoc opus bonum suo cuique facito.* Lapis aliqui[6]) caedendus et apportandus fuit 147

1) HS IↃLX millibus. 2) atqui. 3) delitum *de coniectura P. Manutii, antea* delatum. 4) solvatur *de coniectura Naugerii.* 5) effecturum se esse *de coniectura Lambini.* 6) aliquis.

machina sua. Nam illo non saxum, non materies advecta est: tantum operis in ista locatione fuit, quantum paucae operae fabrorum mercedis tulerunt, et manus pretium machinae. Utrum existimatis minus operis esse, unam columnam efficere ab integro novam nullo lapide redivivo, an quattuor illas reponere? Nemo dubitat, quin multo maius sit novam facere. Ostendam, in aedibus privatis, longa difficilique vectura, columnas singulas ad impluvium HS qua-
148 drageris milibus, non minus magnas, locatas. Sed ineptum est de tam perspicua istius impudentia pluribus verbis disputare, praesertim cum iste aperte tota lege omnium sermonem atque existimationem contempserit, qui etiam ad extremum adscripserit *rediviva sibi habeto*. Quasi quioquam redivivi ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex redivivis constitueretur. At enim si pupillo redimi non licebat, non necesse erat rem ad ipsum pervenire: poterat aliquis ad id negotium de populo accedere. Omnes exclusi sunt non minus aperte, quam pupillus. Diem praestituit operi faciundo Calendas Decembres: locat circiter Idus Septembres; angustiis
149 temporis excluduntur omnes. Quid ergo? Rabonius
57 istam diem quomodo assequitur? Nemo Rabonio molestus est, neque Calendis Decembribus, neque Nonis, neque Idibus: denique aliquanto ante [1]) in provinciam iste proficiscitur, quam opus effectum est. Posteaquam reus factus est, primo negabat se [2]) opus in acceptum referre posse: cum instaret Rabonius, in me causam conferebat, quod eum [3]) codicem obsignassem. Petit a me Rabonius, et amicos allegat:

1) aliquanto in provinciam proficiscitur prius, quam. 2) *abest*. 3) tum.

facile impetrat. Iste, quid ageret, nesciebat. Si in acceptum non rettulisset, putabat se aliquid defensionis habiturum: Rabonium porro intelligebat rem totam esse patefacturum. tametsi, qui[1]) poterat esse apertius, quam nunc est, ut uno minus teste haberet Rabonio? Opus in acceptum rettulit quadriennio post, quam diem operi dixerat. Hac condicione, si 150
quis de populo redemptor accessisset, non esset usus. cum die ceteros redemptores exclusisset, tum in eius arbitrium ac potestatem venire nolebant, qui sibi ereptam praedam arbitraretur. Nunc ne argumentemur,[2]) quo ista pecunia pervenerit, facit[3]) ipse indicium. Primum cum vehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia HS IↃLX milia[4]) numeravit; quod iam iste ferre non poterat, opere addicto, praedibus acceptis, de HS IↃLX milibus remisit D. Bruto HS CX milia. Hoc si aliena res esset, certe facere non potuisset. Deinde nummi numerati sunt Cornificio; quem scribam suum fuisse negare non potest. Postremo ipsius Rabonii tabulae praedam illam istius fuisse clamant. Recita nomina Rabonii.

Hic etiam priore actione Q. Hortensius pupillum 58
Iunium venisse praetextatum in vestrum conspectum, et stetisse cum[5]) patruo testimonium dicente, questus est: et me populariter agere, atque invidiam commovere, quod puerum producerem, clamitavit.

---

1) *ex emendatione Ernestii. Vulgo* quid. 2) Nam quid argumentamur *de coniectura. Codd. enim vulgares* Nonne argumentamur. 3) fecit. 4) *de veteri coniect. Codd. variant.* 5) *de coniectura Eric. Mommii. Olim vulgo* et testes secum.

Quid erat, Hortensi, tandem in illo puero populare? quid invidiosum? Gracchi, credo, aut Saturnini, aut alicuius hominis eiusmodi produxeram filium, ut nomine ipso et memoria patris animos imperitae multitudinis concitarem. P. Iunii erat, hominis de plebe Romana, filius: quem pater moriens cum [1]) tutoribus et propinquis, tum legibus, tum aequitati magistratuum, tum iudiciis vestris commendatum [2]) pu-
152 tavit. Hic istius scelerato [3]) nefarioque latrocinio bonis patriis fortunisque omnibus spoliatus venit in iudicium, si nihil aliud, saltem ut eum, cuius opera ipse multos annos est in sordibus, paulo tamen obsoletius vestitum videret. Itaque tibi, Hortensi, non illius aetas, sed causa, non vestitus, sed fortuna, popularis videbatur: neque te tam commovebat, quod ille cum toga praetexta, quam quod sine bulla venerat. Vestitus enim neminem commovebat is, quem illi mos et ius ingenuitatis dabat: quod ornamentum pueritiae pater dederat, indicium atque insigne fortunae, hoc ab isto praedone ereptum esse, graviter
153 tum [4]) et acerbe homines ferebant. Neque erant hae lacrimae populares magis, quam nostrae, quam tuae, Q. Hortensi, quam horum, qui sententiam laturi sunt; ideo, quod communis est causa, commune periculum, communi praesidio talis improbitas, tamquam aliquod incendium, restinguenda est. Habemus enim liberos parvos; incertum est, quam longa nostrum cuiusque vita futura sit; consulere vivi ac prospicere debemus, ut illorum solitudo et pueritia quam firmissimo praesidio munita sit. Quis est enim, qui

1) tum. 2) commendandum. 3) scelerata locatione *de coniectura Naugerii. Libri enim vulgares* sceleratione. 4) *abest.*

tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuum? Mater, credo. Scilicet magno praesidio fuit Anniae pupillae mater, femina primaria: minus, illa deos hominesque implorante, iste infanti pupillae fortunas patrias ademit. Tutoresne defenderent? Perfacile vero apud istiusmodi praetorem, a quo M. Marcelli tutoris in causa pupilli Iunii et oratio et voluntas et auctoritas repudiata est.

Quaerimus etiam, quid iste in ultima Phrygia, 59
quid in extremis Pamphyliae partibus fecerit? qualis in bello praedonum praedo ipse fuerit? qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur. Dubitamus, quid iste in hostium praeda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubiis fecerit? qui maiore pecunia quattuor columnas dealbandas, quam ille omnes aedificandas locaverit? Expectemus, quid dicant ex Sicilia testes? Quis unquam templum illud aspexit, quin avaritiae tuae, quin iniuriae, quin audaciae testis esset? Quis a signo Vertumni in circum maximum venit, quin is unoquoque gradu[1]) de avaritia tua commoneretur? quam tu viam tensarum atque pompae eiusmodi exegisti, ut tu ipse illa ire non audeas. Te putet quisquam, cum ab Italia freto disiunctus esses, sociis temperasse, qui aedem Castoris testem tuorum furtorum[2]) esse volueris, quam populus Romanus cotidie, iudices etiam tum, cum de te sententiam ferrent, viderent?

Atque etiam iudicium in praetura publicum 60
exercuit. non enim praetereundum est ne id quidem. 3. in iudicio publico exercendo.
Petita multa est apud istum praetorem a Q. Opimio:

1) ia in unoquoque gradu. 2) furtorum tuorum.

qui adductus est in iudicium, verbo, quod, cum esset tribunus plebis, intercessisset contra legem Corneliam: re vera,[1]) quod in tribunatu dixisset contra alicuius hominis nobilis voluntatem. De quo iudicio si velim dicere omnia, multi appellandi laedendique sunt,[2]) id quod mihi non est necesse: tantum dicam, paucos homines, ut levissime dicam, arrogantes, hoc adiutore, Q. Opimium per ludum et iocum fortunis
156 omnibus evertisse. Is mihi etiam queritur, quod a nobis IX. solis diebus prima actio sui iudicii transacta sit, cum apud ipsum tribus horis Q. Opimius, senator populi Romani, bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit? Cuius propter indignitatem iudicii saepissime est actum in senatu, ut genus hoc totum multarum atque eiusmodi iudiciorum[3]) tolleretur. Iam vero in bonis Q. Opimii vendendis quas iste praedas, quam aperte, quam improbe fecerit, longum est dicere. Hoc dico: nisi vobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum
157 temporis causa putatote. Iam qui ex calamitate senatoris populi Romani, cum praetor iudicio eius praefuisset, spolia domum suam referre, et manubias detrahere conatus sit,[4]) is ullam ab sese calamitatem poterit deprecari?

61 Nam de subsortitione illa luniana iudi-
4. in corrumpendis tabulis praetoriis. cium nihil dico. Quid enim? Contra tabulas, quas tu protulisti, audeam dicere? Difficile est. non enim me tua solum et iudicum auctoritas, sed etiam anulus aureus scribae tui deterret. Non dicam id, quod probare difficile est: hoc dicam, quod ostendam, mul-

1) re *de coniectura Hotomanni.* 2) sint *de coniectura Ernestii, et abest* id. 3) ac iudiciorum eiusmodi. 4) est.

tos ex te viros primarios audisse, cum diceres, ignosci tibi oportere, quod falsum codicem protuleris; nam, qua invidia C. Iunius conflagrarit,[1]) ea, nisi providisses, tibi ipsi tum pereundum fuisse.[2]) Hoc 158
modo iste sibi et saluti suae prospicere didicit, referendo in tabulas et privatas et publicas, quod gestum non esset, tollendo, quod esset, et semper aliquid demendo, mutando,[3]) interpolando. Eo enim usque progreditur, ut ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine aliis maleficiis reperire possit. Eiusmodi[4]) sortitionem homo amentissimus suorum quoque iudicum fore putavit per sodalem suum, Q. Curtium, iudicem quaestionis: cui nisi ego vi populi et hominum clamore atque convicio restitissem, ex hac decuria vestra,[5]) cuius mihi copiam quam largissime factam oportebat, erepta esset facultas eorum, quos, cum[6]) iste annuerat, in suum consilium sine causa[7]) subsortiebatur.

---

1) conflagrarat *contra libros.* 2) *ex emendatione Manutii. Codd.* fuisset. 3) *Additur* curando ne litura appareret. 4) Eiusdem modi. 5) nostra. 6) *de coniectura nostra. Vulgo abest.* 7) sine causa suae *fortasse errore typographorum, certe contra codices.*

ACTIONIS SECUNDAE
SIVE
ACCUSATIONIS IN C. VERREM
LIBER SECUNDUS.

[DE IUDICIIS s. DE PRAETURA SICILIENSI.]

ARGUMENTUM ASCONII PEDIANI.

Haec sine dubio ad accusationem propositi criminis spectat oratio. Nam in superiore anteactae res sunt expositae: quae quia magis adiuvant accusationem, quam ipsae sint principales, in unum librum coactae sunt iudicio Ciceronis cursim enumerantis, quae Verres quaestor, quae pro quaestore, quae legatus, quae denique praetor urbanus admiserit. Ubi ventum est ad causam ipsam et Siciliensia crimina, quattuor libros edidit: unum de iurisdictione; alterum de frumento; tertium de signis; quartum de suppliciis. In qua distributione non ordo temporis, sed facinorum genera et momenta servata sunt. Incipit autem a laude Siciliae, et egreditur ad crimen Dionis, deinde Sosippi et Epicratis. Sed de iure Siculorum everso frustra quidam Ciceronem reprehendunt, quod non inde coeperit: cum superiora crimina non egeant eius mo-

*) *Codd. qui alterum, titulum adiungunt*, de iudiciis *Grammatici* de praetura Siciliensi. *Vulgo* de iurisdictione Siciliensi.

modi tractatu, qui ad sequentia pertinet, et oratoris consilio a magnis iisdemque clarioribus sumendum esset exordium. Itaque post hoc duo criminum genera persequitur, ad extremam. Primum de Heraclio; de expressis honoribus ab invitis; de Epicrate Bidino; deque rebus capitalibus, ubi de Sopatro, de Sthenio: quae omnia sunt de iure dicundo. Alterum de senatoribus; de sacerdotibus; de censoribus pretio a Verre factis; de collatione in statuas; de publicanorum cum Verre conventia in furtis; de tabulis Carpinatii pecunias Verris extraordinarias continentibus. Genus causae in omnibus Verrinarum libris admirabile. Status principaliter coniectura.

EDITORIS NOVUM ARGUMENTUM.

Transit orator ad C. Verris praeturam Siciliensem, continetque hic liber avaritiae et crudelitatis crimina, quae Verres in iure dicendo exercendisque quaestionibus capitalibus, et in vendendis honoribus pecuniisque statuarum sibi ponendarum nomine cogendis commisisse arguitur.

Incipit oratio a laude Siciliae, quae provincia cum prae ceteris populo Romano cara esse debeat, per tres annos ita a Verre vexata sit, ut communi consilio eum persequendum statuerit. Iam, quod ad crimina iurisdictionis pertinet, exponuntur duae causae privatae Dionis Halesini et Sosippi et Epicratis, fratrum Agyrinensium, de quibus cum ipse Verres cognosceret, pecunias absolvendi gratia coëgit, ac demonstratur non posse ei prodesse quod illae pecuniae non ipsi, sed ministrorum alicui datae sint.

Verum ceteras quoque Siculorum causas privatas Verri quaestui fuisse ostenditur, quod iudices non ex institutis provinciae, sed ex arbitrio suo, spretis legibus, dederit, eosque metu animadversionis suae commoverit. Ad eam rem probandam tres causae commemorantur, Heraclii Syracusani, Epicratis Bidini, et breviter alterius Heraclii Centuripini. (cap. 12 — 27.)

Sequuntur quaestiones rerum capitalium, quae ad ipsum praetorem pertinebant, in quibus Verrem crudelem et improbum fuisse duobus exemplis luculentis, Sopatri Halicyensis et Sthenii Thermitani, demonstratur. (cap. 28 — 47.)

Tum agitur de venditione honorum et magistratuum apud Siculos, neglectis quae de iis rebus essent legibus et institutis, senatorum, sacerdotum, censorum, in quibus rebus Verres praecipue Timarchide administro usus est. (c. 54.) Censores autem illi, cum iacturam pecuniae replere vellent, censum tam inique egerunt, ut illo stari non potuerit. (cap. 48 — 56.)

Exponitur denique de pecuniis, quas Verres ab omnibus ordinibus civitatibusque Siciliae statuarum sibi ponendarum nomine exigendas curaverit, ac demonstratur, eas ab invitis coactas, et ipsas statuas, ubi primum potestas data Siculis, dirutas esse. (cap. 56 — 69.)

Postremum, ne quis Verrem gratia publicanorum defendi putaret, exponitur quam ille rationem cum Carpinatio in Sicilia habuerit, quomodo societatem fraudarit, et quomodo eas res, cum studiose occultae fuerint, ipse Cicero detexerit. (cap. 70 usque ad finem orat.)

Multa mihi necessario, iudices, praetermittenda 1
sunt, ut possim aliquo modo aliquando de iis rebus, Prooemium.
quae meae fidei commissae sunt, dicere. Recepi enim causam Siciliae; ea me ad hoc negotium provincia attraxit: ego tamen hoc onere suscepto, et recepta causa Siciliensi, amplexus animo sum aliquanto amplius. Suscepi enim causam totius ordinis; suscepi causam populi Romani: quod putabam tum denique recte iudicari posse, si non modo reus improbus adduceretur, sed etiam diligens et firmus accusator ad iudicium veniret. Quo mihi maturius ad Siciliae cau- 2
sam veniendum est, relictis ceteris eius furtis ac flagitiis, ut et viribus quam integerrimis agere, et ad dicendum temporis satis habere possim.

Atque adeo, antequam de incommodis Siciliae 1. de laude
dicam,[1]) pauca mihi videntur esse de provinciae Siciliae.
dignitate, vetustate, utilitate dicenda. Nam (a)
cum omnium sociorum provinciarumque rationem diligenter habere debetis, tum praecipue Siciliae, iudices, plurimis iustissimisque de causis: primum, quod omnium nationum exterarum princeps Sicilia se ad amicitiam fidemque populi Romani applicavit.[2]) Prima omnium, id quod ornamentum imperii est, provincia est appellata: prima docuit maiores nostros, quam praeclarum esset exteris gentibus imperare: sola fuit ea fide benivolentiaque erga populum Romanum, ut civitates eius insulae, quae semel in amicitiam nostram venissent, nunquam postea deficerent, pleraeque autem et maxime illustres in amicitia perpetuo manerent. Itaque maioribus nostris in Africam ex 3
hac provincia gradus imperii factus est. Neque enim tam facile opes Carthaginis tantae concidissent, nisi

1) dico. 2) applicuit.

illud et rei frumentariae subsidium, et receptaculum
2 classibus nostris pateret. Quare P. Africanus, Carthagine deleta, Siculorum urbes signis monumentisque pulcherrimis exornavit; ut, quos victoria populi Romani maxime laetari arbitrabatur, apud eos mo-
4 numenta victoriae plurima collocaret. Denique ille ipse M. Marcellus, cuius in Sicilia virtutem hostes, misericordiam victi, fidem [1]) ceteri Siculi perspexerunt, non solum sociis in eo bello consuluit, verum etiam superatis hostibus temperavit. Urbem pulcherrimam, Syracusas, quae cum manu munitissima esset, tum loci natura terra ac mari claudebatur, cum vi consilioque cepisset, non solum incolumem passus est esse, sed ita reliquit ornatam, ut esset idem monumentum victoriae, mansuetudinis, continentiae, cum homines viderent, et quid expugnasset, et quibus pepercisset, et quae reliquisset. Tantum ille honorem habendum Siciliae [2]) putavit, ut ne hostium quidem urbem ex sociorum insula tollendam arbitra-
(b) 5 retur. Itaque ad omnes res Sicilia provincia semper usi sumus, ut, quicquid ex sese posset efferre, id non apud eos nasci, sed domi nostrae conditum putaremus. Quando illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? quando id, quod opus esse putaret, non ultro pollicita est? quando id, quod imperaretur, recusavit? Itaque ille M. Cato Sapiens cellam penariam reipublicae nostrae, nutricem plebis Romanae, Siciliam nominabat. [3]) Nos vero experti sumus Italico maximo difficillimoque bello, Siciliam nobis non pro penaria cella, sed pro aerario illo maiorum vetere ac referto fuisse. nam sine ullo sumptu nostro coriis, tunicis, frumentoque suppedi-

1) fidemque. 2) Siciliae habendum. 3) nominavit.

tando,[1]) maximos exercitus nostros vestivit, aluit, armavit. Quid? illa, quae forsitan ne sentiamus[2]) quidem, 3
iudices, quanta sunt! quod multis locupletioribus civibus utimur, quod habent propinquam, fidelem, fructuosamque provinciam, quo facile excurrant, ubi libenter negotium gerant; quos illa partim mercibus suppeditandis cum quaestu compendioque dimittit, partim retinet, ut arare, ut pascere, ut negotiari libeat, ut denique sedes ac domicilium collocare. Quod commodum non mediocre populi Romani est, tantum civium numerum,[3]) tam prope ab domo, tam bonis fructuosisque rebus detineri. Et quoniam 7
quasi quaedam praedia populi Romani sunt vectigalia nostra atque provinciae, quemadmodum vos propinquis[4]) vestris praediis maxime delectamini, sic populo Romano iucunda suburbanitas est huiusce provinciae. Iam vero hominum ipsorum, iudices, ea (c)
patientia, virtus, frugalitasque est, ut proxime ad nostram disciplinam illam veterem, non hanc,[5]) quae nunc increbruit, videantur accedere. Nihil ceterorum simile Graecorum, nulla desidia, nulla luxuries;[6]) contra summus labor in publicis privatisque rebus, summa parsimonia, summa diligentia. Sic porro nostros homines diligunt, ut his solis neque publicanus, neque negotiator odio sit. Magistratuum autem 8
nostrorum iniurias ita multorum tulerunt, ut nunquam ante hoc tempus ad aram legum praesidiumque vestrum publico consilio confugerint; tametsi et illum annum pertulerant, qui sic eos afflixerat, ut salvi esse non possent, nisi C. Marcellus quasi aliquo fato venisset, ut his ex eadem familia salus Siciliae constitueretur, et postea M. Antonii infinitum illud im-

1) suppeditato. 2) sentimus. 3) civium Romanorum numerum. 4) prop. vos. 5) non ad hanc. 6) luxuria.

perium sensérant. Sic a maioribus suis acceperant, tanta populi Romani in Siculos esse beneficia, ut etiam iniurias nostrorum hominum perferendas puta-
9 rent. In neminem civitates ante hunc testimonium
2. de iniuriis Siculorum. publice dixerunt. Hunc denique ipsum pertulissent, si humano modo, si usitato more, si denique uno aliquo in genere peccasset. Sed cum perferre non possent luxuriem, crudelitatem, avaritiam, superbiam; cum omnia sua commoda, iura, beneficia senatus populique Romani unius scelere ac libidine perdidissent: hoc statuerunt, aut istius iniurias per vos ulcisci ac[1]) persequi, aut, si vobis indigni essent visi, quibus opem auxiliumque ferretis, urbes ac sedes suas relinquere, quandoquidem agros iam ante
4 istius iniuriis exagitati reliquissent. Hoc consilio a L. Metello legationes universae petiverunt, ut quamprimum isti succederet; hoc animo totiens apud patronos de suis miseriis deplorarunt; hoc commoti dolore postulata consulibus, quae non postulata, sed in istum crimina viderentur esse, ediderunt. Fecerunt etiam, ut me, cuius fidem continentiamque cognoverant, prope de vitae meae statu dolore ac lacrimis suis deducerent, ut ego istum accusarem, a quo mea longissime ratio voluntasque abhorrebat: (quamquam in hac causa multo plures partes mihi
11 defensionis, quam accusationis suscepisse videor:) postremo homines ex tota provincia nobilissimi primique publice privatimque venerunt, gravissima atque amplissima[2]) quaeque civitas vehementissime suas iniurias persecuta est.

At quemadmodum, iudices, venerunt! Videor enim mihi iam liberius apud vos[3]) pro Siculis loqui

1) et. 2) honestissima. 3) liberius apud vos iam.

debere, quam forsitan ipsi velint: saluti enim potius eorum [1]) consulam, quam voluntati. Ecquem existimatis unquam ulla in provincia reum absentem contra inquisitionem accusatoris tantis opibus, tanta cupiditate esse defensum? Quaestores utriusque provinciae, qui isto praetore fuerant, cum fascibus mihi praesto fuerunt. Hi porro, qui successerunt, vehe- 12
menter istius cupidi, liberaliter ex istius cibariis tractati, non minus acres contra me fuerunt. Videte, quid potuerit, qui quattuor in una provincia quaestores studiosissimos defensores propugnatoresque habuerit, praetorem vero cohortemque totam sic studiosam, ut facile appareret, non tam illis Siciliam, quam inanem offenderant, quam Verrem ipsum, qui plenus decesserat, provinciam fuisse. Minari Siculis, si decressent legationem, quae contra istum diceret: [2]) minari, si qui essent profecti: aliis, si laudarent, benignissime promittere: gravissimos privatarum rerum testes, quibus nos praesentibus denuntiavimus, eos vi custodiisque retinere. Quae cum omnia facta sint, 5
tamen unam solam scitote esse civitatem Mamertinam, quae publice legatos, qui istum laudarent, miserit. Eius autem legationis principem, civitatis nobilissimum, C. Heium, iuratum dicere audistis, isti navem onerariam maximam Messanae esse, publice coactis operis, aedificatam: ideinque Mamertinorum legatus, istius laudator, non solum istum bona sua, verum etiam sacra deosque penates a maioribus traditos ex aedibus suis eripuisse dixit. Praeclara laudatio, cum duabus in rebus legatorum una opera consumitur, in laudando atque in repetendo! [3]) Atque

1) eorum potius. 2) legationes — dicerent. 3) atque repetendo.

ea ipsa civitas qua ratione isti [1]) amica sit, dicetur certo loco. Reperietis enim, quae causae benivolentiae sint Mamertinis erga istum, eas ipsas causas satis iustas esse damnationis. Alia civitas nulla, iudi-
14 ces, publico consilio laudat. Vis illa summi imperii tantum potuit apud perpaucos homines, non civitates, ut aut levissimi quidam ex miserrimis desertissimisque oppidis invenirentur, qui iniussu populi ac senatus proficiscerentur, aut il, qui contra istum legati decreti erant, et testimonium publicum mandataque [2]) acceperant, vi ac metu retinerentur. Quod ego in paucis tamen usu venisse non moleste tuli, [3]) quo reliquae tot et tantae et tam graves civitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud vos haberet, cum videretis, nulla vi retineri, nullo periculo prohiberi potuisse, quo minus experirentur, ecquid apud vos querimoniae valerent antiquissimorum fidelissimorum-
15 que sociorum. Nam, quod fortasse non nemo vestrum audierit, istum a Syracusanis publice laudari, id, tametsi priore actione ex Heraclii Syracusani testimonio, cuiusmodi esset, cognovistis: tamen vobis alio loco, ut se tota res habeat, quod ad eam civitatem attinet, demonstrabitur. Intelligetis enim, nullis hominibus quemquam tanto odio, quanto istum Syracusanis, et esse, et fuisse.

6 At enim istum Siculi soli [4]) persequuntur, cives Romani, qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, salvum esse cupiunt. Primum, si ita esset, tamen vos in hac quaestione de pecuniis repetundis, quae sociorum causa constituta est, lege iudicioque
16 sociali, sociorum querimonias audire oporteret. Sed intelligere potuistis priore actione, cives Romanos

3. de civium Rom. in Sicilia odio.

1) illi. 2) ac mandata. 3) fero. 4) soli Siculi.

honestissimos ex Sicilia plurimos [1]) maximis de rebus, et quas ipsi accepissent iniurias, et quas scirent aliis esse factas, pro testimonio dicere. Ego hoc, quod intelligo, iudices, sic confirmo. Videor mihi gratum fecisse Siculis, quod eorum iniurias meo labore, inimicitiis, periculo sim persecutus: non minus hoc gratum me nostris civibus intelligo fecisse, qui hoc existimant, iuris, libertatis, rerum fortunarumque suarum salutem in istius damnatione consistere. Quapropter de istius praetura Siciliensi non 17
recuso, quin ita me audiatis, ut, si cuiquam generi hominum, sive Siculorum, sive nostrorum civium, si cuiquam ordini, sive aratorum, sive pecuariorum, sive mercatorum probatus sit; si non horum omnium communis hostis praedoque fuerit; si cuiquam denique ulla in re uniquam temperaverit: ut vos quoque ei temperetis.

Qui simul atque ei sorte provincia Sicilia obvenit, statim Romae et ad urbem, [2]) antequam proficisceretur, quaerere ipse secum et agitare cum suis coepit, quibusnam rebus in ea provincia maximam uno anno pecuniam facere posset. Nolebat in agendo discere, (tametsi non provinciae rudis erat et tiro,) sed in Siciliam paratus ad praedam meditatusque venire cupiebat. O praeclare coniectum a vulgo in illam 18
provinciam omen communis famae atque sermonis! cum ex nomine istius, quid iste [3]) in provincia facturus esset, perridicule homines augurabantur. Etenim quis dubitare posset, cum istius in quaestura fugam et furtum recognosceret, cum in legatione oppi- Transitus ad narrationem.

1) ex Sicilia plurimos, honestissimos. 2) *ex emendatione P. Victorii. Codd.* ab urbe. 3) *abest.*

dorum fanorumque spoliationes cogitaret; cum videret in foro latrocinia praeturae: qualis iste in quarto
7 actu improbitatis futurus esset. Atque ut intelligatis, eum Romae quaesisse non modo genera furandi, sed etiam nomina, certissimum accipite argumentum, quo facilius de singulari eius impudentia existimare possitis.

19 Quo die Siciliam tetigit, (videte, satisne paratus, ex illo omine urbano, ad everrendam provinciam venerit,) statim Messana litteras Halaesam mittit, quas ego istum in Italia scripsisse arbitror. nam, simul atque e navi egressus est, dedit operam, ut Halesinus ad se Dio continuo veniret: se de hereditate velle cognoscere, quae eius filio a propinquo homine,
20 Apollodoro Laphirone, venisset. Ea erat, iudices, pergrandis pecunia. Hic est Dio, iudices, nunc beneficio Q. Metelli civis Romanus factus: de quo, multis viris primariis testibus, multorumque tabulis vobis priore actione satisfactum est, HS decies [1]) numeratum esse, ut eam causam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente obtineret; praeterea greges nobilissimarum equarum abactos; argenti vestisque stragulae domi quod fuerit, esse direptum: ita HS decies Q. Dionem, quod hereditas ei venisset, [2]) nullam aliam ob causam perdi-
21 disse. Quid? haec hereditas quo praetore Dionis filio venerat? Eodem, quo C. Annii [3]) senatoris filiae, eodem, quo M. Liguri senatori, C. Sacerdote. [4]) Quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? Non plus quam Liguri Sacerdote praetore. Quid? ad Verrem quis detulit? Nemo: nisi forte existimatis, ei quadruplato-

I. De causis, in quibus ipse Verres cognovit.
1. Dionis Halesini.

1) undecies, *item paulo post.* 2) obvenisset. 3) quo Annîae, P. Annii. 4) *Adiicitur vulgo* praetore.

res ad fretum praesto fuisse. Ad urbem cum esset, 8
audivit, Dioni cuidam Siculo permagnam venisse hereditatem: statuas iussum esse [1]) in foro ponere: nisi posuisset, Veneri Erycinae esse multatum. Tametsi positae essent ex testamento, putabat tamen, quoniam Veneris nomen esset, causam pecuniae se repertu-rum. Itaque apponit, qui petat Veneri Erycinae il- 22
lam hereditatem. non enim quaestor petit [2]) (ut est consuetudo) is, qui Erycum [3]) montem obtinebat: petit Naevius Turpio quidam, istius excursor et emissarius, homo omnium ex illo conventu quadruplatorum deterrimus, C. Sacerdote praetore condemnatus iniuriarum. Etenim erat eiusmodi causa, ut ipse praetor, cum quaereret calumniatorem, paulo tamen consideratiorem reperire non posset. Hunc hominem Veneri absolvit, sibi condemnat: maluit videlicet homines peccare, quam deos, se potius a Dione, quod non licebat, quam Venerem, quod non debebatur, auferre.

Quid ego hic nunc Sex. Pompeii Chlori testi- 23
monium recitem, qui causam Dionis egit? [4]) qui Confirmatio.
omnibus rebus interfuit? hominis honestissimi, tametsi civis Romanus virtutis causa iamdiu est, tamen omnium Siculorum primi ac nobilissimi. Quid ipsius Q. Caecili Dionis, hominis probatissimi ac pudentissimi? Quid L. Vecilii [5]) Liguris, T. Manilii, [6]) L. 24
Caleni? quorum omnium testimoniis de hac Dionis pecunia confirmatum est. Dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod sibi cum eo esset, iam ante cognosse. Quid? Lu-

1) heredem statuas iussum esse. 2) petiit *de coniectura Ernestii*. 3) Erycinum. 4) causam egit Dionis. 5) Vetecilii. 6) Manlii.

cullus, qui tum in Macedonia fuit, melius haec cognovit, quam tu, Hortensi, qui Romae fuisti? ad quem Dio confugit? qui de Dionis iniuriis gravissime per litteras cum Verre questus es? Nova tibi haec sunt et inopinata? nunc primum hoc aures tuae crimen accipiunt? nihil ex Dione, nihil ex socru tua, femina primaria, Servilia, vetere Dionis hospita, audisti? Nonne multa mei testes, quae tu scis, nesciunt? nonne te mihi testem in hoc crimine eripuit non istius innocentia, sed legis exceptio? TESTIMONIA M. LUCULLI, CHLORI, DIONIS.

9 Satisne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui e Chelidonis sinu in provinciam profectus esset, Veneris nomine quaesisse videtur? Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Sosippus et Epicrates fratres sunt Agyrinenses. Horum pater abhinc duo et xx annos est mortuus. in cuius testamento, quodam loco, si commissum quid esset, multa erat Veneri, ipso xx anno, cum tot interea praetores, tot quaestores, tot calumniatores in provincia fuissent, hereditas ab his Veneris nomine petita est. Verres cognoscit: [1]) pecuniam per Volcatium accipit, fere HS cccc milia, [2]) ab duobus fratribus. Multorum testimonia audistis antea. Vicerunt Agyrinenses fratres ita, ut egentes inanesque discederent.

2. Fratrum Agyrinens.

10 At enim ad Verrem pecunia ista non pervenit. Quae est ista defensio? utrum asseveratur in hoc, an tentatur? mihi enim nova res est. – Verres calumniatores apponebat: Verres adesse iubebat:

Refutatio.

1) causam Verres cognoscit. 2) fere ad HS cccc millia.

Verres cognoscebat: Verres iudicabat: pecuniae maximae dabantur: qui dabant, causas obtinebant: tu mihi ita defendas, non est ista Verri numerata pecunia. Adiuvo te: mei quoque testes idem dicunt: Volcatio dicunt sese dedisse. Quae vis erat in Volcatio tanta, ut HS cccc milia a duobus hominibus auferret? Ecquis [1]) Volcatio, si sua sponte venisset, unam libellam dedisset? Veniat nunc: experiatur: tecto recipiet nemo. At ego amplius dico: HS quadringenties cepisse [2]) te arguo contra leges: nego tibi ipsi ullum nummum esse numeratum: sed cum ob tua decreta, ob edicta [3]) ob imperia, ob iudicia pecuniae dabantur, non erat quaerendum, cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. Comites 27
illi tui delecti manus erant tuae: praefecti, scribae, medici, accensi, haruspices, praecones manus erant tuae: [4]) ut quisque te maxime cognatione, affinitate, necessitudine [5]) aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur: cohors tota tua, illa [6]) quae plus mali Siciliae dedit, quam si centum cohortes fugitivorum fuissent, tua manus sine controversia fuit. Quicquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed tua manu numeratum iudicari necesse est. Nam, si hanc defensionem probabitis, *Non accepit ipse*, licet omnia de pecuniis repetundis iudicia tollatis, nemo unquam reus [7]) tam nocens adducetur, qui ista defensione non possit uti. etenim cum Verres utatur quis erit unquam posthac reus tam perditus, qui non ad Q. Mucii innocentiam referatur, si

1) et quis. 2) accepisse. 3) *Abest* ob edicta. *Deinde* ob imperata, ob iudicata. 4) erant manus tuae. 5) ut quisque te maxime necessitudine. *Cetera absunt.* 6) tota illa tua. 7) tam reus.

cum isto conferatur? Neque nunc tam mihi isti Verrem defendere videntur, quam in Verre defensionis
28 tentare rationem. Qua de re, iudices, magnopere vobis [1]) providendum est. pertinet hoc ad summam rempublicam, [2]) et ad existimationem ordinis, salutemque sociorum. Si enim innocentes existimari volumus, non solum nos abstinentes, sed etiam comi-
11 tes nostros [3]) praestare debemus. Primum omnium opera danda est, ut eos nobiscum educamus, [4]) qui nostrae famae capitique consulant: deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiae fefellerit, ut vindicemus, missos faciamus, semper ita vivamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur. Africani est hoc, hominis liberalissimi: (verumtamen ea liberalitas est probanda, quae sine periculo existimationis est,
29 ut in illo fuit:) cum ab eo quidam vetus assectator ex numero amicorum non impetraret, uti se praefectum in Africam duceret, et id ferret moleste: *Noli*, inquit, *mirari, si tu a me hoc non impetras: ego iam pridem ab eo, cui meam existimationem caram fore arbitror, peto, ut mecum praefectus proficiscatur, et adhuc impetrare non possum.* Etenim re vera multo magis est petendum ab hominibus, si salvi et honesti esse volumus, ut eant nobiscum in provinciam, quam hoc illis in beneficii loco deferendum. Sed tu, cum et tuos amicos in provinciam, quasi in praedam, invitabas, et cum his, [5]) ac per eos praedabare, et eos in contione anulis aureis donabas, non statuebas, tibi non solum de tuis, [6]) sed etiam de illorum factis rationem esse reddendam?

---

1) vobis magnopere. 2) reipublicae. 3) nostros comites. 4) ducamus. 5) illis. 6) te.

Cum hos sibi quaestus constituisset, magnos atque uberes, ex his causis, quas ipse instituerat cum consilio,[1]) hoc est, cum sua cohorte, cognoscere: tum illud[2]) infinitum genus invenerat ad innumerabilem pecuniam corripiendam. Dubium nemini est, quin omnes omnium pecuniae positae sint in eorum potestate, qui iudicia dant, et eorum, qui iudicant: quin nemo vestrum[3]) possit aedes suas, nemo bona patria obtinere, si, cum haec a quopiam vestrum petita sint, praetor improbus, cui nemo intercedere possit, det quem velit iudicem, iudex nequam et levis, quod praetor insserit, iudicet. Si vero illud quoque accedet, ut in ea verba praetor iudicium det, ut vel L. Octavius Balbus iudex, homo et iuris et officii peritissimus, non possit aliter iudicare; si iudicium sit eiusmodi:[4]) *L. Octavius iudex esto: si paret, fundum Capenatem, quo de agitur, ex iure Quiritium P. Servilii esse, neque is fundus Q. Catulo restituetur:* non necesse erit L. Octavio iudici cogere P. Servilium Q. Catulo fundum restituere, aut condemnare eum, quem non oporteat? Eiusdemmodi totum ius praetorium, eiusdemmodi omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triennium, Verre praetore. Decreta eiusmodi: *si non accipit, quod te debere dicis, accuses; si petit, ducas.* C. Fuficium duci iussit petitorem, L. Suetium, L. Racilium. Iudicia huiusmodi: qui cives Romani erant, si Siculi essent, cum Siculos eorum legibus dari oporteret;[5]) qui Si-

30 II. De iudiciis inter Siculos. A. in universum.

12

31

1) in consilio. 2) *abest.* 3) nostrum. 4) *Ernestius* [si iudicium sit eiusmodi]. 5) *ex emendatione Hotomanni secundum Donat. ad Terent. Phorm. II, 1, 36. Vulgo* TUM IIS FORUM LEGIBUS DARE OPORTERET.

culi, si cives Romani essent. Verum, ut totum ge-
32 nus amplectamini [1]) iudiciorum, prius iura Siculorum
13 deinde istius instituta cognoscite. Siculi hoc iure sunt, ut, quod civis cum cive agat, domi certet suis legibus; quod Siculus cum Siculo non eiusdem civitatis, ut de eo praetor iudices ex P. Rupilii decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam illi legem [2]) Rupiliam vocant, sortiatur. Quod privatus a populo petit, aut populus a privato: senatus ex aliqua civitate, qui iudicet, datur, cum alternae civitates reiectae sunt. Quod civis Romanus a Siculo petit, Siculus iudex datur; quod Siculus a civi [3]) Romano, civis Romanus datur: ceterarum rerum selecti iudices ex civium Romanorum conventu [4]) proponi solent. Inter aratores et decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt.
33 Haec omnia isto praetore non modo perturbata, sed plane et Siculis et civibus Romanis erepta sunt; primum suae leges: quod civis cum civi [5]) ageret, aut eum iudicem, quem commodum erat, praeconem, haruspicem, medicum suum dabat; aut, si legibus erat iudicium constitutum, et ad civem suum iudicem venerant, libere civi iudicare non licebat. Edictum enim hominis cognoscite, quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem: *Si qui perperam iudicasset, se cogniturum; cum cognosset, animadversurum.* idque cum faciebat, nemo dubitabat, quin, cum iudex alium de suo iudicio putaret iudicaturum, seque in eo capitis periculum aditurum, voluntatem spectaret eius, quem statim de capite

1) complectamini *a Grutero editum contra libros.* 2) legem illi. 3) cive. 4) civium Romanorum ex conventu *Ernest. de coniectura I. Fr. Gronovii.* 5) cive.

pite suo putaret iudicaturum. Selecti e conventu, 34
aut propositi ex negotiatoribus iudices nulli: haec copia, quam dico, iudicum, cohors, non Q. Scaevolae, qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verris. Cuiusmodi cohortem putatis hoc principe fuisse? Sicuti videtis edictum: *si quid perperam iudicarit senatus.* Eum quoque ostendam, si quando sit datus, coactu istius, quod non senserit, iudicasse. Ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi cum nihil intererat istius. Lege Hieronica iudicia plurimarum controversiarum sublata uno nomine omnia: de conventu ac negotiatoribus nulli iudices. Quantam potestatem habuerit, videtis: quas res gesserit, cognoscite. B. Exempla.

Heraclius est Hieronis filius, Syracusa- 14
nus, homo in primis domi suae nobilis, et ante hunc I. Iudicium Heraclii Syracus.
praetorem vel pecuniosissimus Syracusanorum: nunc nulla alia calamitate, nisi istius avaritia atque iniuria, pauperrimus. Huic hereditas facile ad HS tricies venit testamento propinqui sui Heraclii: plena domus caelati argenti optimi multaeque stragulae vestis pretiosissimorumque mancipiorum, quibus in rebus istius cupiditates et insanias quis ignorat? Erat in sermone res, magnam Heraclio pecuniam relictam;[1]) non solum Heraclium divitem, sed etiam ornatum supellectile,[2]) argento, veste, mancipiis futurum. Au- 36
dit haec etiam Verres: et primo, illo suo leviore artificio Heraclium aggredi conatur, ut eum roget inspicienda, quae non reddat. Deinde a quibusdam Syracusanis admonetur, (hi autem quidam erant affines istius, quorum iste uxores nunquam alienas existi-

1) venisse. 2) suppellectili.

mavit, Cleomenes et Aeschrio; qui quantum apud istum et quam turpi de causa potuerint, ex reliquis criminibus intelligetis.) hi, ut dico, hominem admonent, rem esse praeclaram, refertam omnibus rebus; ipsum autem Heraclium hominem esse maiorem natu, non promptissimum, et eum praeter Marcellos patronum, quem suo iure[1]) adire aut appellare posset,[2]) habere neminem; esse in eo testamento, quo ille heres esset scriptus,[3]) ut statuas in palaestra deberet ponere: faciemus, ut palaestritae negent ex testamento esse positas, petant hereditatem, quod eam palaestrae
37 commissam esse dicant. Placuit ratio Verri. Nam hoc animo providebat, cum tanta hereditas in controversiam venisset, iudicioque peteretur, fieri non posse, ut sine praeda ipse discederet. Approbat consilium: auctor est, ut quam primum agere incipiant, hominemque id aetatis, minime litigiosum, quam tumultuosissime adoriantur. Scribitur Heraclio dica.
15 Primo mirantur omnes improbitatem calumniae: deinde qui istum nossent partim suspicabantur, partim plane videbant, adiectum esse oculum hereditati. Interea dies advenit, quo die sese ex instituto ac lege Rupilia dicas sortiturum Syracusis iste edixerat: paratus ad hanc dicam sortiendam venerat. Tum eum docet Heraclius, non posse eo die sortiri, quod lex Rupilia vetaret diebus XXX sortiri dicam, quibus scripta esset. dies XXX nondum fuerant. sperabat Heraclius, si illum diem effugisset, ante alteram sortitionem Q. Arrium, quem provincia tum maxime expe-
38 ctabat, successurum. Iste omnibus dicis diem distulit, et eam diem constituit, ut hanc Heraclii dicam sortiri post dies XXX ex lege posset. Posteaquam ea

1) iure suo. 2) possit *de coniectura Ernestii.* 3) scriptum.

dies venit, iste incipit simulare, se velle sortiri. Heraclius cum advocatis adit, et postulat, ut sibi cum palaestritis, hoc est cum populo Syracusano, aequo iure disceptare liceat. Adversarii postulant, ut in eam rem iudices dentur ex his civitatibus, quae in id forum convenirent. Electi, qui Verri viderentur. Heraclius contra, ut iudices e lege Rupilia dentur, ut ab institutis superiorum, ab auctoritate senatus, ab iure omnium Siculorum ne recedatur. Quid ego 16
istius in iure dicendo libidinem et scelera commonstrem?[1]) quis vestrum non ex urbana iurisdictione cognovit? quis unquam isto praetore, Chelidone invita, lege agere potuit? Non istum, ut nonneminem, provincia corrupit: idem fuit, qui Romae. Cum id, quod omnes intelligebant, diceret Heraclius, ius esse certum Siculis, inter se quo iure certarent, legem esse Rupiliam, quam P. Rupilius consul de decem legatorum sententia dedisset; hanc[2]) omnes semper in Sicilia consules praetoresque servasse: negavit se lege Rupilia sortiturum.[3]) quinque iudices, quos commodum ipsi fuit, dedit. Quid hoc homine facias? 40
quod supplicium dignum libidine[4]) eius invenias? Praescriptum tibi cum esset, homo deterrime et impudentissime, quemadmodum iudices inter Siculos[5]) dares; cum imperatoris populi Romani auctoritas, legatorum decem, summorum hominum, dignitas, senatus consultum intercederet, cuius consulto P. Rupilius de x legatorum sententia leges in Sicilia constituerat; cum omnes ante te praetorem Rupilias leges et in ceteris rebus et in iudiciis maxime servas-

1) dicundo libidinem demonstrem. 2) hoc. 3) negavit se iudices e lege Rupilia sortiturum. 4) libidini. 5) inter Siculos iudices.

sent:[1]) tu ausus es pro nihilo prae tua praeda t
res sanctissimas ducere? tibi nulla lex fuit? nulla r
ligio? nullus existimationis pudor? nullus iudicii m
tus? nullius apud te gravis auctoritas? nullum exer
41 plum, quod sequi velles? Verum, ut institui dicer
quinque iudicibus nulla lege, nullo instituto, nulla r
iectione,[2]) nulla sorte, ex libidine istius datis, non q
causam cognoscerent, sed qui, quod imperatum esse
iudicarent; eo die nihil actum est: adesse iubentur p
17 stridie. Heraclius interea, cum omnes insidias fo
tunis suis a praetore[3]) fieri videret, capit consiliu
de amicorum et propinquorum sententia, non ades
ad iudicium. itaque illa nocte Syracusis[4]) profug
Iste postero die mane, cum multo maturius, qua
unquam antea, surrexisset, iudices citari iubet. u
comperit Heraclium non adesse, cogere incipit eo
ut absentem Heraclium condemnent.[5]) Illi cum con
monefaciunt, ut, si ei videatur, utatur instituto su
nec cogat ante horam decimam de absente secundu
42 praesentem iudicare. impetrant. Interea sane pertu
batus et ipse et eius amici et consiliarii moles
ferre coeperunt, Heraclium profugisse. putabant a
sentis damnationem, praesertim tantae pecuniae
multo invidiosiorem fore, quam si praesens damn
tus esset. Eo accedebat, quod iudices e lege Rup
lia dati non erant; multo etiam rem turpiorem fore
et iniquiorem visum iri intelligebant. Itaque hoc du
corrigere vult, apertior eius cupiditas improbitasq
facta est. Nam illis quinque iudicibus uti sese n
gat. iubet, id quod initio lege Rupilia[7]) fieri opo

---

1) observassent. 2) religione. 3) a praetore fortu
suis. 4) Syracusis illa nocte. 5) condemnarent. 6) *abe*
7) e lege Rupilia.

tuerat, citari Heraclium, et eos, qui dicam scripserant: ait, se iudices ex [1]) lege velle sortiri. Quod ab eo pridie, cum multis lacrimis oraret Heraclius, [2]) impetrare non potuerat: id ei postridie [3]) venit in mentem, e lege Rupilia sortiri dicas oportere. Educit ex urna tres. iis ut absentem Heraclium condemnent, imperat. itaque condemnant.

Quae, malum, ista fuit amentia? ecquando te 43
rationem factorum tuorum redditurum putasti? ecquando his de rebus tales viros audituros existimasti? Petatur hereditas ea, quae nulla debetur, in praedam praetoris? interponatur nomen civitatis? imponatur honestae civitati turpissima persona calumniae? neque hoc solum: sed ita res agatur, ut ne simulatio quidem aequitatis ulla adhibeatur? Nam, per deos immortales, quid interest, utrum praetor imperet, vique cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere; an huiuscemodi [4]) iudicium det, quo iudicio, indicta causa, fortunis omnibus everti necesse sit? Profecto 18
enim negare non potes, te ex lege Rupilia sortiri iudices [5]) debuisse, cum praesertim Heraclius id postularet. Sin illud dices, te Heraclii voluntate ab lege recessisse: ipse te impedies; ipse tua defensione implicabere. Quare enim primum ille adesse [6]) noluit, cum ex eo numero iudices haberet, quos postularet? [7]) deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos, qui erant antea dati, utriusque dederas voluntate? deinde ceteras dicas omnes illo foro M. Postumius quaestor sortitus est: hanc solam tu illo conventu reperiere sortitus.

---

1) e. 2) lacrymis eum oraret atque obsecraret Heraclius. 3) postera die. 4) huiusmodi. 5) iudicium. 6) ille ipse adesse. 7) quo postularat, *et* quo *de coniectura Ernestii.*

45 Ergo, inquiet aliquis, donavit populo Syrac
sano illam hereditatem? Primum, si id confiteri v
lim, tamen istum condemnetis necesse est. neq
enim permissum est, ut impune nobis liceat, qu
alicui eripuerimus, id alteri tradere. Verum ex is
reperietis hereditate ita istum praedatum, ut perpau
occulte fecerit: populum quidem Syracusanum in m
ximam invidiam, sua infamia, alieno praemio, perv
nisse: paucos Syracusanos, eos, qui se nunc publi
laudationis causa venisse dicunt, et tunc particip
praedae fuisse, et nunc non ad istius laudationer
sed ad communem litium aestimationem venisse. Po
eaquam damnatus est absens, non solum illius he
ditatis, de qua ambigebatur, quae erat HS tricie
sed omnium bonorum paternorum ipsius Heracl
quae non minor erat pecunia, palaestrae Syracu
46 norum, hoc est Syracusanis, possessio traditur. Qu
est ista praetura? Eripis hereditatem, quae venei
a propinquo, venerat testamento, venerat legibu
quae bona is, qui testamentum fecerat, [1]) huic H
raclio, ante aliquanto, quam est mortuus, omn
utenda ac possidenda tradiderat; cuius hereditat
cum ille aliquanto ante te praetorem esset mortu
controversia fuerat nulla, mentionem fecerat nem
19 Verum esto: eripe hereditatem propinquis, da pal
stritis; praedare in bonis alienis, nomine civitati
everte leges, testamenta, voluntates mortuorum, iu
vivorum: num etiam patriis Heraclium bonis extu
bare oportuit? Qui simulac profugit, quam impude
ter, quam palam, quam acerbe, dii immortales, il
bona direpta sunt! quam illa res calamitosa Heracli
quaestuosa Verri, turpis Syracusanis, miseranda omi

1) fecit.

bus videbatur! Nam illud quidem statim curatur, ut, quicquid caelati argenti fuit in illis bonis, ad istum deferatur, quicquid Corinthiorum vasorum, stragulae vestis: haec nemo dubitabat, quin non modo ex illa domo capta et oppressa, verum ex tota provincia ad istum comportari necesse esset. Mancipia, quae voluit, abduxit; alia divisit: auctio facta est, in qua cohors istius invicta dominata est. Verum illud est 47
praeclarum: Syracusani, qui praefuerant his Heraclii bonis, verbo, redigendis, re, dissipandis,[1]) reddebant eorum negotiorum rationem in senatu: dicebant, scyphorum paria complura, hydrias argenteas, pretiosam vestem stragulam, multa mancipia pretiosa, Verri data esse: dicebant, quantum cuique eius iussu nummorum esset datum. Gemebant Syracusani, sed tamen patiebantur. Repente recitatur, uno nomine HS CCL milia iussu praetoris data. Fit maximus clamor omnium, non modo optimi cuiusque, neque eorum, quibus indignum semper visum erat, privata bona,[2]) populi nomine, per summam iniuriam erepta: verum etiam ipsi illi auctores iniuriae, et ex aliqua particula socii praedae ac rapinarum, clamare coeperunt, sibi ut haberet hereditatem. Tantus in curia clamor factus est, ut populus concurreret. Res ab omni conventu 20
cognita, celeriter domum nuntiatur. Homo inimicus his, qui recitassent, hostis omnibus, qui acclamassent, exarsit iracundia ac stomacho. Verumtamen fuit tum sui dissimilis. Nostis os hominis, nostis audaciam: tamen tum rumore et clamore populi et manifesto furto[3]) grandis pecuniae perturbatus est. Ubi se collegit, vocat ad se Syracusanos: qui[4]) non

1) dispertiendis. 2) bona privati. 3) rumore populi et clamore et furto manifesto. 4) quia.

posset negare ab illis pecuniam datam, non quaesivit procul alicunde (neque enim probaret) sed proximum, paene alterum filium, quem illam pecuniam diceret abstulisse: ostendit se reddere coacturum. Qui posteaquam id audivit, habuit et[1]) dignitatis, et aetatis, et nobilitatis suae rationem: verba apud senatum fecit: docuit, ad se nihil pertinere: de isto id, quod omnes videbant, neque ille quidem obscure, locutus est. Itaque illi Syracusani statuam postea statuerunt: et is, ubi primum potuit, istum reliquit,
49 de provinciaque decessit. Et tamen aiunt eum queri solere nonnunquam, se miserum, quod non suis, sed suorum peccatis criminibusque[2]) prematur. Triennium provinciam obtinuisti: gener, lectus[3]) adolescens, unum annum tecum fuit: sodales, viri fortes, legati tui, primo anno te reliquerunt: unus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit: qui si semper una fuisset, tamen summa cura cum tuae,[4]) tum multo etiam magis suae famae pepercisset. Quid est, quod tu alios accuses? quid est, quamobrem putes te tuam culpam non modo derivare in aliquem, sed communicare cum altero posse?
50 Numerantur illa HS ducenta quinquaginta Syracusanis. Ea quemadmodum ad istum postea per pseudothyrum revertantur, tabulis vobis testibusque,[5]) iudices, planum faciam.

21 Ex hac iniquitate istius et improbitate, iudices, quod praeda ex illis bonis ad multos Syracusanos, invito populo senatuque Syracusano, venerat, et illa scelera, quae[6]) per Theomnastum et Aeschrionem et Dionysodorum et Cleomenem, invitissima civitate

---

1) *Abest* et. 2) et criminibus. 3) electus. 4) tum tuae. 5) et testibus. 6) venerat, illa scelera per. *sine* quae

illa,[1]) facta sunt, primum ut urbs tota spoliaretur, qua de re alius mihi locus ad dicendum est constitutus; ut omnia signa iste per eos homines, quos nominavi, omne ebur ex aedibus sacris, omnes undique tabulas pictas, deorum denique simulacra, quae vellet, auferret; deinde ut in curia Syracusis, quem locum illi buleuterion nomine appellant,[2]) honestissimo loco et apud illos clarissimo, ubi illius ipsius M. Marcelli, qui eum,[3]) quem eripere belli ac victoriae lege posset, conservavit ac[4]) reddidit, statua ex aere facta est,[5]) ibi inauratam istius,[6]) et alteram filio statuam ponerent;[7]) ut, dum istius hominis memoria maneret, senatus Syracusanus sine lacrimis et gemitu in curia esse non posset. Per eosdem istius 51
furtorum, iniuriarum,[8]) uxorumque socios, istius imperio Syracusis Marcellia[9]) tolluntur maximo gemitu luctuque civitatis: quem illi diem festum cum recentibus beneficiis C. Marcelli debitum reddebant, tum generi, nomini, familiae Marcellorum maxima voluntate tribuebant. Mithridates in Asia, cum eam provinciam totam occupasset, Mucia non sustulit. Hostis, et hostis in ceteris rebus nimis ferus et immanis, tamen honorem hominis, deorum religione consecratum, violare noluit: tu Syracusanos unum diem festum Marcellis impetire[10]) noluisti; per quos illi adepti sunt, ut ceteros dies festos agitare possent. At vero praeclarum diem illis[11]) reposuisti, Verria[12]) 52
ut agerent, et ut ad eum diem, quae sacris epulis-

---

1) *Abest* illa. 2) buleuterium vocant. 3) eum Syracusanis locum. 4) et. 5) *abest.* 6) isti. 7) posuerint *de coniectura*, codd. *vulgares* posuerunt. 8) iniuriarum, furtorum. 9) Marcellea. 10) impartire. 11) *abest.* 12) Verrea, *item postea saepius.*

que opus essent, in complures annos locarentur. Iam [1]) in tanta istius impudentia remittendum aliquid videtur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere videamur. Nam me dies, vox, latera deficiant, si hoc nunc vociferari velim, quam miserum indignumque sit, istius nomine apud eos diem festum esse, qui sese istius opera funditus extinctos esse arbitrentur. O Verria praeclara! Quo accessisti, quaeso, [2]) quo non attuleris tecum istum diem? Etenim quam tu domum, quam urbem adisti; [3]) quod fanum denique, quod non eversum atque extersum reliqueris? Quare appellentur sane ista Verria, quae non ex nomine, sed ex manibus naturaque tua constituta esse videantur.

22 Quam facile serpat iniuria et peccandi consuetudo, quam non facile reprimatur, videte, iudices. Bidis oppidum est, tenue sane, non longe a Syracusis. Huius longe primus civitatis est Epicrates quidam. Huic [4]) hereditas HS quingentorum milium venerat a muliere quadam propinqua, atque ita propinqua, ut ea etiamsi intestata esset mortua, Epicratem Bidinorum legibus heredem esse oporteret. Recens Syracusana erat illa res, quam ante demonstravi, de Heraclio Syracusano, qui bona non perdidisset, nisi ei venisset hereditas. Huic quoque Epicrati venerat, ut dixi, hereditas. Cogitare coeperunt eius inimici, nihilo minus eodem praetore hunc everti bonis posse, quo Heraclius esset eversus. Rem occulte instituunt: ad Verrem per eius interpretes de-

2. Epicratis Bidini.

54

1) Sed iam. 2) *ex emendatione Nannii. Codd. meliores* quo acc. quasi *vel* quo quasi acc. *Vulgo* quoquam si accessisti. 3) adiisti. 4) Huius, *sed errore typogr.*

ferunt. Ita causa componitur, ut item palaestritae Bidini [1]) peterent ab Epicrate hereditatem, quemadmodum palaestritae Syracusani ab Heraclio petissent. Nunquam vos praetorem tam palaestritam [2]) vidistis. Verum ita palaestritas defendebat, ut ab illis ipse unctior abiret. [3]) qui statim, cum praesensisset, [4]) iubet cuidam amicorum suorum [5]) numerari HS LXXX. Res occultari satis non potuit. [6]) Per quendam eo- 55
rum, qui interfuerant, [7]) fit Epicrates certior. Primum [8]) negligere et contemnere coepit, quod causa prorsus, quod dubitari posset, nihil habebat. Deinde, cum de Heraclio cogitaret, et istius libidinem nosset: commodissimum putavit esse de provincia clam abire. itaque fecit. profectus est Rhegium. Quod 23
ubi auditum est, aestuare illi, qui dederant pecuniam: putare nihil agi posse, absente Epicrate. Nam Heraclius tamen [9]) affuerat, cum primum dati sunt iudices: de hoc, qui antequam in ius aditum esset, antequam mentio denique [10]) controversiae facta esset ulla, [11]) discessisset, putabant nihil agi posse. Homines Rhegium proficiscuntur: Epicratem conveniunt: demonstrant id, quod ille sciebat, se HS LXXX dedisse: rogant eum, ut sibi [12]) id, quod ab ipsis abisset pecuniae, curet, ab sese caveat, quemadmodum velit, de illa hereditate cum Epicrate neminem esse acturum. Epicrates homines multis verbis a se 56
male acceptos dimittit: [13]) redeunt illi Rhegio Syracusas: queri cum multis, ita ut fit, incipiunt, sese HS LXXX nummum frustra dedisse. Res percrebruit:

---

1) Bidenses. 2) palaestricum. 3) discederet. 4) *Codd.* quod praesens esset. 5) suorum amicorum. 6) posse. 7) interfuerat. 8) primo. 9) tum. 10) denique mentio. 11) *abest.* 12) *abest.* 13) dimisit.

in ore atque sermone omnium coepit esse. Verres refert illam suam Syracusanam: ait se velle de illis HS LXXX cognoscere: advocat multos. dicunt Bidini Volcatio se dedisse: illud non addunt, iussu istius. Volcatium vocat: pecuniam referri iubet.[1]) Volcatius animo aequissimo nummos affert, qui nihil amitteret: reddit inspectantibus multis: Bidini nummos
57 auferunt. Dicet aliquis, Quid ergo in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipse fur non est, sed ne alium quidem passus est esse? Attendite: iam intelligetis hanc pecuniam, quae[2]) via modo visa est exire ab isto, eam[3]) semita revertisse. Quid enim debuit praetor facere,[4]) cum consilio cognita causa,[5]) cum comperisset, suum comitem iuris, decreti, iudicii corrumpendi causa, qua in re ipsius praetoris caput existimatioque ageretur, pecuniam accepisse, Bidinos autem pecuniam[6]) contra praetoris famam ac fortunas dedisse? non et in eum, qui accepisset, animadvertisse, et in eos, qui dedissent?, Tu, qui instituëras in eos animadvertere, qui perperam iudicassent, quod saepe per imprudentiam fit: hos pateris impune discedere, qui ob tuum iudicium[7]) pecuniam aut
58 dandam aut accipiendam putabant?[8]) Volcatius idem apud te postea fuit, eques Romanus, tanta accepta
24 ignominia. Nam quid est turpius ingenuo, quid minus libero dignum, quam in conventu maximo cogi a magistratu furtum reddere? qui, si eo animo esset, quo non modo eques Romanus, sed quivis liber de-

---

1) imperat. 2) *de coniectura Hotomanni. Vulgo* qua via. 3) eadem. *Hotom. coniecerat* eandem. 4) Quid enim? debuit praetor, cum consilio, *sine* facere. 5) re cognita. 6) *abest.* 7) qui ob tuum decretum, ob tuum iudicium. 8) putarant.

bet esse, aspicere te postea non potuisset, inimicus, hostis esset, tanta contumelia accepta, nisi tecum tum[1]) collusisset, et tuae potius existimationi servisset, quam suae. Qui quam tibi amicus non modo tum fuerit, quamdiu tecum in provincia fuit, verum etiam nunc sit, cum iam a ceteris amicis relictus es,[2]) et tu intelligis, et nos existimare possumus. An hoc solum argumentum est, nihil isto imprudente factum, quod Volcatius ei non succensuit? quod iste nec in Volcatium, nec in Bidinos animadvertit? Est magnum 59
argumentum: verum illud maximum, quod illis ipsis Bidinis, quibus iratus esse debuit, a quibus[3]) comperit, quod iure agere cum Epicrate nihil possent, etiamsi adesset, idcirco suum decretum pecunia esse tentatum: his, inquam, ipsis non modo illam hereditatem, quae Epicrati venerat, sed, ut in Heraclio Syracusano, item in hoc, paulo etiam atrocius, quod Epicrates appellatus omnino non erat, bona patria fortunasque eius Bidinis tradidit. Ostendit enim novo modo, si quis quid ab absente peteret, se auditurum. Adeunt Bidini, petunt hereditatem: procuratores postulant, ut se ad leges suas reiiciat, aut ex lege Rupilia dicam scribi iubeat. Adversarii non audebant contra dicere: exitus nullus reperiebatur. Insimulant hominem fraudandi causa discessisse: postulant, ut bona possidere iubeat.[4]) Debebat Epicrates num- 60
mum nullum[5]) nemini. amici, si quis quid peteret in iudicio, se passuros,[6]) iudicatum solvi satisdaturos esse dicebant. Cum omnia consilia[7]) frigerent, 25
admonitu istius insimulare coeperunt, Epicratem lit-

1) *abest.* 2) sis relictus. 3) ut a quibus *contra libros.* 4) liceat. 5) nullum nummum. 6) si quis quid peteret, iudicium se passuros *de coniectura Lambini.* 7) [iudicia].

teras publicas corrupisse, a qua suspicione ille aberat plurimum: actionem eius rei postulant. Amici recusare, ne quod iudicium[1]) neve[2]) ipsius cognitio, illo absente, de existimatione eius constitueretur: et simul idem illud postulare non desistebant, ut se ad
61 leges suas reiiceret. Iste amplam occasionem calumniae nactus, ubi videt esse aliquid, quod amici absente Epicrate[3]) nollent defendere: asseverat se eius rei in primis actionem daturum.[4]) Cum omnes perspicerent, ad istum non modo illos nummos, qui per simulationem ab isto exierant, revertisse; sed multo etiam plures eum postea nummos abstulisse: amici Epicratem defendere destiterunt. iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere et sibi habere iussit. Ad illa HS IO milia hereditaria accessit ipsius antiqua HS quindecies pecunia. Utrum res ab initio ita ducta est? an ad extremum ita perducta est? an ita parva est pecunia? an is homo Verres, ut haec, quae dixi, gratis facta esse videantur?

62 Hic nunc de miseria Siculorum, iudices, audite. Et Heraclius ille Syracusanus, et hic Bidinus Epicrates, expulsi bonis omnibus, Romam venerunt. sordidati, maxima barba et capillo, Romae biennium prope fuerunt. Cum L. Metellus hinc[5]) profectus in provinciam est,[6]) tum isti bene commendati cum Metello una proficiscuntur. Metellus simul advenit[7]) Syracusas, utrumque rescidit, et de Epicrate, et de Heraclio. In utriusque bonis nihil erat, quod resti-

Digressio et querela de L. Metello.

1) novum iudicium. 2) ne qua *de coniectura.* 3) absentem Epicratem. 4) esse daturum. 5) *abest.* 6) in provinciam profectus est. 7) simul ac venit.

tui posset, nisi si quid moveri loco non potuerat.[1]) Fecerat hoc[2]) egregie primo adventu Metellus, ut 26
omnes istius iniurias, quas modo posset, rescinderet et irritas faceret. Quod Heraclio restitui iusserat ac non restituebatur,[3]) quisquis erat eductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci iubebat. Itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo restitutus est. Alia iudicia Lilybaei, alia Agrigenti, alia Panormi restituta sunt. Census, qui isto praetore sunt habiti, non servaturum se Metellus ostenderat: decumas, quas iste contra legem Hieronicam venderat, sese venditurum Hieronica lege edixerat.[4]) Omnia erant Metelli eiusmodi, ut non tam suam praeturam gerere, quam istius praeturam retexere videretur.[5]) Simul atque ego in Siciliam veni, mutatus est. Venerat ad eum illo biduo Letilius quidam, 64
homo non alienus a litteris, itaque eo iste tabellario semper usus est. Is epistolas complures attulerat: in his unam domo, quae totum immutarat hominem. Repente coepit dicere, se omnia Verris causa velle: sibi cum eo amicitiam cognationemque esse. Mirabantur omnes, hoc ei tum denique in mentem venisse, posteaquam tam multis eum factis decretisque iugulasset. Erant qui putarent, Letilium legatum a Verre venisse, qui gratiam, amicitiam cognationemque commemoraret. Ex illo tempore a civitatibus laudationes petere, testes non solum deterrere verbis, sed etiam vi retinere coepit. Quodnisi ego[6]) meo adventu illius conatus aliquantum[7]) repressissem, et

1) nisi quod moveri loco non poterat. 2) haec. 3) Heraclium restitui iusserat: non restituebatur. 4) dixerat. 5) ut totam istius praeturam retexere videretur. *Absunt reliqua.* 6) Quod ego nisi. 7) aliquantulum.

apud Siculos non Metelli, sed Glabrionis litteris ac lege pugnassem: tam multos huc evocare non potu-
27 issem. Verum, quod institui dicere, miserias cognoscite sociorum.[1]) Heraclius ille et Epicrates longe mihi obviam cum suis omnibus processerunt: venienti Syracusas egerunt gratias, flentes: Romam decedere mecum cupiverunt.[2]) Quod erant mihi oppida complura etiam reliqua, quae adire vellem, constitui tum[3]) hominibus, quo die mihi Messanae praesto essent. Eo mihi nuntium miserunt, se a praetore retineri. Quibus ego testimonium denuntiavi, quorum nomina edidi Metello, cupidissimi veniendi, maximis iniuriis affecti, adhuc non venerunt. Hoc iure sunt socii, ut iis ne deplorare quidem de suis incommodis liceat.

66 Iam Heraclii Centuripini, optimi nobilissi-
3. Heraclii Centurip. mique adolescentis, testimonium audistis: a quo HS c milia per calumniam malitiamque petita sunt. Iste poenis compromissisque interpositis, HS cccc[4]) extorquenda curavit: quodque iudicium secundum Heraclium de compromisso[5]) factum erat, cum civis Centuripinus inter duo cives diiudicasset,[6]) id irritum iussit esse: eumque iudicem falso[7]) iudicasse iudicavit: in senatu esse,[8]) locis commodisque publicis uti vetuit: si quis eum pulsasset, edixit, sese iudicium iniuriarum non daturum: quicquid ab eo peteretur, iudicem de sua cohorte daturum, ipsi autem
67 nullius actionem rei sese daturum. Quae istius auctoritas tantum valuit, ut neque illum pulsaret quisquam,

1) Siculorum. 2) cupierunt *contra libros mss.* 3) cum. 4) qcc *contra libros mss.* 5) compromissis. 6) quod civis Centuripinus inter duos cives iudicasset. 7) falsum. 8) in senatu ne esset.

quam, cum praetor in provincia sua verbo permitteret, re hortaretur; neque quisquam ab eo quicquam peteret, cum iste calumniae licentiam sua auctoritate ostendisset:[1]) ignominia autem illa gravis tamdiu in illo homine fuit, quamdiu iste in provincia.[2]) Hoc iniecto metu iudicibus, novo more, nullo exemplo, ecquam rem putatis esse in Sicilia, nisi ad nutum istius, iudicatam? Utrum id solum videtur esse actum, quod est tamen actum, ut haec[3]) Heraclio pecunia eriperetur? an etiam illud, in quo praeda erat maxima, ut, nomine iudiciorum, omnium bona atque fortunae in istius unius essent potestate?

III. De quaestionibus rerum capitalium. 1. Causa Sopatri Halicyens.

Iam vero in rerum capitalium quaestionibus quid ego unamquamque rem colligam et causam? Ex multis similibus ea sumam, quae maxime improbitate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit Halicyensis, homo domi suae cum primis locuples atque honestus. Is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem praetorem rei capitalis cum accusatus esset, facile eo iudicio est liberatus. Huic eidem Sopatro iidem inimici ad C. Verrem, cum is Sacerdoti successisset, eiusdem rei nomen detulerunt. Res Sopatro facilis videbatur, et quod erat innocens, et quod Sacerdotis iudicium improbare istum ausurum non arbitrabatur. Citatur reus: causa agitur Syracusis: crimina tractantur ab accusatore ea, quae erant antea non solum defensione, verum etiam iudicio dissoluta. Causam Sopatri defendebat Q. Minucius, eques Romanus in primis splendidus atque honestus,

28

69

1) dedisset *de coniectura. Codd. vulgares* possedisset. 2) in provincia mansit. 3) *abest.*

vobisque, iudices, non ignotus. Nihil erat in causa, quod metuendum, aut omnino quod dubitandum videretur. Interea istius libertus et accensus Timarchides,[1]) qui est, id quod ex plurimis testibus priore actione didicistis, rerum huiuscemodi[2]) omnium transactor et administer, ad Sopatrum venit: monet hominem, ne nimis iudicio Sacerdotis et causae suae[3]) confidat: accusatores inimicosque eius habere in animo pecuniam praetori dare: praetorem tamen ob salutem[4]) malle accipere: et simul malle, si fieri posset, rem iudicatam non rescindere. Sopater, cum hoc illi improvisum atque inopinatum accidisset, commotus est sane, neque in praesentia Timarchidi quid responderet habuit, nisi se consideraturum, quid sibi de ea re esset faciendum: et simul ostendit, se in summa difficultate esse nummaria. Post ad amicos rettulit; qui cum ei fuissent auctores redimendae salutis, ad Timarchidem venit: expositis suis difficultatibus, hominem ad HS LXXX perducit: eamque ei
29 pecuniam numerat. Posteaquam ad causam dicendam ventum est: tum vero sine metu, sine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebant. Crimen nullum erat: res iudicata: Verres nummos acceperat. Quis posset dubitare, quidnam esset futurum? Res illo die non peroratur: dimittitur iudicium. Iterum ad Sopatrum Timarchides venit. ait, accusatores eius multo maiorem pecuniam praetori polliceri, quam quantam hic dedisset: proinde, si saperet, videret, quid sibi esset faciendum. Homo, quamquam erat et Siculus, et reus, hoc est et iure iniquo, et tempore adverso, ferre tamen atque audire diutius Timarchidem non

1) et accensus idem Timarchides. 2) huiusmodi. 3) *abest.* 4) ab salute.

potuit: *Facite,* inquit, *quod vobis libet, daturus non sum amplius.* Idemque hoc amicis eius et defensoribus videbatur: atque eo etiam magis, quod iste, quoquo modo se in ea quaestione praebebat, in consilio tamen [1]) habebat homines honestos e conventu Syracusano, qui Sacerdoti quoque in consilio fuerant tum, cum est [2]) idem hic Sopater absolutus. Hoc rationis habebant, facere eos nullo modo posse, ut eodem crimine, eisdem [3]) testibus, Sopatrum condemnarent iidem homines, qui antea absolvissent. Itaque hac una spe ad iudicium venitur. Quo postea 71
quam ventum est, cum in consilium frequentes convenissent iidem, qui solebant, et hac spe [4]) tota defensio Sopatri niteretur, consilii frequentia et dignitate, et quod erant, ut dixi, iidem, qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarant: cognoscite hominis apertam, ac non modo non ratione, sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem et audaciam. M. Petilium, equitem Romanum, quem habebat in consilio, iubet operam dare, quod rei privatae iudex esset. Petilius recusabat, quod suos amicos, quos sibi in consilio esse vellet, ipse Verres retineret in consilio.[5]) Iste homo liberalis, negat se quemquam retinere eorum, qui Petilio vellent adesse. Itaque discedunt omnes. Nam ceteri quoque impetrant, ne retineantur, qui se velle dicebant alterutri eorum, qui tum illud iudicium habebant, adesse. Itaque iste solus cum sua cohorte nequissima relinquitur. Non 72
dubitabat Minucius, qui Sopatrum defendebat, quin iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quaesiturus non esset: cum repente iubetur di-

1) tamen in consilio. 2) esset. 3) iisdem. 4) hac una spe. 5) *Absunt verba* in consilio.

cere. Respondet, Ad quos? Ad me, inquit, si
idoneus videor, qui de homine Siculo ac Graec
iudicem. Idoneus es, inquit: sed pervellem adess
ii, qui affuerant antea, causamque cognorant. I
inquit: illi adesse non possunt. Nam hercule, in
Minucius,[1]) me quoque Petilius, ut sibi in cons
essem,[2]) rogavit: et simul a subselliis abire coe
73 Iste iratus hominem verbis vehementioribus pr
quitur, atque ei gravius etiam minari coepit, q
30 in se tantum crimen invidiamque conflaret. Mi
cius, qui Syracusis sic negotiaretur, ut sui iuris
gnitatisque meminisset, et qui sciret, ita se in p
vincia rem augere[3]) oportere, ut ne quid de lil
tate deperderet, homini quae visa sunt, et quae t
pus illud tulit et causa, respondit: causam sese,
misso atque ablegato consilio, defensurum nega
itaque a subselliis discessit: idemque hoc, prae
Siculos, ceteri Sopatri amici advocatique fecer
74 Iste, quamquam est incredibili importunitate et au
cia, tamen subito solus destitutus pertimuit et c
turbatus est. Quid ageret, quo se verteret, nes
bat. Si dimisisset eo tempore quaestionem, post,
lis adhibitis in consilium,[4]) quos ablegaverat,[5])
solutum iri Sopatrum videbat: sin autem homin
miserum atque innocentem ita[6]) condemnasset, c
ipse praetor sine consilio, reus autem sine patr
atque advocatis fuisset, iudiciumque C. Sacerd
rescidisset, invidiam se sustinere non posse tant
arbitrabatur. Itaque aestuabat dubitatione: versa
se in utramque partem, non solum mente, ver

---

1) Q. Minucius. 2) adessem. 3) *ex emendati Naugerii. Codd.* agere. 4) *Absunt haec verba* in consili
5) ablegarat. 6) *abest.*

etiam corpore: ut omnes, qui aderant, intelligere possent, in animo eius metum cupiditatemque pugnare. Erat hominum conventus maximus, summum silentium, summa expectatio, quonam esset eius cupiditas eruptura: crebro se accensus demittebat [1]) ad aurem Timarchides. Tum iste aliquando, Age, dic, inquit. Reus orare atque obsecrare, [2]) ut cum 75
consilio cognosceret. Tum repente iste testes citari iubet: dicit unus et alter breviter: nihil interrogatur: praeco *dixisse* pronuntiat. Iste, quasi metueret, ne Petilius, privato illo iudicio transacto aut dilato, cum ceteris in consilium reverteretur, ita properans de sella exilit: [3]) hominem innocentem, a C. Sacerdote absolutum, indicta causa, de sententia scribae, medici haruspicisque condemnat. [4])

Retinete, retinete hominem in civitate, iudices, 31
paroite et conservate, ut sit qui vobiscum [5]) res iu- Amplificatio.
dicet, qui in senatu sine ulla cupiditate de bello et pace sententiam ferat. Tametsi minus id quidem nobis, minus populo Romano laborandum est, qualis istius in senatu sententia futura sit. Quae enim eius auctoritas erit? quando iste sententiam dicere audebit aut poterit? quando autem homo tantae luxuriae atque desidiae [6]) nisi Februario mense aspirabit in curiam? Verum veniat sane: decernat bellum Cretensibus; liberet Byzantios; regem appellet Ptolemaeum; quae vult Hortensius, omnia dicat et sentiat: minus haec ad nos, minus ad vitae nostrae discrimen, minus ad fortunarum nostrarum periculum

1) dimittebat se accensus. 2) Sopatrus implorare hominum atque deum fidem, ut cet. 3) exsiluit. 4) condemnavit. 5) nobiscum. 6) tanta luxuria atque desidia.

77 pertinent. Illud, illud est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod iste, si ex hoc iudicio aliqua vi sese eripuerit,[1]) in iudicibus sit necesse est, sententiam de capite civis Romani ferat, sit in eius exercitu signifer, qui imperium iudiciorum tenere vult. Hoc populus Romanus recusat, hoc ferre non potest: clamat permittitque vobis, ut, si istis hominibus delectemini, si ex isto[2]) genere splendorem ordini atque ornamentum curiae constituere velitis, habeatis sane vobiscum[3]) istum senatorem, etiam[4]) de vobis iudicem, si vultis, habeatis: de se homines, si qui extra istum ordinem sunt, quibus ne reiiciundi quidem amplius, quam trium iudicum, praeclarae leges Corneliae faciunt potestatem, hunc hominem tam crudelem, tam sceleratum, tam
32 nefarium, nolunt iudicare. Etenim si illud est flagitiosum (quod mihi omnium rerum turpissimum maximeque nefarium videtur) ob rem iudicandam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem et religionem: quanto illud flagitiosius, improbius, indignius eum, a quo pecuniam ob absolvendum acceperis, condemnare, ut ne praedonum quidem praetor in fide retinenda consuetudinem conservet?[5]) Scelus est accipere ab reo: quanto magis ab accusatore? quanto etiam sceleratius ab utroque? Fidem cum proposuisses venalem in provincia, valuit apud te plus is, qui pecuniam maiorem dedit. Concedo. forsitan aliquis aliquando eiusmodi quippiam fecerit. Cum vero fidem, ac religionem tuam iam alteri addictam pecunia accepta habueris, post eandem adversario tradideris maiori[6]) pecunia: utrumque falles? et trades cui voles?

---

1) ex hoc iudicio si aliqua vi se eripuerit. 2) hoc. 3) vobis. 4) istum etiam. 5) conservaret. 6) maiore.

et ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidem reddes? Quem mihi tu Bulbum, quem Stalenum? quod un- 79
quam huiuscemodi [1]) monstrum aut prodigium audivimus aut vidimus, qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat? honestos homines, qui causam norint, ableget a consilioque dimittat? ipse solus reum absolutum, a quo pecuniam acceperit, condemnet, pecuniamque non reddat? Hunc hominem in [2]) iudicum numero habebimus? hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabella committetur? quam iste non modo cera, verum etiam sanguine, si visum erit, notabit.

Quid enim horum se negat fecisse? Illud videli- 33
cet unum, quod necesse est, pecuniam accepisse. Confirmatio.
Quidni iste neget? At eques Romanus, qui Sopatrum defendit, qui omnibus eius consiliis rebusque interfuit. Q. Minucius, iuratus dicit pecuniam datam: iuratus dicit Timarchidem dixisse, maiorem ab accusatoribus pecuniam dari: dicent hoc Siculi multi, [3]) dicent omnes Halicyenses, dicet etiam praetextatus Sopatri filius, qui ab isto homine crudelissimo patre innocentissimo pecuniaque patria privatus est. Ve- 81
rum, si de pecunia testibus planum facere non possem, illud negare posses, aut nunc negabis, te consilio tuo dimisso, viris primariis, qui in consilio C. Sacerdoti [4]) fuerant tibique esse solebant, remotis, de re iudicata iudicavisse? [5]) teque eum, quem C. Sacerdos, adhibito consilio, causa cognita, absolvisset, eundem, remoto consilio, causa incognita, condemnasse? Cum haec confessus eris, quae in foro

1) huiusmodi. 2) *Abest* in. 3) omnes. 4) Sacerdotis. 5) iudicasse.

palam Syracusis, in ore atque in oculis provinciae gesta sunt; negato tum [1]) sane, si voles, pecuniam accepisse: reperies, credo, aliquem, qui, cum haec, quae palam gesta sunt, videat, quaerat quid tu occulte egeris, aut qui dubitet, utrum malit meis testibus, an tuis defensoribus credere.

82 Dixi iam ante, [2]) me non omnia istius, quae in hoc genere essent, enumeraturum, sed electurum ea, 34 quae maxime excellerent. Accipite nunc aliud eius
2 Sthenii Thermitani. facinus nobile, et multis locis saepe commemoratum, et eiusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse videantur. Attendite diligenter: invenietis enim, id facinus natum a cupiditate, auctum per stuprum, crude-
83 litate perfectum atque conclusum. Sthenius est, is qui nobis assidet, Thermitanus, antea multis propter summam virtutem summamque nobilitatem, nunc propter suam calamitatem atque istius insignem iniuriam omnibus notus. Huius hospitio Verres cum esset usus, et cum apud eum non modo Thermis semel penumero fuisset, sed etiam habitasset; domo eius omnia abstulit, quae paulo magis animum cuiuspiam aut oculos possent commovere. Etenim Sthenius ab adolescentia paulo studiosius haec compararat, [3]) supellectilem ex aere elegantiorem, et Deliacam, et Corinthiam, tabulas pictas, etiam argenti bene facti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, satis. Quae, cum esset in Asia adolescens, studiose, ut dixi, compararat, [4]) non tam suae delectationis causa, quam ad invitationes adventusque nostrorum homi-
84 num, suorum amicorum [5]) atque hospitum. Quae

1) *abest.* 2) antea, iudices, me. 3) comparabat 4) comparabat. 5) amicorum suorum.

posteaquam iste omnia abstulit, alia rogando, alia poscendo, alia sumendo: ferebat Sthenius, ut poterat: angebatur[1]) tamen animi dolore necessario, quod domum eius exornatam et[2]) instructam fere iam iste reddiderat nudam atque inanem. Verumtamen dolorem suum nemini impertiebat: praetoris iniurias tacite, hospitis placide ferendas arbitrabatur. Interea 85
iste cupiditate[3]) illa sua nota atque apud omnes pervagata,[4]) cum signa quaedam pulcherrima atque antiquissima Thermis in publico posita vidisset, adamavit: a Sthenio petere coepit, ut ad ea tollenda operam suam profiteretur, seque adiuvaret. Sthenius vero non solum negavit, sed etiam ostendit, id fieri nullo modo posse, ut signa antiquissima, monumenta P. Africani, ex oppido Thermitanorum, incolumi illa civitate imperioque populi Romani, tollerentur.

Etenim, ut simul Africani[5]) quoque humanitatem et aequitatem cognoscatis, oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant; quod fuerat in primis Siciliae clarum et ornatum. Scipio, qui hoc dignum populo Romano arbitrabatur,[6]) bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quae potuit restituenda curavit. Himera deleta, quos cives belli calamitas reliquos fecerat, ii sese Thermis collocarant, in eiusdem agri finibus, neque longe ab oppido antiquo. Hi se patrum fortunam ac dignitatem recuperare arbitrabantur, cum illa maiorum ornamenta in eorum oppido collocabantur. Erant signa ex aere 87
complura: in his eximia[7]) pulchritudine ipsa Himera, in muliebrem figuram habitumque formata ex oppidi

1) tangebatur. 2) atque. 3) cupiditate iste. 4) pervulgata. 5) P. Africani. 6) arbitraretur. 7) mira.

nomine et fluminis. Erat etiam Stesichori poëtae statua senilis, incurva, cum libro, summo, ut putant, artificio facta; qui fuit Himerae, sed et est et fuit tota Graecia summo propter ingenium honore et nomine. Haec iste ad insaniam concupiverat.[1]) Etiam, quod paene praeterii, capella quaedam est, ea quidem mire, ut etiam nos, qui rudes harum rerum sumus, intelligere possimus, scite facta et venuste. Haec et alia Scipio non negligenter abiecerat, ut homo intelligens Verres auferre posset; sed Thermitanis restituerat: non quo ipse hortos, aut suburbanum, aut locum omnino, ubi ea poneret, nullum haberet; sed quod,[2]) si domum abstulisset, non diu Scipionis appellarentur, sed eorum, ad quoscunque illius[3]) morte venissent: nunc his locis posita sunt, ut mihi semper Scipionis fore videantur, itaque dicantur.

36 Haec cum iste posceret, agereturque ea res in senatu, Sthenius vehementissime restitit; multaque, ut in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemoravit: urbem relinquere Thermitanis[4]) esse honestius, quam pati, tolli ex urbe monumenta maiorum, spolia hostium, beneficia clarissimi viri, iudicia societatis populi Romani atque amicitiae. Commoti animi sunt omnium: repertus est nemo, quin mori diceret satius esse. Itaque hoc adhuc oppidum Verres invenit prope solum in orbe terrarum, unde nibil eiusmodi rerum de publico per vim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, nihil pretio[5]) posset auferre. Verumtamen hasce eius[6]) cupiditates
89 exponam alio loco: nunc ad Sthenium revertar. Iratus iste vehementer Sthenio et incensus hospitium

1) concupierat. 2) *abest.* 3) ipsius. 4) Thermitanos. 5) [nihil pretio]. 6) huius.

renuntiat:[1]) domo eius emigrat, atque adeo exit. nam iam ante migrarat. Eum autem inimicissimi Sthenii domum suam statim invitant, ut animum eius in Sthenium inflammarent ementiendo aliquid et criminando. Hi autem erant inimici[2]) Agathinus, homo nobilis, et Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam, Agathini eius filiam, de qua iste audierat. Itaque ad generum Agathini migrare maluit. Una nox intercesserat, cum iste Dorotheum sic diligebat, ut diceres, omnia inter eos esse communia, Agathinum ita observabat, ut aliquem affinem ac propinquum. Contemnere etiam signum illud Himerae iam videbatur, quod eum multo magis figura et lineamenta hospitae delectabant. Itaque hortari homi- 37
nes coepit, ut aliquid Sthenio periculi crearent criminisque confingerent. Dicebant se illi nihil habere quod dicerent. Tum iste his aperte ostendit et confirmavit, eos in Sthenium, quicquid vellent, simul atque ad se detulissent, probaturos. Itaque[3]) illi non procrastinant: Sthenium statim educunt: aiunt ab eo litteras publicas esse corruptas. Sthenius postulat, ut, cum secum sui cives agant de litteris publicis corruptis, eiusque rei legibus Thermitanorum actio sit; senatusque et populus Romanus[4]) Thermitanis, quod semper in amicitia fideque mansissent, urbem, agros, legesque suas reddidisset; Publiusque Rupilius postea leges ita Siculis ex senatus consulto de decem legatorum sententia dedisset, ut cives inter sese[5]) legibus suis agerent; idemque hoc haberet[6]) Verres ipse in edicto: ut de his omnibus cau-

1) Itaque iste vehementer Sthenio infensus hospitium ei renuntiat. 2) [inimici]. 3) Ita. 4) cum senatus et populus Romanus. 5) se. 6) habuerit.

91 sis se ad leges reiiceret. Iste, homo omnium acquissimus atque a cupiditate remotissimus, se cognoturum esse confirmat: paratum ad causam dicendam venire hora VIIII [1]) iubet. Non erat obscurum, quid homo improbus ac nefarius cogitaret: neque enim ipse satis occultarat, nec mulier tacere potuerat.[2]) Intellectum est, id istum agere, ut, cum Sthenium sine ullo argumento ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili atque id aetatis suoque hospite virgis supplicium crudelissime sumeret. Quod cum esset perspicuum, de amicorum hospitumque suorum sententia Thermis Sthenius Romam profugit: hiemi sese fluctibusque committere maluit, quam non istam communem Siculorum tempestatem cala-
38 mitatemque vitare. Iste, homo certus et diligens, ad horam VIII praesto est, Sthenium citari iubet. Quem posteaquam videt non adesse, dolore ardere atque iracundia furere coepit: Venerios domum [3]) Sthenii mittere, equis [4]) circum agros eius villasque dimittere. Itaque dum expectat, quidnam sibi certi afferatur, ante horam tertiam noctis de foro non discedit.[5]) Postridie mane descendit: Agathinum ad se[6]) vocat: iubet, eum de litteris publicis in absentem Sthenium dicere. Erat eiusmodi causa, ut ille ne
93 sine adversario quidem, apud inimicum iudicem, reperire posset, quid diceret. Itaque tantum verbo posuit, Sacerdote praetore Sthenium litteras publicas corrupisse. Vix ille hoc dixerat, cum iste pronuntiat, *Sthenium litteras publicas corrupisse videri*: et hoc praeterea addit [7]) homo Venerius,

---

1) octava. 2) poterat. 3) in domum. 4) equites. 5) discessit. 6) sese. 7) hoc praeterea addidit.

novo modo, nullo exemplo, *ob eam rem HS quingenta milia* [1]) *Veneri Erycinae de Sthenii bonis exacturum:* bonaque eius statim coepit vendere: et vendidisset, si tantulum morae fuisset, quo minus ei pecunia illa numeraretur.

Ea posteaquam numerata est, contentus hac ini- 94
quitate iste [2]) non fuit: palam de sella ac tribunali pronuntiat, *si quis absentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet, sese eius nomen recepturum:* et simul, ut ad causam accederet, nomenque deferret, Agathinum, novum affinem atque hospitem, coepit hortari. Tum ille clare, omnibus audientibus, se [3]) id non esse facturum, neque se usque eo Sthenio esse inimicum, ut eum rei capitalis affinem esse diceret. Hic tum repente Pacilius quidam, homo egens et levis, accedit: ait, si liceret, nomen absentis deferre se velle. Iste vero, et licere, et fieri solere, et se recepturum: itaque defertur. Edixit statim, ut Calendis Decembr. adsit Sthenius Syracusis. Hic, qui Romam pervenisset, [4]) satisque fe- 95
liciter anni iam adverso tempore navigasset, omniaque habuisset aequiora et placabiliora, quam animum praetoris atque hospitis, rem ad amicos suos detulit; quae, ut erat acerba et indigna, sic videbatur omnibus. [5]) Itaque in senatu continuo Cn. Lentulus et 39
L. Gellius consules faciunt mentionem, placere statui, si patribus conscriptis videretur, ne absentes homines in provinciis rei fierent rerum capitalium: causam Sthenii totam et istius crudelitatem et iniquitatem senatum docent. Aderat in senatu Verres, pater

---

1) *de coniectura Hotomanni. Vulgo* quingenties. 2) *abest.* 3) sese. 4) venisset. 5) ut erant acerba atque indigna, sic videbantur.

istius, et flens unumquemque senatorem rogabat, ut filio suo parceret; neque tamen multum proficiebat: erat enim summa voluntas senatus. Itaque sententiae dicebantur, *eum Sthenium absens reus factus esset, de absente iudicium nullum fieri placere, et, si* 96 *quod esset factum, id ratum esse non placere.* Eo die transigi nihil potuit, quod et id temporis erat, et ille, pater istius, invenerat homines, qui dicendo tempus consumerent. Postea senex Verres defensores atque hospites omnes Sthenii convenit: rogat eos atque orat, ne oppugnent filium:[1]) de Sthenio ne laborent: confirmat his, curaturum se esse, ne quid ei per filium suum noceretur:[2]) se homines certos eius rei causa in Siciliam et terra et mari esse[3]) missurum. Et erat spatium dierum fere triginta ante Calendas Decembr., quo die iste, ut Syracusis Sthenius ades- 97 set, edixerat. Commoventur amici Sthenii, sperant fore, ut patris litteris nuntiisque filius ab illo[4]) furore revocetur. In senatu postea causa non agitur. Veniunt ad istum domestici nuntii, litterasque a patre afferunt ante Calendas Decembr., cum isti etiamtum de Sthenio in integro[5]) tota res esset: eodemque ei tempore de eadem re litterae complures a 40 multis eius amicis ac necessariis afferuntur. Hic iste, qui prae cupiditate neque officii sui, neque periculi, neque pietatis, neque humanitatis rationem habuisset unquam, neque in eo, quod monebatur, auctoritatem patris, neque[6]) in eo, quod rogabatur, voluntatem[7]) anteponendam putavit libidini suae: mane Calendis Decembr. ut edixerat, Sthenium citari iu-

---

1) *Additur* suum. 2) nocatur *de coniectura Ernestii.* 3) *abest.* 4) incepto. 5) integra. 6) nec. 7) *Adiecit Ernestius de coniectura* (amicorum).

bet. Si abs te istam rem parens tuus alicuius amici 98
rogatu, benignitate aut ambitione adductus, [1]) petis-
set; gravissima tamen apud te voluntas patris esse
debuisset: cum vero abs te tui capitis causa peteret,
hominesque certos domo misisset, hique eo tempore
ad te venissent, cum tibi in integro tota res esset,
ne tum quidem te potuit, si non pietatis, at salutis
tuae ratio ad officium sanitatemque reducere? Citat
reum: non respondet. Citat accusatorem: (attendite,
quaeso, iudices, [2]) quantopere istius amentiae fortuna
ipsa adversata sit, et simul videte, qui [3]) Sthenii
causam casus adiuverit:) citatus accusator, M. Paci-
lius, nescio quo casu, non respondit; non affuit. Si 99
praesens Sthenius reus esset factus; si manifesto in
maleficio teneretur: tamen, cum accusator non ades-
set, Sthenium condemnari non oporteret. Etenim,
si posset reus, absente accusatore, condemnari, [4]) non
ego a Vibone Veliam parvulo navigio inter fugitivo-
rum ac praedonum ac tua tela venissem; quo tem-
pore omnis illa mea festinatio fuit cum periculo ca-
pitis ob eam causam, ne tu ex reis eximerere, si
ego ad diem non affuissem. [5]) Quod igitur tibi erat
in tuo iudicio optatissimum, me, cum citatus essem,
non adesse: cur Sthenio non putasti prodesse oportere,
cum eius accusator non affuisset? Itaque fecit, ut exitus
principio simillimus reperiretur: quem absentem reum
fecerat, eum absente accusatore condemnat.

Nuntiabatur illi primis illis temporibus, id quod 41
pater quoque ad eum pluribus verbis scripserat, agi-
tatam rem esse in senatu: etiam in contione tribu-
num plebis de causa Sthenii M. Palicanum esse que-

1) inductus. 2) *Additur* videte. 3) quis. 4) da-
mnari. 5) si ego non affuissem ad diem.

stium; postremo me ipsum apud collegium hoc tribunorum plebis, cum eorum omnium edicto non liceret quemquam Romae esse, qui rei capitalis condemnatus esset, egisse causam Sthenii; et [1]) cum rem ita exposuissem, quemadmodum nunc apud vos, docuissemque hanc damnationem duci non oportere, x [2]) tribunos plebis hoc statuisse, idque de omnium sententia pronuntiatum esse, *non videri Sthenium impediri edicto, quo minus ei liceret Romae esse.*

101 Cum haec ad istum afferrentur, pertimuit [3]) aliquando, et commotus est: vertit stilum in tabulis suis, quo facto causam omnem evertit suam. Nihil enim sibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione posset. Nam si ita defenderet: recipi nomen absentis licet; hoc fieri in provincia nulla lex vetat: mala et improba defensione, verum aliqua tamen, uti videretur. Postremo illo tamen [4]) desperatissimo perfugio uti posset, se imprudentem fecisse, existimasse id licere: quamquam haec [5]) perditissima defensio est, tamen aliquid dici videretur. Tollit ex tabulis id, quod erat: facit, coram esse delatum. [6])

42 Hic videte, in quot se laqueos induerit, quorum ex nullo se unquam expediret. Primum ipse in Sicilia saepe palam [7]) de loco superiore dixerat, et in sermone multis demonstrarat, licere nomen recipere absentis: se exemplo fecisse, [8]) quod fecisset. Haec eum dictitasse, priore actione et Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cuius virtute antea commemoravi, et Cn. Pompeius Theodorus, homo et Cn. Pompeii, clarissimi viri, iudicio plurimis maximisque in rebus pro-

1) *abest.* 2) *abest.* 3) timuit. 4) *abest.* 5) *abest.* 6) et facit coram delatum esse. 7) saepe et palam. 8) fecisse id.

probatissimus, et omnium existimatione ornatissimus, et Posides Macros Soluntinus,[1]) homo summa nobilitate, existimatione, virtute: et hac actione quam voletis multi dicent, et qui ex isto ipso audierunt,[2]) viri primarii nostri ordinis, et alii, qui interfuerunt,[3]) cum absentis nomen reciperetur. Deinde Romae, cum res esset acta in senatu, omnes istius amici, in his etiam pater eius hoc defendebat licere fieri: saepe esse factum: iste[4]) quod fecisset, aliorum exemplo institutoque fecisse. Dicit praeterea testimonium tota 103
Sicilia, quae in communibus postulatis civitatum omnium consulibus edidit, *rogare atque orare patres conscriptos, ut statuerent, ne absentium nomina reciperentur.* Qua de re Cn. Lentulum, patronum Siciliae, clarissimum adolescentem, dicere audistis, Siculos, cum se causam, quae sibi in senatu pro his[5]) agenda esset, docerent, de Sthenii calamitate questos esse, propterque hanc iniuriam, quae Sthenio facta esset, eos statuisse, ut hoc,[6]) quod illico, postularetur. Quae cum ita essent, tantane 104
amentia praeditus atque audacia fuisti, ut in re tam clara, tam testata, tam abs te ipso promulgata,[7]) tabulas publicas corrumpere auderes? At quemadmodum corrupisti? nonne ita, ut, omnibus nobis tacentibus, ipsae te tuae tabulae condemnare possent? Cedo,[8]) quaeso, codicem: circumfer, ostende. Videtisne hoc totum[9]) nomen, coram ubi facit delatum, esse in litura? Quid fuit istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit? Quid a nobis, iudices,

1) Matro Solentinus. 2) audierint. 3) interfuerint. 4) istum. 5) pro his sibi in senatu. 6) *abest.* 7) pervulgata *de coniectura veteris alicuius editoris. Codd. vulgares* pervagata. 8) *abest.* 9) totum hoc.

expectatis argumenta huius criminis? Nihil dicimus: tabulae sunt in medio, quae se corruptas atque in-
105 terlitas esse clamant. Ex his[1]) etiam tu rebus effugere te posse confidis, cum te nos non opinione dubia, sed tuis vestigiis persequamur, quae tu in tabulis publicis expressa ac recentia reliquisti? Is mihi etiam Sthenium litteras publicas corrupisse, causa incognita, iudicavit, qui defendere non potuerit, se non ex ipsius Sthenii nomine litteras publicas corru-
43 pisse? Videte porro aliam dementiam: videte, ut, dum expedire sese vult, induat. Cognitorem adscribit Sthenio — quem? cognatum aliquem, aut propinquum? Non. Thermitanum aliquem, honestum hominem ac nobilem? Ne id quidem. At Siculum, in quo aliquis splendor dignitasque esset? Neminem.[2]) Quid igitur? Civem Romanum. Cui hoc probari potest? Cum esset Sthenius civitatis suae nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitiis; cum praeterea tota Sicilia multum auctoritate et gratia posset: invenire neminem Siculum potuit, qui pro se cognitor fieret? hoc probabis? An ipse civem Romanum maluit? Cedo, cui Siculo; cum is reus fieret, civis Romanus cognitor factus unquam sit. Omnium praetorum litteras, qui ante te[3]) fuerunt, profer, explica: si unum inveneris, ego hoc tibi, quemadmodum in tabulis scriptum habes, ita gestum esse concedo.[4])
107 At, credo, Sthenius hoc sibi amplum putavit,[5]) eligere e civium Romanorum numero, ex amicorum atque hospitum suorum copia, quem cognitorem daret. Quem delegit? quis in tabulis scriptus est? C. Claudius, C. F. Palatina. Non quaero, quis hic sit Clau-

1) istis. 2) minime. 3) *abest*. 4) concedam. 5) amplum esse putavit.

dius, quam splendidus, quam honestus, quam idoneus, propter cuius auctoritatem et dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum consuetudine discederet, et civem Romanum cognitorem daret. Nihil horum quaero. Fortasse enim Sthenius non splendorem hominis, sed familiaritatem secutus est. Quid? si omnium mortalium Sthenio nemo inimicior, quam hic C. Claudius, cum [1]) semper, tum in his rebus [2]) et temporibus fuit? si de litteris corruptis contra venit? si contra omni ratione pugnavit? utrum potius pro Sthenio inimicum cognitorem esse factum, an to ad Sthenii periculum [3]) inimici eius nomine abusum esse credemus?

Ac, ne quis forte dubitet, cuiusmodi hoc [4]) to- 44
tum sit negotium: tametsi iamdudum omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido, tamen paulum [5]) etiam attendite. Videtis illum subcrispo capillo, nigrum, qui eo vultu nos intuetur, ut sibi ipsi [6]) peracutus esse videatur? qui tabulas tenet? qui scribit? qui monet? qui proximus est? Is est Claudius, [7]) qui in Sicilia sequester istius, interpres, confector negotiorum, prope collega Timarchidi numerabatur, nunc obtinet eum locum, ut vix Apronio illi de familiaritate concedere videatur, et qui se non Timarchidi, [8]) sed ipsius Verris collegam et socium esse dicebat. Dubitate etiam, si potestis, quin eum iste 109
potissimum ex omni numero delegerit, cui hanc cognitoris falsi [9]) improbam personam imponeret, quem et huic inimicissimum, et sibi amicissimum [10]) esse

1) tum. 2) in his ipsis rebus. 3) in Sthenii periculo *ex coniectura Lambini. Codd. vulgares* Sthenii periculum. 4) *abest.* 5) paululum. 6) sibi ipse. 7) C. Claudius. 8) Timarchidis. 9) falsi cognitoris. 10) amicum.

arbitraretur? Hic vos dubitabitis, iudices, tantam istius audaciam, tantam crudelitatem, tantam iniuriam vindicare? dubitabitis exemplum iudicum illorum sequi, qui, damnato Cn. Dolabella, damnationem Philodami Opuntii rescinderunt, quod is non absens reus factus esset, quae res iniquissima et acerbissima est, sed cum ei legatio iam [1]) Romam a suis civibus esset data? Quod illi iudices multo in leviore causa statuerunt, aequitatem secuti: vos id in tam tuere in gravissima causa, praesertim aliorum auctoritate iam confirmatum, dubitabitis?

45 At quem hominem, C. Verres, tanta, tam insigni iniuria affecisti? cuius absentis nomen recepisti? quem absentem, non modo sine crimine, et sine teste, verum etiam sine accusatore damnasti? Quem hominem? dii immortales! non dicam amicum tuum, quod apud homines carissimum est, non hospitem, quod sanctissimum est: nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro, nihil aliud in eo, quod reprehendi possit, inveniq, nisi quod homo frugalissimus atque integerrimus, te plenum [2]) stupri, flagitii, sceleris, domum suam invitavit; nisi quod, qui C. Marii, Cn. Pompeii, C. Marcelli, L. Sisennae, tui defensoris, ceterorum [3]) virorum fortissimorum hospes fuisset atque esset, ad eum numerum clarissimorum hominum tuum quoque nomen adscripsit. Quare de hospitio violato et de tuo isto [4]) nefario scelere nihil queror: hoc dico — non iis, qui Sthenium norunt, hoc est, nemini eorum, qui in Sicilia fuerunt: nemo enim ignorat, quo hic in civitate sua splendore, qua apud omnes Siculos dignitate atque existimatione sit:

Laus Sthenii.

111

1) *abest* 2) te hominem plenum. 3) ceterorumque *de coniectura veteris alicuius editoris.* 4) isto tuo.

sed ut illi quoque, qui in ea provincia non fuerunt, intelligere possint, in quo homine statueris [1]) exemplum eiusmodi, quod cum [2]) propter iniquitatem rei, tum etiam propter hominis dignitatem acerbum omnibus atque intolerandum videretur. Estne Stlenius 46
is, qui omnes honores domi suae facillime cum adeptus esset, amplissime ac magnificentissime gessit? qui oppidum non maximum maximis ex pecunia sua locis communibus monumentisque decoravit? cuius de meritis in rempublicam Thermitanorum Siculosque universos fuit aenea tabula fixa Thermis in curia, in qua publice erat de huius beneficiis scriptum et incisum; quae tabula tum imperio tuo revulsa, nunc a me tamen deportata est, ut omnes eius [3]) honores inter suos et amplitudinem possent cognoscere. Estne hic, qui apud Cn. Pompeium, clarissimum vi- 113
rum, cum accusatus esset, quod propter C. Marii familiaritatem et hospitium contra rempublicam sensisse eum inimici et accusatores eius dicerent, cumque [4]) magis invidioso crimine, quam vero arcesseretur, ita a Cn. Pompeio absolutus est, ut in eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimum statueret? ita porro laudatus defensusque ab omnibus Siculis, ut idem Pompeius non ab homine solum, sed etiam a provincia tota se huius absolutione inire gratiam arbitraretur? Postremo estne hic, qui et animum in rempublicam habuit eiusmodi, et tantum auctoritate apud suos cives potuit, ut perficeret in Sicilia solus, te praetore, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota potuisset, ut ex oppido Thermis nullum signum, nullum ornamentum, nihil

1) in quo homine tu statueris. 2) tum. 3) huius. 4) cum *de coniectura Hotomanni. Codd. vulgares* quod cum.

ex sacro, nihil de publico attingeres; cum praesertim et [1]) essent multa praeclara, et tu omnia concupis-
114 ses? Denique nunc vide, quid inter te, cuius nomine apud Siculos festi dies aguntur, [2]) et praeclara illa Verria celebrantur, cui statuae Romae stant inauratae, a communi Siciliae, [3]) quemadmodum inscriptum videmus, datae: vide, inquam, quid inter te, et hunc Siculum, qui abs te est, patrono Siciliae, condemnatus, intersit. Hunc civitates ex Sicilia permultae testimonio suo legationibusque ad [4]) eam rem missis publice laudant: te omnium Siculorum patronum una Mamertina civitas, socia furtorum ac flagitiorum tuorum, publice laudat; ita tamen, novo more, ut legati laedant, legatio laudet; ceterae quidem civitates publice litteris, legationibus, testimoniis accusant, queruntur, arguunt; si tu absolutus sis, funditus eversas se esse arbitrantur.

47 Hoc de homine, ac de huius bonis, etiam in
Irrisio Verris. Eryco [5]) monte monumentum tuorum flagitiorum crudelitatisque posuisti, in quo Sthenii Thermitani nomen adscriptum est. Vidi [6]) argenteum Cupidinem cum lampade. Quid tandem habuit argumenti aut rationis res, quamobrem in eo potissimum Sthenianum praemium poneretur? utrum hoc signum cupiditatis tuae, an tropaeum necessitudinis atque hospitii, an amoris indicium esse voluisti? Faciunt hoc homines, quos in summa nequitia non solum libido et voluptas, verum etiam ipsius nequitiae fama delectat, ut multis in locis notas ac vestigia suorum flagitio-

1) *abest.* 2) dies festi agitantur. 3) *ex emendatione Hotomanni. Codd.* Sicilia. 4) ob *contra libros mss.* 5) Erycino *de coniectura Ernestii.* 6) Vide, *err. typ. Ernest.*

rum [1]) relinqui voluit. Ardebat amore illius hospi- 116
tae, propter quam hospitii iura violarat. Hoc non solum sciri tum, verum etiam commemorari semper volebat. Itaque ex illa ipsa re, quam, accusante Agathino, gesserat, Veneri potissimum deberi praemium statuit, quae illam totam accusationem iudiciumque conflarat. Putarem te gratum in deos, si hoc donum Veneri non de Sthenii bonis dedisses, sed de tuis; quod facere debuisti, praesertim cum tibi illo ipso anno a Chelidone venisset hereditas.

Hic ego, si hanc causam non omnium Siculo- 117
rum rogatu recepissem; si hoc a me muneris non Epilogus huius causae.
universa provincia poposcisset; si mihi animus atque amor in rempublicam existimatioque offensa nostri capitis ac iudiciorum non hoc facere coëgisset, atque haec una causa fuisset, quod amicum atque hospitem meum Sthenium, quem ego [2]) in quaestura mea singulariter dilexissem, de quo optime existimassem, quem in provincia existimationis meae studiosissimum cupidissimumque cognossem, tam crudeliter, scelerate, nefarieque tractasses: tamen digna causa videretur, [3]) cur inimicitias hominis improbissimi susciperem, ut hospitis salutem fortunasque defenderem. Fecerunt hoc multi apud maiores nostros: 118
fecit etiam nuper homo clarissimus Cn. Domitius, qui M. Silanum, consularem hominem, [4]) accusavit propter Egritomari Transalpini hominis [5]) iniurias. Putarem me idoneum, qui exemplum sequerer humanitatis atque officii, proponeremque spem meis hospitibus ac necessariis, quo tutiorem sese vitam [6])

1) scelerum suorum. 2) *absit erroke typogr. Graeviaorum.* 3) *abest.* 4) virum. 5) hospitis. 6) vitam sese.

meo praesidio victuros esse arbitrarentur. Cum vero in communibus iniuriis totius provinciae Sthenii quoque causa contineatur, multique uno tempore a me hospites atque amici publice privatimque defendantur: profecto vereri non debeo, ne quis hoc, quod facio, non existimet me summi officii ratione impulsum coactumque suscepisse.

48 Atque, ut aliquando de rebus ab isto cognitis iudicatisque et de iudiciis datis dicere desistamus, et, quoniam facta istius in his generibus infinita sunt, nos modum aliquem et finem orationi nostrae crimini-busque faciamus: pauca ex aliis generibus sume-119 mus. Audistis ob ius dicendum [1]) Q. Varium dicere procuratores suos isti centum triginta [2]) milia nummum dedisse: meministis Q. Varii testimonium, remque hanc totam C. Sacerdotis, hominis ornatissimi, testimonio comprobari: scitis, Cn. Sertium, M. Modium, equites Romanos, sexcentos praeterea cives Romanos multosque Siculos dixisse, se isti pecuniam ob ius dicendum dedisse. De quo crimine quid ego disputem, cum id totum positum sit in testibus? quid porro argumenter, qua de re dubitare nemo possit? An hoc dubitabit quisquam omnium, quin is venalem in Sicilia iurisdictionem habuerit, qui Romae totum edictum atque omnia decreta vendiderit? et [3]) quin is ab Siculis ob decreta interponenda pecunias ceperit, [4]) qui M. Octavium Ligurem pecuniam [5]) ob ius dicendum poposcerit?

IV. De venditione aliarum rerum, imprimis honorum.

1) dicundum, *item paulo post.* 2) centum et triginta. 3) *abest, contra libros.* 4) pecuniam acceperit. 5) *abest.*

Quod enim iste praeterea genus, pecuniae cogn- 120
dae praeteriit? quod non, ab omnibus aliis praeteri-
tum, excogitavit? Ecqua res apud civitates Siculas
expetitur, in qua aut honos aliquis sit, aut potestas,
aut procuratio, quin eam rem tu ad tuam quaestum
nundinationemque hominum traduxeris? Dicta sunt 49
priore actione et privatim et publice testimonia: le- 1. ordinis
gati Centuripini, Halesini, Catinenses, Panormitani senatorii.
que dixerunt, multarum praeterea civitatum, iam vero
privatim plurimi: quorum ex testimoniis cognoscere
potuistis, tota Sicilia per triennium neminem ulla in
civitate senatorem factum esse gratis, neminem, ut
leges eorum sunt, suffragiis, neminem nisi istius im-
perio aut litteris; atque in his omnibus senatoribus
cooptandis non modo suffragia nulla fuisse, sed ne
genera quidem spectata esse, ex quibus in eum or-
dinem cooptari liceret, neque census, neque aetates, [1]) 121
neque cetera Siculorum iura valuisse; quicunque se-
nator voluerit [2]) fieri, quamvis puer, quamvis indi-
gnus, quamvis ex eo loco, ex quo non liceret, si is
pretio apud istum fieret idoneus, ut vinceret, factum
esse semper; non modo Siculorum nihil in hac re
valuisse leges, sed ne ab senatu quidem populoque
Romano datas. Quas enim leges sociis amicisque
dat is, qui habet imperium a populo Romano, au-
ctoritatem legum dandarum ab [3]) senatu: hae debent
et populi Romani et senatus existimari.

Halesini pro multis ac [4]) magnis suis maiorum- 122
que suorum in rempublicam nostram meritis atque
beneficiis, suo iure nuper, L. Licinio Q. Mucio con-
sulibus, cum haberent inter se controversias de se-

1) aetatis. 2) *ex emendatione Naugerii. Codd.* voluerat.
3) a. 4) et.

natu cooptando, leges ab senatu nostro petiverunt. Decrevit senatus honorifico s. c. ut his C. Claudius Appii filius Pulcher, praetor, de senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius, adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum sententia leges Halesinis dedit: in quibus multa sanxit de aetate hominum, ne qui[1]) minor triginta annis natu; de quaestu, quem qui fecisset, ne legeretur; de censu, de ceteris rebus. Quae omnia ante istum praetorem et nostrorum magistratuum auctoritate et Halesinorum summa voluntate valuerunt. Ab isto et praeco, qui voluit, illum[2]) ordinem pretio mercatus est, et pueri annorum senum septenumque denum senatorium nomen nundinati sunt: et, quod Halesini, antiquissimi et fidelissimi socii atque amici, Romae impetrarant, ut apud se ne suffragiis quidem fieri liceret, id pretio ut fieri posset, effecit.

50 Agrigentini de senatu cooptando Scipionis leges antiquas habent, in quibus et illa eadem[3]) sancta sunt, et hoc amplius: cum Agrigentinorum duo genera sint, unum veterum, alterum colonorum, quos T. Manlius praetor ex s. c. de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum; cautum est in Scipionis legibus, ne plures essent in senatu ex colonorum numero, quam ex vetere Agrigentinorum. Iste, qui omnia iura pretio exaequasset, omniumque rerum delectum atque discrimen pecunia sustulisset: non modo illa, quae erant aetatis, ordinis, quaestusque permiscuit, sed etiam in his duobus generibus civium novorum
124 veterumque turbavit.[4]) Nam, cum esset ex veterum

1) qui s. 2) istum. 3) eadem illa. 4) veterumque delectum ordinemque turbavit, *de confectura veteris alicuius editoris additum.*

numero quidam senator demortuus, et cum ex utroque genere par numerus reliquus esset: veterem se optari necesse erat legibus, ut is amplior numerus esset. Quae cum ita se res haberet, tamen ad istum emptum venerunt illum locum [1]) senatorium non solum veteres, verum [2]) etiam novi. Fit, ut pretio novus vincat, litterasque a praetore aufesat. Agrigentini ad istum legatos mittunt, qui eum leges doceant, consuetudinemque omnium annorum demonstrent: ut iste intelligeret, ei se illum locum vendidisse, cui ne commercium quidem esse oporteret. Quorum oratione iste, cum pretium iam accepisset, ne tantulum quidem commotus est. Idem fecit Heraclia. 125
Nam eo quoque colonos P. Rupilius deduxit, leges que similes de cooptando senatu et [3]) de numero veterum ac novorum dedit. Ibi non solum iste, ut apud ceteros, pecuniam accepit, sed etiam genera veterum ac novorum numerumque permiscuit.

Nolite expectare, dum omnes obeam oratione 51
mea civitates. Hoc uno complector omnia, neminem isto praetore senatorem fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam dedisset. Hoc idem transfero in magistratus, curationes, sacerdotia: quibus in rebus non 126
2. sacerdotiorum.
solum hominum iura, sed etiam deorum religiones immortalium omnes repudiavit. Syracusis lex est de religione, quae in annos singulos Iovis sacerdotem sortito capi iubeat, quod apud illos amplissimum sacerdotium putatur: cum suffragiis tres ex tribus generibus creati sunt, res revocatur ad sortem. 127
Perfecerat iste imperio, ut pro suffragio Theomnastus familiaris suus in tribus illis renuntiaretur: in sorte, cui imperare non poterat, expectabant homi-

1) venerunt emtum locum illum. 2) sed. 3) ac.

nes, quidnam acturus esset. Homo, id quod erat facillimum, primo vetat sortiri: iubet extra sortem Theomnastum renuntiari. Negant id Syracusani per religiones sacrorum ullo modo fieri posse: fas denique negant esse. Iubet iste [1]) sibi legem recitari. recitatur: in qua scriptum erat, *ut, quot essent renuntiati, tot in hydriam sortes coniicerentur: cuius nomen exisset, ut is haberet id sacerdotium.* Iste, homo ingeniosus et peracutus, *Optime*, inquit: *nempe scriptum ita est, quot renuntiati erunt. Quot ergo*, inquit, *sunt renuntiati?* Respondent, [2]) *tres. Numquid igitur oportet, nisi tres sortes coniici, unam educi? Nihil.* Coniici iubet tres, in quibus omnibus esset inscriptum [3]) nomen Theomnasti. Fit clamor maximus, cum id universis indignum ac [4]) nefarium videretur. Ita Iovis illud sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnasto datur.

52 Cephaloedi [5]) mensis est certus, quo mense sacerdotem maximum creari oporteat. Erat eius honoris cupidus Artemo quidam, Climachias cognomine, homo sane locuples et domi nobilis. Sed is fieri nullo modo poterat, si Herodotus quidam adesset: ei locus ille atque honos in illum annum ita deberi putabatur, ut ne Climachias quidem contra diceret. Res ad istum defertur, et istius more deciditur: toreumata sane nota ac pretiosa auferuntur. Herodotus Romae erat: satis putabat se ad comitia tempore venturum, si pridie venisset. Iste, ne aut alio mense, ac fas erat, comitia haberentur, aut Herodoto praesenti honos adimeretur, (id quod iste non laborabat,

1) ille. 2) responsum. 3) scriptum esset. 4) atque. 5) Cephaledi, *et sic postea.*

Climachias minime volebat,) excogitat, (dixi iamdudum, non est homo acutior quisquam, nec fuit,) excogitat, inquam, quemadmodum mense illo legitimo comitia haberentur, nec tamen Herodotus adesse posset. Est consuetudo Siculorum ceterorumque Grae- 129
corum, quod suos dies mensesque congruere volunt cum solis lunaeque ratione, ut nonnunquam, si quid discrepet, eximant unum aliquem diem aut summum biduum ex mense; quos illi ἐξαιρέσιμους dies nominant: item nonnunquam uno die longiorem mensem faciunt aut biduo. Quae iste cum cognosset,[1]) novus astrologus, qui non tam coeli rationem, quam caelati argenti duceret, eximi iubet non diem ex mense, sed ex anno unum dimidiatumque mensem; hoc modo, ut, quo die, verbi causa, esse oporteret
Idus Ianuarias, eo die Calendas Martias proscriberet. Itaque fit, omnibus recusantibus et plorantibus: dies is erat legitimus comitiis habendis: eo modo sacerdos Climachias renuntiatus est. Herodotus cum Roma 130
revertitur, diebus, ut ipse putabat, quindecim ante comitia, offendit eum mensem, qui consequitur mensem comitialem, comitiis iam abhinc diebus XXX[2]) factis. Tunc Cephaloeditani decrerunt[3]) intercalarium XLV dies longum, ut reliqui menses in suam rationem reverterentur. Hoc si Romae fieri posset, certe aliqua ratione expugnasset iste, ut dies XLV inter binos ludos tollerentur, per quos solos iudicium fieri posset.

Iam vero censores quemadmodum in Sicilia 53
isto praetore creati sint, operae pretium est cogno- 3. censoriae potestatis.
scere. Ille enim est magistratus apud Siculos, qui

1) cognovisset. 2) triginta diebus. 3) decreverunt.

diligentissime mandatur a populo, propter hanc causam quod omnes Siculi ex censu quotannis tributa conferunt: in censu habendo potestas omnis aestimationis habendae summaeque faciendae [1]) censori permittitur. Itaque et [2]) populus cui maximam [3]) fidem, suarum rerum habeat maxima cura deligit, et propter magnitudinem potestatis hic magistratus a po-
132 pulo summa ambitione contenditur. In ea re iste nihil obscure facere voluit, non in sortitione fallere, neque dies de fastis eximere. nihil sane vafre, nec malitiose facere conatus est: sed, ut studia cupiditatesque honorum atque ambitiones ex hominibus civitatibusque tollerentur, [4]) quae res evertendae reipublicae solent esse, ostendit, sese in omnibus civita-
133 tibus censores esse facturum. Tanto mercatu praetoris indicto, concurritur undique ad istum Syracusas. Flagrabat domus tota praetoria studio hominum et cupiditate: nec mirum, omnibus comitiis tot civitatum unam in domum revocatis, tantaque ambitione provinciae totius in uno cubiculo inclusa. Exquisitis palam pretiis, et licitationibus factis, describebat censores binos in singulas civitates Timarchides. Is suo labore suisque accessionibus, huius negotii atque operis molestia consequebatur, ut ad istum sine ulla sollicitudine, summa pecuniae [5]) referretur. Iam hic Timarchides quantam pecuniam fecerit, plane adhuc cognoscere non potuistis: verumtamen priore actione, quam varie, quam improbe praedatus esset, multorum testimoniis [6]) cognovistis.

---

1) faciundae. 2) eum *de coniectura Naugerii. Codd. vulgares* ei. 3) maxime, *error. typogr. apud Ernestium.* 4) ex omnibus civitatibus tolleret. 5) pecunia. 6) ex testimoniis.

Sed, ne miremini, qua ratione hic tantum apud 54
istum libertus potuerit, exponam vobis breviter, quid hominis sit, ut et istius nequitiam, qui illum secum habuerit, eo praesertim numero ac loco, et calamitatem provinciae cognoscatis. In mulierum corruptelis et in omni eiusmodi luxuria atque nequitia mirandum in modum reperiebam hunc Timarchidem ad istius flagitiosas libidines singularemque nequitiam natum atque aptum fuisse: investigare, adire, appellare, corrumpere, quidvis facere in eiusmodi rebus, quamvis callide, quamvis audacter, quamvis impudenter; eundem mira quaedam excogitare[1]) genera furandi. Nam ipsum Verrem tantum avaritia semper hiante atque imminente[2]) fuisse, ingenio et cogitatione nulla; ut, quicquid sua sponte faciebat, item ut vos Romae cognovistis, eripere potius, quam fallere videretur. Haec vero huius erat ars et malitia 135
miranda, quod acutissime tota provincia, quid cuique accidisset, quid cuique opus esset,[3]) indagare et odorari solebat: omnium adversarios, omnium inimicos diligenter cognoscere, colloqui, attentare; ex utraque parte[4]) voluntates perspicere, facultates et copias; quibus opus esset, metum offerre;[5]) quibus expediret, spem ostendere: accusatorum et quadruplatorum quicquid erat, habebat in potestate: quod cuique negotii conflare volebat, nullo labore faciebat: istius omnia decreta, imperia, litteras peritissime et callidissime venditabat. Ac non solum erat administer 136
istius cupiditatum; verum etiam ipse sui meminerat: neque[6]) solum nummos, si qui isti exciderant, tol-

1) excogitasse *de coniectura Ernestii.* 2) imminenti. 3) quid cuique esse necesse. 4) *Additur* causas. 5) afferre. 6) aeque. non.

lere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit, sed etiam voluptatum flagitiorumque istius ipse reliquias colligebat. Itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit, sed Timarchidem fugitivum omnibus oppidis per triennium scitote regnasse: in Timarchidi potestate sociorum populi Romani antiquissimorum atque amicissimorum liberos matres familias, bona fortunasque omnes fuisse. Is igitur, ut dico, Timarchides in omnes civitates, accepto pretio, censores dimisit: comitia, isto praetore, censorum, ne simulandi quidem causa fuerunt.

55 Iam hoc impudentissime: palam (licebat enim videlicet legibus) singulis censoribus denarii trecenti ad statuam praetoris imperati sunt. Censores CXXX facti sunt: pecuniam illam ob censuram contra leges clam dederunt; haec denarium XXXIX milia palam salvis legibus contulerunt in statuam. Primum quo tantam pecuniam? Deinde quamobrem censores ad statuam tibi conferebant? Ordo aliqui[1]) censorum est? collegium? genus aliquod hominum? Nam aut publice civitates istos honores habent, aut generatim homines, ut aratores, ut mercatores, ut navicularii. Censores quidem qui magis, quam aediles? Ob beneficium? Ergo hoc fatebere, abs te haec petita esse (nam empta[2]) non audebis dicere:), te eos magistratus hominibus, beneficii, non reipublicae causa, permisisse? Hoc cum tute fateare,[3]) quisquam dubitabit, quin tu istam apud populos provinciae totius[4]) invidiam atque offensionem, non ambitionis, neque beneficiorum collocandorum, sed pecuniae conciliandae causa susceperis?

Ita-

1) aliquis. 2) erepta. 3) hoc autem cum tute fatebere. 4) istius.

Itaque illi censores fecerunt idem, quod in no- 138
stra re publica solent ii, qui per largitionem magistratus adepti sunt: dederunt operam, ut ita potestatem geterent, ut illam lacunam rei familiaris explerent. Sic census habitus est te praetore, ut eo censu nullius civitatis res publica posset administrari. Nam locupletissimi cuiusque censum [1]) extenuarant, tenuissimi auxerant [2]). Itaque in tributis imperandis tantum oneris plebi imponebatur, ut, etiamsi homines tacerent, res ipsa illum censum repudiaret: id quod intelligi facillime re ipsa potest. Nam L. Metellus, 56
qui, posteaquam ego inquirendi causa in Siciliam veni, repente Letilii adventu istius non modo amicus, verum etiam cognatus factus est, is, quod videbat istius censum stare nullo modo posse, cum censam observari iussit, qui viro fortissimo atque innocentissimo Sex. Peducaeo praetore habitus esset. Erant enim tum censores legibus facti, delecti a suis civitatibus; quibus, si quid commisissent, poenae legibus erant constitutae. Te autem praetore, quis [3]) 139
censor aut legem metueret, qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat, aut animadversionem tuam, cum id, quod abs te emerat, vendidisset? Teneat iam sane meos testes Metellus: cogat alios laudare, sicut in multis conatus est: modo haec faciat, quae facit. Quis enim unquam tanta a quoquam contumelia, quis tanta ignominia affectus est? Quinto quoque anno Sicilia tota censetur. Erat censa praetore Peducaeo: quintus annus cum te praetore incidisset, censa denuo est. Postero anno L. Metellus mentionem tui census fieri vetat: censores dicit de

1) census. 2) *ex vetere emendatione. Codd.* hauserant. 3) qui.

integro sibi creari placere: interea Poduleanum census observari iubet. Hoc si tuus inimicus tibi fecisset, tamen, si [1]) animo aequo provincia tulisset, inimici iudicium grave videretur. Fecit amicus recens et cognatus voluntarius: aliter enim, si provinciam retinere, si salvus ipse in provincia vellet esse, 57 facere non potuit. Expectas etiam, quid hi iudicent? Si tibi magistratum abrogasset, minore ignominia te affecisset, quam, cum ea, quae in magistratu gessisti, sustulit atque irrita iussit esse. Neque in hac re sola fuit eiusmodi, sed, antequam ego in Siciliam veni, in maximis rebus ac plurimis. nam et Heraclio Syracusanos [2]) tuos illos palaestritas bona restituere iussit, et Epicrati Bidinos, et pupillo Drepanitano A. Claudium: et, nisi mature Letilius in Siciliam cum litteris venisset, [3]) minus xxx diebus Metellus totam triennii praeturam tuam rescidisset.

IV. De pecuniis statuarum nomine coactis.

141 Et, quoniam de ea pecunia, quam tibi ad statuam censores contulerunt, dixi: non mihi praetermittendum videtur ne illud quidem genus pecuniae conciliatae, quam tu a civitatibus statuarum nomine coëgisti. Video enim eius pecuniae summam esse pergrandem, ad HS tricies: [4]) tantum conficitur ex testimoniis et [5]) litteris civitatum. Et iste hoc concedit, nec potest aliter dicere. Quare cuiusmodi putamus esse illa, quae negat, cum haec tam improba sint, [6]) quae fatetur? Quid enim vis constitui? consumptam esse omnem istam pecuniam in statuis? Fac ita esse: tamen hoc ferendum nullo modo est,

---

1) etsi. 2) Syracusano. 3) venisset cum litteris. 4) *de coniectura nostra. Vulgo* cxx millia. *Item his paulo post et cap.* 69. 5) ac. 6) *ex emendatione Gruteri. Codd.* sunt.

tantam ab sociis pecuniam auferri, ut in omnibus angiportis [1]) praedonis improbissimi statua ponatur,[2]) qua vix tuto transiri posse videatur. Verum ubi tan- 58
dem, aut in quibus statuis ista tanta pecunia consumpta est? Consumetur, inquies. Scilicet expectemus legitimum illud quinquennium: si hoc intervallo non consumpserit, tum denique nomen eius de repetundis pecuniis statuarum nomine deferemus.[3]) Reus est maximis plurimisque criminibus in iudicium vocatus. HS tricies[4]) ex hoc uno genere captum[5]) videmus. Si condemnatus eris, non, opinor, id ages, ut ista pecunia quinquennio[6]) consumatur in statuis: sin absolutus eris, quis erit tam amens, qui te ex tot tantisque criminibus elapsum post quinquennium statuarum nomine arcessat? Ita si neque adhuc consumpta est ista pecunia,[7]) et est perspicuum non consumptum iri: licet iam intelligamus, inventam esse rationem, quare et iste HS tricies[8]) uno genere conciliarit et ceperit, et ceteri, si hoc a vobis[9]) erit comprobatum, quam volent magnas hoc nomine pecunias capere possint; ut iam videamur non a pecuniis capiundis homines abstinere,[10]) sed, cum genera quaedam pecuniarum capiundarum comprobarimus, honesta nomina turpissimis rebus imponere. Etenim, si C. Verres HS cxx milia populum, verbo 143
gratia, Centuripinum poposcisset, eamque ab his pecuniam abstulisset: non, opinor, esset dubium, quin tum, cum [11]) id planum fieret, condemnari necesse

1) omnibus in angiportis. 2) statuae ponantur. 3) deferamus *de coniectura Lambini.* 4) cxx millia. 5) capta. 6) *ex emendatione Lambini. Codd.* in quinquennio. 7) consumpta ista pecunia est. 8) cxx millia. 9) a vobis hoc. 10) absterrere. 11) si tum.

esset. Quid, si eundem populum HS ccc milia poposcit, eaque coëgit atque abstulit? num idcirco absolvetur, quod adscriptum est, eam pecuniam datam statuarum nomine? non, opinor: nisi forte id agimus, non ut magistratibus nostris moram accipiundi, sed ut sociis causam dandi afferre videamur.

Quodsi quem statuae magnopere delectant, et si quis earum honore aut [1]) gloria ducitur, is haec tamen constituat necesse est: primum, averti pecuniam domum non placere; deinde, ipsarum statuarum modum quendam esse oportere; deinde illud, certe ab
(a) 59 invitis exigi non oportere. Ac de avertenda pecunia, quaero abs te, utrum ipsae civitates solitae sint statuas tibi faciundas locare ei, cui possent optima condicione locare, an aliquem curatorem praeficere, qui statuis faciundis praecesset, an tibi, an cui tu imperasses, annumerare pecuniam. Nam si per eos statuae fiebant, a quibus tibi iste honos habebatur, audio: sin Timarchidi pecunia numerabatur, desine, quaeso, simulare, te, cum in manifestissimo [2]) furto teneare, gloriae studiosum ac monumentorum fuisse.

(b) Quid vero? modum statuarum haberi nullum
145 placet? Atqui habeatur necesse est. Etenim sic considerate. Syracusana civitas (ut eam potissimum nominem) dedit ipsi statuam: est honos; et patri: bella haec pietatis et quaestuosa simulatio; et filio: ferri hoc potest; hunc enim puerum non oderant: verum quotiens et quot nominibus a Syracusanis statuas auferes? Ut in foro statuerent, abstulisti: ut in curia, coëgisti: ut pecuniam conferrent in eas statuas, quae Romae ponerentur, imperasti: ut iidem darent ho-

1) et. 2) manifesto.

mines aratorum nomine: dederunt: ut iidem pro parte in commune Siciliae conferrent: etiam id contulerunt. Una civitas cum tot nominibus pecuniam contulerit, idemque hoc civitates ceterae fecerint: nonne [1]) res ipsa vos admonet, ut putetis, modum aliquem huic cupiditati constitui oportere?

Quodsi hoc voluntate sua nulla civitas fecit, si omnes imperio, metu, vi, malo adductae, pecuniam [2]) statuarum nomine contulerunt: per deos immortales, num cui dubium esse poterit, quin, etiamsi statuerit, [3]) accipere ad statuas licere, idem tamen statuat, eripere certe non licere? Primum igitur in 146
hanc rem testem totam Siciliam citabo, quae mihi una voce statuarum nomine magnam pecuniam per vim coactam esse demonstrat. Nam legationes omnium civitatum in postulatis communibus, quae fere omnia ex tuis iniuriis nata sunt, etiam hoc ediderunt, *ut statuas ne cui, nisi cum is de provincia decessisset, pollicerentur.* Tot praetores in Sicilia fuerunt; 60
totiens apud maiores nostros Siculi senatum adierunt, totiens hac memoria: tamen huiusce novi postulati genus atque principium tua praetura attulit. Quid 147
enim tam novum, non solum re, sed genere ipso postulandi? Nam cetera, quae sunt in iisdem postulatis de iniuriis tuis, sunt nova, sed tamen non novo modo postulantur. Rogant et orant Siculi patres conscriptos, *ut nostri magistratus posthac decumas lege Hieronica vendant.* Tu primus contra vendideras. Audio. *Ne, in cellam quod imperatur, aestiment.* Hoc quoque propter tuos ternos denarios nunc primum postulatur: sed genus ipsum [4]) postulandi non (c)

1) non. 2) tibi pecuniam. 3) etiamsi quis statuerit. 4) istud.

est novum. *Ne absentis nomen recipiatur.* Sthenii calamitate et tua natum est iniuria. Cet
non colligam. Sunt omnia Siculorum postulata ei
modi, ut crimina collecta in unum reum te [1]) e
videantur; quae tamen omnia novas iniurias habe
148 sed postulationum formulas usitatas. Hoc postulati
de statuis ridiculum esse videatur ei, qui rem sent
tiamque non perspiciat. Postulant enim — non
ne cogantur statuere. Quid igitur? *ut ipsis ne
ceat.* Quid est hoc? petis a me, quod in tua po
state est, ut id tibi facere ne [2]) liceat: pete poti
ne quis te invitum polliceri aut facere cogat. Ni
egero,[3]) inquit: negabunt enim omnes se coëgis
si me salvum esse vis, mihi impone istam vim,
omnino mihi ne [4]) liceat polliceri. Ex tua praet
primum haec est nata [5]) postulatio: qua cum uti
tur, hoc significant, atque adeo aperte ostendu
sese ad statuas tuas pecuniam metu ac malo coac
invitissimos contulisse.
149 Quid? si hoc non dicant, tibi non necesse
ipsi id confiteri? Vide et perspice, qua defensi
sis usurus. Iam [6]) intelliges, hoc tibi de statuis c
61 fitendum esse. Mihi enim renuntiatur, ita consti
a tuis patronis, hominibus ingeniosis, causam tu
et eos ita [7]) abs te institui et doceri, ut quisque
provincia Sicilia gravior homo atque honestior te
monium vehementius dixerit, sicuti Siculi multi
marii viri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis
fensoribus dicere, *inimicus est propterea, quod a
tor est.* Itaque uno genere, opinor, circumscrib

---

1) in unum te reum. 2) non. 3) ergo. 4) *contra libros mss.* 5) nata est haec. 6) nam *contra li mss.* 7) ita eos.

habetis in animo genus hoc aratorum, quod eos in-
fenso animo atque inimico venisse dicatis, quia fue-
rit in decumis iste vehementior. Ergo aratores ini-
mici omnes et [1]) adversarii sunt: nemo eorum est,
quin perisse te cupiat. Omnino praeclare te habes,
cum is ordo atque id hominum genus, [2]) quod opti-
mum atque honestissimum est, a quo uno et summa
rei publicae et illa provincia maxime continetur, tibi
est inimicissimum. Verum esto: alio loco de arato- 150
rum animo et iniuriis videro: nunc, quod mihi abs
te datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos.
Nempe ita dicis, propter decumas. Concedo; non
quaero, iure an iniuria sint inimici. Quid ergo illae
sibi statuae equestres inauratae volunt, quae populi
Romani oculos animosque maxime offendunt, propter
aedem Vulcani? Nam inscriptum esse video, quan-
dam ex his statuam aratores dedisse. Si honoris
causa statuam dederunt, inimici non sunt: credamus
testibus: tum enim honori tuo, nunc iam religioni
suae consulunt. Sin autem metu coacti dederunt, con-
fitcare necesse est, te in provincia pecuniam statua-
rum nomine per vim ac metum coëgisse. Utrum 151
tibi commodum est, elige. Equidem libenter hoc 62
iam crimen de statuis relinquam, ut mihi tu illud
concedas, quod tibi honestissimum est, aratores tibi
ad statuam honoris tui causa, voluntate sua, contu-
lisse. Da mihi hoc: iam tibi maximam partem de-
fensionis praecideris. Non enim poteris, aratores tibi
iratos esse atque inimicos, dicere. O causam singu-
larem! o defensionem miseram ac perditam! nolle
hoc accipere reum ab accusatore, et eum reum, qui
praetor in Sicilia fuerit, aratores ei statuam sua vo-

1) *abest.* 2) genus hominum.

luntate statuisse; aratores de eo bene existimare, amicos esse, salvum esse cupere! metuit, ne hoc vos
152 existimetis; obruitur enim aratorum testimoniis. Utar eo, quod datur. Certe hoc vobis ita[1]) iudicandum est, eos, qui isti inimicissimi sunt, ut ipse existimari vult, ad istius honores atque monumenta pecunias voluntate sua non contulisse.[2]) Atque ut hoc totum facillime intelligi possit, quem voles eorum testium, quos produxero, qui ex Sicilia testes sint, sive togatum, sive Siculum, rogato, et eum, qui tibi inimicissimus esse videbitur, qui se spoliatum abs[3]) te dicet, ecquid suo nomine in tuam statuam contulerit. Neminem reperies, qui neget. etenim omnes de-
153 derunt. Quemquam igitur putas dubitaturum, quin is, quem tibi inimicissimum[4]) esse oporteat, qui abs te gravissimas iniurias acceperit, pecuniam statuae nomine dederit vi atque imperio adductus, non officio ac voluntate? Et huius ego pecuniae, iudices, quae permagna est, impudentissimeque coacta ab invitis, non habui rationem, neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum ab negotiatoribus, qui Syracusis, qui Agrigenti, qui Panormi, qui Lilybaei negotiantur, esset coactum: quoniam intelligitis, ipsius quoque confessione ab invitissimis coactam esse.

63 Venio nunc ad civitates Siciliae, de quibus facillime iudicium fieri voluntatis potest. An etiam Siculi inviti contulerunt? non est probabile. Etenim sic C. Verrem praeturam in Sicilia gessisse constat, ut, cum utrisque satisfacere non posset, et Siculis, et togatis, officii potius in socios, quam ambitionis in cives rationem duxerit. Itaque eum non solum

1) ita vobis. 2) pecuniam non voluntate sua contulisse 3) a. 4) inimicissimum tibi.

PATRONUM istius insulae, sed etiam SOTERA inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? ita magnum, ut Latine [1]) uno verbo exprimi non possit. Is est nimirum SOTER, qui salutem dedit. Huius nomine etiam dies festi agitantur; pulchra illa Verria, [2]) non quasi Marcellia, sed pro Marcelliis, quae illi istius iussu sustulerunt. Huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus filius stat, ipse autem ex equo nudatam ab se provinciam prospicit. Huius statuae locis omnibus: [3]) quae hoc demonstrare videantur, [4]) propemodum non minus multas statuas istum posuisse Syracusis, quam abstulisse. Huic etiam Romae videmus in basi statuarum maximis litteris incisum, *a communi Siciliae datas*. Quamobrem qui hoc pro- 155
bari potest cuiquam, tantos honores habitos esse ab invitis? Hic tibi etiam multo magis, quam paulo [5]) 64
ante in aratoribus, videndum et considerandum est, quid velis. Magna res est. Utrum tibi Siculos publice privatimque amicos, an inimicos existimari vis? Si inimicos, quid te futurum est? quo confugies? ubi nitere? Modo aratorum honestissimorum hominum ac locupletissimorum, et Siculorum et civium Romanorum, maximum numerum abs te abalienasti: nunc de Siculis civitatibus quid ages? Dices, tibi Siculos esse amicos? qui poteris? qui, quod nullo in homine antea fecerunt, ut in eum publice testimonium dicerent, cum praesertim ex ea provincia condemnati sint complures, qui ibi praetores fuerunt, duo soli absoluti; hi nunc veniunt [6]) cum litteris, veniunt cum mandatis, veniunt cum testimoniis publi-

1) Latino. 2) Verrea *et post* Marcellea, Marcellcis. 3) omnibus locis. 4) videntur. 5) *abest*. 6) huc conveniunt.

cis: qui, si te publice [1]) laudarent, tamen id more potius suo, quam merito tuo facere viderentur; hi, cum de tuis factis publice conquerantur, nonne hoc indicant, tantas esse iniurias, ut multo maluerint de suo more decedere, quam de tuis moribus non di-
156 cere? Confitendum est igitur tibi necessario, Siculos inimicos esse, qui quidem et in te gravissima postulata consulibus ediderint, et me, ut hanc causam salutisque suae defensionem susciperem, obsecrarint; qui cum a praetore prohiberentur, a quattuor quaestoribus impedirentur, omnium minas atque omnia pericula prae [2]) salute sua levia duxerint; qui priore actione ita testimonia graviter vehementerque dixerint, ut Artemonem Centuripinum legatum et publice testem Q. Hortensius accusatorem, non testem esse diceret. Etenim ille cum propter virtutem et fidem cum Androne, homine honestissimo et certissimo, tum etiam propter eloquentiam legatus a suis civibus electus est, ut posset multas istius et varias iniurias
65 quam apertissime vobis planissimeque explicare. Dixerunt Halesini, Catinenses, Tyndaritani, Ennenses, Herbitenses, Agyrinenses, Netinenses, Segestani; numerare omnes non est necesse. Scitis, quam multi et quam multa priore actione dixerint: nunc et illi
157 et reliqui dicent. Omnes denique hoc in hac causa intelligent, hoc animo esse Siculos, ut, si in istum animadversum non sit, sibi relinquendas domos ac sedes suas, et ex Sicilia decedendum atque adeo fugiendum esse arbitrentur. Hos homines tu persuadebis ad honorem [3]) atque amplitudinem tuam pecunias maximas voluntate sua contulisse? credo, qui te in tua civitate incolumem esse nollent, hi monu-

1) *abest.* 2) pro. 3) honores.

menta tuae formae ac nominis in suis civitatibus esse cupiebant. Res declarabit,[1]) ut cupierint. Iamdudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te voluntatis argumenta colligere videor, utrum statuas voluerint tibi statuere, an coacti sint.

De quo homine[2]) auditum est unquam, quod 158
tibi accidit, ut eius in provincia statuae, in locis publicis positae, partim etiam in aedibus sacris, per vim, per universam multitudinem deiicerentur? Tot homines in Asia nocentes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia, tot in ipsa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc unquam audivimus? Novum est, iudices: in Siculis quidem et in omnibus Graecis monstri simile. Non crederem hoc de statuis, nisi iacentes revulsasque vidissem: propterea quod apud omnes Graecos hic mos est, ut honorem hominibus habitum in monumentis eiusmodi,[3]) nonnulla religione deorum consecrari arbitrentur. Itaque Rhodii, 159
qui prope soli bellum illud superius cum Mithridate rege gesserunt, omnesque eius copias acerrimumque impetum moenibus, litoribus, classibusque suis exceperunt, tamen, cum ei regi inimici praeter ceteros essent,[4]) statuam eius, quae erat apud ipsos in celeberrimo urbis loco, ne tum quidem in ipsis urbis periculis attigerunt. Ac forsitan[5]) vix convenire videretur, quem ipsum hominem cuperent evertere, eius effigiem simulacrumque servare: sed tamen videbam, apud eos cum essem, et religionem esse quan-

---

1) declaravit. 2) *Adiicitur* hoc. 3) huiusmodi. 4) Itaque cum Rhodii bellum illud prope soli superius cum Mithridate rege gesserint, omnesque eius copias — exceperint (exceperunt *de coniectura nostra*) cum et regis inimici praeter ceteros essent. 5) Forsitan, *sine* ac.

dam in his rebus a maioribus traditam, et hoc disputari,[1]) cum statua se eius habuisse temporis rationem, quo posita esset, cum homine vero, quo gere-
66 ret bellum atque hostis esset. Videtis igitur, consuetudinem religionemque Graecorum, quae monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace praetoris populi Romani statuis prae-
160 sidio non fuisse. Tauromenitani,[2]) quorum est civitas foederata, homines quietissimi, qui maxime ab iniuriis nostrorum magistratuum remoti esse consuerant[3]) praesidio foederis; hi tamen istius everstere statuam non dubitaverunt. Qua abiecta,[4]) basin tamen in foro manere voluerunt, quod gravius in istum fore putabant, si scirent homines, statuam eius a Tauromenitanis esse deiectam, quam si nullam unquam positam esse[5]) arbitrarentur. Tyndaritani deiecerunt in foro: et eadem de causa equum inanem reliquerunt. Leontinis, misera in civitate atque inani, tamen istius in gymnasio statua deiecta est. Nam quid ego de Syracusanis loquar, quod non est proprium Syracusanorum, sed et illorum, et commune conventus illius[6]) ac prope totius provinciae? Quanta illic[7]) multitudo, quanta vis hominum convenisse dicebatur tum, cum statuae sunt illius deiectae atque eversae? At quo loco? Celeberrimo ac religiosissimo: ante ipsum Serapim, in primo aditu vestibuloque templi. Quodnisi Metellus hoc tam graviter egisset, atque illam rem imperio edictoque prohibuisset: vestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum.

---

1) disputare. 2) Tauromenitani, *et sic postea*. 3) remotissimi consuerant esse. 4) ablata. 5) *abest*. 6) sed et illorum commune et conventus illius. 7) illuc.

Atque ego hoc non vereor, ne quid horum non 161
modo impulsu, verum omnino adventu meo factum
esse videatur. Omnia ista ante facta sunt, non modo,
quam ego Siciliam, verum etiam quam iste Italiam
attigit:[1]) dum ego in Sicilia sum, nulla statua deiec-
ta est. Posteaquam illinc discessi, quae sunt gesta,
cognoscite. Centuripinorum senatus decrevit, popu- 67
lusque iussit, ut, quae statuae C. Verris ipsius et
patris et filii essent, eas quaestores demoliendas
locarent, dumque ea demolitio fieret, senatores ne
minus XXX[2]) adessent. Videte gravitatem civitatis
ac[3]) dignitatem. Neque eas in urbe sua statuas esse
voluerunt,[4]) quas inviti, per vim atque imperium,
dedissent; neque eius hominis, in quem ipsi, cum
gravissimo testimonio, publice, quod nunquam antea,
Romam mandata legatosque misissent: et id gravius
esse putarunt,[5]) si publico consilio, quam si per
vim multitudinis factum esse[6]) videretur. Cum hoc 162
consilio statuas Centuripini publice sustulissent, au-
dit Metellus: graviter fert: evocat ad se Centuripino-
rum magistratus[7]) et decemprimos: nisi restituissent
statuas, vehementer minatur.[8]) Illi ad senatum re-
nuntiant: statuae, quae istius causae nihil prodes-
sent, reponuntur: decreta Centuripinorum, quae de
statuis erant facta, non tolluntur. Hic ego aliud alii
concedo: Metello, homini sapienti, prorsus non pos-
sum ignoscere, si quid stulte facit. Quid? ille hoc
putabat Verri criminosum fore, si eius statuae essent
deiectae, quod saepe vento aut aliquo casu fieri so-

1) attingeret *contra libros mss.* 2) ne XXX minus *contra libros.* 3) et. 4) voluerant, *error. typogr. Gruter.* 5) putaverunt *contra libros.* 6) *abest.* 7) Centuripinum magistratum. 8) iis minatur.

let? Non erat in hoc neque crimen ullum, neque reprehensio. Ex quo igitur crimen atque accusatio na-
68 scitur? Ex hominum iudicio et voluntate. Ego, si Metellus statuas Centuripinos reponere [1]) non coëgisset, haec dicerem: Videte, iudices, quantum et quam acerbum dolorem sociorum atque amicorum animis inusserint istius iniuriae; cum Centuripinorum amicissima et fidelissima civitas, quae tantis officiis cum populo Romano coniuncta est, ut non solum rem publicam nostram, sed etiam in quovis homine privato nomen ipsum Romanum [2]) semper dilexerit, ea publico consilio atque auctoritate iudicarit, C. Verris statuas esse in urbe sua non oportere. Recitarem decreta Centuripinorum: laudarem illam civitatem, id quod verissime possem: commemorarem, decem milia civium esse [3]) Centuripinorum, fortissimorum fidelissimorumque sociorum, eos omnes hoc [4]) statuisse, monumentum istius in sua civitate nullum esse opor-
164 tere. Haec tum dicerem, si statuas Metellus non reposuisset. Velim quaerere nunc ex ipso Metello, quidnam sua vi et auctoritate mihi ex hac oratione praecideris. Eadem opinor omnia convenire. Neque enim, si maxime statuae deiectae essent, eas ego vobis possem iacentes ostendere. Hoc uno uterer, civitatem tam gravem statuas iudicasse C. Verris demoliendas. Hoc mihi Metellus non eripuit: hoc etiam addidit, ut quererer, si mihi videretur, tam iniquo iure sociis atque amicis imperari, ut iis ne in suis quidem beneficiis libero iudicio uti liceret: ut vos rogarem, ut coniecturam faceretis, qualem in his rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, in quibus

1) reponere Centuripinos. 2) Romanorum. 3) *abest.* 4) *abest.*

rebus obesse mihi posset, cum in hac re tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. Sed ego Metello non irascor, neque ei suam purgationem [1]) eripio, qua ille apud omnes utitur, ut nihil malitiose neque consulto fecisse videatur.

Iam igitur est ita perspicuum, ut negare non 69
possis, nullam tibi statuam voluntate cuiusquam datam, nullam pecuniam statuarum nomine, nisi vi expressam et coactam. Quo quidem in crimine non illud solum intelligi volo, te ad statuas HS tricies [2]) coëgisse: sed multo etiam illud magis, quod simul demonstratum est, quantum odium [3]) aratorum, quantum omnium Siculorum sit et fuerit. In quo quae vestra defensio futura sit, coniectura assequi non queo. *Oderunt Siculi: togatorum enim causa multa feci.* 166
At hi quidem acerrimi inimicissimique sunt. *Inimicos habeo cives Romanos, quod sociorum commoda ac iura defendi.* At socii in hostium numero sese [4]) ab te habitos queruntur. *Aratores inimici sunt propter decumas.* Quid? qui agros immunes liberosque arant, cur oderunt? cur Halesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halicyenses? Quod genus hominum, quem numerum, quem ordinem proferre possis, qui te non oderit, sive civium Romanorum, sive Siculorum? ut, etiamsi causam, cur te oderint, non possim dicere, tamen illud dicendum putem, quem omnes mortales oderint, eum vobis quoque [5]) odio esse oportere. An hoc dicere audebis, utrum de te 167
aratores, utrum denique Siculi universi bene existiment, aut quo modo existiment, ad rem id non per-

1) *de coniectura Naugerii. Codd.* vagationem *vel* vacationem. 2) cxx millia. 3) *Adiicitur* in te. 4) se. 5) quoque vobis.

tingere? Neque tu hoc dicere audebis, nec [1]) si pias, licebit. Eripiunt enim tibi istam orationem co temnendorum Siculorum atque aratorum statuas, il equestres, quas tu paulo ante, quam ad urbem pixes, poni inscribique iussisti, ut omnium nos
168 rum [2]) tuorum animos accuratorumque tardares. Q enim tibi modestus esset, aut quis appellare aude cum videret statuas ab negotiatoribus, ab aratorib a communi Siciliae? Quod est aliud in illa pro cia genus hominum? [3]) Nullum. Ergo ab unive provincia, generatimque a singulis eius partibus, n solum diligitur, sed etiam ornatur. Quis hunc tingere audeat? Potes igitur dicere, nihil tibi esse oportere aratorum, negotiatorum, Siculorum omnium testimonia, cum eorum nominibus in stat rum inscriptione opposita [4]), omnem te spectris vidiam atque infamiam tuam posse extinguere? quorum auctoritate tu statuas cohonestare tuas po tus es, eorum ego dignitate accusationem meam co probare non potero?

169 Nisi forte, quod apud publicanos gratiosus fui
V. De publicanorum animis in Verrem. in ea re spes te aliqua consolatur. Quae gratia quid tibi prodesse posset, ego mea diligentia perfe ut etiam obesse deberet, tu tua sapientia cura
170 Etenim rem totam, iudices, breviter cognoscite scriptura Siciliae pro magistro est quidem. Is C natius, qui et sui quaestus causa, et fortasse qu sociorum interesse arbitrabatur, bene penitus in fam familiaritatem sese dedit. In eum praetorem circ om

1) usque 2) inimicorum, *et abest* tuorum. 3) hu mum. 4) positis.

omnia fere sociaretur, neque ab eo unquam discederet: in eam iam venerat familiaritatem consuetudinemque in vendendis istius decretis et iudiciis transigendisque negotiis, ut prope alter Timarchides numeraretur. Hoc erat etiam capitalior, quod idem pe- 170
cunias his,[1]) qui ab isto aliquid mercabantur, fenori dabat. Ea autem feneratio erat eiusmodi,[2]) iudices, ut etiam is[3]) quaestus huic cederet. Nam, quas pecunias ferebat his[4]) expensas, quibuscum contrahebat, eas[5]) ad scribae istius, aut Timarchidi, aut etiam isti ipsi[6]) referebat acceptas. Idem praeterea pecunias istius extraordinarias grandes suo nomine fenerabatur. Hic primo Carpinatius, antequam in 171
istius tantam familiaritatem pervenisset, aliquotiens ad socios litteras de istius iniuriis miserat. Cannuleius vero, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoque istius permulta nominatim ad socios perscripserat, ea quae sine portorio Syracusis erant exportata: portum autem et scripturam eadem societas habebat. Ita factum est, ut essent permulta, quae ex societatis litteris dicere in iudicio et[7]) proferre posse- mus. Verum accidit, ut Carpinatius, qui iam cum 172
isto summa consuetudine, praeterea re ac ratione coniunctus esset, crebras postea litteras ad socios de istius summis officiis in rem communem beneficiisque mitteret. Etenim cum iste omnia, quaecunque Carpinatius postulabat, facere ac decernere solebat; tum etiam ille[8]) plura scribebat ad socios, ut, si posset, ea, quae antea scripserat,[9]) plane extingueret. Ad extremum vero, cum iste iam decedebat,

1) pecuniam iis. 2) huiusmodi. 3) hic. 4) iis ferebat. 5) *abest*. 6) ipsi isti. 7) ac. 8) ille etiam. 9) quae antea scripserat, ea.

eiusmodi litteras ad eos misit, ut huic obviam prodirent, gratias agerent,[1] facturos se, si quid imperasset, studiose pollicerentur. Itaque omnia fecerunt, vetere instituto publicanorum, non quo istum ullo honore dignum arbitrarentur, sed quod sua interesse putabant, se memores gratosque existimari: gratias isti egerunt: Carpinatium saepe ad se
71 de eius officiis litteras misisse dixerunt. Iste cum respondisset, ea se[2]) libenter fecisse, operasque Carpinati magnopere laudasset: dat amico suo cuidam negotium, qui tum magister erat eius societatis, ut diligenter caveret atque prospiceret, ne quid esset in litteris sociorum, quod contra caput suum aut[3]) existimationem valere posset. Itaque ille, multitudine sociorum remota, decumanos convocat: rem defert. Statuunt illi atque decernunt, ut eae litterae, quibus existimatio C. Verris laederetur, removerentur, operaque daretur, ne ea res C. Verri fraudi esse posset.
174 Si ostendo, hoc decrevisse decumanos, si planum facio, hoc decreto remotas esse litteras: quid exspectatis amplius? possumne rem magis iudicatam adferre, magis reum condemnatum in iudicium adducere? At quorum iudicio condemnatum? nempe eorum, quos ii, qui severiora iudicia desiderant, arbitrantur res iudicare oportere, publicanorum iudicio: quos videlicet nunc populus iudices poscit; de quibus, ut eos iudices habeamus, legem ab homine nostri generis, non ex equestri loco profecto, sed
175 nobilissimo, promulgatam videmus. Decumani, hoc est principes et quasi senatores publicanorum, removendas de medio litteras censuerunt. Habeo

---

1) gratiasque agerent. 2) se ea contra libros m[illegible] 3) suum caput atque.

iis, qui affuerunt, quos producam, quibus hoc accusatori mittam, homines honestissimos et locupletissimos, istos ipsos principes equestris ordinis, quorum splendore vel maxime istius, qui legem promulgavit, oratio et causa nititur. Venient in medium; dicent, quid statuerint. Profecto, si recte homines novi, non mentientur: litteras enim communes de medio removere potuerunt, fidem suam et religionem removere non possunt. Ergo equites Romani, qui te suo iudicio condemnarunt, horum iudicio condemnari te noluerunt. Vos nunc, utrum illorum iudicium, an voluntatem sequi malitis, considerate.

Ac 1) vide, quid te amicorum tuorum studium, 72 quid tuum consilium, quid sociorum voluntas adiuvet. Dicam paulo promptius; neque enim iam vereor, ne quis hoc me magis accusatorie, quam libere dixisse arbitretur. Si istas litteras non decreto decumanorum magistri removissent, tantum possem in te dicere, quantum in litteris invenissem; nunc decreto isto facto litterisque remotis, tantum mihi licet dicere, quantum possum; tantum iudici suspicari, quantum velit. Dico, te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpurae, plurimam vestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, plurima vasa Corinthia, magnum numerum frumenti, vim mellis maximam Syracusis exportasse; his pro rebus, quod portorium non esset datum, litteras ad socios misisse L. Canuleium, qui in portu operas daret. Satisne magnum crimen hoc 2) videtur? Nullum, 177 opinor, maius. Quid defendet Hortensius? postulabit, ut litteras Canuleii proferam? crimen eiusmodi 3) nisi litteris confirmetur, inane esse dicet? Clamabit,

1) At. 2) hoc crimen. 3) huiusmodi.

litteras remotas esse de medio: decreto sociorum de-
positum mihi esse istius indicium ac monumenta furtorum?
Aut dico contendat numquam esse factum, aut omnia
tela excipiat necesse est. Negas esse factum? Pla-
cet mihi ista defensio, descendo: aequa enim conten-
tio,¹) aequum certamen proponitur. Producam te-
stes, et producam plures eodem tempore: quoniam
simul, cum actum est, una fuerunt, nunc quoque una
sint; cum interrogabuntur, obligentur non solum iu-
risiurandi atque existimationis periculo, sed etiam
178 communi inter se conscientia. Si planum fit, haec
ita, quemadmodum dico, esse facta: num poteris
dicere, Hortensi, nihil in istis fuisse litteris, quod
Verrem laederet? Non modo id non dices, sed ne
illud quidem tibi dicere licebit, tantum, quantum ego
dicam, non fuisse. Ergo hoc vestro consilio et gra-
tia perfecistis, ut, quemadmodum paulo ante dixi, et
mihi summa facultas ad accusandum daretur, et i-
llis²) libera potestas ad credendum.
73 Quod cum ita sit, nihil fingam tamen. Me-
mento, me non sumpsisse, quem accusarem, sed re-
cepisse, quos defenderem; vos ex me causam non
me prolatam, sed ad me delatam, audire oportere;
me Siculis satis esse facturum, si, quae cognovi in
Sicilia, quae accepi ab ipsis, diligenter exposuero;
populo Romano, si nullius vim, nullius potentiam
pertimuero; vobis, si facultatem vere atque honeste
iudicandi fide et diligentia mea fecero; mihimet, si
ne minimum quidem de meo³) curriculo vitae, quod
180 mihi semper propositum fuit, decessero. Quapropter
nihil est, quod metuas, ne quid in te confingam;
etiam quod laetere, habes. multa enim, quae sc-

1) conditio. 2) iudicibus. 3) eo contra libros mss.

in eo esse commissa, quod sit nimium turpe; sed ea, quae credibilia sunt, praetermittam. tantum agam de hoc toto nomine societatis. Ut iam scire possitis, quaeram, decretumne sit; cum id invenero, quaeram, sublataene sint litterae; cum id quoque constabit, vos, me tacito, intelligetis, si illi, qui haec istius causa decreverunt, equites Romani, nunc iidem in istum iudices essent, istum sine dubio condemnaturos, cum eas litteras, quae istius furta indicarent, et ab se missas et suo decreto remotas scirent esse. iste igitur ab iis equitibus Romanis, qui istius causa cupiunt omnia, qui ab eo benignissime tractati sunt, condemnari necesse esset: is a vobis, iudices, ulla ratione absolvi potest?

Ac ne forte ea, quae remota de medio atque erepta nobis [1]) sunt, omnia ita condita fuisse, atque ita abdita latuisse videantur, ut haec [3]) diligentia, quam ego a me expectari maxime puto, nihil eorum investigare, [4]) nihil assequi potuerit: quae consilio aliquo aut ratione inveniri potuerunt, inventa sunt, iudices: manifestis in rebus hominem iam teneri videbitis. Nam quod in publicanorum causis vel plurimum aetatis meae versor, vehementerque illum ordinem observo, satis commode mihi videor eorum consuetudinem usu tractandoque cognosse. 182

74 Itaque ut hoc comperi, remotas esse litteras societatis, habui rationem eorum [5]) annorum, per quos iste in Sicilia fuisset; deinde quaesivi, quod erat inventu facillimum, qui per eos [6]) annos magistri illius [7]) societatis fuissent, apud quos tabulae fuissent [8]). Sciebam enim

1) abs. 2) vobis. 3) hac. 4) horum investigari. 5) abest. 6) eosdem. 7) istius. 8) *Abest totum hoc locus*, apud quos tabulae fuissent.

hanc magistrorum, qui tabulas haberent, consuetudi-
nem esse, ut, cum tabulas novis magistris traderent,
exempla litterarum ipsi habere non vellent. Itaque
ad L. Vibium, equitem Romanum, virum primarium,
quem reperiebam magistrum fuisse eo ipso anno, qui
mihi maxime quaerendus erat, primum veni. Sane
homini praeter opinionem improviso incidi. Scruta-
tus sum, quae potui, et quaesivi omnia: inveni duos
solos libellos, a L. Canuleio missos sociis ex portu
Syracusis, in quibus erat ratio scripta mensium com-
plurium rerum exportatarum istius nomine sine por-
183 torio. Itaque obsignavi statim. Erant haec ex eo
genere, quod ego maxime genus ex sociorum litteris
reperire cupiebam; verum tantum inveni, iudices,
184 quod apud vos quasi exempli causa proferre possem.
Sed tamen, quicquid erit in his libellis, quantulum-
cumque videbitur esse, hoc quidem certe manifestum
erit: de ceteris ex hoc coniecturam facere debebitis[1].
Recita mihi, quaeso, hunc primum libellum: deinde
illum alterum. LIBELLI CANULEIANI. [2])
Non quaero, unde CCCC amphoras mellis habue-
ris; unde tantum Melitensium[3]), unde quinquaginta
tricliniorum lectos, unde tot candelabra: non, inquam,
iam quaero, unde haec habueris: sed quo tantum
tibi[4]) opus fuerit, id quaero. Omitto[5]) de melle;
sed tantum[6]) Melitensium, quasi etiam amicorum
uxores: tantum lectorum; quasi[7]) omnium istorum vil-
75 las ornaturus esses. Et[8]) cum haec paucorum men-
sium ratio in his libellis sit, facite, ut vobis trien-
totius veniat in mentem. Sic contendo: ex his pa-

---

1) debebitis. 2) CANULEII. Iam non. 3) tantum Me-
litensem vestem. 4) tibi tantum. 5) mitto. 6) tantum
7) *Adiicitur* etiam. 8) *abest.*

libellis, apud unum magistrum societatis repertis, vos iam coniectura assequi posse, cuiusmodi praedo iste in illa provincia fuerit, quam multas cupiditates, quam varias, quam infinitas habuerit; quantam pecuniam non solum numeratam, verum etiam huiusce modi[1]) in rebus positam, confecerit: quae vobis alio loco planius explicabuntur. Nunc hoc attendite. His 185 exportationibus, quae recitatae sunt, scribit HS LX socios perdidisse ex vicesima portorii Syracusis. Paucis igitur mensibus, ut hi pusilli et contempti libelli indicant, furta praetoris, quae essent HS duodecies, ex uno oppido solo exportata sunt. Cogitate nunc, cum illa sit Sicilia, hoc est insula,[2]) quae undique exitus maritimos habeat, quid ex ceteris locis exportatum putetis; quid Agrigento, quid Lilybaeo, quid Panormo, quid Thermis, quid Halesa, quid Catina, quid ceteris oppidis; quid vero Messana, quem iste sibi locum maxime tutum arbitrabatur, ubi animo semper soluto liberoque erat, quod sibi iste Mamertinos delegerat, ad quos omnia, quae aut diligentius servanda aut occultius exportanda erant, deportaret. His inventis libellis ceteri remoti et diligentius sunt reconditi: nos tamen, ut omnes intellegant, hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis contenti sumus.

Nunc ad sociorum tabulas accepti et expensi, 76 quas removere honeste nullo modo potuerunt, et ad amicum tuum Carpinatium revertemur. Inspiciebamus Syracusis a Carpinatio confectas tabulas societatis, quae significabant, multis nominibus eos homines versuram a Carpinatio fecisse, qui pecunias[3])

1) huiusmodi. 2) cum illa sit haec insula. *Reliqua absunt.* 3) pecuniam.

Verri dedissent. Quod[1]) ut vobis luce clarius appareat, iam[2]) cum eos ipsos produxero, qui dederunt. Intelligetis enim illa tempora, per quae, cum essent in periculo, pretio sese redemerunt, cum societatis tabulis non solum consulibus, verum etiam men-
187 sibus convenire. Cum haec maxime cognosceremus, et iam in manibus tabulas haberemus, repente aspicimus lituras eiusmodi, quasi quaedam vulnera tabularum[3]) recentia. Statim suspicione offensi, ad ea ipsa nomina oculos animumque transtulimus. Erant acceptae pecuniae C. VERRUTIO[4]) C. F. sic tamen, ut usque ad alterum R litterae constarent integrae, reliquae omnes essent in litura. Alterum, tertium, quartum, permulta erant eiusdemmodi nomina. Cum manifesta res, tum flagitiosa litura[5]) tabularum atque insignis turpitudo teneretur: quaerere incipimus de Carpinatio, quisnam is esset[6]) Verrutius, quicum tantae pecuniae rationem haberet. Haerere homo, versari, rubere. Quod lege excipiuntur tabulae publicanorum, quominus Romam deportentur, ut res quam maxime clara ac testata esse posset, in ius Metellum Carpinatium voco, tabulasque societatis in forum defero. Fit maximus concursus hominum, et, quod erat Carpinatii nota cum isto praetore societas ac feneratio, summe expectabant omnes, quidnam
77 in tabulis teneretur.[7]) Rem ad Metellum defero, me tabulas perspexisse sociorum; in his tabulis magnam rationem C. Verrutii permultis nominibus esse; meque hoc perspicere ex consulum mensiumque ratione hunc Verrutium neque ante adventum C. Verris, ne-

1) *abest.* 2) *abest.* 3) tabellarum. 4) C. VERRUTI 5) *abest.* 6) esset is. 7) contineretur.

qui post decessionem quicquam cum Carpinatio negotii habuisset: postulo, ut [1]) mihi respondeat, quis iste Verrutius, mercator, an negotiator, an arator, an pecuarius, in Sicilia sit, an iam decesserit. Clamare omnes ex conventu, neminem unquam in [2]) Sicilia fuisse Verrutium. Ego instare, ut mihi responderet, quis esset, ubi esset, unde esset; cur servus societatis, qui tabulas conficeret, [3]) semper in Verrutii nomine, certo ex loco, mendosus esset. At- 189 que hoc [4]) postulabam, non quo illum cogi putarem oportere, ut ea mihi responderet invitus, sed ut omnibus istius furta, illius flagitium, utriusque audacia perspicua esse posset. Itaque illum in iure metu conscientiaque peccati mutum atque exanimatum ac vix vivum relinquo: tabulas in foro, summa hominum frequentia, exscribo: adhibentur in exscribendo de conventu viri primarii: litterae lituraeque omnes assimulatae, expressae, de tabulis in libros transferuntur. Haec omnia summa cura et diligentia 190 recognita et collata, et ab hominibus honestissimis obsignata sunt.

Si Carpinatius mihi tum [5]) respondere noluit, responde mihi nunc tu, Verres, quem esse hunc tuum paene gentilem Verrutium putes. Fieri non potest, ut, quem video te praetore in Sicilia fuisse, et quem ex ipsa ratione intelligo locupletem fuisse, eum tu in tua provincia non cognoveris. [6]) Atque adeo, ne hoc aut longius aut obscurius esse possit, procedite in medium, atque [7]) explicate descriptionem imaginemque tabularum, ut omnes mortales istius

1) *abest.* 2) ex. 3) confecerit. 4) haec. 5) tum mihi. 6) cognoris. 7) *abest.*

avaritiae non iam vestigia, sed ipsa cubilia videre
78 possint. Videtis Verrutium? videtis primas litteras integras? videtis extremam partem nominis, caudam illam Verris, iamquam in luto, demersam esse in litura? Sic habent se tabulae, iudices, ut videtis. Quid expectatis? quid quaeritis amplius? Tu ipse, Verres, quid sedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis Verrutium necesse est, aut te esse Verrutium fateare.

Laudantur [1]) oratores veteres, Crassi illi et Antonii, quod crimina diluere dilucide, quod copiose reorum causas defendere solerent. Nimirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiam praestiterunt. Nemo enim tunc ita peccabat, ut defensioni locum non relinqueret: nemo ita vivebat, ut nulla eius vitae pars summae turpitudinis esset expers: nemo ita in manifesto peccatu tenebatur, ut cum impudens fuisset in facto, tum impudentior vi-
193 deretur, si negaret. Nunc vero quid faciat Hortensius patronus? [2]) Avaritiaene crimina frugalitatis laudibus deprecetur? At hominem flagitiosissimum, libidinosissimum, nequissimumque defendit. An ab hac eius infamia, nequitia, vestros animos in aliam partem fortitudinis commemoratione traducat? At homo inertior, ignavior, magis vir inter mulieres, impura inter viros muliercula proferri non potest. At mores commodi. Quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior? At haec sine cuiusquam malo. Quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior unquam fuit? In hoc homine atque in eiusmodi causa quid facerent omnes Crassi et Antonii? Tantum, opinor, Hor-

1) laudabantur *Ernestius de coniectura.* 2) *abest.*

erant ad causam non accederent, neque [1]) in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent. Liberi enim ad causas publicas veniebant, neque committebant, ut, si impudentes in defendendo esse noluissent, ingrati in deserendo existimarentur.

1) ne *contra libros*.

ACTIONIS SECUNDAE
SIVE
ACCUSATIONIS IN C. VERREM
LIBER TERTIUS.
[FRUMENTARIA.]

ARGUMENTUM EDITORIS.

Tertius hic liber de iniuriis a C. Verre in omni re frumentaria provinciae Siciliae commissis est. Proœmio orator sese iudicibus commendat demonstrando, quam gravem recte vivendi legem cum omnes, qui alterum nulla propria laesi iniuria accusent, tum ipse sibi praescripserit, qui Verrem tot criminibus reum persequatur: neque aliam sese causam inimicitiarum habere, quam quod omnem improbitatem oderit, cum adversarii eam ipsam in reo diligant. (cap. 1—4) Transit deinde ad ipsam rem et causam frumentariam, deprecans, ne in tanta rei gravitate iudices animorum oblectationem desiderent (cap. 5) Cumque hoc crimen frumentarium tripertitum sit,

I. primum agit de iniuriis, quae ad frumentum decumanum pertinent. (cap. 6 — 69) Conditionem agrorum decumanorum, id est maioris partis provinciae, ostendit, (cap. 6) sed Verrem Hieronicam legem, qua decumae venire consueverint, commu-

---

*) Codd. plerique sine titulo. In aliis liber V. Grammatici fere frumentariam appellant. Vulgo additur de frumento, seu oratio frumentaria.

tasse, religiose antea observatam in utrisque utilitatem. (cap. 7 et 8) Fecisse hoc Verrem Apronii causa, cuius mores uni praetori gratissimi describuntur. (cap. 9) Edicta praetoris nova reprehenduntur, primum quod aratorem tantum dare iusserit, quantum decumanus poposcisset, promisso quidem iudicio in octuplum, sed iniquo, cum et aratori petendum esset, et iudices de cohorte darentur cum decumano colludentes: (cap. 10—14, §. 33) deinde quod aratorem vetuerit tollere frumentum ex area, priusquam pactus esset, idemque imperarit, ut ante Cal. Sext. ad mare deportatum haberet: (cap. 14) tum quod statuerit, ut arator decumano, quo decumanus vellet, vadimonium promitteret, et iugera sationum profiteretur. (cap. 15) Ostendit orator, non posse Verri prodesse, quod magno decumas vendiderit: perdidisse enim provinciam, et successori exhaustam tradidisse: (cap. 16—19, §. 48) neque hoc illum rei publicae gratia fecisse, sed suae praedae causa, cum socius decumanorum fuerit. (cap. 19, §. 49 et 20.)

Sequuntur exempla iniuriarum, primum in privatos homines, et Siculos, (cap. 21—23) et cives Romanos, (cap. 24 et 25) cum amplificatione; (cap. 26) deinde in civitates, Agyrinensem, (cap. 27—31) Herbitensem, (cap. 32—35) Acestensem, (cap. 36) Liparensem, (cap. 37) Tissensem, (cap. 38) Amestratinam, (cap. 39) Petrinam, (cap. 39, §. 90) item in Halicyenses et Segestanos incolas, (cap. 40) qua in re copiosius ostenditur, ne senatores quidem populi Rom. exemptos Verri fuisse iniuriae: (cap. 41) porro in Thermitanos, Imacharenses, Hennenses, (cap. 42) Calactinos, Mutycenses, Hyblenses, Menenos ceterosque omnes. (cap. 43) Sed

quantumque fuerit lucrum, clarissime ostenditur in Agyrinensium iniuriis (cap. 44 et 45) et decumis agri Leontini, (cap. 46—49) et fuisse etiam alias accessiones pecuniae. (cap. 50, §. 118.)

Itaque pessime egisse Verrem concluditur, qui non decumas magno vendiderit, sed provinciam everterit: quod demonstratur imminutione professionum aratorum, (cap. 50, §. 119—52) et litteris L. Metelli, qui Verri successit, Romam missis, (cap. 53—55) quin etiam mortibus, quas sibi ipsi aratores nonnulli consciverint. (cap. 56, §. 129.) Sed quod caput est criminis, magnam partem eius lucri ad ipsum praetorem pervenisse probatur primum sermonibus ab Apronio in provincia habitis, a Verre non vindicatis; (cap. 57—61) tum eo, quod cum alii contra Apronium licerentur et plus sese daturos pollicerentur, Verres his tradere noluerit; (cap. 62—64) denique ipsis amicorum illius iudiciis. (cap. 65) Concluditur hoc crimen recitata et explicata epistola Timarchidis ad Apronium missa, in qua flagitia multa domus praetoriae continentur. (cap. 66—68.)

II. Altero loco de furtis C. Verris in frumento empto agit orator: (a cap. 70—80) cuius ratione descripta (cap. 70) primum arguit Verrem, quod pecuniam publicam feneratus sit publicanis (cap. 70 et 72) deinde Aeneae Halesini testimonio docet, Verrem civitatibus pro frumento nummos abstulisse, acceptos de publico retinuisse; (cap. 73—77) tum si quibus civitatibus pecuniam solverit, ab eo variis nominibus deductiones fieri passum esse in gratiam scribarum suorum, quorum unum etiam anulo aureo publice donarit. (cap. 78—80.)

III. Extremo loco de frumento aestimato di-

vit, (cap. 81 — 87, §. 225) quod cum Praetoribus cellam numero licuerit, senatusque liberaliter aestimarit, Verrem retinuisse pecuniam publicam, pro frumento item pecuniam ab aratoribus et multo quidem maiorem, quam quanti frumentum fuerit, (ternos denarios pro binis vel ternis Sestertiis) exegisse (cap. 81 — 87). Neque posse illum exemplis aliorum, nisi forte unius nocentissimi hominis M. Antonii vero excusare, (cap. 88 — 93) et ubi id fuit, animadversione esse dignum (cap. 94 et 95) iudices autem spe eiusdem licentiae corrumpere infame et perniciosum esse ordini senatorio. (Cap. 96 — 97, §. 225.)

In epilogo iudices admonet, ut iudicii consilium populo Romano in damnatione Verris recuperetur. (Cap. 97, §. 226 — 98.)

1 Omnes, qui alterum, iudices, nullis impulsi inimicitiis, nulla privatim laesi iniuria, nullo praemio adducti, in iudicium reipublicae causa vocant, providere debent, non solum quid oneris in praesentia tollant, sed etiam quantum in omnem vitam negotii suscipere conentur. Legem enim sibi ipsi dicunt innocentiae[1]) virtutumque omnium, qui ab altero rationem vitae reposcunt; atque eo magis, si id, ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia, nisi utilitate communi. Nam qui sibi hoc sumpsit, ut corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat, quis huic ignoscat, si qua in re ipse a[2]) religione officii declinarit? Quapropter hoc etiam magis ab omnibus 2

Prooemium.

1) *Additur* continentiae. 2) ab.

eiusmodi civis laudandus ac diligendus est, qui non solum ab re publica [1]) civem improbum removet, verum etiam se ipsum eiusmodi fore profitetur ac praestat, ut sibi non modo communi voluntate virtutis atque officii, sed etiam vi quadam magis necessaria
3 recte sit honesteque vivendum. Itaque hoc, iudices, ex homine clarissimo atque eloquentissimo, L. Crasso, saepe auditum est, cum se nullius rei tam poenitere diceret, quam quod C. Carbonem unquam in iudicium vocavisset: minus enim liberas omnium rerum voluntates habebat, et vitam suam pluribus, quam vellet, observari oculis arbitrabatur. Atque ille his praesidiis ingenii fortunaeque munitus, tamen hac cura continebatur, quam sibi, nondum confirmato consilio, sed ineunte aetate, susceperat. Quo minus etiam praecipitur [2]) eorum virtus et integritas, qui ad hanc rem adolescentuli, quam qui iam firmata aetate descendunt. Illi enim, antequam potuerunt existimare, quanto liberior vita sit eorum, qui neminem accusarint, gloriae causa atque ostentationis accusant: nos, qui iam et quid facere et quantum iudicare possemus, ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneremus, nunquam ipsimet nobis praecideremus istam licentiam libertatemque vivendi.
2 Atque ego hoc [4]) plus oneris habeo, quam qui ceteros accusarunt, (si onus est id appellandum, quod cum laetitia feras ac voluptate,) verumtamen ego hoc [5]) amplius suscepi, quam ceteri, quod ita postulatur ab hominibus, [6]) ut his abstineant [7]) maxime vitiis, in quibus alterum reprehenderint. Furem aliquem aut

1) qui non solum republica. 2) sed etiam ut quadam magis necessaria ratione. 3) perspicitur. 4) hoc ego. 5) hoc ego. 6) omnibus. 7) ab iis se abstineant.

accusabis? vitanda tibi semper erit omnis avaritiae suspicio. Maleficum quempiam adduxeris, aut crudelem? cavendum erit semper, ne qua in re asperior aut inhumanior fuisse videare. Corruptorem, adulterum? providendum diligenter, ne quod in vita vestigium libidinis appareat. Omnia postremo, quae vindicaris in altero, tibi ipsi vehementer fugienda sunt. Etenim non modo accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is, qui, quod in altero vitium reprehendit, in eo ipse deprehenditur. Ego in 5 uno homine omnia vitia, quae possunt in homine perdito nefarioque esse, reprehendo: nullum esse dico indicium libidinis, sceleris, audaciae, quod non in istius unius vita perspicere possitis. Ego in isto reo legem hanc mihi, iudices,[1]) statuo, vivendum ita esse, ut isti non modo factis dictisque omnibus, sed etiam oris oculorumque illa contumacia ac superbia, quam videtis, dissimillimus esse ac semper fuisse videar. Patior, non moleste fero,[2]) iudices, eam vitam, quae mihi sua sponte antea iucunda fuerit, nunc iam mea lege et condicione necessariam quoque futuram. Et in hoc homine saepe a me quaeris, Hortensi, 3 quibus inimicitiis aut qua iniuria adductus ad accusandum descenderim. Mitto iam rationem officii mei necessitudinisque Siculorum: de ipsis tibi inimicitiis respondeo. An tu maiores ullas inimicitias putas esse, quam contrarias hominum sententias ac dissimilitudines studiorum et voluntatum? Fidem sanctissimam in vita qui putat, potest ei non inimicus esse, qui quaestor consulem suum, consiliis commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? Pu-

1) iudices mihi. 2) patior non moleste, ut aiunt, fero.

dorem ac[1]) pudicitiam qui colit, potest animo aequo istius cotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium videre? Qui religiones deorum immortalium retinere vult, ei, qui fana expoliarit omnia, qui ex tensarum orbitis praedari sit ausus, inimicus non esse qui potest? Qui iure aequo omnes putat esse oportere, is tibi non infestissimus sit, cum cogitet varietatem libidinemque decretorum tuorum? Qui sociorum iniuriis provinciarumque incommodis doleat, is in te non expilatione Asiae, vexatione Pamphyliae, squalore et lacrimis Siciliae concitetur? Qui civium Romanorum iura ac libertatem sanctam apud omnes haberi velit, is non tibi plus etiam quam inimicus esse debeat, cum tua verbera, cum secures, cum cruces ad civium Romanorum supplicia fixas recordetur? An, si qua in re contra rem meam decrevisset[2]) aliquid iniuria, iure ei me[3]) inimicum esse arbitrarere:[4]) cum omnia contra omnium bonorum rem, causam, rationem, utilitatem, voluntatemque fecerit, quaeris, cur ei sim inimicus, cui populus Romanus infestus est?[5]) qui praesertim plus etiam, quam pars virilis postulat, pro voluntate populi Romani oneris ac muneris suscipere debeam?
4 Quid? illa, quae leviora videntur esse, non cuiusvis animum possunt movere? quod ad tuam ipsius amicitiam ceterorumque hominum magnorum atque nobilium faciliorem aditum istius habet nequitia et audacia, quam cuiusquam nostrum virtus et integritas? Odistis hominum novorum industriam;[6]) despicitis eorum frugalitatem; pudorem contemnitis; ingenium vero et virtutem depressam extinctamque cupitis:

1) et. 2) decresset. 3) me ei. 4) *de coniectura Hotomani. Vulgo* arbitrarer. 5) sit. 6) industrias.

Verrem amatis. Ita credo: si non virtute, non indu- 8
stria, non innocentia, non pudore, non pudicitia; at
sermone, at litteris, at humanitate eius delectamini.
Nihil eorum [1]) est: contraque sunt omnia cum summo
dedecore ac turpitudine, tum singulari stultitia atque
inhumanitate oblita. Huic homini si cuius domus
patet, utrum ea patere, an hiare ac poscere aliquid
videtur? Hunc vestri ianitores, hunc cubicularii di-
liguntt hunc liberti vestri, hunc servi ancillaeque
amant: hic cum venit, extra ordinem vocatur: hic
solus introducitur; ceteri, saepe frugalissimi homines,
excluduntur. Ex quo intelligi potest, eos vobis esse
carissimos, qui ita vixerint, [2]) ut sine vestro praesi-
dio salvi esse non possint. Quid? hoc cuiquam fe- 9
rendum putas esse, nos ita vivere in pecunia tenui,
ut prorsus nihil acquirere velimus; ut dignitatem no-
stram, populique Romani beneficia, non copiis, sed
virtute tueamur: istum, rebus omnibus undique ere-
ptis, impune eludentem circumfluere atque abundare?
huius argento dominia vestra, huius signis et tabulis
forum comitiumque ornari? praesertim cum vos ve-
stro Marte his rebus omnibus abundetis? Verrem esse,
qui vestras villas suis manubiis ornet? Verrem esse,
qui cum L. Mummio certet? ut plures hic sociorum
urbes, quam ille hostium, spoliasse videatur, plures
hic [3]) villas ornamentis fanorum, quam ille fana spo-
liis hostium ornasse: et is erit ob eam rem vobis ca-
rior, ut ceteri libentius suo periculo vestris cupidita-
tibus serviant?

Verum haec et dicentur alio loco, et dicta sunt: 5
nunc proficiscemur ad reliqua, si pauca ante fuerimus Propositio.

1) horum. 2) vixerunt. 3) *Adiicitur* solus.

a vobis, iudices, deprecati. Superiore omni oratione perattentos vestros animos habuimus. id fuit nobis gratum admodum. Sed multo erit gratius, si reliqua voletis attendere: propterea quod in his omnibus, quae antea dicta sunt, erat quaedam ex ipsa varietate ac novitate rerum et[1]) criminum delectatio. Nunc tractare causam instituimus frumentariam, quae magnitudine iniuriae fere[2]) criminibus ceteris antecellit, iucunditatis in agendo et varietatis minus habebit: vestra autem auctoritate et prudentia dignissimum est, iudices, in audiendi diligentia non minus religioni tribuere, quam voluptati. In hac causa frumentaria cognoscenda haec vobis proponite, iudices, vos de rebus fortunisque Siculorum omnium, de civium Romanorum, qui arant in Sicilia, bonis, de vectigalibus a maioribus traditis, de vita, victuque populi Romani cognituros. Quae si magna atque haec maxima vobis videntur, quam varie et quam copiose dicantur, expectare nolite.

Divisio. Neminem vestrum praeterit, iudices, omnem utilitatem opportunitatemque provinciae Siciliae, quae ad commoda populi Romani adiuncta sit, consistere in re frumentaria maxime. nam ceteris rebus adiuvamur ex illa provincia: hac vero alimur ac sustinemur. Ea causa tripertita, iudices, erit in accusatione: prima enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento, postremo de aestimato.

6 Inter Siciliam, ceterasque provincias, iudices, in agrorum vectigalium ratione hoc interest, quod ceteris aut impositum vectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, ut Hispanis et plerisque Poenorum quasi victoriae praemium, ac poena belli; aut censo-

Verris iniuriae I in frum. decumano. A in universum 1. quod legem Hieron. commutarit.

1) ac. 2) et re.

ria locatio constituta est, ut Asiae, lege Sempronia. Siciliae civitates sic in amicitiam fidemque recepimus, ut eodem iure essent, quo fuissent; eadem conditione, populo Romano parerent, qua suis antea paruissent. Perpaucae Siciliae civitates sunt bello a maioribus 13
nostris subactae: quarum ager cum esset publicus populi Romani factus, tamen illis est redditus. is ager a censoribus locari solet. Foederatae civitates duae sunt, quarum decumae venire non soleant, Mamertina et Tauromenitana: quinque praeterea sine foedere immunes[1]) ac liberae, Centuripina, Halesina, Segestana, Halicyensis, Panormitana. Praeterea omnis ager Siciliae civitatum decumanus est; itemque iure imperium populi Romani ipsorum Siculorum voluntate et institutis fuit. Videte nunc maiorum sapien- 14
tiam; qui, cum Siciliam, tam opportunum subsidium belli atque pacis, ad rem publicam adiunxissent, tanta cura Siculos tueri ac[2]) retinere voluerunt, ut non modo eorum agris vectigal novum nullum imponerent, sed ne legem quidem vendundi decumarum, neve fundundi aut tempus aut locum commutarent, ut certo tempore anni, ut ibidem, in Sicilia, denique ut lege Hieronica venderent: voluerunt eos in suis rebus suos interesse: eorumque animos non modo lege diva, sed ne nomine quidem legis novo commoveri. Itaque[3]) decumas lege Hieronica semper vendundas 15
censuerunt, ut iis iucundior esset munificentia illius fortunae, si eius regis, qui Siculis carissimus fuit, non solum institutis, communato imperio, verum etiam nomen maneret. Haec iure ante Verrem praetorem Siculi semper usi sunt; hic primus institutis omnium, consuetudinem a maioribus traditam, conditionem ami-

1) *Additur* civitates. 2) et. 3) ita.

citiae, ius societatis, convellere et commutare ausus est.

7 Qua in re primum illud reprehendo et accuso, cur in re tam vetere, [1]) tam usitata, quicquam novi feceris. Ingenio aliquid assecutus es? tot homines sapientissimos et clarissimos, qui illam provinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vicisti? Est tum, est ingenii diligentiaeque tuae. Do hoc tibi et concedo. Scio, te Romae, cum praetor esses, edicto tuo possessiones hereditatum a liberis [2]) ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse. Scio, te edicta superiorum omnium correxisse, et possessiones hereditatum non secundum eos, qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum, dedisse: easque res novas abs te prolatas et inventas magno tibi quaestui fuisse scio: eundemque te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere et commutare, ne is redimeret, cuia res esset; ne pupillo tutores propinquique consulerent, quo minus fortunis omnibus everteretur: exiguam diem praefinire operi, qua [3]) ceteros ab negotio excluderes, ipse in
17 tuo redemptore nullam certam diem observares. Quamobrem novam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis praetoriis, in censoriis legibus tam prudentem, tam exercitatum: non, inquam, miror, te aliquid excogitasse: sed, quod tua sponte, iniussu populi, sine senatus auctoritate, iura provin-
18 ciae Siciliae mutasti, id reprehendo, id accuso. L. Octavio et C. Cottae consulibus senatus permisit, ut vini et olei decumas, et frugum minutarum, quas ante [4]) quaestores in Sicilia vendere consuessent, Ro-

1) veteri. 2) suis. 3) quo. 4) *Additur* tc.

niae venderent, legemque his rebus, quam ipsis videretur, dicerent.[1]) Cum locatio fieret, publicani postularunt, quaedam res ut ad legem adderent, neque tamen a ceteris censoriis[2]) legibus recederent. Contra dixit is, qui casu tum Romae fuit, tuus hospes, Verres, hospes, inquam, et familiaris tuus, Sthenius hic Thermitanus. Consules causam cognoverant, cum viros primarios atque amplissimos civitatis multos in consilium advocassent: de consilii sententia pronuntiarunt, se lege Hieronica vendituros. Itane vero? prudentissimi viri, summa auctoritate praediti, quibus senatus legum dicendarum in locandis vectigalibus omnem potestatem permiserat, populusque Romanus[3]) iusserat, Siculo uno recusante, cum amplificatione vectigalium nomen Hieronicae legis mutare noluerunt: tu, homo minimi consilii, nullius auctoritatis, iniussu populi ac senatus, tota Sicilia recusante, cum maximo detrimento atque adeo exitio vectigalium, totam Hieronicam legem sustulisti? At quam legem corrigit, iudices, atque adeo totam tollit! acutissime ac diligentissime scriptam, quae lex[4]) omnibus custodiis subiectum aratorem decumano tradidit,[5]) ut neque in segetibus, neque in areis, neque in horreis, neque in amovendo, neque in exportando[6]) frumento, grano uno posset[7]) arator sine maxima poena fraudare decumanum. Scripta lex ita diligenter est, ut eum scripsisse appareat, qui alia vectigalia non haberet; ita acute, ut Siculum; ita severe, ut tyrannum: qua lege Siculis tamen arare expediret. Nam ita diligenter constituta sunt iura decumano, ut

1) edicerent. 2) censoriis ceteris. 3) *Additur* idem. 4) *Abest* lex. 5) tradit. 6) asportando. 7) possit *de coniectura Ernestii.*

tamen ab invito auferre plus decuma non potest, auferri.

21 Cum haec essent ita constituta, Verres tot annis atque adeo saeculis tot[1]) inventus est, qui haec non commutaret, sed everteret, eaque, quae essent diuturnae ad salutem sociorum, utilitatemque reipublicae, composita comparataque essent, ad suos improbissimos quaestus converteret: qui primum certos instituerit nomine decumanos, re vera minutos ac satellites cupiditatum suarum, per quos ostenderet se provinciam per triennium vexatam atque vastatam, iudices, ut esse multis annis, multorum innocentia sapientiaque 9 recreare nequeamus. Eorum omnium, qui decumani vocabantur, princeps erat Q. ille Apronius, quem videtis: de cuius improbitate singulari gravissimarum legationum querimonias[2]) audistis. Aspicite, iudices, vultum hominis et aspectum: ob ex ea contumacia quam hic in perditis rebus retinet, illos eius spiritus Siculenses quos fuisse putetis, cogitate ac recordamini. Hic est Apronius, quem in provincia tota Verres, cum undique nequissimos homines conquisisset et cum ipse secum sui similes duxisset non paucos, nequitia, luxuria, audacia sui similliumum iudicavit. Itaque istos inter se prebrevi tempore, non res, non ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum turpitudo similitudoque coniunxit. Vernie mores 23 improbos impuresque nostis. fingite vobis, si potestis, aliquem, qui in omnibus isti[4]) rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: is erit Apronius ille, qui, ut ipse non solum vita, sed etiam corpore atque ore significat, immensa aliqua vorago est

2 quod improbis hominibus usus sit.

1) possit. 2) *abest.* 3) querimonia, *veteri typothetarum errore.* 4) *de coniectura P. Manutii. Vulgo* istis.

aut[1]) gurges vitiorum turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus stupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibebat: tantamque habet[2]) morum similitudo coniunctionem atque concordiam, ut Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, isti uni commodus ac disertus videretur: ut, quem omnes odissent, neque videre vellent, sine eo iste esse non posset: ut, cum alii ne conviviis quidem iisdem, quibus Apronius, hic iisdem etiam poculis uteretur: postremo, ut odor Apronii taeterrimus oris et corporis, quem (ut aiunt) ne bestiae quidem ferre possent, uni isti suavis et iucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus, in cubiculo solus,[3]) in convivio dominus, ac tum maxime, cum accubante praetextato praetoris filio, in convivio saltare nudus coeperat. Hunc, uti dicere instituì, principem Verres ad fortunas aratorum vexandas diripiendasque esse voluit; huius audaciae, nequitiae, crudelitati fidelissimos socios optimosque cives scitote hoc praetore traditos, iudices, atque addictos fuisse, novis institutis et edictis, tota Hieronica lege (quemadmodum antea dixi) reiecta et repudiata.

Primum edictum audite iudices,[4]) praeclarum: *quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumae dare oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur.* Quomodo? quantum poposcerit Apronius, dato. Quid est hoc? utrum praetoris institutum in socios, an in hostes victos insani edictum atque imperium tyranni? Ego tantum dem,[5]) quantum ille poposcerit? poscet omne, quantum exaravero. Quid omne? plus immo etiam,[6]) inquit, si volet. Quid

3. iniustia edictis. (a)

1) ac. 2) habebat. 3) socius. 4) iudices audite. 5) tantundem. 6) immo plus etiam.

tum? Quid censes? Aut dabis, aut contra edictum fecisse damnabere. Per deos immortales! quid est
26 hoc? veri enim simile non est.[1]) Sic mihi persuadeo, iudices: tametsi omnia in istum hominem convenire putetis, tamen hoc vobis falsum videri. Ego enim, cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, si haec edicta non ex ipsius tabulis totidem verbis recitare possem: sicuti faciam. Da, quaeso, scribae; recitet ex codice. Recita edictum de professione. EDICTUM DE PROFESSIONE. Negat me recitare totum: nam id significare nulli videtur. Quid praetereo? an illud, ubi caves tamen Siculis, et miseros respicis aratores? edicis[2]) enim, te in decumanum, si plus abstulerit,[3]) quam debitum sit, in octuplum iudicium daturum esse. Nihil mihi placet praetermitti. Recita hoc quoque, quod postulat, totum.[4]) EDICTUM DE IUDICIO IN OCTUPLUM.

Iudicio ut arator decumanum persequatur? miserum atque iniquum: ex agro homines traduci[5]) in forum, ab aratro ad subsellia, ab usu rerum rusticarum ad insolitam litem atque iudicium. Cum omnibus in aliis vectigalibus Asiae, Macedoniae, Hispaniae, Galliae, Africae, Sardiniae, ipsius Italiae, quae vectigalia sunt,[6]) cum in his, inquam, rebus omnibus publicanus petitor aut[7]) pignerator, non creptor neque possessor soleat esse: tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est de aratoribus, ea iura constituebas, quae omnibus aliis essent contraria. Utrum est aequius, decumanum petere,

1) verisimile enim non est. 2) *Sic vulgo de coniectura Hotomani. Codd.* dicis. 3) plura sustulerit. 4) postulat; totum recita. 5) traduci. 6) *Ernestius uncis circumscripsit verba haec* quae vect. sunt. 7) ac.

an aratorem repetere? iudicium, integra re, an perdita, fieri? eum, qui manu quaesiverit, an eum, qui digito licitus sit, possidere? Quid? qui singulis [1]) iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te praetorem numerus, magna multitudo Siculorum fuit, quid facient? eum dederint Apronio, quod poposcerit, relinquent arationes? relinquent Larem familiarem aerum? veniunt Syracusas, ut, te praetore videlicet aequo iure [2]) Apronium, delicias ac vitam tuam, iudicio recuperatorio persequantur? Verum esto. reperietur aliquis fortis et experiens 28
arator, qui, cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat, et poenam octupli persequatur. Expecto vim edicti, severitatem praetoris: faveo aratori, cupio octupli damnari Apronium. Quid tandem postulat arator? nihil, nisi ex edicto iudicium in octuplum. Quid Apronius? non recusat. Quid praetor? iubet recuperatores reiicere. Decurias scribamus. Quas decurias? de cohorte mea reiicies, inquit. Quid? ista cohors quorum hominum est? Volusii haruspicis et Cornelii medici et horum tanum, quos tribunal meum vides lambere. Nam de conventu nullum unquam iudicem nec recuperatorem dedit: iniquos decumanis aiebat omnes esse, [3]) qui ullam agri glebam possiderent. Veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondum etiam Aproniani convivii crapulam exhalassent. O praeclarum et commetno- 12
dum iudicium! o severum edictum! o tutum perfugium aratorum!

Atque, ut intelligatis, cuiusmodi ista iudicia in 29
octuplum, cuiusmodi isti [4]) de cohorte recuperatores

---

1) qui in singulis. 2) *Ernestius* aequo *cancellis circumscripsit.* 3) esse aiebat omnes. 4) istius.

existimati sint: sic attendite. Ecquem putatis decumanum, hac licentia permissa, ut tantum ab aratore, quantum poposcisset, auferret, plus, quam deberetur, poposcisse? Considerate cum vestris animis vosmet ipsi, ecquem putetis, praesertim cum id non solum avaritia, sed etiam imprudentia accidere [1]) potuerit. Multos necesse est. At ego omnes dico plus, et multo plus, quam decumas, abstulisse. Cedo mihi unum ex triennio praeturae tuae, qui octupli damnatus sit: damnatus? immo vero, in quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit. Nemo erat videlicet aratorum, qui iniuriam sibi factam queri posset: nemo decumanorum, qui grano amplius sibi, quam deberetur, deberi professus esset. Immo vero contra: rapiebat et asportabat, quantum a quoque volebat, Apronius: omnibus autem locis aratores spoliati ac vexati que-
30 rebantur: neque tamen ullum iudicium reperietur. Quid est hoc? tot viri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites Romani ab homine [2]) nequissimo ac turpissimo laesi, poenam octupli sine ulla dubitatione commissam, non persequebantur? quae causa? quae ratio est? una illa, iudices, quam videtis: quod ultro etiam illusos se et irrisos ab iudicio discessuros videbant. Etenim quod esset iudicium, cum ex [3]) Verris turpissimo flagitiosissimoque comitatu tres recuperatorum nomine assedissent, asseclae istius, non a
31 patre ei traditi, sed a meretricula commendati? Ageret videlicet causam arator: nihil sibi frumenti ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta, se pulsatum verberatumque diceret: conferrent viri boni capita, de comissatione loquerentur inter se, ac de-

---

1) accipere *mendose.* 2) ab uno homine *vulgo Lambinum secuti.* 3) e.

liertulis, si quas a praetore abeuntes possent deprehendere: res agi videretur. Surrexisset Apronius, nova dignitas publicani, non ut decumanus, aequalaris plenus ac pulveris, sed unguentis oblitus, vino vigiliisque languidus: omnia primo motu ac spiritu suo, vini, unguenti, coporis odore complesset: dixisset haec, quae vulgo dipere solebat, non se decumas emisse, sed bona fortunasque aratorum; non se decumanum esse Apronium; sed Verrem alterum, dominum illorum ac tyrannum. Quae cum dixisset, illi viri optimi, de cohorte istius recuperatores, non de absolvendo Apronio deliberarent, sed quaererent, aequo modo petiturem ipsum Apronio condemnare possent. Hanc 13
in licentiam diripiendorum aratorum cum decumanis, hoc est, cum tibi, Apronio permisisses, ut, quantum vellet, posceret, quantum poposcisset, auferret: haec tibi defensionis ad iudicium tuum comparabas, habuisse te edictum, recuperatores in octuplum daturum?[2]) Si mehercule ex omni copia conventus Syracusani, splendidissimorum honestissimorumque hominum, faceres potestatem aratori, non modo reiicundi, sed etiam sumendi recuperatores, tamen hoc novum genus iniuriae ferre nemo posset, te, cum tuos omnes fructus publicano tradidisses, et rem de manibus amisisses, tum bona tua repetere, ac persequi lite atque iudicio. Cum vero verbo iudicium sit in edicto, re 33
quidem vera tuorum comitum, hominum nequissimorum, collusio cum decumanis, sociis tuis atque adeo procuratoribus: tamen audes ullius[3]) iudicii mentionem facere? praesertim cum id non modo oratione mea, sed etiam re ipsa refellatur, quod[4]) in tantis incommodis aratorum iniuriisque decumanorum nullum

1) *abest.* 2) daturum in octuplum. 3) illius. 4) cum.

ex isto praeclaro edicto non modo factum, sed ne postulatum quidem iudicium inveniatur. [1]) Erit tamen in aratores lenior, quam videtur. Nam, qui in decumanos octupli iudicium se daturum edixit, idem habuit in edicto, se in aratorem in quadruplum daturum. Quis hunc audet dicere aratoribus infestum aut inimicum fuisse? quanto lenior est, quam in publicanum? Edixit, ut, quod decumanus edidisset sibi dari oportere, id ab aratore magistratus Siculus exigeret. Quid reliqui est [2]) iudicii, quod in aratorem dari possit? [3]) Non malum est, inquit, esse istam formidinem: ut, cum exactum sit ab aratore, tamen, ne se commoveat, reliquus metus iudicii sit. Si iudicio vis a me [4]) exigere, remove Siculum magistratum: si hanc vim adhibes, quid opus est iudicio? Quis porro erit, quin malit [5]) decumanis tuis dare, quod poposcerint, [6]) quam ab asseclis tuis quadruplo condemnari?

14 Illa vero praeclara est clausula edicti, quod omnium controversiarum, quae essent inter aratorem et decumanum, si uter velit, edicit, se recuperatores daturum. Primum, quae potest esse controversia, cum is, qui petere debet, aufert? et cum is non, quantum debetur, sed quantum commodum est, aufert; ille autem, unde ablatum est, iudicio suum recuperare nullo modo potest? deinde in hoc homo luteus [7]) etiam callidus ac veterator esse vult, quod ita scribit, *si uter volet, recuperatores dabo.* Quam lepide se furari putat! Utrique facit potestatem; sed utrum ita scripserit, si uter volet, an, si decumanus volet,

---

1) inveniatur. 2) dereliquit. 3) posset. 4) a me vis. 5) qui non malit. 6) poposcerit. 7) lynceus.

nihil interest; arator enim tuos istos recuperatores numquam volet.

Quid? illa cuiusmodi sunt, quae ex tempore, ab 36 Apronio admonitus, edixit? Q. Septitio, honestissimo (b) equite Romano [1]), resistente Apronio, et affirmante, se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum: *ne quis frumentum de area tolleret, antequam cum decumano pactus esset.* Ferebat hanc quoque iniquitatem Septitius, et imbri frumentum corrumpi in area patiebatur: cum illud edictum repente uberrimum et quaestuosissimum nascitur, *ut ante Calendas Sext. omnes decumas ad aquam deportatas haberent.* Hoc edicto non Siculi, 37 (nam eos quidem [2]) superioribus edictis satis perdiderat atque afflixerat,) sed isti ipsi equites Romani, qui suum ius retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines et aliis praetoribus gratiosi, vincti Apronio traditi sunt. Attendite enim, cuiusmodi edicta sint. *ne tollat,* inquit, *ex area, nisi erit pactus.* Satis haec magna vis est ad inique paciscendum: malo enim plus dare, quam non mature ex area tollere. At ista vis Septitium et nonnullos Septitii similes non coercet; qui ita dicunt, Non tollam potius, quam paciscar. His hoc opponitur: deportatum habeas ante Calend. Sextiles. Deportabo igitur. Nisi pactus eris, non commovebis. Sic deportandi dies praestituta tollere cogebat ex area; prohibitio tollendi, nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni, non voluntatem.

Iam vero illud non solum contra legem Hiero- 15 (c) nicam, nec solum contra consuetudinem superiorum,

---

1) honestissimo homine equiteque Romano. 2) *Adiicitur* iam.

sed etiam contra omnia iura Siculorum, quae habent a senatu populoque Romano, ne quis extra suum forum vadimonium promittere cogatur.[1] Statuit iste, ut *arator decumano, quo vellet decumanus, vadimonium promitteret;* ut hic quoque Apronio, cum ex Leontino usque ad[2]) Lilybaeum aliquem vadaretur, ex miseris aratoribus calumniandi quaestus accederet. Quamquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio, quod edixerat, (d) ut aratores *iugera sationum suarum profiterentur.* Quae res cum ad pactiones iniquissimas magnam vim habuit, sicut ostendam, neque ad ullam utilitatem rei publicae pertinuit, tum vero ad calumnias, in quas omnes
39 inciderent, quos vellet Apronius. Ut enim quisque contra voluntatem eius dixerat, ita in eum iudicium de professione iugerum postulabatur; cuius iudicii metu magnus a multis frumenti numerus ablatus, magnaeque pecuniae coactae sunt: non quo iugerum numerum vere profiteri esset difficile, aut amplius etiam profiteri, (quid enim in eo periculi esse posset?) sed causa erat iudicii postulandi, quod ex edicto professus non esset. Iudicium autem quod fuerit isto praetore, si, quae cohors et qui comitatus fuerit, meministis, scire debetis. Quid igitur est, quod ex hac iniquitate novorum edictorum intellegi velim, iudices? Iniuriamne factam sociis? at id videtis. Auctoritatem superiorum repudiatam? non audebit negare. Tantum Apronium isto praetore potuisse? con-
16 fiteatur necesse est. Sed vos fortasse, quod vos lex commonet, id in hoc loco quaeretis, num quas ex hisce rebus pecunias ceperit? Docebo, cepisse maximas,

1) ne —, cogantur, *sine* quis. 2) *abest.*

...omnesque eas iniquitates, de quibus antea dixi, quaestus causa constituisse convincam, si prius illud propugnaculum, quo contra omnes meos impetus usurum se putat, ex defensione eius deiecero.

"Magno," inquit, "decumas vendidi." Quid ais? an tu decumas, homo audacissime atque amentissime, vendidisti? tu partes eas, quas te senatus populusque Romanus voluit, an fructus integros atque adeo bona fortunasque aratorum omnes vendidisti? Si palam praeco iussu tuo praedicasset, non decumas frumenti, sed dimidias venire partes, et ita emptores accessissent, ut ad dimidias partes emendas; si pluris vendidisses tu dimidias, quam ceteri decumas, cuiquam mirum videretur? Quid vero, si praeco decumas pronuntiavit, re vera, hoc est lege, edicto, condicione, plus etiam, quam dimidiae venierunt? tamen hoc tibi praeclarum putabis, te pluris, quod non licebat, quam ceteros, quod oportebat, vendidisse? Pluris decumas vendidisti,[1] quam ceteri. Quibus rebus id assecutus es? innocentia? Aspice aedem Castoris, deinde, si audes, fac mentionem innocentiae. Diligentia? codicis lituras tui contemplare in Sthenii Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligentem. Ingenio? qui testes interrogare[2] priore actione nolueris, et iis tacitus[3] tuum praebere malueris, quamvis[4] et te et patronos tuos ingeniosos esse dicito. Qua re igitur id, quod ais, assecutus es? Magna est enim laus, si superiores consilio vicisti, posterioribus exemplum atque auctoritatem reliquisti. Tibi fortasse idoneus fuit nemo, quem imitarere; at te videlicet inven-

Refutatio, quod V. magno vendiderit

41

1) vendidi decumas. 2) interrogari. 3) tacitum. 4) quamvis.

16

torem rerum optimarum, ac principem, imitabuntur
42 omnes. Quis arator,[1]) te praetore, decumam dixit? quis duas? quis non maximo se affectum beneficio putavit, cum tribus decumis pro una defungeretur, praeter paucos, qui propter societatem frumentorum tuorum nihil omnino dederunt? Vide, inter importunitatem tuam senatusque bonitatem quid intersit. Senatus, cum temporibus reipublicae cogitur, et decernat, ut alterae decumae exigantur, ita decernit, ut pecunia pro his decumis solvatur aratoribus: in quo[2]) plus sumitur, quam debetur, id emi, non ferri putetur. Tu, cum tot decumas non senatus consulto, sed novis edictis tuis nefariisque institutis exigeres et eriperes, magnum te fecisse arbitrabere, si pluris vendideris, quam L. Hortensius, pater istius Q. Hortensii, quam Cn. Pompeius, quam C.[3]) Marcellus, qui ab aequitate, ab lege, ab institutis non
43 recesserunt? An tibi unius anni aut biennii ratio habenda fuit; salus provinciae, commoda rei frumentariae, ratio reipublicae in posteritatem[4]) fuit negligenda? Cum rem ita[5]) constitutam accepisses, ut et populo Romano satis frumenti ex Sicilia suppediteretur, et aratoribus tamen arare atque agros colere expediret, quid effecisti? quid assecutus es? Ut populo Romano nescio quid, te praetore,[6]) ad decumas accederet, deserendas arationes relinquendasque esse sti. Successit tibi L. Metellus. Tu innocentior, quam Metellus? tu laudis et honoris cupidior? tibi enim consulatus quaerebatur, Metello paternus honos[7]) et avitus negligebatur. Multo minoris vendidit, non modo, quam tu, sed etiam, quam qui ante te ven-

1) aratorum *contra libros mss.* 2) quod. 3) M. 4) posterum. 5) ita rem. 6) praetore te nescio quid. 7) honor.

derunt. Quaero, si ipse excogitare non potuerit, 17
quemadmodum quam plurimo venderet: ne tua quidem recentia proximi praetoris vestigia persequi poterat, ut tuis praeclaris abs te principe inventis et excogitatis edictis atque institutis uteretur? Ille vero tum se minime Metellum [fore] putasset, si in ulla in re imitatus esset: qui ab urbe Roma, quod nemo unquam post hominum memoriam fecit, cum sibi in provinciam proficiscendum putaret, litteras ad Siciliae civitates misisset, per quas rogaret, et rogat, ut arent, ut serant in beneficio populi Romani. Et hoc petit aliquanto ante adventum suum: et signal ostendit, se lege Hieronica venditurum, hoc est, in omni ratione decumarum nihil isti simile facturum. Atque haec non cupiditate aliqua scribit inductus, ut in alienam provinciam mittat litteras ante tempus; sed consilio, ne, si tempus cationis praeterisset, granum ex provincia Sicilia nullum haberemus. Cognoscite Metelli litteras. Recita epistolam L. Metelli. LITTERAE L. METELLI. Hae litteras, iudices, L. Metelli, quas audistis, hoc; quantum est ex Sicilia frumenti hornotini, exaraverunt: glebam commovisset in agro decumano Siciliae nemo, si Metellus hanc epistolam non misisset. Quid? Metello divinitus hoc venit in mentem, an ab Siculis, qui Romam frequentissimi convenerant, negotiatoribusque Siciliae doctus est? quorum quanti conventus ad Marcellos, antiquissimos Siciliae patronos, quanti ad Cn. Pompeium, consulem designatum, esterosque illius provinciae necessarios, fieri soliti sint, quis ignorat? Quod quidem 18

1) poterat. 2) Metellum minime. 3) fore putasset *sine uncis.* 4) misit. 5) *abest.* 6) adductus. 7) praeteriisset. 8) in.

iudicium nullo unquam de homine factum est, ut absens accusaretur ab iis palam, quorum in bona liberosque summum imperium potestatemque haberet. Tanta vis erat iniuriarum, ut homines quidvis perpeti, quam non de istius improbitate deplorare[1]) et con-
46 queri mallent. Quas litteras cum ad omnes civitates prope suppliciter misisset Metellus, tamen antiquum modum sationis nulla ex parte assequi potuit: diffugerant enim permulti, id quod ostendam, nec[2]) solum orationes, sed etiam sedes suas patrias, istius iniuriis exagitati, reliquerant.

Non mehercule criminis augendi causa, iudices, dicam:[3]) sed, quem ipse accepi[4]) oculis animoque sensum, hunc vere apud vos, et, ut potero, plane
47 sine exponam. Nam, cum quadriennio post in Siciliam venissem, sic mihi affecta visa est, ut hae terrae solent, in quibus bellum acerbum diuturnumque versatum est. Quos ego campos antea collesque nitidissimos viridissimosque vidissem, hos ita vastatos nunc ac desertos videbam, ut ager ipse cultorem desiderare ac lugere dominum videretur. Herbitensis ager, Hennensis, Murgentinus,[5]) Assorinus, Imacharensis, Agyrinensis, ita relictus erat ex maxima parte, ut non solum iugerum, sed etiam dominorum multitudinem quaereremus; Aetnensis vero ager, qui solebat esse cultissimus, et, quod caput est rei frumentariae, campus Leontinus, cuius antea species[6]) haec erat, ut, cum obsitum vidisses, annonae caritatem non vereri, sic erat deformis atque horridus, ut in uberrima Siciliae parte Siciliam quaereremus. Labefactarat enim vehementer aratores iam superior annus,

1) pravitate et iniuriis deplorare. 2) non. 3) dicam iudices. 4) accepi ipse. 5) Morgantinus. 6) spes *contra libros mss.*

proximus vero funditus everterat. Tu mihi etiam au- 19
des mentionem facere decumarum? Tu in tanta im-
probitate, tu in tanta acerbitate, in tot ac[1]) tantis
iniuriis, cum in arationibus et in earum rerum iure
provincia Sicilia consistat, eversis funditus aratoribus,
relictis agris, cum in provincia tam locuplete ac re-
ferta non modo rem, sed ne spem quidem ullam
reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare puta-
bis habere, cum dices, te pluris, quam ceteros, de-
cumas vendidisse? Quasi vero aut populus Romanus
hoc voluerit, aut senatus hoc tibi mandaverit, ut,
cum omnes aratorum fortunas decumarum nomine
eriperes, in posterum fructu illo commodoque rei fru-
mentariae populum Romanum privares; deinde, si
quam partem tuae praedae ad summam decumarum
addidisses, bene de re publica,[2]) bene de populo Ro-
mano meritus viderere.

Atque perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas
tua reprehendenda, quod propter gloriae cupiditatem,
ut aliquos summa frumenti decumani[3]) vinceret, acer-
biorem legem, duriora edicta interposuerit, omnium
superiorum auctoritatem repudiarit. Magno tu decu- 49
mas vendidisti. Quid, si doceo, te non minus de-
cumam tuam avertisse, quam Romam misisse decuma-
nam nomine: quid habet populare oratio[4]) tua, cum
ex provincia populi Romani aequam partem tu tibi
imposueris, ac[5]) populo Romano miseris? quid, si
duabus partibus doceo te amplius frumenti abstulisse,
quam populo Romano misisse: tamenne putamus pa-
tronum tuum in hoc crimine cerviculam iactaturum,
et populo se ac coronae daturum? Haec vos antea,

1) et. 2) *Absunt haec verba* bene de re publica.
3) summa decumarum. 4) ratio. 5) atque.

iudices, audistis: verum fortasse ita audistis, ut auctorem rumorem haberetis, sermonemque omnium. Cognoscite nunc, innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam, ut simul illam quoque eius vocem improbam agnoscatis, qui se uno quaestu decumarum omnia sua pericula redempturum esse dicebat. Audivimus [1]) hoc iamdiu, iudices: nego quemquam esse vestrum, quin saepe audierit, socios iniuria fuisse decumanos. Nihil aliud arbitror falso in istum [2]) esse dictum ab iis, qui male de isto existimarint, nisi hoc. Nam socii putandi sunt, quos inter res communicata est. Ego rem totam fortunasque aratorum omnes istius fuisse dico: Apronium, Venerioscue servos, quod isto praetore fuit novum genus publicanorum, ceteroscue decumanos, procuratores istius quaestus et administros [3]) rapinarum fuisse dico. Quomodo hoc doces? Quo modo ex locatione illa columnaeum docui istum esse praedatum, opinor, ex eo maxime, quod iniquam legem novamque dixisset. Quis enim unquam conatus est iura omnia et consuetudinem omnium commutare cum vituperatione, sine quaestu? Pergam, atque insequar longius. Iniqua lege vendebas, quo pluris venderes: cur, addictis iam [4]) et venditis decumis, cum iam ad summam decumarum nihil, ad tuum quaestum multum posset accedere, subito atque ex tempore nova nascebantur edicta? Nam ut vadimonium decumano, quocunque is vellet, promitteretur, ut ex area, nisi pactus esset, arator ne tolleret, ut ante Calend. Sext. decumas deportatas haberet, haec omnia, iam [5]) venditis decumis, anno tertio te edixisse dico: quae si rei publicae causa fa-

1) audimus. 2) in istum falso. 3) ministros. 4) iam addictis. 5) *abest.*

ceres, in vendendo [1]) esent pronuntiata; quia tua causa faciebas, quod erat imprudentia praetermissum, id quaestu ac tempore admonitus reprehendisti. Illud 52
vero cui probari potest, te sine tuo quaestu, ac maximo quaestu, tantam tuam infamiam, tantam capitis tui fortunarumque tuarum [2]) periculum neglexisse, ut, cum totius Siciliae cotidie gemitus querimoniasque audires, cum, ut ipse dixisti, reum te fore putares, cum huiusce iudicii discrimen ab opinione tua non abhorreret: paterere tamen aratores indignissimis iniuriis vexari ac diripi? Profecto, quamquam es [3]) singulari crudelitate et audacia, tamen abs te totam alienari provinciam, tot homines honestissimos ac locupletissimos [4]) tibi inimicissimos fieri nolles, nisi hanc rationem et cogitationem salutis tuae pecuniae cupiditas ac praesens illa praeda superaret. Etenim, quo- 53
niam summam et numerum iniuriarum, iudices, vobis non possum exponere, singillatim autem de uniuscuiusque incommodo dicere infinitum est: genera ipsa iniuriarum, quaeso, cognoscite.

B. Exempla. 1. privatorum Siculorum.

Nymphodorus est Centuripinus, homo navus et in- 21
dustrius, experientissimus ac diligentissimus arator. Is cum arationes magnas conductas haberet, (quod homines etiam locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere consuerunt,) [5]) easque magna impensa magnoque [6]) instrumento tueretur: tanta ab isto iniquitate oppressus est, ut non modo arationes relinqueret, sed etiam ex Sicilia profugeret, Romamque una cum multis ab isto eiectis veniret. Fecit ut decumanus Nymphonem regaret ex edicto praeclaro, [7]) quod ad nul-

1) vendundo. 2) *abest.* 3) ex *mendose.* 4) *Absunt verba* ac locupletissimos. 5) consuevernt. 6) magno. 7) ex edicto illo praeclaro.

lam aliam [1]) rem, nisi ad huiusmodi quaestus perti-
54 nebat, numerum iugerum professum esse. Nympho cum se vellet aequo iudicio defendere, iste viros optimos recuperatores dat, eundem illum medicum Cornelium, (is est Artemidorus Pergaeus, qui in sua patria dux isti quondam, et magister ad despoliandum Dianae templum fuit,) et haruspicem Volusium, [2]) et Valerium praeconem. Nympho, antequam plane constitit, condemnatur. Quanti, fortasse quaeritis. Nulla erat edicti poena certa: frumenti eius omnis, quod in areis esset. Sic Apronius decumanus, non decumam debitam, non frumentum remotum atque celatum, sed tritici septem milia medimnum de Nymphonis arationibus, edicti poena, non redemptionis aliquo iure tollit.

22 Xenonis Menaeni, [3]) nobilissimi hominis, uxoris fundus erat colono locatus: colonus, quod decumanorum iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonem iudicium dabat illud scum dampatorium de iugerum professione. Xeno ad se pertinere negabat: fundum elocatum esse dicebat. Dabat iste iudicium, *si paret, iugera eius fundi esse plura, quam colonus esset professus,* cum uti Xeno damnaretur. Dicebat ille, non modo se non arasse, [4]) id quod satis erat, sed nec dominum eius esse fundi, nec locatorem: uxoris esse: eam ipsam suum negotium gerere: ipsam locavisse. Defendebat Xenonem homo summo splendore et summa auctoritate praeditus, M. Cossutius. [5]) Iste nihilominus iudicium [HS LXXX] dabat. [6]) Ille tamen si recuperatores de cohorte

1) nullam ad aliam. 2) Volusiatium. 3) Meneni. 4) non modo non arasse se. 5) Cossetius. 6) iudicium HS LXXX milium dabat. *Sed* milium *quidem contra libros.*

latronum sibi parari videbat; tamen iudicium acceptorum se esse dicebat. Tum iste maxima [1]) voce Veneriis imperat, ut Xeno audiret, dum res iudicetur, hominem ut asservent; cum iudicata sit, ad se ut adducant. [2]) et illud simul dixit, se non putare, illum, si propter divitias poenam [3]) damnationis contemneret, etiam virgas contemnere. Hac ille vi et hoc metu adductus tantum decumanis dedit, [4]) quantum iste imperavit.

Polemarchus est Margentinus, vir bonus atque 123
honestus. Is, cum pro iugeribus quinquaginta medimna DCC decumae imperarentur, quod recusabat, domum ad istum in ius eductus est, [5]) et, cum iste etiam cubaret, in cubiculum introductus est, quod, nisi mulieri et decumano, patebat alii nemini. Is, cum pugnis et calcibus concisus [6]) esset, qui DCC medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubulides [7]) est Grosphus, Centuripinus, homo cum virtute et nobilitate domi suae, tum etiam pecunia princeps. Huic homini, iudices, honestissimae civitatis honestissimo, non modo frumenti scitote, sed etiam vitae et sanguinis tantum relictum esse, quantum Apronii libido tulit. Nam vi, malo, plagis adductus est, ut frumenti daret, non quantum deberet, [8]) sed quantum cogeretur. Sostratus et Numenius 57
et Nymphodorus eiusdem civitatis, cum ex agris tres fratres consortes profugissent, quod iis plus frumenti imperabatur, quam quantum exararant: hominibus coactis, in eorum aedificia Apronius venit, omne instrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus abe-

1) magna. 2) cum iudicatum sit, ad se adducant. 3) poenas. 4) *abest, sed pro eo in fine additur* exsolvit. 5) [in ius] deductus est. 6) concissus. 7) Eubulides. 8) haberet.

git. Postea cum ad eum Nymphodorus venisset Aetnam, et oraret, ut sibi sua restituerentur, hominem corripi ac suspendi iussit in oleastro quodam, quae est arbor, iudices, Aetnae [1]) in foro. Tamdiu pependit in arbore socius amicusque populi Romani in sociorum urbe ac foro, colonus aratorque vester, quamdiu voluntas Apronii tulit.

58 Genera iam dudum innumerabilium iniuriarum, iudices, singulis nominibus profero: infinitam multitudinem iniuriarum praetermitto. Vos ante oculos animosque vestros tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, huius importunitatem, Apronii regnum proponite. Contempsit Siculos: non duxit homines: non ipsos ad persequendum vehementes fore, et vos eorum iniurias leviter laturos existimavit. Esto; falsam de illis habuit opinionem, malam de vobis; verumtamen cum de Siculis male mereretur, cives Romanos coluit, his indulsit, eorum voluntati et gratiae deditus fuit. Iste cives Romanos? At nullis inimicior aut infestior fuit. Mitto vincla, mitto carceres, mitto verbera, mitto secures, crucem denique illam praetermitto, quam iste [2]) civibus Romanis testem humanitatis in eos ac benivolentiae suae voluit esse: mitto, inquam, haec omnia, atque in aliud dicendi tempus reicio; de decumis, de civium Romanorum condicione in arationibus disputo: qui quemadmodum essent accepti, iudices, audistis ex ipsis: bona sibi erepta esse dixerunt. [3]) Verum haec, quoniam eiusmodi causa fuit, ferenda sunt: nihil valuisse aequitatem, nihil consuetudinem: damna denique, iudices, nulla tanta sunt, quae non viri fortes, magno ac [4]) libero animo affecti, ferenda arbi-

2 civium Romanorum

60

1) *abest.* 2) *abest.* 3) dixere. 4) et.

trentur. Quid, si equitibus Romanis non obscuris, neque ignotis, sed honestis et illustribus, manus ab Apronio, isto praetore, sine ulla dubitatione afferebantur: quid expectatis? quid a me amplius dicendum putatis? an id agendum, ut eo celerius de isto iudicetis, quo maturius ad Apronium possimus, id quod ego illi iam in Sicilia pollicitus sum, pervenire? Qui C. Matrinium, iudices, summa virtute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis in publico biduum tenuit. Atque ab Apronio, iudices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia libidinesque accommodato, equitem Romanum scitote biduum cibo tectoque prohibitum: biduum Leontinis, in foro, custodiis Apronii retentum atque servatum, neque ante dimissum, quam ad condiciones eius depactus est. Nam quid ego de Q. 25
Lollio, iudices, dicam, equite Romano spectato et honesto? Clara res est, quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima atque notissima: qui cum aedes in Aetnensi, cumque is ager Apronio cum ceteris agris esset traditus, equestri vetere illa [1]) auctoritate et gratia fretus, affirmavit, se decumanis plus quam deberat, non daturum. Refertur eius sermo ad Apronium. Enimvero iste ridere ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. Mittit ad hominem Venerios: (hoc quoque attendite), apparitores a praetore assignatos habuisse decumanum: si hoc mediocre argumentum videri potest, istum decumanorum nomine ad suos quaestus esse abusum!) adducitur a Veneriis atque adeo attrahitur Lollius, commode cum Apronius a [2]) palaestra redisset, et in triclinio, quod in foro Aetnae straverat, decubuisset.

1) *Additur* et. 2) e.

62 Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum con-
vivio. Non mehercule haec, [1]) quae loquor, crede-
rem, iudices, tametsi vulgo audieram, nisi mecum
ipse senex, cum mihi atque huic voluntati accusatio-
nis meae lacrimans gratias ageret, summa cum au-
ctoritate esse locutus. Statuitur, ut dico, eques Ro-
manus, annos prope [2]) xc natus, in Apronii convi-
vio, cum interea Apronius caput atque os suum un-
guento confricaret. [3]) *Quid est, Lolli?* inquit: *tu,*
nisi malo coactus, recte facere nescis? Homo quid
ageret; taceret, responderet; quid faceret denique,
illa aetate et auctoritate praeditus, nesciebat. Apro-
nius interea coenam ac pocula poscebat. Servi autem
eius, qui et moribus iisdem essent, quibus dominus,
et eodem genere ac loco nati, praeter oculos Lollii
haec omnia ferebant. Ridere convivae; cachinnare [4])
ipse Apronius: nisi forte existimatis, eum in vino
atque [5]) luxu non risisse, qui nunc in periculo atque
exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, iudi-
ces: his contumeliis scitote Q. Lollium coactum ad
63 Apronii leges condicionesque venisse. Lollius, aetate
et morbo impeditus, ad testimonium dicendum venire
non potuit. Quid opus est Lollio? nemo hoc nescit;
nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo
abs te [6]) interrogatus, nunc se primum diceret [7]) au-
dire. M. Lollius, eius filius, adolescens lectissimus,
praesto est: huius verba audietis. Nam Q. Lollius
eiusdem [8]) filius, qui Calidium accusavit, adolescens
et bonus, et fortis, et in primis disertus, cum his
iniuriis contumeliisque commotus in Siciliam esset

---

1) *abest.* 2) prope annos. 3) perfricaret. 4) cachinnari.
5) ac. 6) *Absunt verba* abs te. 7) primum hoc dicet audire.
8) eius.

profectus, in itinere occisus est: cuius mortis causam fugitivi sustinent; re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. Iste porro non dubitabat, quin is, qui alium antea [1]) studio adductus accusasset, sibi advenienti praesto esset futurus, cum esset parentis iniuriis et domestico dolore commotus.

Iamne intelligitis, iudices, quae pestis, quae im- 26
manitas in vestra antiquissima, fidelissima, proxima- Amplificatio.
que provincia versata sit? Iam videtis, quam ob causam Sicilia, tot hominum furta antea, [2]) rapinas, iniquitates, ignominiasque perpessa, hoc non potuerit [3]) novum ac singulare atque incredibile genus iniuriarum contumeliarumque perferre? Iam omnes intelligunt, cur universa provincia defensorem suae salutis eum quaesiverit, [4]) cuius iste fidei, diligentiae, perseverantiae, nulla ratione eripi possit. [5]). Tot iudiciis interfuistis: tot homines nocentes et improbos accusatos, et vestra et superiorum memoria, scitis esse: ecquem vidistis, ecquem audistis in tantis fustis, in fam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores Venerios secum habe- 65
bat: ducebat eos circum civitates: publice sibi convivia parari, sterni triclinia, et in foro sterni iubebat: eo vocari homines honestissimos, non solum Siculos, sed etiam equites Romanos: ut, quicum vivere, [6]) nemo unquam nisi turpis impurusque voluisset, ad eius convivium spectatissimi atque honestissimi viri tenerentur. Haec tu, omnium mortalium profligatissime et perditissime, cum scires, cum audires cotidie, cum videres; si sine tuo quaestu maximo fierent, cum

1) antea alium. 2) antea furta. 3) non potuerit hoc. 4) quaesivit. 5) posset. 6) miire convivium.

tanto tuo periculo [1]) fieri paterere atque conderes? Tantum apud te quaestus Apronii, tantum eius semper inquinatissimi et blanditiae flagitiosae valuerunt, ut nunquam animum tuum cura fortunarum tuarum cogitatioque tangeret? Cernitis, iudices, quod et quantum incendium decumanorum impetus non solum per agros, sed etiam per reliquas fortunas aratorum, neque solum per bona, sed etiam per iura libertatis et civitatis, isto praetore pervaserit. Videtis pendere alios ex arbore; pulsari autem alios et verberari; pone alios in publico custodiri; destitui alios in convivio; condemnari alios a medico et praecone praetoris; bona tamen interea nihilominus eorum omnium ex agris auferri ac diripi. Quid est hoc? populi Romani imperium? populi Romani leges? iudicia? socii fideles? provincia suburbana? nonne omnia potius eiusmodi, [2]) quae, si Athenio vicisset, in Sicilia non fecisset? non, inquam, iudices, esset ullam partem istius nequitiae fugitivorum insolentia consecuta.

27 Privatim hoc modo quid publice? civitates tractatae sunt quemadmodum? [3]) Audistis permulta, iudices, testimonia [4]) civitatum, et reliquarum iudi-
3. civitatum.
67 tis. Ac primum de Agyrinensi populo, fideli et illustri, breviter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta civitas Siciliae, hominum ante hunc praetorem locupletium, summorumque aratorum. Fines agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyrium venit. Qui cum eo cum apparitoribus, id est cum vi ac minis, [5]) venisset, poscere pecuniam grandem coepit, ut, accepto lucro, discederet: nolle se nego-

1) periculo tuo. 2) *Additur* sunt. 3) Quid? publ. civitates quemadmodum tractatae sunt? 4) permulta iudicia et testimonia. 5) cum minis ac vi.

lii quicquam habere dicebat, sed, accepta pecunia, quam primum aliam civitatem occupare.[1]) Sunt omnes Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat, sed homines et fortes satis, et plane[2]) frugi ac sobrii; et in primis haec civitas, de qua loquor, iudices. Itaque homini improbissimo[3]) respondent 68
Agyrinenses, sese decumas ei, quemadmodum deberent, daturos: lucrum, cum ille praesertim magno[4]) emisset, non addituros. Apronius certiorem facit istum, cuia res erat.[5]) Statim, tamquam coniuratio aliqua 28
Agyrii contra rem publicam facta, aut legatus praetoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus et quinqueprimi accitu istius evocantur. Veniunt Syracusas: praesto est Apronius: ait, eos ipsos, qui venissent, contra edictum praetoris fecisse. Quaerebant, quid? respondebat, se ad recuperatores esse dicturum. Iste, acquissimus homo, formidinem illam suam miseris Agyrinensibus inficiebat: recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses, viri fortissimi, iudicium se passuros esse dicebant. Ingerebat iste 69
Artemidorum Cornelium medicum, et Tlepolemum[6]) pictorem, et eiusmodi recuperatores, quorum civis Romanus nemo erat, sed Graeci sacrilegi, iampridem improbi, repente Cornelii. Videbant Agyrinenses, quicquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacile probaturum: condemnari cum istius invidia infamiaque malebant, quam ad eius condiciones pactionesque accedere. Quaerebant, quae in verba recuperatores daret. Respondebat, *si paret*,[7]) *adver-*

1) occurrere. 2) et satis fortes et satis plane. 3) in primis improbissimo. 4) magno praesertim. 5) *Additur* quid rei esset. 6) Corn. medicum, Valerium praeconem, Tlepolemum. 7) pareret.

sua edictum fecisse, quam rem [1]) in iudicio dictu esse dicebat. Iniquissimis verbis, improbissimis r peratoribus, conflictari malebant, quam quicquam (isto sua voluntate decidere. Summittebat iste Tin chidem, qui moneret eos, si saperent, ut trans rent. Pernegabant. Quid ergo? In singulos HS. q quagenis milibus damnari mavultis? Malle dice Tum iste clare, omnibus audientibus, *qui damna erit*, inquit, *virgis ad necem caedetur*. Hic illi fl tes rogare atque orare coeperunt, ut suas sibi [2]) getes, fructusque omnes, arationesque vacuas, Ap nio tradere liceret, ut ipsi sine ignominia mole que discederent.

70 Hac lege, iudices, decumas vendidit Verres. cat licet Hortensius, si volet, magno Verrem ve 29 disse. Haec condicio fuit isto praetore aratorum, secum praeclare agi arbitrarentur, si vacuos ag Apronio tradere liceret. Multas enim cruces pro sitas effugere cupiebant. Quantum Apronius edidi deberi, tantum ex edicto dandum erat. Etiamne plus edidisset, quam quantum natum esset? Eti Quomodo? Magistratus ex istius [3]) edicto exigere hebant. At arator repetere poterat. Verum Arte doro recuperatore. Quid, si minus arator dedis quam poposcisset Apronius? Iudicium in aratorem quadruplum. Ex quo iudicum numero? Ex coho praetoria [4]) praeclara hominum honestissimorum. Q amplius? Minus te iugerum professum esse dico: cuperatores reiice, quod adversus [5]) edictum fece Ex quo numero? Ex eadem cohorte. Quid erit

1) *de coniect. nostra. Codd. optt.* quare, *vel* qua in *Vulgo* quae. 2) sibi suas. 3) ipsius. 4) praetoris. 5) versum.

remum? Si damnatus eris, (nam dubitatio damnationis, illis recuperatoribus, quae poterat esse?) virgis te ad necem caedi necesse erit. His legibus, his conditionibus, erit quisquam tam stultus, qui decumas remisse arbitretur? qui aratori novem partes reliquas factas esse existimet? qui non intelligat, istum sibi praestui praedaeque habuisse bona, possessiones, fortunasque [1]) aratorum? Virgarum metu Agyrinenses, quod imperatum esset, facturos se esse dixerunt.

Accipite nunc, quid imperarit, et dissimulate, [2]) si potestis, vos intelligere, ipsum praetorem, id quod [3]) tota Sicilia perspexit, [4]) redemptorem decumarum atque adeo aratorum [5]) dominum ac regem fuisse. Imperat Agyrinensibus, ut decumas ipsi publice acciniant, Apronio lucrum dent. Si magno emerat, quoniam tu es, qui pretia diligentissime [6]) exquisisti, qui, ut ais, magno vendidisti: quare putabas emptori lucrum addi oportere? Esto: putabas. Quamobrem imperabas, ut adderent? Quid est aliud, capere conciliare [7]) pecunias, in quo te lex tenet, si hoc non est, vi atque imperio cogere invitos lucrum dare alteri, hoc est, pecuniam dare? Quid tum? Apronio, 72
beliciis praetoris, lucelli aliquid iussi sunt dare. Putatote Apronio datum, [8]) si Apronianum lucellum ac non praetoria praeda vobis videbitur. Imperas, ut decumas accipiant: Apronio dent lucri [9]) tritici medimnum XXXIII. Quid hoc est? [10]) una civitas ex uno agro plebis [11]) Romanae prope menstrua cibaria praetoris imperio donare Apronio cogitur. Tu magno de-

1) fortunas. 2) *Adiicitur* vos. 3) *Abest* id. 4) perspexerit. 5) arationum. 6) qui diligentissime pretium. 7) capere et conciliare, *addita copula*. 8) *Totus locus sic legitur et interpungitur:* Age, quid tum, si Apronio — iussi sunt dare, putate. 9) lucrum. 10) est hoc? 11) plebei.

cumas vendidisti, cum tantum lucri decumano sit datum? Profecto, si pretium exquisisses diligenter, tum, cum vendebas, $\overline{X}$ medimnum[1] potius addidissent, quam HS $\overline{DC}$ postea. Magna praeda videtur: audite reliqua, et diligenter attendite, quo minus miremini, Siculos, re necessaria coactos, auxilium a patronis, a consulibus, ab senatu, ab legibus, ab iudiciis[2] pe-
73 tivisse. Ut probaret Apronius hoc triticum, quod ei dabatur,[3] imperat Agyrinensibus Verres, ut in me-
31 dimna singula dentur Apronio HS.[4] Quid est hoc? tanto numero frumenti, lucri nomine, imperato et expresso, nummi praeterea exiguntur,[5] ut probetur frumentum? An poterat non modo Apronius, sed quivis, exercitui si metiendum[6] esset, improbare Siculum frumentum, quod illi[7] ex area, si vellet, admetiri licebat? Frumenti tantus numerus imperio tuo datur et cogitur. Non est satis: nummi praeterea imperantur. Dantur. Parum est. Pro decumis hordei alia pecunia cogitur: iubes HS $\overline{XXX}$ lucri dari. Ita ab una civitate, vi, minis, imperio, iniuriaque praetoris eripiuntur tritici medimnum $\overline{XXXIII}$, et praeterea HS $\overline{LX}$. At[8] haec obscura sunt? aut, si omnes homines velint, obscura esse possunt? quae tu palam egisti, in conventu imperasti, omnibus inspectantibus coegisti; qua de re Agyrinenses magistratus et quinqueprimi, quos tu tui quaestus causa evocaras,[9] acta et imperia tua domum ad senatum suum renuntiaverunt: quorum renuntiatio, legibus illorum, litteris publicis mandata est: quorum legati, homines nobilissimi, Romae

---

1) *de coniectura Hotomani. Vulgo* medimna. 2) a senatu, a legibus, a iudiciis. 3) *Verba haec* quod ei dabatur *Ernestius spuria ratus omisit.* 4) *Puta* Sestertii. *Sed hoc nos ex coniectura dedimus. Vulgo* HS III. 5) exigentur. 6) metiundum. 7) isti. 8) an. 9) evocasti.

sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. Cognoscite Agyrinensium publicas litteras: deinde testimonium publicum civitatis. Recita litteras publicas, testimonium publicum.[1]) Animadvertistis in hoc testimonio, iudices, Apollodorum, cui Pyragro cognomen est, principem suae civitatis, lacrimantem testari ac dicere, numquam post populi Romani nomen ab Siculis auditum et cognitum Agyrinenses contra quemquam infimum civem Romanum dixisse aut fecisse quippiam; qui nunc contra praetorem populi Romani magnis iniuriis et magno dolore publice testimonium dicere cogerentur. Uni mehercule huic civitati, Verres, obsistere tua defensio non potest:[2]) tanta auctoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor in iniuria, tanta religio in testimonio. Verum non una te tantum, sed universae, similibus afflictae incommodis, legationibus ac testimoniis publicis persequuntur. 74

Etenim deinceps videamus, Herbitensis civitas, honesta, et antea copiosa, quemadmodum spoliata ab isto ac vexata sit. At quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum a foro, iudiciis, controversiis; quibus parcere et consulere, homo impurissime, et quod genus hominum studiosissime conservare debuisti. Primo anno venierunt eius agri decumae tritici modium[3]) XVIII. Atidius, istius item minister in decumis, cum emisset, et praefecti nomine cum venisset Herbitam cum Veneriis, locusque ei publice, quo deverteretur, datus esset: coguntur Herbitenses ei lucri dare tritici modium[4]) XXXVII mi- 32

1) *vulgo de coniectura Hotomani* Recita litteras publicas. LITTERAE PUBLICAE. Recita testimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. 2) defensione non potes. 3) medimnum, *item post.* medimnum.

lia,[1]) cum decumae venissent tritici modium XVIII. Atque hoc tantum[2]) lucri coguntur dare publice, cum iam privatim aratores ex agris, spoliati atque exagi-
76 tati decumanorum iniuriis, profugissent. Anno secundo cum emisset Apronius decumas tritici modium XXV DCC,[3]) et ipse Herbitam cum illa sua[4]) praedonum copia manuque venisset: populus publice coactus est ei conferre lucri tritici modium XXI,[5]) et accessionem HS CIↃCIↃ. De accessione dubito, an Apronio ipsi data sit, merces operae, pretiumque impudentiae: de tritici quidem numero tanto, quis potest dubitare, quin ad istum praedonem frumentarium, sicut Agyrinense frumentum, pervenerit? Anno vero tertio in
33 hoc agro consuetudine usus est regia. Solere aiunt barbaros reges Persarum ac Syrorum plures uxores habere, his autem uxoribus civitates attribuere, hoc modo: haec civitas mulieri redimiculum praebeat, haec in collum, haec in crines. Ita populos habent universos non solum conscios libidinis suae, verum etiam
77 administros. Eandem istius, qui se regem Siculorum esse ducebat, licentiam libidinemque fuisse cognoscite. Aeschrionis Syracusani uxor est Pipa,[6]) cuius nomen istius nequitia tota Sicilia pervulgatum est, de qua muliere versus plurimi supra tribunal et supra praetoris caput scribebantur. Hic Aeschrio, Pipae vir adumbratus, in Herbitensibus decumis novus instituitur publicanus. Herbitenses cum viderent, si ad Aeschrionem pretium recidisset,[7]) se ad arbitrium libidinosissimae mulieris spoliatum iri, liciti sunt usque eo, quoad se efficere posse arbitrabantur. Supraiecit[8]) Aeschrio: neque enim metuebat, ne, praetore

1) *Abest* milia. 2) *Additur* triticum. 3) medimnum XXV millibus. 4) *abest*. 5) medimnum XXVI. 6) Pippa, *item post*. 7) redisset. 8) supra adiecit.

Verre, decumana mulier damno affici posset. Addi-
citur med. VIII C, [1]) dimidio fere pluris, quam supe-
riore anno. Aratores funditus evertebantur: et eo ma-
gis, quod iam superioribus annis afflicti [2]) erant ac
paene perditi. Intellexit iste, ita magno venisse, ut
amplius ab Herbitensibus exprimi non posset: demit
de capite medimna DC: [3]) iubet in tabulas pro med.
VIII C referri VII D. [4]) Hordei decumas eiusdem agri 34
Docimus emerat. Hic est Docimus, ad quem iste [5])
deduxerat Tertiam, Isidori mimi filiam, vi abductam
ab Rhodio tibicine. Huius Tertiae plus etiam, quam
Pipae, plus quam ceterarum, ac, prope dicam, tan-
tum apud istum in Siciliensi praetura auctoritas po-
tuit, [6]) quantum in urbana Chelidonis. Veniunt Her-
bitam duo praetoris aemuli non molesti, mulierecula-
rum deterrimarum [7]) improbissimi cognitores, incipiunt
postulare, poscere, minari: non poterant tamen, cum
cuperent, imitari Apronium. [8]) Siculi Siculos non
tam pertimescebant. Cum omni ratione illi tamen [9])
calumniarentur, promittunt Herbitenses vadimonium
Syracusas. Eo posteaquam ventum est, coguntur
Aeschrioni, id est Pipae, dare tantum, quantum erat
de capite demptum, tritici modios DC. [10]) Mulierecu-
lae publicanae noluit ex decumis nimium lucri dare,
ne forte ab nocturno suo quaestu animum ad vecti-
galia redimenda transferret. Transactum putabant Her- 79
bitenses, cum iste, *Quid de hordeo,* inquit, *et de* [11])
Docimo, amiculo meo? quid cogitatis? Atque [12]) hoc

1) medimnum XXXV millibus *de coniectura Hotomani, ut reliqui fere numeri in hoc capite.* 2) exhausti. 3) medimnum IↃↃIↃↃIↃDC. 4) pro medimnum XXXV referri XXXI et CCCC. 5) qui ad istum. 6) valuit. 7) teterrimarum. 8) Apronium imitari. 9) tamen illi. 10) medimnum CIↃCIↃCIↃDC. 11) *Abit* de. 12) at.

agebat in cubiculo, iudices, atque in lecto [1]) suo. Negabant illi quicquam sibi [2]) esse mandatum. *Non audio: numerate HS XII.* [3]) Quid facerent miseri? aut quid recusarent? praesertim cum in lecto decumanae mulieris vestigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad perseverandum intelligebant? Ita civitas una sociorum atque amicorum, duabus deterrimis [4]) mulierculis, Verre praetore, vectigalis fuit. Atque ego nunc eum frumenti numerum et eas publice pecunias decumanis ab Herbitensibus datas esse dico: quo illi frumento et quibus pecuniis tamen ab [5]) decumanorum iniuriis cives suos non redemerunt. Perditis enim iam [6]) et direptis aratorum bonis, haec decumanis merces dabatur, ut aliquando ex eorum
80 agris atque ex urbibus abirent. Itaque cum Philinus Herbitensis, homo disertus, et prudens, et domi nobilis, de calamitate aratorum, et de fuga, et de reliquorum paucitate publice diceret: animadvertistis, iudices, gemitum populi Romani, cuius frequentia huic causae nunquam defuit. Qua de paucitate aratorum alio loco dicam.

35 Nunc illud, quod paene praeterii, non omnino
Excursio. relinquendum videtur. Nam, per deos immortales! quod de capite iste [7]) dempsit, quo tandem modo vobis non modo ferendum, verum etiam audiendum
81 videtur? Unus adhuc fuit post Romam conditam (dii immortales faxint, ne sit alter!) cui res publica totam se traderet, temporibus et malis coacta [8]) domesticis, L. Sulla. Hic tantum potuit, ut nemo, illo invito, nec bona, nec patriam, nec vitam retinere posset:

---

1) lectulo, *item post paulo.* 2) sibi quidquam. 3) XV. 4) toterrimis. 5) a. 6) *abest.* 7) ipso *de coniectura Hotomani.* 8) coacta et malis.

tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in contione non dubitaret, bona civium Romanorum cum venderet, se praedam suam vendere. Eius omnes res gestas non solum obtinemus, verum etiam propter maiorum incommodorum et calamitatum metum publica auctoritate defendimus: unum hoc aliquot senatus consultis [1]) reprehensum, decretumque est, ut, quibus ille de capite dempsisset, hi pecunias in aerarium deferrent. [2]) Statuit senatus hoc, ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, a populo factarum quaesitarumque rerum summas imminuere. Illum viris fortissimis iudicarunt patres conscripti re- 82
mittere de summa non potuisse: te mulieri deterrimae [3]) recte remisisse senatores iudicabunt? Ille, de quo legem [4]) populus Romanus iusserat, ut ipsius voluntas ei posset [5]) esse pro lege, tamen in hoc uno genere, veterum religione legum, reprehenditur: tu, qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tibi tuam pro lege esse voluisti? In illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit, quam ipse quaesierat: tibi concedetur, qui de capite vectigalium populi Romani remisisti? Atque in hoc genere audaciae 36
multo etiam impudentius in decumis Acestensium [6]) versatus est: quas cum addixisset eidem illi Docimo, hoc est Tertiae, [7]) tritici mod. v̄, [8]) et accessionem adscripsisset HS MD, coëgit Acestenses a Docimo tantundem [9]) publice accipere. Id quod ex Acestensium

1) *de coniect. Lambini. Vulgo* illius senatus consulto; *codices* aliquod (aliquid) S. C. 2) referrent. 3) teterrimae. 4) lege. 5) vol. populo Romano esset *de coniectura veteri.* 6) *de coniectura Garatonii. Libri mss. variant. Vulgo* Segestentium. *Item post.* 7) *Abest nomen* Tertiae, *indicata ante* hoc est *lacuna, quae ad numerum medimnum pertineret.* 8) modium quinque millibus, *sicut etiam nostra legi volumus. Item post.* 9) tantidem.

publico testimonio cognoscite. Recita testimonium publicum.[1]) Audistis, quanti decumas acceperit a Decimo civitas, tritici mod. V, et accessionem. Cognoscite nunc, quanti se vendidisse retulerit. LEX DE CUMIS VENDUNDIS C. VERRE PR. Hoc nomine videtis tritici modium CIↃIↃIↃ de capite esse demptam, quae cum de populi Romani victa, de vectigalium nervis, de sanguine detraxisset aerarii, Tertiae mimae condonavit. Utrum impudentius ab[2]) sociis abstulit? an turpius meretrici dedit? an improbius populo Romano ademit? an audacius tabulas publicas commutavit? Ex horum severitate te ulla vis eripiet, aut ulla largitio? Non eripiet.[3]) Sed si eripuerit; non intelligis, haec, quae iamdudum loquor, ad aliam quaestio-
84 nem atque ad peculatus iudicium pertinere? Itaque hoc mihi reservabo genus totum integrum:[4]) ad illam, quam institui, causam frumenti ac decumarum revertar.

Qui cum agros maximos ac feracissimos per seipsum, hoc est per Apronium, Verrem alterum, depopularetur: ad minores civitates habebat alios, quos, tamquam canes, immitteret, nequam homines et improbos: quibus aut frumentum aut pecuniam publice
37 cogebat dari.[5]) A. Valentius est in Sicilia, interpres, quo iste interprete non ad linguam Graecam, sed ad furta et flagitia uti solebat. Fit interpres hic, homo levis atque egens, repente decumanus: emit agri Liparensis, miseri atque ieiuni, decumas tritici mediumnis DC. Liparenses vocantur: ipsi accipere decumas, et numerare Valentio coguntur lucri HS XXX

1) *Adiicitur titulus* TESTIMONIUM PUBLICUM. 2) a. 3) te ulla vis, aut ulla largitio eripiet? *contra libros mss.* 4) integrum totum. 5) daro *Ernestius ex coniectura.*

milia. Per deos immortales! utrum tibi sumes ad defensionem? tantone minoris te decumas vendidisse, ut ad medimna DC XXX milia lucri statim sua voluntate civitas adderet, hoc est tritici medimnum II milia? an; cum magno decumas vendidisses, te expressisse ab invitis Liparensibus hanc pecuniam? Sed quid ego 85
ex te quaero, quid defensurus sis, potius, quam cognoscam ex ipsa civitate, quid gestum sit? Recita testimonium publicum Liparensium, deinde quemadmodum nummi Valentio [1]) sint dati. TESTIMONIUM PUBLICUM QUOMODO SOLUTUM SIT, EX LITTERIS PUBLICIS. Etiamne haec tam parva civitas, tam procul a manibus tuis atque a conspectu remota, seiuncta a Sicilia, in insula inculta tenuique posita, cumulata aliis tuis maioribus iniuriis, in hoc quoque frumentario genere praedae tibi et quaestui fuit? quam tu totam insulam cuidam tuorum sodalium, sicut aliquod munusculum, condonaras: ab hac etiam haec frumentaria lucra, tamquam a mediterraneis, exigebantur? Itaque qui tot annis agellos suos ante te praetorem redimere a piratis solebant, iidem seipsos a te pretio imposito redemerunt. Quid vero? [2]) a Tissensibus, 38
perparva et tenui civitate, sed aratoribus laboriosissimis frugalissimisque hominibus, nonne plus lucri nomine eripitur, quam quantum omnino frumenti [3]) exararant? ad quos tu decumanum Diognetum Venerium misisti, novum genus publicani. Cur hoc auctore non Romae quoque servi publici ad vectigalia accedunt? [4]) Anno secundo Tissenses HS $\overline{XXI}$ lucri dare coguntur inviti: tertio anno $\overline{XII}$ mod. [5]) tritici lucri Diognoto Venerio dare coacti sunt. Hic Dio-

1) Valentio nummi. 2) ergo. 3) frumenti omnino. 4) accedant. 5) CIↃIↃIↃ medimnum.

gnotus, qui ex publicis vectigalibus tanta lucra fecit, vicarium nullum habet, nihil omnino peculii. Vos etiamnunc dubitate, si potestis, utrum tantum numerum tritici Venerius apparitor istius sibi acceperit,
87 an huic exegerit. Atque haec ex publico Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIUM PUBLICUM TISSENSIUM. Obscure, iudices, praetor ipse decumanus est, cum eius apparitores frumentum a civitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi lucri auferant, quam quantum populo Romano decumarum nomine daturi sunt! Haec aequitas in tuo imperio fuit, haec praetoris dignitas, ut servos Venerios Siculorum dominos esse velles: hic delectus, hoc discrimen, te praetore, fuit, ut aratores in servorum numero es-
39 sent, servi in publicanorum. Quid? Amestratini miseri, impositis ita magnis decumis, ut ipsis reliqui nihil fieret, nonne tamen numerare pecunias coacti sunt? Addicuntur decumae M. Caesio, cum adessent legati Amestratini: statim cogitur Heraclius legatus numerare HS XIII. Quid hoc est? quae est ista praeda? quae vis? quae direptio sociorum? Si erat Heraclio ab senatu mandatum, ut emeret: emisset; si non erat: qui poterat sua sponte pecuniam numerare? Caesio
89 renuntiat se dedisse. Cognoscite renuntiationem ex litteris publicis. [1]) LITTERAE PUBLICAE. Quo senatus consulto erat hoc legato permissum? nullo. Cur fecit? coactus est. Quis hoc dicit? tota civitas. Recita testimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Ab hac eadem civitate anno secundo simili ratione extortam esse pecuniam, et Sex. Vennonio datam, ex eodem testimonio cognovistis. At Amestratinos, homines tenues, cum eorum decumas medimnis DCCC

1) ex litteris. Recita ex litteris publicis. LIT.

vendidisses Banobali Venerio, (cognoscite nomina publicanorum,) cogis eos plus lucri addere, quam quanti venierant, cum magno venissent. Dant Banobali medimna DCCCL, [1]) HS MD. Profecto nunquam iste tam amens fuisset, ut ex agro populi Romani plus frumenti servo Venerio, quam populo Romani tribui pateretur, nisi omnis ea praeda, servi nomine, ad istum ipsum perveniret. Petrini, cum eorum de- 90
cumae magno addictae essent, tamen invitissimi P. Naevio Turpioni, homini improbissimo, [2]) qui iniuriarum, Sacerdote praetore, damnatus est, HS IↃↃ [3]) dare coacti sunt. Itane dissolute decumas vendidisti, ut, cum medimnum [4]) esset HS XV, decumae autem medimnum III venissent, hoc est HS XXXIV, lucri decumano HS IↃↃ [5]) darentur? At permagno decumas eius agri vendidisti. [6]) Videlicet gloriatur, non Turpioni lucrum datum esse, [7]) sed Petrinis pecuniam ereptam. Quid? Halicyenses, quorum incolae de- 40
cumas dant, ipsi agros immunes habent, nonne huic eidem Turpioni, cum decumae c med. venissent, HS XV mil. dare coacti sunt? Si id, quod maxime vis, posses probare, haec ad decumanos lucra venisse, nihil te attigisse: tamen hae pecuniae, per vim atque iniuriam tuam captae et conciliatae, tibi fraudi et damnationi esse deberent: cum vero hoc nemini persuadere possis, te tam amentem fuisse, ut Apronium et [8]) Turpionem, servos homines, tuo liberumque [9]) tuorum periculo divites fieri velles: dubitaturum quemquam existimas, quin illis emissariis haec tibi omnis pecunia quaesita sit? Segestam item ad immunem 92

---

1) medimnis DCCC. 2) improbissimo homini. 3) XXXVII et IↃ *de coniectura Hotomani.* 4) modium. 5) CIↃIↃCIↃ HS. 6) vendidi. 7) *abest.* 8) ac. 9) liberorumque.

civitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. Is ab isto litteras affert, ut sibi contra omnia senatus consulta, contra omnia iura, contraque legem Rupiliam, extra forum vadimonium promittant aratores. Audite litteras, quas ad Segestanos miserit. LITTERAE C. VERRIS. Hic Venerius quemadmodum aratores eluserit, ex una pactione hominis honesti gratiosique
93 cognoscite: in eodem enim genere sunt cetera. Diocles est Panormitanus, Phimes cognomine, homo illustris ac nobilis. Arabat is agrum conductum in Segestano [1]) (nam commercium in eo agro nemini est:) [2]) conductum habebat HS sex milibus: pro decuma, cum pulsatus a Venerio esset, decidit HS XVI milibus et medimnis [3]) DCLIII. Id ex tabulis ipsius cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANORMITANI. Huic eidem Symmacho C. Annaeus [4]) Brocchus, senator, homo eo splendore, ea virtute, qua omnes existimatis, nummos praeter frumentum coactus est dare. Venerione servo, te praetore, talis vir, senator populi Romani,
41 quaestui fuit? Hunc ordinem si dignitate antecellere non existimabas, ne hoc quidem sciebas, iudicare? Antea cum eques ter ordo iudicaret, improbi et rapa-
Amplificat. de iniur. senatorum Rom.
94 ces magistratus in provinciis inserviebant publicanis: ornabant eos, qui [5]) in operis erant: quemcunque equitem Romanum in provincia viderant, beneficiis ac liberalitate prosequebantur: neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum aliquid contra utilitatem eius ordinis voluntatemque fecissent. Retinebatur hoc tum nescio quomodo quasi communi consilio ab illis diligenter, ut, qui unum

---

1) ac nobilis arator. Is agrum in Segestano (nam. 2) Panormitanis est *ex coniectura vetere.* 3) *abest.* 4) Annicus, *sine praenomine.* 5) quicunque.

item Romanum contumelia dignum putasset, ab
verso ordine malo dignus iudicaretur: tu sic ordi-95
n senatorium despexisti, sic ad libidines iniurias-
[1]) tuas omnia coaequasti, sic habuisti statutum
n animo ac deliberatum, omnes, qui habitarent in
ilia, aut qui Siciliam te praetore attigissent, iu-
es reiicere, ut illud non cogitares, tamen ad eius
n ordinis homines te iudices esse venturum? in
bus, si ex ipsorum domestico incommodo nullus
or, insideret, tamen esset illa cogitatio, in alterius
ria sese despectos, dignitatemque ordinis contem-
n et abiectam. Quod mehercule, iudices, mihi non
liocriter ferendum videtur. Habet enim quendam
enim contumelia, quem pati pudentes ac viri boni
cillime possunt. Spoliasti Siculos: solent enim 96
i [2]) esse in iniuriis suis; [3]) vexasti negotiatores: in-
enim Romam raroque decedunt; equites Roma-
[4]) ad Apronii iniurias dedisti: quid enim iam po-
possunt, quibus non licet iudicare? Qui, [5]) cum
tores [6]) summis iniuriis afficis, quid aliud dicis,
hoc, cedo mihi etiam istum senatorem? ut hoc
lissimum nomen senatorium non modo ad invi-
n imperitorum, sed etiam ad contumeliam impro-
rum natum esse videatur. Neque hoc in uno fecit 97
aeo, [7]) sed in omnibus senatoribus; ut ordinis no-
t non tantum ad honorem, quantum ad ignomi-
n valeret. In C. Cassio, clarissimo et fortissimo
, [8]) cum is eo ipso tempore, primo istius anno,
sul esset, tanta improbitate usus est, ut, cum

---

1) iniurias libidinesque. 2) inulti *de coniect. Codd vul-*
es multi. 3) *Adiicitur vulgo* provinciales *de coniect. Codd.*
eriores graves. 4) equitem Romanum. 5) Quid. 6) sena-
em *Ernestius ex coniect.* 7) Anneio. 8) viro clar. et fort.

eius uxor, femina primaria, paternas arationes h
ret [1]) in Leontino, frumentum omne decumanos [2])
ferre iusserit. Hunc tu in hac causa testem, Ve
habebis, quoniam, iudicem ne haberes, provid
98 Vos autem, iudices, putare debetis, esse quid
nobis inter nos commune atque coniunctum. M
sunt imposita huic ordini munera, multi labores, m
pericula, non solum legum ac iudiciorum, sed e
rumorum ac temporum. Sic est hic ordo quasi
positus atque editus in altum, ut ab omnibus v
invidiae circumfluri posse videatur. In hac tam
sera atque iniqua [3]) condicione vitae, ne hoc qui
retinebimus, iudices, ut magistratibus nostris in
tinendo iure nostro ne contemptissimi ac despic
42 simi [4]) esse videamur? Thermitani maserunt,
decumas emerent agri sui. Magni sua putaban
teresse, publice potius quamvis magno emi, qua
aliquem istius emissarium incidere. Appositus
Venuleius quidam, qui emeret. Is liceri non d
tit: illi, quoad videbatur ferri aliquo modo posse,
tenderant: postremo liceri destiterunt: addicitur
nuleio tritici medimnum [5]) vm nibus. Legatus
sidorus [6]) renuntiat. Cum omnibus hoc intoleran
videretur, tamen Venuleio dantur, ne accedat, t
mod. vii et praeterea [7]) HS ii. Ex quo facile a
ret, quae merces decumani, quae praetoris pr
esse videatur. Cedo Thermitanorum mihi littera
testimonium. TABULAE THERMITANORUM ET TESTIMON
100 Imacharenses iam omni frumento ablato, iam o
bus iniuriis tuis exinanitos, tributum facere mis
ac perditos coëgisti, ut Apronio darent HS xx m

---

1) haberet arationes. 2) omne in decumas. 3) et ini
4) despectissimi. 5) modium 6) Posidorus. 7) viii, praet

Recita decretum de tributis, et publicum testimonium. SENATUS CONSULTUM DE TRIBUTO CONFERENDO. TESTIMONIUM MACHARENSIUM. Hennenses,[1]) cum decumae venissent agri Hennensis med. VIII CC,[2]) Apronio coacti sunt dare tritici modium XVIII et HS. III milia. Quaeso, attendite, quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. Nam per omnes civitates, quae de- 101
cumas debent, percurrit oratio mea: et in hoc genere nunc, iudices, versor, non in quo[3]) singillatim aratores eversi bonis omnibus sint,[4]) sed quae[5]) publice decumanis lucta data sint,[6]) ut aliquando ex eorum agris atque urbibus expleti atque saturati[7]) cum hoc cumulo quaestus decederent. Calactinis 43
quamobrem imperasti anno tertio, ut decumas agri sui, quas Calactae dare consueverant, Amestrati M. Caesio decumano darent, quod neque ante te praetorem illi fecerant, neque tu ipse hoc ita statueras antea per biennium? Theomnastus Syracusanus in agrum Mutycensem cur abs te immissus est? qui aratores ita vexavit, ut illi in alteras decumas, id quod in aliis quoque civitatibus ostendam, triticum emere necessario propter inopiam cogerentur. Iam 102
vero ex Hyblensium pactionibus intelligetis, quae factae sunt[8]) cum decumano Cn. Sergio, seniens tantum, quam quantum satum sit, ablatum esse ab aratoribus. Recita sationes[9]) ex litteris publicis.[10]) Cognoscite pactiones[11]) Menaenorum[12]) cum Venerio servo. Recita ex litteris publicis professiones

1) Ennenses, *ut ubique.* 2) CIↃCIↃCIↃ. 3) in quo non. 4) sunt. 5) *abest.* 6) sunt. 7) saturi. 8) pactae sint. 9) *Adiicitur* et pactiones. 10) *Adiicitur* Recita. PACTIONES HYBLENSIUM CUM VERRIO SERVO EX LITTERIS PUBLICIS. 11) Cognoscite item professiones sationum et pactiones. 12) Menenorum, *item post.*

saliennm et pactiones Menaetorum.[4]) Patiemini, iudices, ab[2]) sociis, ab aratoribus populi Romani, ab iis, qui vobis laborant, vobis seruiunt, qui ita plebem Romanam ab sese ali volunt, ut sibi ac liberis suis tantum supersit, quo ipsi ali possint,[3]) ab his per summam iniuriam, per acerbissimas contumelias,
103 plus aliquanto ablatum esse, quam natum sit? Sentio, iudices, moderandum mihi esse ima orationi meae, fugiendamque vestram satietatem: non versabor in eo genere diutius, et ita cetera de oratione mea tollam, ut tamen in causa relinquam. Audietis Agrigentinorum, fortissimorum virorum, diligentissimorum aratorum querimonias;[4]) Entellinorum, hominum[4]) summi labores summaeque industriae, dolorem et iniurias: Heraclienses, Gelenses, Solutinorum incommoda proferentur: Catinensium, locupletissimorum hominum amicissimorumque, agros vexatos ab Apronio cognoscetis: Tyndaritanam, nobilissimam civitatem, Cephaloeditanam, Haluntinam,[5]) Apollonienſem, Eggynam, Capitinam perditas esse hac iniquitate decumarum intelligetis: Inensibus,[7]) Murgentinis, Assorinis, Elorinis,[8]) Ietinis[9]) nihil omnino relictum: Citarinos, Acherinos, parvarum civitatum homines, omnino abiectos esse ac perditos: omnes denique agros decumanos per triennium populo Romano ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigales fuisse; et plerisque aratoribus nihil omnino super-

1) *Adiicitur* CUM VENERIO SERVO EX LITTERIS PUBLICIS, *et* Profes. sat. et pact. *tamquam titulus.* 2) a. 3) possunt. 4) diligentissimorumque querimoniis, *sine* aratorum. 5) cognoscetis, iudices, Ent. summi, *sine* hominum. 6) Halentinam. 7) *abest.* 8) *Adiicitur* Ennensibus. 9) Letinis.

perfuisse, si cui quid aut relictum aut remissum sit,[1]) id fuisse tantum, quantum ex eo, quo istius avaritia contenta fuit, redundarit.

Duarum mihi civitatum reliquos feci agros, iu- 44
dices, fere optimos ac nobilissimos, Aetnensem et Leontinum. Horum ego agrorum[2]) missos feciam quaestus triennii: unum annum eligam, quo facilius id, quod institui, explicare possim. Sumam annum tertium, quod et recentissimus est, et ab isto ita administratus, ut, cum se certe decessurum videret, non laboraret, si aratorem in Sicilia nullum[3]) omnino esset relicturus. Agri Aetnensis et Leontini decumas agemus. Attendite, iudices, diligenter. Agri sunt feraces: annus tertius: decumanus Apronius. De 105
Aetnensibus perpauca dicam: dixerunt enim ipsi prior actione publice. Memoria tenetis, Artemidorum Aetnensem, legationis[4]) principem, publice dicere, Apronium venisse Aetnam cum Venerius; vocasse ad se magistratus;[5]) imperasse, ut in medio foro sibi[6]) lecti sternerentur; cotidie solitum esse non modo in publico, sed etiam de publico convivari; cum in eis conviviis symphonia caneret, maximisque poculis ministraretur, retineri solitos esse[7]) aratores, atque ab eis[8]) non modo per iniuriam, sed etiam per contumeliam, tantum exprimi frumenti, quantum Apronius imperasset. Audistis haec, iudices, quae 106
nunc ego omnia praetereo et[9]) relinquo. Nihil de luxuria Apronii loquor, nihil de insolentia, nihil de singulari nequitia ac turpitudine: tantum de quaestu ac lucro dicam unius anni et unius agri,[10]) quo fa-

1) remissum aut relictum sit. 2) agrorum ego. 3) nullum in Sicilia. 4) *Additur* eius. 5) magistratum. 6) in foro sibi lectos. 7) retinere solitum esse. 8) iis. 9) ac. 10) unius agri et unius anni.

cilius vos coniecturam de triennio et de tota Sicilia facere possitis. Sed mihi Aetnensium brevis est ratio.[1]) Ipsi enim venerunt, ipsi publicas litteras deportaverunt:[2]) docuerunt vos, quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris praetoris, Apronius. Id, quaeso, ex ipsorum testimonio cognoscite. Recita testimonium Aetnensium.[3]) Quid ais? dic, dic, quaeso, clarius, ut populus Romanus de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis sociis atque amicis audiat *C med.*, *HS C.*[4]) Per deos immortales! unus ager uno anno trecenta milia modium tritici et praeterea HS C lucri dat Apronio! tantone minoris decumae venierunt, quam fuerunt; an, cum satis magno venissent, hic tantus tamen frumenti pecuniaeque numerus ab aratoribus per vim ablatus est? Utrum enim horum dixeris, in eo culpa et crimen haerebit. Nam illud quidem non dices, quod utinam dicas, ad Apronium non pervenisse tantum. Ita te non modo publicis tenebo, sed etiam privatis aratorum pactionibus ac litteris: ut intelligas, non te diligentiorem in faciundis fuisse furtis,[5]) quam me in deprehendendis. Hoc tu feres? hoc quisquam defendet? hoc hi, si aliter de te statuere voluerint, sustinebunt? uno advento ex uno agro, Q. Apronium, praeter eam, quam dixi, pecuniam numeratam, ccc milia modium tritici lucri nomine sustulisse? Quid? hoc Aetnenses soli dicunt? immo etiam Centuripini, qui agri Aetnensis multo maximam partem possident: quorum legatis, hominibus nobilissimis, Androni et Artemoni,[6]) senatus ea mandata dedit, quae publice ad civitatem ipsorum

1) oratio. 2) deportarunt. 3) *Adiicitur titulus* TESTIMONIUM AETNENSIUM. 4) MEDIMNUM, C HS MILIA. 5) in faciendis furtis fuisse. 6) Arthemoni.

pertinebant, de iis iniuriis, quas cives Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperunt, senatus et populus Centuripinus legatos noluit mittere: ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus hominum honestissimorum et locupletissimorum, tres legatos, cives suos, delegerunt, ut eorum testimonio non unius agri, sed prope totius Siciliae calamitates cognosceretis. Arant enim tota Sicilia fere Centuripini: et hoc in te graviores certioresque testes sunt, quod ceterae civitates suis solum incommodis commoventur, Centuripini, quod in omnium fere finibus possessiones habent, etiam ceterarum civitatum damna ac detrimenta senserunt.

Verum, uti[1]) dixi, ratio certa est Aetnensium, 46
et publicis et privatis litteris consignata: meae diligentiae pensum magis in Leontino agro est exigendum, propter hanc causam, quod ipsi Leontini publice non sane multum me[2]) adiuverunt: neque enim eos, isto praetore, hae decumanorum iniuriae laeserunt; potius etiam, iudices, adiuverunt. Mirum fortasse hoc vobis aut incredibile videatur, in tantis aratorum incommodis Leontinos, qui principes rei frumentariae fuerint,[3]) expertes incommodorum atque iniuriarum fuisse. Hoc causae est, iudices, quod in agro Leontino praeter unam Mnasistrati familiam glebam Leontinorum possidet nemo. Itaque Mnasistrati, hominis honestissimi atque optimi viri testimonium, iudices, audistis:[4]) ceteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, sed ne tempestas quidem ulla nocere potuit, expectare nolite. Etenim non modo incommodi nihil ceperunt, sed etiam in Apronianis illis rapinis in quaestu sunt compendioque versati.

1) ut. 2) me multum. 3) fuerunt. 4) audietis.

110 Quapropter, quoniam me Leontina civitas atque legatio propter eam, quam dixi, causam defecit, mihimet ineunda ratio et via reperiunda est, qua ad Apronii quaestum, sive adeo qua ad istius ingentem immanemque praedam possim pervenire. Agri Leontini decumae tertio anno venierunt tritici medimnum $\overline{XXXVI}$, hoc est, tritici modium CC et XVI milibus.[1] Magno, iudices, magno: neque enim hoc possum negare. Itaque necesse est, aut damnum, aut certe non magnum lucrum fecisse decumanos.[2] Hoc enim
111 solet usu venire iis, qui magno redemerunt. Quid si ostendo, in hac una emptione lucri fieri tritici modium C? quid si CC? quid si CCC? quid si CCCC milia? dubitabitis etiam, cui ista tanta praeda quaesita sit? Iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine coniecturam faciam furti atque praedae. Quid si doceo, iudices, eos, qui $\overline{CCCC}$ mod. lucri faciunt, damnum facturos fuisse, si tua iniquitas, si tui ex cohorte recuperatores non intercederent: numquis poterit in tanto lucro tantaque iniquitate dubitare, quin propter improbitatem tam magnos quaestus feceris, propter magnitudinem quaestus improbus
47 esse volueris? Quomodo igitur hoc assequar, iudices, ut sciam, quantum lucri factum sit? non ex Apronii tabulis, quas ego cum conquirerem, non inveni: et cum in ius ipsum eduxi, expressi, ut conficere se tabulas negaret.[3] Si mentiebatur: quamobrem removebat, si hae tabulae nihil tibi erant offuturae? si omnino nullas confecerat litteras: ne id quidem satis significat,[4] illum non suum negotium gessisse? Ea est enim ratio decumanorum, ut sine plurimis

1) CCXVI. 2) decumanum. 3) tabulas se negaret. 4) significabat.

litteris confici non possit: singula enim nomina aratorum, et cum singulis pactiones decumanorum, litteris persequi et conficere necesse est. Iugera professi sunt omnes aratores [1]) imperio atque instituto tuo: non opinor quemquam minus esse professum, quam quantum arasset, cum tot cruces, tot supplicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. In iugero Leontini agri [2]) medimnum fere tritici scritur, perpetua atque aequabili satione: ager efficit cum octavo, bene ut agatur; verum, ut omnes dii adiuvent, cum decumo: quod si quando accidit, tum fit, ut tantum decumae sit, quantum severis, hoc est, ut, quot iugera sint sata, [3]) totidem medimna decumae debeantur. Hoc cum ita esset, primum illud dico, 113
pluribus milibus medimnum venisse decumas agri Leontini, quam quot milia iugerum sata essent [4]) in agro Leontino. Quodsi fieri non poterat, ut plus quam decem medimna ex iugero ararent, medimnum autem ex iugero [5]) decumano dari oportebat, [6]) cum ager, id quod perraro evenit, cum decumo extulisset: quae erat ratio decumanis, [7]) si quidem decumae, ac non bona venibant aratorum, ut pluribus aliquanto medimnis decumas emerent, quam iugera erant sata? In Leontino iugerum subscriptio ac professio non est plus XXX. Decumae XXXVI medimnum venierunt. Erravit, 48
aut potius [8]) insanivit Apronius? Immo tum insanisset, si aratoribus id, [9]) quod deberent, licitum esset, et non, quod Apronius imperasset, necesse fuisset dare. Si ostendam, [10]) minus tribus medimnis in iugerum 114
neminem dedisse decumae: concedes, opinor, ut cum

---

1) aratores omnes. 2) In iugere agri Leontini. 3) sunt sata. 4) erant. 5) iugero, *et sic semper.* 6) poterat. 7) decumani, *et post* emeret. 8) an potius. 9) *abest.* 10) ostendo.

decumo fructus arationis perceptus sit, neminem minus tribus decumis dedisse. Atque hoc in beneficii loco petitum est ab Apronio, ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret. Nam cum a multis quaterna, etiam quina exigerentur, multis autem non modo granum nullum, sed ne paleae quidem ex omni fructu atque ex annuo labore relinquerentur: tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, unum in locum convenerunt: hominem suae civitatis in primis honestum ac nobilem, Andronem Centuripinum, legarunt ad Apronium, eundem, quem hoc tempore ad hoc iudicium legatum et testem Centuripina civitas misit, ut is apud eum causam aratorum ageret, ab eoque peteret, ut ab aratoribus Centuripinis ne amplius in iugera singula, quam terna
115 medimna exigeret. Hoc vix ab Apronio in summo beneficio, pro iis, qui etiamtum incolumes erant, impetratum est. Id cum impetrabatur, hoc videlicet impetrabatur, ut pro singulis decumis ternas decumas dare liceret. Quodsi tua res non ageretur, a te potius postularent, ne amplius, quam singulas, quam ab Apronio, ut ne plus, quam ternas decumas darent. Nunc, ut hoc tempore ea, quae regie, seu potius tyrannice, statuit in aratores Apronius, praetermittam, neque eos appellem, a quibus omne frumentum emptum est, et quibus nihil non modo de fructu, sed ne de bonis quidem suis reliqui fecit: ex hisce[1]) ternis medimnis (quod beneficii gratiaeque causa concessit) quid
49 fiat, cognoscite. Professio est agri Leontini ad iugerum ⅩⅩⅩ.[2]) Haec sunt ad tritici medimnum ⅩⅭ, id

---

1) his. 2) xxx milia. *Sed eam vocem iussu codd. mss. et hic et saepius postea omisimus, prorsus in hisce rebus fidem veterum exemplarium secuti.*

est, mod. DXL: deductis tritici mod. CCXVI, quanti decumae venierunt, reliqua sunt tritici CCCXXIV. Adde totius summae DXL milium modium tres quinquagesimas; fit[1]) tritici mod. XXXII CCCC: (ab omnibus enim ternae praeterea quinquagesimae exigebantur:) sunt haec iam ad CCCLX[2]) mod. tritici. At ego CCCC lucri facta esse dixeram: non enim duco in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non est licitum decidere. Verum, ut hac ipsa ratione summam mei promissi compleam, ad singula medimna multi HS binos,[3]) multi HS singulos semis[4]) accessionis cogebantur dare, qui minimum, singulos nummos. Minimum[5]) ut sequamur, quoniam XC med. duximus, accedant[6]) eo, novo pessimoque exemplo, HS XC milia. Hic mihi etiam dicere audebit, magno se decumas vendidisse, cum ex eodem agro dimidio ipse plus[7]) abstulerit, quam populo Romano miserit? CCXVI agri Leontini decumas[8]) vendidisti — si ex lege, magno; si, ut lex esset libido tua, parvo; si, ut, quae dimidiae essent, decumae vocarentur, parvo vendidisti: multo enim pluris fructus anni Siciliae venire potuerunt, si id te senatus aut populus Romanus facere voluisset. Etenim saepe decumae tanti venierunt, cum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege Verria[9]) venierunt. Cedo mihi C. Norbani decumas venditas. c. NORBANI DECUMAE VENDITAE AGRI LEONTINI. Atqui tum neque iudicium de modo inferri dabatur, neque[10]) erat Artemidorus Cornelius recuperator; neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat, quantum decumanus ediderat; nec be- 117

1) id est *ex coniectura*. 2) CCCLVI millia CCCC *ex coniect. Hotomani*. 3) duo. 4) quinque. 5) hoc minimum. 6) accedebant. *Ernestii de coniect.* 7) plus ipse. 8) CCXVI modium millibus decumas agri Leontini. 9) Verrea. 10) *Adiicitur* enim.

neficium petebatur ab[1]) decumano, ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret; nec nummorum accessionem cogebatur arator dare, nec ternas quinquagesimas frumenti addere: et tamen populo Romano magnus frumenti numerus mittebatur. Quid veno iste sibi quinquagesimae, quid porro nummorum accessiones volunt? quo id iure, atque adeo quo id potius more fecisti? Nummos dabat arator: quomodo? aut unde? qui, si largissimus esse vellet, cumulatam mensuram uteretur, ut antea solebant facere in decumis, cum aequa lege et condicione venibant. Ia nummum dabat. Unde? de frumento? quasi haberet, te praetore, quod venderet. De vivo igitur aliquid erat resecandum, ut esset, unde Apronio ad illos fructus aestionum hoc corollarium nummorum adderetur. Iam id porro utrum libentes, an inviti dabant? Libentes? amabant, credo, Apronium: inviti? qua re, nisi vi et malo, cogebantur? Iam iste homo amentissimus in vendundis decumis nummorum faciebat accessiones ad singulas decumas: neque multum; bina aut terna milia nummum[2]) addebat: fiunt per triennium HS fortasse D milia. Hoc neque exemplo cuiusquam, neque iure ullo[3]) fecit: neque eam pecuniam retulit: neque hoc parvum crimen quemadmodum defensurus sit, homo quisquam unquam excogitavit.[4])

C. confirmatio, eversam esse provinciam:

119 Quod cum ita sit, audes dicere, te magno decumas vendidisse, cum sit perspicuum, te bona fortunasque aratorum, non populi Romani, sed tui quaestus causa, vendidisse? Ut, si qui villicus[5]) ex eo fundo, qui Sestertia[6]) dena meritasset, excisis arboribus ac venditis, demptis tegulis, instrumento, pe-

1) a. 2) *abest.* 3) ullo iure. 4) excogitabit *Ernestius correxit.* 5) si quis villicus. 6) HS.

core abalienato, domino XX milia nummum pro X miserit, sibi alia praeterea centum confecerit, primo dominus, ignarus incommodi sui, gaudeat, villicoque delectetur, quod tanto plus sibi[1]) mercedis ex fundo refectum sit; deinde, cum audierit, eas res, quibus fundi fructus et cultura continetur, amotas et venditas, summo supplicio villicum afficiat, et secum male actum putet: item populus Romanus, cum audit, pluris decumas vendidisse C. Verrem, quam innocentissimum hominem, cui iste successit, C. Sacerdotem, putat se bonum in arationibus fructibusque suis habuisse custodem ac villicum; cum senserit, istum omne instrumentum aratorum, omnia subsidia vectigalium vendidisse, omnem spem posteritatis avaritia sua sustulisse, arationes et agros vectigales vastasse atque exinanisse, ipsum maximos quaestus praedasque fecisse: intelliget secum actum esse pessime, istum autem summo supplicio dignum existimabit. Unde ergo 51
hoc intelligi potest? ex hoc maxime, quod ager de- 1. imminuto numero
cumanus provinciae Siciliae propter istius avaritiam aratorum.
desertus est. Neque id solum accidit, uti minus multis iugis ararent, si qui in agris remanserunt, sed etiam, ut permulti locupletes homines, magni et navi aratores, agros latos ac fertiles desererent, totasque arationes derelinquerent. Id adeo sciri facillime potest ex litteris publicis civitatum, propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publice subscribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. LXXXIII.[2]) quot anno tertio profiteantur. XXXII. II et quinquaginta[3]) aratores ita video deiectos, ut his ne vicarii quidem suc-

1) sibi plus. 2) *Ern. mendose* LXXXVIII, *quod debebat esse* LXXXIII. 3) Unum et quinquaginta.

cesserint. Quot aratores adveniente te fuerunt agri Mutycensis?[1]) videamus ex litteris publicis. CLXXIIII. Quid? anno tertio? LXXXVI. Centum et unum aratores[2]) unus ager istius iniuria desiderat, atque adeo res publica,[3]) quoniam illa populi Romani vectigalia sunt, hunc tot patrumfamilias numerum desiderat et reposcit. Ager Herbitensis primo anno habuit aratores CCLII,[4]) tertio CXX: hinc CXXXII patresfamilias extorres profugerunt. Agyrinensis ager, quorum hominum! quam honestorum! quam locupletium![5]) CCL aratores habuit primo anno praeturae tuae. Quid? tertio anno? LXXX, quemadmodum legatos Agyrinenses recitare ex
52 litteris publicis audistis. Pro dii immortales! si ex provincia tota CLXX eiecisses, possesne, severis iudicibus, salvus esse? Unus ager Agyrinensis CLXX aratoribus inanior cum sit, vos coniecturam totius provinciae nonne[6]) facietis? Atque hoc peraeque in omni agro decumano reperietis: quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore instrumento, minus multis iugis, remansisse, quod metuebant, si discessissent,[7]) ne reliquas fortunas omnes amitterent; quibus autem iste nihil reliqui, quod perderent, fecerat, eos plane non solum ex agris, verum ex civitatibus suis profugisse. Illi ipsi, qui remanserant, vix decuma pars aratorum, relicturi agros omnes erant, nisi ad eos Metellus Roma litteras misisset, se decumas lege Hieronica venditurum, et nisi ab iis hoc petivisset, ut sererent quam plurimum; quod illi semper sui[8]) causa fecerant, cum eos nemo

1) Mutycensis 2) Numeris mutatis CLXXXVIII — CI. LXXVII aratores. 3) nostra respublica. 4) ducentos quinquaginta septem, *et post* centum triginta septem. 5) locupletum. 6) non. 7) recessissent. 8) sua.

rogaret, quamdiu intelligebant, sese sibi et populo Romano, non Verri et Apronio servire, impendere, laborare.

Iam vero, iudices, si Siculorum fortunas neglegitis; si, quemadmodum socii populi Romani a magistratibus nostris tractentur, non laboratis: at vos communem populi Romani causam suscipite atque defendite. Electos aratores esse dico, agros vectigales vexatos atque exinanitos a Verre, populatam, vastatamque[1]) provinciam; haec omnia doceo litteris civitatum, ostendo testimoniis et publicis honestissimarum civitatum, et privatis primariorum virorum[2]): quid vultis amplius? Num expectatis, dum L. Metellus, is, qui multos in istum testes imperio et potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia testimonium dicat? Non opinor. At is optime, qui successit isti, potuit cognoscere. Ita est: verum amicitia impeditur. At debet vos[3]) certiores facere, quo pacto se habeat provincia. Debet: verumtamen non cogitur. Num quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? Nemo. Num quis postulat? Non opinor. Quid si testimonio L. Metelli ac litteris haec omnia vera esse doceo? quid dicetis? utrum Metellum falsum scribere? an amicum laedendi esse cupidum? an praetorem, quemadmodum provincia affecta sit, nescire? Recita litteras L. Metelli, quas ad Cn. Pompeium et M. Crassum consules, quas ad M. Mummium praetorem, quas ad quaestores urbis misit. EPISTOLA L. METELLI. *Decumas frumenti lege Hieronica vendidi.* Cum scribit, se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? ita se vendidisse, ut omnes,

122 2. Successoris litteris.

53

123

1) vexatamque. 2) litteris civitatum, et privatis primariorum virorum testimoniis. *Media absunt.* 3) nos.

praeter Verrem: cum scribit, se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? se per istum erepta Siculis maiorum nostrorum beneficia, ius ipsorum, condicionem societatis, amicitiae, foederum reddidisse. Dicit, quanti cuiusque agri decumas vendiderit: deinde quid scri-
124 bit? *Summa vi*[1]) *data est opera a me, ut quam plurimo decumas venderem.* Cur igitur, Metelle, non ita magno vendidisti? quia desertas arationes, inanes agros, provinciam miseram perditamque offendisti.[2]) Quid? id ipsum, quod satum est, qua ratione quisquam, qui sereret, inventus est? Recita. Litteras ait se misisse, et confirmasse,[3]) suam se[4]) interposuisse auctoritatem: tantummodo[5]) aratoribus Metellus obsides non dedit, se non ulla in re[6]) Verri similem futurum. At quid est tandem, in quo se laborasse dicit?[7]) Recita. *Ut aratores, qui reliqui erant, quam plurimum sererent.* Qui *reliqui?* quid hoc est, *reliqui?* quo ex bello? qua ex vastitate? Quaenam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum, te praetore, versatum est, ut is, qui tibi successerit, reliquos aratores collegisse et re-
54 creasse videatur? Cum bellis Carthaginiensibus Sicilia vexata est, et post, nostra patrumque memoria, cum bis in ea provincia magnae fugitivorum copiae versatae sunt: tamen aratorum interitio facta nulla est. Tum, sementi[8]) prohibita, aut messe amissa, fructus annuus interibat; tamen incolumis numerus manebat dominorum atque aratorum: tum, qui M. Lae vino, aut P. Rupilio, aut M'. Aquillio praetores[9]) in eam provinciam successerant, aratores reliquos non

1) *Abest* vi. 2) offendi. 3) Rec. litteras. LITTERAE. Ait se misisse et praesentem confirmasse. 4) *abest.* 5) tantum quod. 6) se nulla in re. 7) dicat. 8) semente. 9) praetoribus.

colligebant. Tantone plus Verres cum Apronio provinciae Siciliae calamitatis importavit, quam aut Hasdrubal cum Poenorum exercitu, aut Athenio cum fugitivorum maximis copiis, ut temporibus illis, simul atque hostis superatus esset, ager araretur omnis, neque aratori praetor per litteras supplicaret, neque eum praesens oraret, ut quam plurimum sereret; nunc autem ne post abitum quidem huius importunissimae pestis quisquam reperiretur, qui sua voluntate araret, pauci essent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros atque ad suum larem familiarem redirent? His te litteris, homo audacissime atque amentissime, 126
iugulatum esse non sentis? non vides, cum is, qui tibi successit, aratores reliquos appellet, hoc eum diserte scribere, reliquos hos esse, non ex bello, neque ex aliqua huiusmodi calamitate, sed ex tuo scelere, importunitate, avaritia, crudelitate? Recita cetera. *Tamen pro eo, ut temporis difficultas aratorumque penuria tulit. Aratorum*, inquit, *penuria.* Si ego accusator totiens de re eadem dicerem, vererer, ne animos vestros offenderem, iudices. Clamat Metellus, *nisi litteras misissem:* non est satis: *nisi praesens confirmassem*: ne id quidem satis est: *reliquos*, inquit, *aratores.* Reliquos! prope lugubri verbo calamitatem provinciae Siciliae significat: addit, *aratorum penuria.* Expectate etiam, iudices, expe- 55
ctate, si potestis, auctoritatem accusationis meae. Dico aratores istius avaritia eiectos: scribit Metellus, *reliquos* ab se esse confirmatos. Dico agros relictos, arationesque desertas esse: scribit Metellus aratorum esse *penuriam.* Hoc cum scribit, illud ostendit, deiectos[1]) fortunis omnibus, expulsos esse populi Ro-

1) *Adiicitur* eiectos.

mani socios atque amicos. Quibus si qua calamitas propter istum, salvis vectigalibus nostris, accidisset, animadvertere tamen[1]) in eum vos oportebat; praesertim cum ea lege iudicaretis, quae sociorum causa esset constituta: cum vero perditis profligatisque sociis, vectigalia populi Romani sint deminuta, res frumentaria, commeatus, copiae, salus urbis atque exercituum nostrorum in posteritatem istius avaritia interierit: saltem populi Romani commoda[2]) respicite, si
128 sociis fidelissimis prospicere non laboratis. Atque ut intelligatis, ab isto prae lucro praedaque praesenti nec vectigalium, nec posteritatis habitam esse rationem, cognoscite, quid ad extremum scribat Metellus. *In reliquum tamen*[3]) *tempus vectigalibus prospexi.* In reliquum tempus ait se vectigalibus prospexisse. Non scriberet, se vectigalibus prospexisse, nisi hoc vellet ostendere, te vectigalia perdidisse. Quid enim erat, quod vectigalibus prospiceret Metellus in decumis et in tota re frumentaria, si iste non vectigalia populi Romani suo quaestu pervertisset? Atque ipse Metellus, qui vectigalibus prospicit, qui reliquos aratores colligit, quid assequitur, nisi hoc, ut arent, si qui[4]) possunt, quibus aratrum saltem aliquod satelles istius Apronius reliquum fecit; qui tamen in agris spe atque expectatione Metelli remanserunt? Quid ceteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum, qui non modo ex agris eiecti sunt, sed etiam ex civitatibus suis, ex provincia denique, bonis fortunisque omnibus ereptis, profugerunt? qua ratione ii revocabuntur? quot praetorum innocentia sapientiaque opus est, ut illa aratorum multitudo aliquando in suis agris ac

1) *abest.* 2) commoda populi Romani. 3) *abest.* 4) quid *mendose.*

sedibus collocetur? Ac, ne miremini, tantam multi- 56
tudinem profugisse, quantam ex litteris publicis ara- 3. mortibus aratorum.
torumque professionibus cognovistis: scitote, tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse, (incredibile dictu est, iudices, sed et factum, et tota Sicilia pervagatum;)[1] ut homines propter iniurias licentiamque decumanorum mortem sibi ipsi conscivérint. Centuripinum Dioclem, hominem locupletem, suspendisse se constat, quo die sit ei nuntiatum, Apronium decumas redemisse. Tyracinum, principem civitatis,[2] eadem ratione mortem oppetisse, dixit apud vos homo nobilissimus, Archonidas Elorinus, cum audisset, tantum decumanum professum esse ex edicto istius sibi deberi, quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset.

Haec tu, tametsi omnium hominum dissolutissi- D. Avaritiae crimen confirmatur
mus crudelissimusque semper fuisti, tamen nunquam perpeterere, propterea[3] quod ille gemitus luctusque provinciae ad tui capitis periculum pertinebat:[4] non, inquam, perpeterere, ut homines iniuriae tuae remedium morte ac suspendio quaererent, nisi ea res ad quaestum et ad praedam tuam pertineret. Quid? il- 130
lud paterere?[5] Attendite, iudices; omnibus enim mihi nervis connitendum est,[6] atque in hoc laborandum, ut omnes intelligant, quam improbam, quam manifestam, quam confessam rem pecunia redimere conetur.[7] Grave crimen est hoc, et vehemens, et post hominum memoriam iudiciaque de pecuniis repetundis constituta gravissimum, praetorem[8] socios habuisse decumanos. Non hoc nunc primum audit pri- 57

1) pervulgatum. 2) Dyrrachinum primum civ. 3) *abest.* 4) illi — pertinebant. 5) perpeterere. 6) nervis mihi contendendum est. 7) conentur. 8) *Adiicitur* populi Romani.

1. confessione decumanorum.

vatus de inimico, reus ab accusatore: iam antea in sella sedens praetor, cum provinciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus non solum (id quod commune est,) propter imperium, sed etiam (id quod istius praecipuum est,) propter crudelitatem metueretur, millies audivit, cum eius animum ad persequendum non negligentia tardaret, sed conscientia sceleris avaritiaeque suae refrenaret. Loquebantur enim decumani palam, et praeter ceteros is, qui apud istum plurimum poterat, maximosque agros populabatur, Apronius, perparvum ex illis magnis lucris ad se pervenire; prae-
131 torem esse socium. Hoc cum palam decumani tota provincia loquerentur, tuumque nomen in ne tam turpi nefariaque interponerent: nihilne tibi venit in mentem existimationi tuae consulere? nihil denique capiti ac fortunis tuis providere? cum tui nominis terror in auribus animisque aratorum versaretur; cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas, non suam vim, sed tuum scelus ac nomen opponerent. Ecquod iudicium Romae tam dissolutum, tam perditum, tam nummarium fore putasti, quo ex iudicio te ulla Salus servare posset, cum planum fieret, decumis contra instituta leges, consuetudinemque omnium venditis, in aratorum bonis fortunisque diripiendis decumanos dictitasse tuas esse partes, tuam rem, tuam praedam, idque te tacuisse, et, cum dissimulare non posses, potuisse tamen perpeti et perferre, quod magnitudo lucri obscuraret periculi magnitudinem, plusque aliquanto apud te pecuniae cupiditas, quam iudicii metus pos-
132 set? Esto, cetera negare non potes: ne illud quidem tibi reliquum fecisti, ut hoc posses dicere, nihil te eorum[1]) audisse, nihil ad tuas aures de infamia tua per-

1) eorum te.

pervenisse. Querebantur cum luctu et gemitu aratores: tu id nescieras? Fremebat tota provincia: nemo id tibi renuntiabat? Romae querimoniae de tuis iniuriis, conventusque habebantur: ignorabas haec? ignorabas haec omnia? Quid? cum palam Syracusis, te audiente, maximo convento L.[1]) Rubrius Q. Apronium sponsione lacessivit, si Apronius dictitaret, te sibi in decumis esse socium: haec te vox non perculit?[2]) non perturbavit? non, ut capiti et fortunis tuis prospiceres, excitavit? Tacuisti: sedasti etiam lites illorum, et sponsio illa ne fieret laborasti. Pro 58
dii immortales! hoc aut[3]) innocens homo perpeti posset? aut quamvis nocens, qui modo iudicia Romae fore putaret, non aliqua simulatione existimationi se hominum venditasset? Quid est hoc? Sponsio fit de 133
capite ac fortunis tuis: tu sedes et quiescis? non perrequeris? non perseveras? non perquiris, cui dixerit Apronius? quis audierit? unde hoc natum, quemadmodum prolatum sit? Si tibi aliquis[4]) ad aurem accessisset, et dixisset, Apronium dictitare, te sibi esse socium; commoveri te oportuit, evocare[5]) Apronium, nec illum ante tibi satisfacere, quam tu omnium existimationi satisfecisses: cum vero in foro celeberrimo, tanta frequentia, hoc, verbo ac[6]) simulatione, Apronio, re vera, tibi obiectum esset; tu unquam tantam plagam tacitus accipere potuisses, nisi hoc ita statuisses, in re tam manifesta quicquid dixisses, te deterius esse facturum? Quaestores, legatos, praefectos, 134
tribunos suos[7]) multi missos fecerunt, et de provincia decedere iusserunt, quod illorum[8]) culpa se minus commode audire arbitrarentur, aut quod peccare

1) P. 2) percussit *Ernestius ex coniectura.* 3) *Abiicit* aut *Ernest. contra libros.* 4) Si quis tibi. 5) vocare. 6) et 7) praef. suos, tribunos. 8) eorum.

ipsos[1]) aliqua in re iudicarent: tu Apronium, hominem vix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum, qui non modo animum integrum, sed ne animam quidem puram conservare potuisset, cum in tanto tuo dedecore profecto[2]) ne verbo quidem graviore appellasses, neque apud te tam sancta religio societatis faisset, ut tui capitis periculum negligeres, nisi rem tam notam esse omnibus et tam manifestam ü-
135 deres. Cum eodem Apronio postea P. Scandilius, eques Romanus, quem vos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere voluerat. Institit, oppressit, non remisit: facta est sponsio HS quinque[3]) coepit Scandilius recuperatores,
59 aut iudicem postulare. Satisne vobis praetori improbo circumdati cancelli videntur in sua provincia, immo vero in sella ac tribunali: ut aut de suo capite iudicium fieri patiatur praesens ac sedens, aut confiteatur, se omnibus iudiciis condemnari necesse esse? Sponsio est, *ni te Apronius socium in decumis*[4]) *esse dicat*: provincia tua est; adest: abs te iudicium postulatur. Quid facis? quid decernis? Recuperatores dicis te daturum. Bene agis: tametsi qui tantis erunt[5]) cervicibus recuperatores, qui audeant in provincia, cum praetor adsit, non solum contra voluntatem eius,
136 sed etiam contra fortunas iudicare? Verum esto: manifesta res est: nemo est, quin audisse se[6]) liquido dicat: locupletissimus quisque ac[7]) certissimus testis esset: nemo erat Sicilia tota, quin sciret[8]) decumas esse praetoris; nemo, quin audisset id[9]) Apronium dictitasse: praeterea conventus honestus Syracusis, multi

1) illos. 2) non profecto *Ernestius de coniect.* 3) *intelige* milium. *Vulgo* V millium. 4) in decumis socium. 5) erunt tantis. 6) cum nemo esset, quin hoc se audisse. 7) *abest.* 8) qui nesciret. 9) qui non audisset ita.

equites Romani, viri primarii, ex qua copia recuperatores relici oporteret, qui aliter iudicare nullo modo possent. Instat Scandilius poscere recuperatores. Tum iste homo innocens, qui illam suspicionem levare atque ab se removere cuperet, recuperatores dicit se de cohorte sua daturum. Pro deum hominumque fidem! 60
quem ego accuso? in quo meam industriam ac diligentiam spectari volo? quid est, quod ego dicendo aut cogitando efficere aut assequi debeam? Teneo, teneo inquam, in mediis vectigalibus populi Romani, in ipsis fructibus provinciae Siciliae, furem manifesto versantem rem frumentariam omnem, pecuniam maximam: teneo, inquam, ita, ut negare non possit. Nam quid hic dicet? Sponsio facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus, ni socium te sibi in decumis esse dictitaret. Expectant omnes, quantae tibi ea res curae sit, quemadmodum hominum existimationi te atque innocentiam tuam probari velis. Hic tu medicum et haruspicem et praeconem tuum recuperatores dabis, aut etiam illum ipsum, quem tu in cohorte tua Cassianum iudicem habebas, si qua res maior esset, Papirium Potamonem, hominem severum, ex vetere illa equestri disciplina? Scandilius postulare de conventu recuperatores. Tum iste negat se de existimatione sua cuiquam, nisi suis, commissurum. Negotiatores sibi[1]) putant esse turpe, id forum sibi iniquum eiurare, ubi negotientur. Praetor provinciam suam sibi totam[2]) iniquam ejurat. O im- 138
pudentiam singularem! Hic postulat se Romae absolvi, qui in sua provincia iudicarit,[3]) se absolvi nullo modo posse? qui plus existimet apud lectissimos senatores pecuniam, quam apud tres negotiatores metum valere?

1) *abest.* 2) totam sibi. 3) iudicavit.

Scandilius vero negat sese apud Artemidorum recuperatorem verbum esse facturum. et tamen auget atque onerat te bonis condicionibus, si tu uti velis: si ex provincia Sicilia tota statuas alium[1]) idoneum iudicem aut recuperatorem nullum posse reperiri, postulat abs te,[2]) ut Romam rem[3]) reiicias. Hic enim vero tu exclamas, hominem improbum, qui postulet ibi de tua existimatione iudicium fieri, ubi te invidiosum esse intelligat: negas te Romam reiecturum: negas de conventu recuperatores daturum: cohortem tuam proponis. Scandilius rem se totam relicturum dicit, et suo tempore esse rediturum. Quid tu ibi tam? quid facis? Scandilium cogis? — quid? sponsionem acceptam facere? Impudenter tollis expectatam existimationis tuae iudicium: non facis. Quid ergo? Apronio permittis, ut, quos velit, de cohorte sumat recuperatores? Indignum, uni potius ex iniquis eligendi, quam utrisque ex aequis reiiciendi fieri potestatem. Neutrum facis eorum. Quid ergo? estne aliquid, quod improbius fieri possit? Est.[4]) Cogit enim Scandilium quinque illa milia nummum dare atque annumerare Apronio.

Quid potuit elegantius facere praetor cupidus existimationis bonae, qui ab se[5]) omnem suspicionem propulsare, qui se eripere ex infamia cuperet? Addictus erat in sermonem, invidiam, vituperationem: dictitarat homo improbus atque impurus, Apronius, se ciuna esse praetorem: venerat res in iudicium atque discrimen: potestas erat isti, homini integro atque innocenti, data, ut, in Apronium cum animadverteret, sese gravissima levaret infamia. Quid excogitat poenae? quid animadversionis in Apronium? Cogit

1) *abest.* 2) a te. 3) *abest.* 4) Est aliquid, quod improbius fieri potest. cogit. 5) sese.

Scandilium Apronio ob singularem improbitatem atque audaciam praedicationemque nefariae societatis
HS V mercedis ac praemii dare. Quid interfuit, homo 141
audacissime, utrum hoc decerneres, an, quod[1]) Apronius dictitabat, tute de te profiterere ac dictitares?
quem hominem, si qui[2]) pudor in te, atque adeo si qui metus fuisset, sine supplicio dimittere non debuisti, hunc abs te sine praemio discedere noluisti.
Omnia simul intelligere potestis[3]) iudices, uno[4]) crimine Scandiliano: primum, hoc non esse Romae natum de societate decumarum, non ab accusatore fictum; non (ut solemus interdum in defensionibus dicere) crimen domesticum ac vernaculum, non ex tempore propter periculum tui constitutum, sed vetus, agitatum iam[5]) et ipso praetore iactatum, et non ab inimicis Romae compositum, sed Romam de provincia apportatum[6]). Si-
mul illud intelligi potest[7]) istius in Apronium studium, 142
Apronii de isto non modo confessio, verum etiam commemoratio. Eodem accedit, quod hoc quoque intelligere potestis, istum statuisse, in provincia[8]) existimationis suae iudicium, extra cohortem suam committendum fuisse nemini.

Ecquis est iudex, cui non ab initio decumani cri- 62
minis persuasum sit, istum in aratorum bona fortu- Repetitio et transitus
nasque impetum fecisse? Quis hoc non ex eo statim ad novum
iudicavit, quod ostendi, istum decumas nova lege, argument.
atque adeo nulla lege, contra omnium consuetudinem
atque instituta vendidisse? Verum, ut istos ego iudi- 143
ces tam severos, tam diligentes, tam religiosos non
habeam[9]) ecquis est, ex iniuriarum magnitudine, im-

1) an id quod. 2) quis, *item paulo post.* 3) potuistis. 4) ex uno. 5) [excogitatum] iam. 6) deportatum. 7) intelligi potest illud. 8) *Additur* sua. 9) haberem.

prohitate decretorum, iudiciorum iniquitate, qui hoc non iamdudum statuerit ac[1]) iudicarit? Etiam sane sit aliquis dissolutior in iudicando, legum, officii, rei publicae, sociorum atque amicorum negligentior: quid is possitne de istius improbitate dubitare, cum tam lucra facta, tam iniquas pactiones vi et metu expressas cognoverit? cum tanta praemia civitates vi et imperio, virgarum ac mortis metu, non modo Apronio atque eius similibus, verum etiam Veneriis ex-
144 via dare coactas. Quodsi quis sociorum incommodis minus commovetur,[2]) si quem aratorum fugae, calamitates, exilia, suspendia denique non permovent, non possum dubitare, quin is tamen, cum vastatam Siciliam, relictos agros, ex civitatum litteris et epistola L. Metelli cognoverit, statuat, fieri non potuisse ut de isto non severissime iudicetur. Erit aliquis etiam,[4]) qui haec omnia dissimulare ac negligere possit. Attuli sponsiones ipso praesente factas de dolo malo societate, ab ipso prohibitas iudicari: quid est quod possit quisquam manifestius hoc desiderare? Non dubito, quin vobis satisfecerim, iudices: verumtamen progrediar longius: non mehercule quo vobis magis hoc persuadeatur, quam iam persuasum esse confido, sed ut ille aliquando impudentiae suae finem faciat, aliquando desinat, ea se putare posse emere, quae ipse semper habuit venalia, fidem, iusiurandum, veritatem, officium, religionem, desinant amici eius dictitare, quae detrimento, maculae, invidiae, infa-
145 miae nobis omnibus esse possint. At qui amici? O miserum atque invidiosum offensumque paucorum culpa atque indignitate ordinem senatorium! Albam Aemilium sedentem in faucibus macelli loqui palam, vi-

1) et. 2) atque. 3) moveter. 4) etiam aliquis.

esse Verrem, emptos habere iudices, alium HS cccc nummis, alium HS D; quem minimo, ccc. Atque ei cum responsum esset, fieri non posse; multos testes esse dicturos, me praeterea causae non defuturum: *Licet hercle,*[1]) inquit, *omnes omnia dicant in illum: nisi illa res manifesta erit allata, ut reprehendi nihil possit, victimus.* Bene agis,[2]) Alba: ad 146
istam veniam condicionem. Nihil putas valere in iudiciis coniecturam, nihil suspicionem, nihil actae[3]) vitae existimationem, nihil bonorum virorum testimonia, nihil civitatum auctoritates ac litteras: res manifestas[4]) quaeris. Non quaero iudices Cassianos; verecundiam iudiciorum severitatem non requiro; vestram in hoc fidem, dignitatem, religionem in iudicando non imploro: Albam habebo iudicem, eum hominem, qui e se ipse[5]) scurram improbissimum existimari vult, qui scurris semper potius[6]) gladiator, quam scurra appellatus sit: afferam rem eiusmodi in decumis, ut libra faciatur, istum in re frumentaria et in bonis aratorum aperte palamque esse praedatum.

Decumas agri Leontini magno dicis te[7]) vendi- 63
disse. Ostendi iam illud initio, non existimandum 2. quod aliis licitantibus tradere noluerit.
magno vendidisse eum, qui verbo decumas vendidit, re et condicione et lege et edicto et licentia decumanorum decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. Etiam illud ostendi, vendidisse illos magno decumas agri Leontini ceterorumque agrorum, et lege Hieronica vendidisse, et pluris etiam, quam le vendidisse, nec aratorem quemquam esse questum. Nec

1) hercules. 2) ais. 3) antactae. 4) *de coniectura Lamini: codd.* auctoritates ac testimonia, litteras manifestas. *Erstius item ex coniect.* auctorit. ac testimonia: res manifestas.) *abest, errore typoth.* 6) potius semper. 7) dicit se.

enim fuit quod quisquam queri posset, cum lege aequissime scripta venirent; neque illud unquam aratoris interfuit, quanti decumae venirent. Non enim ita est, ut, si magno venierint, plus arator debeat; si parvo, minus: ut frumenta nata sunt, ita decumae veneunt: aratoris autem interest, ita se frumenta habere, ut decumae quam plurimo venire possint: dum arator ne plus decumam[1]) det, expedit ei decumas
148 esse quam maximas.[2]) Verum, ut opinor, hoc[3]) esse vis caput defensionis tuae, magno te decumas vendidisse, atque aliorum quidem agrorum pro portione magno decumas vendidisse[4]); agri vero Leontini, qui plurimum efficit, tritici modium CCXVI millibus. Si doceo, pluris aliquanto potuisse[5]) vendere, neque his voluisse te addicere, qui contra Apronium licerentur, et Apronio multo minoris, quam aliis potueris, vendere,[6]) tradidisse: si hoc doceo, poteritne te ipse[7]) Alba, tuus antiquissimus non solum ami-
64 cus, verum etiam amator, absolvere? Dico, equitem Romanum, hominem in primis honestum, Q. Minucium, cum sui similibus ad decumas agri Leontini tritici mod. non mille, non duo, non tria milia, sed ad unas unius agri decumas tritici modium triginta[8]) voluisse addere; ei[9]) potestatem emendi non esse fa-
149 ctam, ne res abiret ab Apronio. Negare hoc, nisi forte negare omnia constituisti, nullo modo potes: palam res gesta est, maximo conventu, Syracusis: testis est tota provincia, propterea quod undique ad emendas decumas solent eo convenire. Quod sive fateris, sive convinceris, quot, et quam manifestis in

1) decuma. 2) maximi. 3) hoc, ut opinor. 4) *Abest totum hoc colon* atque aliorum — vendidisse. 5) *Additur* te, *quod mox abest.* 6) *abest.* 7) *abest.* 8) xxx millia. 9) et ei.

rebus, teneare, non vides? Primum, tum, cum illam et praedam fuisse; nam, ni[1]) ita esset, cur, tu Apronium malebas, quem omnes tuum procuratorem in decumis, tuum negotium agere loquebantur,[2]) quam Minucium; decumas agi, Leontini, stabere? Deinde immensum atque infinitum lucrum esse factum; nam si xxx tu commotus non esses, certe hoc idem lucri Minucius Apronio libenter dedisset, si ille accipere voluisset. Quantam igitur illi spem praedae propo- 150
sitam arbitramur fuisse, qui tantum praesens lucrum, nulla opera insumpta, contempserit atque despexerit? deinde ipse Minucius nunquam tanti habere voluisset, si decumas tu lege Hieronica venderes: sed quia[3]) tuis novis edictis et iniquissimis institutis plus ali quanto se, quam decumas, ablaturum videbat, locum longius progressum est. At Apronio semper plus etiam multo abs te permissum est, quam quod edixeras. Quantum igitur quaestum putamus factum esse per eum, cui quidvis licitum sit, cum tantum lucri voluerit addere is, cui, si decumas emisset, idem non 151
liceret? Postremo illa quidem certe tibi praecisa est defensio,[4]) in qua tu semper omnia tua furta atque flagitia latere posse arbitratus es, magno te decumas vendidisse, plebi Romanae consuluisse, annonae prospexisse. Non potest hoc dicere is, qui negare non potest, se unius agri decumas xxx millibus nod. minoris, quam potuerit, vendidisse; ut etiam, si tibi hoc concedam, Minucio te ideo[5]) non tradidisse, quod iam addixisses Apronio: aiunt enim te ita dictitare, quod ego expecto, cupioque te ita illud defendere; verum ut ita sit, tamen non potes hoc, quasi prae-

1) nisi. 2) tuum procurare in decumis negotium loquebantur. 3) quod. 4) defensio est. 5) ideo te.

clarum aliquid, praedicare,[1]) magno te decumas vendidisse, cum fuisse fateare, qui multo pluris voluerit[2]) emere.

65 Tenetur igitur iam, iudices, et manifesto tenetur avaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. Quid si haec, quae dico, ipsius amici defensoresque iudicarunt? quid vultis amplius? Adventu L. Metelli praetoris, cum omnes eius comites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos reddidisset, aditum est ad Metellum: eductus est Apronius: eduxit vir primarius C. Gallus,[3]) senator: postulavit a L. Metello, ut ex edicto suo iudicium daret in Apronium, *quod per vim aut metum abstulisset*, quam formulam Octavianam et Romae Metellus habuerat, et habebat in provincia: non impetrat; cum hoc diceret Metellus, praeiudicium a se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri. Tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio: C. Gallus, homo nostri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello
153 iudicium ex edicto non potest impetrare. Non reprehendo Metellum: pepercit homini amico, et quemadmodum ipsum dicere audivi, necessario: non reprehendo, inquam, Metellum, sed hoc miror, quomodo, de quo homine praeiudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipse[4]) non modo praeiudicarit, verum gravissime ac vehementissime iudicarit. Primum enim, si Apronium absolutum iri putaret, nihil erat, quod ullum praeiudicium vereretur: deinde, si, condemnato Apronio, coniunctam cum eo Verris causam omnes erant existimaturi, Metellus quidem certe iam

3. amicorum iudiciis.

---

1) *Ita Naug. ex coniectura. Codd.* praedicere, praestare. 2) voluerint. 3) Gallius *item postea.* 4) ipso.

hoc iudicabat, eorum rem causamque esse coniunctam, qui statuerat,[1]) Apronio condemnato, de isto praeiudicium futurum. Et simul una res utrique rei est argumento, et aratores vi et metu coactos Apronio multo plus, quam debuerint, dedisse, et Apronium istius rem suo nomine egisse, cum L. Metullus statuerit, non posse Apronium condemnari, quin simul de istius scelere atque improbitate iudicaretur.

Venio nunc ad epistolam Timarchidi,[2]) liberti istius et accensi, de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum perorare[3]) 66 4. epistola Timarchidis. Haec epistola est, iudices, quam nos Syracusis in aedibus Apronii, cum litteras conquireremus, invenimus. Missa est, ut ipsa significat, ex itinere, cum Verres iam de provincia decessisset, Timarchidi manu scripta. Recita epistolam.[4]) *Timarchides Verris accensus Apronio salutem dicit.* Iam hoc quidem non reprehendo, quod adscribit[5]) *accensus*: cur enim sibi hoc scribae soli adsumant?[6]) *L. Papirius scriba:* volo ego hoc esse commune accensorum,[7]) lictorum, viatorum. *Fac diligentiam adhibeas, quod ad praetoris existimationem*[8]) *attinet.* Commendat Apronio Verrem, et hortatur, ut inimicis eius resistat. Bono praesidio munitur existimatio tua, si quidem in Apronii constituitur diligentia atque auctoritate. *Habes virtutem atque eloquentiam.* Quam copiose laudatur Apronius a Ti- 155
marchide! quam magnifice! Cui ego illum non putem[9]) placere oportere, qui tantopere Timarchidi pro-

---

1) statuerit. 2) Timarchidis, *item post.* 3) perorabo. 4) *Adiicitur vulgo* Timarchidis. 5) adscripsit. 6) sumant. 7) *Ernestius* [accensorum]. 8) existimationem praetoris. 9) non putem illum.

batus sit? *habes, sumptum unde facias.* Necesse est, quod redundarit de vestro frumentario quaestu, ad illum potissimum, per quem agebatis, defluxisse. *Scribas, apparitores recentes arripe: cum L. Volteio,*[1] *qui plurimum potest, caede, concide.* Videte, quam valde malitiae suae confidat Timarchides, qui etiam Apronio improbitatis praecepta det. Iam hoc *caede, concide;* nonne vobis verba[2]) domo patroni depromere videtur ad omne genus nequitiae accommodata? *Volo, mi frater, fraterculo tuo credas* — consorti quidem in lucris atque furtis gemino et si-
67 millimo nequitia, improbitate, audacia. *In cohorte carus habebere.*[3]) Quid est hoc *in cohorte?* quo pertinet? Apronium doces? quid? in vestram cohortem te monitore, an sua sponte pervenerat? *Quod cuique opus est,*[4]) *oppone.* Qua impudentia putatis[5]) in dominatione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? ait omnia pecunia effici posse; dare, profundere oportere,[6]) si velis vincere. Non hoc mihi tam molestum est, Apronio suadere Timarchidem, quam quod hoc idem patrono suo praecipit. *Te postulante omnes vincere*
156 *solent.* Verre quidem praetore, non Sacerdote, non Peducaeo, non hoc ipso Metello. *Scis Metellum sapientem esse.* Hoc vero ferri iam non potest, irrideri viri optimi, L. Metelli, ingenium, et contemni ac despici a fugitivo Timarchide. *Si Volteium habebis, omnia ludibundus conficies.* Hic vehementer errat Timarchides, qui aut Volteium corrumpi pecunia[7]) putet posse, aut Metellum unius arbitratu gerere praeturam: sed errat domestica coniectura:[8]) quia mul-

---

1) Vulteio, *item post.* 2) non verba. 3) haberere *Ern. mendose.* 4) sit. 5) [illegible] 6) da, profunde, oppone *de coniectura Hotom.* 7) pecunia corrumpi. 8) erravit coniectura domestica.

tos, et[1]) per se et per alios multa ludibundos [libidinose][2]) apud Verrem effecisse vidit, ad omnes eadem patere aditus arbitratur.[3]) Facilius vos efficiebatis ludibundi, quae volebatis a Verre, quod multa eius ludorum genera noratis. *Inculcatum est Metello et Volteio, te aratores evertisse.* Quis istuc Apronio attribuebat, cum aratorem aliquem everterat? aut Timarchidi, cum ob iudicandum, aut decernendum, aut imperandum aliquid, aut remittendum, pecuniam acceperat? aut Sextio lictori, cum aliquem innocentem securi percusserat? Nemo; omnes ei[4]). tum attribuebant, quem nunc condemnari volunt. *Obtuderunt eius aures, te socium praetoris fuisse.* Videtne, hoc quam clarum sit et[5]) fuerit, cum etiam Timarchides hoc metuat? concedetisne,[6]) non hoc crimen nos in te confingere, sed iampridem ad crimen aliquam defensionem libertum quaerere? Libertus et accensus tuus, et tibi ac liberis tuis omnibus in rebus coniunctus ac proximus, ad Apronium scribit, vulgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse. *Ego sciat improbitatem aratorum: ipsi sudabunt, si dii volent.*[7]) Quod istuc, per deos immortales! aut qua de causa excitatum esse dicamus in aratores tam infestum odium atque tantum? quantam iniuriam fecerunt Verri aratores, ut eos etiam libertus et accensus eius tam irato animo ac[8]) litteris insequatur?

Neque ego huius fugitivi, vobis, iudices, epistolam[9]) recitassem, nisi[10]) ex ea totius familiae prae- 68

1) *abest.* 2) *sine cancellis significantibus dubitare nos (sed auctore Ernestio) de fide eius verbi.* 3) arbitrabatur. 4) *Adiicitur* Verri. 5) ac. 6) concedesne. 7) volunt. 8) his *ex coniect. Naugerii.* 9) iudices, epistolam vobis. 10) *Additur* ut, *quod nos nullo libro auctore sustulimus.*

cepta et instituta et disciplinam cognoscerétis. Vidétis, ut moneat Apronium, quibus rebus ac muneribus se[1]) insinuet in familiaritatem Metelli, Volteium corrumpat, scribas accensumque pretio deleniat: ea praecipit, quae vidit; ea monet alienum hominem, quae domi didicit ipse: verum in hoc errat uno, quod existimat easdem[2]) vias ad omnium familiaritates esse
158 munitas. Quamquam merito sum iratus Metello, tamen haec, quae vera sunt, dicam. Apronius ipsum Metellum non pretio, ut Verrem, non convivio, non mulière, non sermone impuro[3]) atque improbo posset corrumpere, quibus rebus non sensim atque moderate ad istius amicitiam adrepserat, sed brevi tempore totum hominem, totamque eius praeturam possederat. Cohortem autem Metelli, quam vocat, quid erat, quod corrumperet, ex qua recuperatores in ar-
159 torem[4]) nulli dabantur? Nam quod scribit, *Metelli filium puerum esse*, vehementer errat: non enim ad omnes praetorum filios iidem aditus sunt. O Timarchide, Metelli est filius in provincia, non puer, sed adolescens bonus ac pudens, dignus illo loco ac nomine. Vester iste[5]) puer praetextatus in provincia quemadmodum fuisset, non dicerem, si pueri esse illam culpam, ac non patris existimarem. Tune, cum te ac tuam vitam nosses, in Siciliam tecum grandem praetextatum filium ducebas? ut, etiamsi natura puerum a paternis vitiis atque a generis similitudine abduceret, consuetudo tamen eum et disciplina degenerare
160 non sineret? Fac enim fuisse in eo[6]) C. Laelii aut[7]) M. Catonis materiem atque indolem: quid ex eo boni sperari atque effici potest, qui in patris luxurie sic

1) *abest.* 2) easdem existimat. 3) incauto. 4) *Verba* in aratorem *absunt.* 5) ille. 6) isto. 7) *abest.*

vincit, ut nullum unquam pudicum neque sobrium convivium viderit? qui in epulis cotidianis, adulta aetate, per triennium inter impudicas mulieres et intemperantes viros versatus sit? nihil unquam audierit a patre,[1]) quo pudentior aut melior esset? nihil unquam patrem facere[2]) viderit, quod cum imitatus esset, non, id quod turpissimum est, patris[3]) similis putaretur? Quibus in rebus non solum filio, Verres, 69
sed[4]) etiam rei publicae feciste iniuriam. Susceperas enim liberos non solum tibi, sed etiam patriae, qui non modo tibi voluptati, sed etiam qui aliquando rei publicae possent esse.[5]) Eos instituere atque eo dirigere ad maiorum instituta atque civitatis disciplinam non ad tua flagitia neque[6]) ad tuas turpitudines debuisti. Esset ex inerti et improbo et impuro[7]) parente navus et pudens et probus filius: haberet aliquid res publica abs te[8]) muneris. Nunc pro te Verrem substituisti alterum civitati: nisi forte hoc deteriorem,[9]) si fieri potest, quod tu eiusmodi evasisti, non in hominis luxuriosi, sed tantum in furis atque[10]) divisoris disciplina educatus. Quid isto fore festivius[11]) 70
arbitramur, si[12]) est tuus natura filius, consuetudine discipulus, voluntate similis? Quem ego, iudices, quamvis bonum fortemque facile paterer evadere: non enim me inimicitiae commovent, si quae mihi cum isto futurae sunt:[13]) nam si in omnibus rebus innocens fuerit meique similis, quid mihi istius inimicitiae nocebunt? sin aliqua in re Verris[14]) similis fuero, non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit. Ete-

1) a patre audierit. 2) agere. 3) patri. 4) filio, verum etiam. 5) esse possent. 6) *Verba* ad tua flagitia neque *absunt*. 7) atque impuro et improbo. 8) abs te respublica. 9) nisi hoc forte deterior est. 10) ac. 11) festivius fore. 12) qui. 13) sint. 14) Verri.

esse, iudices, eiusmodi res publica debet esse, ut est, veritate[1]) iudiciorum constituta, ut inimicus neque de-
esse nocenti possit, neque obesse innocenti. Quapro-
pter nulla lex est, quamobrem ego istum nolim ex
paternis probris ac vitiis emergere: id quod tamen
isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit: pro-
sertim si (ut nunc fit) custodes audiorum eum sec-
buntur, quibuscum pater tam negligens ac dissolutus est.
163 Verum huc longius, quam voluimus, fuit, ubi epistola
Timarchidi digressa est[2]) oratio mea: qua recitata,
conclusurum me esse crimen decumanum[3]) dixeram
ex quo intellexistis, innumerabilem frumenti numerum
per triennium avertisse a re publica esse ereptumque
aratoribus.

70 Sequitur, ut de frumento empto vos, iudices,
II. in fru-mento em-pto. doceam, maximo atque impudentissimo furto; de quo dum certa, et pauca, et magna dicam breviter, atten-
dite. Frumentum in Sicilia emere[4]) debuit Verres ex senatusconsulto et ex lege Terentia et Cassia fru-
1. Propositio crimi-nis. mentaria. Emendi[5]) duo genera fuerunt, unum[6]) de-
cumarum, alterum, quod praeterea civitatibus aequa-
liter esset distributum: illius decumani tantum, quan-
tum ex primis decumis fuisset; huius imperati tritici
modium pccc milia: pretium autem constitutum de-
cumano in modios singulos HS III, imperato HS IIS.[7])
Ita in frumentum imperatum HS duodetricies[8]) in
annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus

60

1) severitate *ex coniectura vetere.* 2) Timarchidis degressa est. 3) *de coniect. Lambini. Vulgo* decumarum. 4) emere in Sicilia. 5) emundi. 6) *Adiicitur de coniect. Hotom.* alterarum, *cum codd. vulgares fere* ceterarum *exhibeant.* 7) *Lege* terni semis. *Sed hoc ex coniect. nostra. Vulgo* IIII. 8) bis et tricies *de coniectura Hotomani.*

solveret, in alteras decumas fere ad nonagiens.[1]) Sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem prope centiens et viciens[2]) erogatum est. Hanc 164
pecuniam tantam, datam tibi ex aerario inopi atque exhausto, datam ad frumentum, hoc est ad necessitatem salutis ac[3]) vitae, datam, ut Siculis, ut[4]) aratoribus, quibus tanta onera res publica imponeret, solveretur, ab te sic laceratam esse dico, ut possim illud probare, si velim, omnem te hanc pecuniam domum tuam avertisse. Etenim sic hanc rem totam administrasti, ut hoc, quod dico, probari aequissimo iudici possit. Sed ego habebo rationem auctoritatis meae, meminero, quo animo et[5]) quo consilio ad causam publicam accesserim. Non agam tecum accusatorie; nihil fingam; nihil cuiquam probari volo,[6]) me dicente, quod non ante mihimetipsi probatum sit. In hac pecunia publica, iudices, haec insunt tria 165
genera furtorum: primum cum posita esset pecunia apud eas societates, unde erat attributa, binis centesimis feneratus est: deinde permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino: postremo, si cui civitati solvit, tantum detraxit, quantum commodum fuit, nulli quod debitum est reddidit. Divisio.

Ac primum hoc ex te quaero, tu,[7]) cui publi- 71
cani ex Carpinatii litteris gratias egerunt, pecunia publica ex aerario erogata, ex vectigalibus populi Romani ad emendum frumentum attributa, fueritne tibi quaestui? pensitaritne tibi binas centesimas? Credo te negaturum: turpis enim est et periculosa confessio. Mihi autem hoc perarduum est demonstrare. Quibus 166
enim testibus? publicanis? tractati honorifice sunt: 1. feneratio pecuniae publicae.

1) ferme ad nonagies. 2) centies et tricies. 3) et. 4) *abest.* 5) *abest.* 6) velim. 7) tu *uncis inclusit Ernestius.*

tacebunt: litteris eorum? decreto decumanorum remotae sunt. Quo me igitur vertam? Rem tam improbam, crimen tantae audaciae tantaeque impudentiae, propter inopiam testium ac litterarum praetermittam? Non faciam, iudices: utar teste — quo? P. Vettio Chilone, homine equestris ordinis honestissimo atque ornatissimo: qui isti ita et[1]) amicus et necessarius est, ut, etiamsi vir bonus non esset, tamen, quod contra istum diceret, grave videretur; ita vir bonus est, ut, etiamsi inimicissimus isti esset, tamen eius
167 testimonio credi oporteret. Admiratur et expectat, quidnam Vettius dicturus sit. Nihil dicet ex tempore: nihil ex sua voluntate, nihil, cum[2]) utrumvis licuisse videatur. Misit litteras in Siciliam[3]) ad Carpinatium, cum esset magister scripturae et sex publicorum,[4]) quas ego Syracusis apud Carpinatium in litterarum allatarum libris, Romae in litterarum missarum apud magistrum L.[5]) Tullium, familiarem tuum, inveni; quibus ex litteris impudentiam feneratoris,[6]) quaeso, cognoscite. LITTERAE MISSAE P.[7]) VETTII, P.[8]) SERVILII, C. ANTISTII, MAGISTRORUM. Praesto ait se tibi[9]) futurum Vettius, et observaturum, quemadmodum rationes ad aerarium referas: ut, si hanc ex fenore pecuniam populo[10]) non retuleris, reddas societati. Possumus hoc teste, possumus P. Servilii et C. Antistii magistrorum litteris,[11]) primorum hominum atque honestissimorum, possumus auctoritate societatis, cuius litteris utimur, quod dicimus obtinere? an aliqua firmiora aut graviora quaerenda sunt? Vettius, tuus
168 72

1) *abest.* 2) nihil, ut ei utr. 3) in Sic. litteras. 4) et eius societatis publicanorum *ex coniect. vet.* 5) *Abest praenomen.* 6) foenerationis. 7) *ex coniect. Vulgo* L. 8) *item ex coniectura. Vulgo* L. 9) se tibi ait. 10) populo pecuniam 11) *abest.*

familiarissimus, Vettius, tuus affinis, cuius sororem habes in matrimonio, tuae uxoris frater, Vettius,[1]) frater in quaestoris, testatur litteris[2]) tuum impudentissimum[3]) furtum certissimumque peculatum: (nam quo illo nomine pecuniae publicae feneratio est appellanda?)[4]) Scribam tuum dicit,[5]) Verres, huius perscriptorem fenerationis fuisse: ei quoque magistri minantur in litteris: et casu scribae[6]) tum duo magistri fuerunt cum Vettio. Binas centesimas ab esse[7]) ablatis ferendum non putant: et recte non putant. Quis nisi hoc fecit unquam? quis denique conatus est facere, aut posse fieri cogitavit, ut, cum senatus usura publicanos[8]) saepe iuvisset, magistratus a publicanis pecuniam pro usura[9]) auderet auferre? Certe huic homini spes nulla salutis esset, si publicani, hoc est equites Romani iudicarent. Minor esse nunc, iudices, vobis disceptantibus debet: et tanto minor, quanto est honestius, alienis iniuriis, quam re sua commoveri. Quid ad haec respondere cogitas? Utrum 169
dictum negabis? an tibi hoc licitum esse defendes? negare qui potes? an ut tanta auctoritate litterarum, ut testibus publicanis convincare? Licuisse vero qui? Ne mehercule te pecuniam tuam praetorem[10]) in provincia feneratum docerem, tamen effugere non posses:[11]) sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed a publicanis fenore accepto, hoc licuisse cuiquam dicabis? quo non modo ceteri, sed tu ipse nihil audacius improbiusque fecisti. Non mehercule hoc, quod omnibus singulare videtur, de quo mihi deinceps di-

1) tuus frater uxoris Vettius. 2) *abest.* 3) impud. tuum. *Adiicitur* Recita reliqua. 5) dicunt *Ernest. ex coniectura.* etenim casu [scribae]. 7) se. 8) publ. usura. 9) usuris. tuam, non populi Romani. 11) *Lacunae signum posuit nestius.*

cendum est, possum, iudices, dicere audacius esse aut impudentius, quod permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino: maior haec praeda fortasse est: sed illa impudentia certe non minor. Et quoniam de illa feneratione satis dictum est, nunc de hac tota pecunia aversa, quaeso, cognoscite.

170

73 Siciliae civitates multae sunt, iudices, ornatae atque honestae, ex quibus in primis numeranda est civitas Halesina: nullam enim reperietis aut officiis fideliorem, aut copiis locupletiorem, aut auctoritate graviorem. Huic iste in annos singulos cum sexagena[1]) tritici milia modium imperavisset, pro tritico nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum; quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. Oh stupui, iudices, cum hoc mihi primum Halesae[2]) demonstravit in senatu Halesinorum homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate praeditus, Halesinus Aeneas, cui senatus dederat publice causam,[3]) ut mihi fratrique meo gratias ageret, et simul qui nos ea, quae ad iudicium pertinerent, doceret. Demonstrat, hanc istius consuetudinem ac rationem fuisse: quod[4]) omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta, solitum esse istum pecuniam cogere a civitatibus, frumentum improbare, quantum frumenti esset Romam[5]) mittendum, tantum de suo quaestu ac de sua copia frumenti mittere. Posco rationes: inspicio litteras: video frumenti granum Halesinos, quibus sexagena[6]) milia modium imperata erant, nullum dedisse; pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribae dedisse: reperio genus huiusmodi, iudices, praedae, ut praetor, qui frumentum

171

2. non soluta pecunia quibus debuit.

1) sexaginta. 2) Halesiae. 3) *Ernest.* [causam]. 4) cum. 5) Ro-mam esset. 6) LX.

cuique debeat,[1] non emat, sed vendat, pecunias, quas civitatibus distribuere debeat, eas omnes avertat atque auferat. Non mihi iam furtum, sed monstrum ac prodigium videbatur, civitatum frumentum improbare, suum probare, cum suum probasset, pretium ei frumento constituere, quod constituisset, id a[2] civitatibus auferre, quod a populo Romano accepisset, tenere.

Quot vultis esse in uno furto peccatorum gradus? 174
at, si singulis insistere vellem, progredi iste non possit. Improbas frumentum Siculorum.[3] Quid? ipse quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam, quae tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? Cum senatus decrevit, ut ematur in Sicilia frumentum, aut cum populus iubet, hoc, ut opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. Tu, cum civitatum Siciliae vulgo omne frumentum improbas, num ex Aegypto aut Syria[4] frumentum Romam misurus es? Improbas Halesinum, Thermitanum,[5] Cephaloeditanum,[6] Amestratinum, Tyndaritanum, Herbitense, multarum praeterea civitatum. Quid accidit tandem, ut horum populorum agri frumentum eiusmodi, te praetore, ferrent,[7] ut neque tibi, neque populo Romano posset probari, praesertim cum ex iisdem agris eiusdem[8] anni frumentum ex decumis Romam mancipes advexissent? quid acciderat, ut ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum improbaretur?[9] Dubiumne est, quin ista omnis improbatio exigendae pecuniae causa nata sit? Esto, 173
improbes[10] Halesinum: habes ab alio populo, quod

1) debebat, *item paulo post.* 2) *Abest praepositio.* 3) Siculum. 4) aut ex Syria. 5) mittis. 6) Ceph. Therm. 7) ferrent, quod nunquam antea, ut neque mihi, neque tibi. 8) eiusdemque. 9) non probaretur. 10) improbas.

probes: eme illud, quod placet, missos fac eos, quorum frumentum improbasti. Sed ab his, quos repudias, exigis tantum pecuniae, quantum ad eum numerum frumenti satis sit, quem ei[1]) civitati imperas emendum.[2]) Dubium est, quid egeris. In medimna singula video, ex litteris publicis tibi Halesinos HS quinos denos dedisse. Ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum, eodem tempore neminem in Si-
75 cilia pluris frumentum vendidisse. Quae est ergo ista ratio, aut quae potius ista[3]) amentia, frumentum improbare id, quod ex eo loco sit, ex quo senatus et populus Romanus emi voluerit, et[4]) ex eo acervo, ex quo partem tu idem, decumarum nomine, probaris; deinde a civitatibus pecuniam[5]) ad emendum frumentum cogere, cum ex aerario acceperis? Utrum enim[6]) lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere,[7]) an populi Romani pecunia frumentum a[8])
174 Siculis emere iussit? Iam vero ab isto omnem illam ex aerario pecuniam, quam his oportuit civitatibus pro frumento dari, lucrifactam videtis. Accipis enim HS XV pro medimno: tanti enim est illo tempore medimnum: retines HS XXI:[9]) tanti enim est frumentum Siciliense ex lege aestimatum. Quid interest, utrum hoc feceris, an frumentum non improbaris, sed frumento probato et accepto, pecuniam publicam tenueris omnem, neque quicquam ulli dissolveris civitati, cum aestimatio legis eiusmodi sit, ut ceteris temporibus tolerabilis Siculis, te praetore etiam grata esse debuerit? Est enim modius lege HS IIS[10]) aestimatus: fuit autem, te praetore, ut tu in multis episto-

---

1) *abest.* 2) *abest.* 3) *abest.* 4) *abest.* 5) pecunias. 6) te. 7) *Additur* a Siculis. 8) ab. 9) XVIII. 10) *ex coniectura. Lege* ternis semis. *Vulgo* HS III.

lis ad amicos tuorum gloriatis, HS. Sed fuerit HS ns,[1] quoniam[2] tantum a civitatibus in medios singulos exegisti. Cum, si solveres Siculis tantum, quantum[3] populus Romanus imperarat, omnibus fieri gratissimum posset: tu nisi modo eos acceperes, quod oportebat, noluisti, sed etiam dare, quod nihil debebant, coëgisti. Atque haec ita gesta esse, iudices, cognoscite 175
et ex litteris publicis civitatum, et ex testimoniis publicis; in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intelligetis. Omnia, quae dicimus, rationibus populorum, non intempestivis, neque perturbatis, neque repentinis, sed certis, institutis, ordine relata atque confecta sunt. Recita rationes Halesinorum. Cui pecuniam datam dicit? Dic, dic etiam clarius. *Volcatio, Tintumelidi, Maevio.* Quid est, Verres? ne 76
illam quidem tibi defensionem reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse versatos? mancipes summum tuum improbasse? mancipes pactio cum civitatibus decidisse, et eosdem alios te illarum civitatum nomine pecunias abstulisse, deinde ipsos sibi frumentum remisisse? nihil haec ad te pertinere? Mala mehercule, si misera defensio, praeterea hoc dicere. Ego frumentum (neque attigi, neque inspexi;[4]) mancipibus potestatem probandi improbandique permisi; mancipes a civitatibus pecunias extorserunt; ego autem, quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi. Mala 176
est haec quidem, ut dixi, defensio, et potius perdita maximorum peccatorum, huius autem et iniquitatis et inertiae confessio, non defensio criminis:[5]) sed tamen haec ipsa tibi, si uti cupias, non licet: volat te Volcatius, tuae tuorumque deliciae, mentionem

1) HS III. 2) *Adiicitur* tu. 3) *Adiicitur* te. 4) adspexi.
5) *Verba inter duo verba* defensio *posita absunt.*

mancipis facere. Timarchidem autem, columen familiae vestrae, premit fasces defensionis tuae; cui simul et Volcatio pecunia a civitate numerata est. Iam vero scriba tuus anulo aureo suo, quem ex his rebus invenit, ista te ratione uti non sinit. Quid igitur est reliquum, nisi uti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse, publicam 1) domum tuam convertisse? O consuetudo peccandi, quantam habes iucunditatem improbis 2) et audacibus, cum poena
177 abfuit et licentia consecuta est! Iste in hoc genere peculatus non nunc primum invenitur, sed nunc denique tenetur. Vidimus huic ab aerario pecuniam numerari quaestori ad sumptum exercitus consularis: vidimus paucis post mensibus et exercitum et consulem spoliatum. Illa omnis pecunia latuit: illa caligine ac tenebris, quae totam rem publicam tum occuparat 3). Iterum gessit hereditariam quaesturam cum Dolabella: magnam pecuniam avertit; sed eius rationem cum damnatione Dolabellae permiscuit. Commissa est pecunia tanta praetori: non reperietis hominem timide nec leviter haec improbissima lucra ligurientem; devorare omnem pecuniam publicam non dubitavit. Ita serpit illud insitum natura 4) malum consuetudine peccandi libera, finem audaciae ut sta-
178 tuere ipse non possit 5). Tenetur igitur aliquando, et in rebus cum maximis 6) tum manifestis tenetur. Atque in eam fraudem videtur mihi 7) divinitus incidisse, non solum ut eas poenas, quas proxime meruisset, solveret, sed ut illa etiam scelera eius in Ca-
77 bonem et in Dolabellam vindicarentur. Etenim non

1) *Additur* pecuniam. 2) in improbis. 3) occupaverant. 4) insitum in natura. 5) finem ut audaciae stat. ipse sibi non possit. 6) tum maximis. 7) mihi videtur.

quoque alia res, iudices, exstitit, 1) in hoc crimine, quae tollat omnem dubitationem superioris illius decumani criminis. Nam, ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras decumas et in haec octingenta milia modium, quod emptum populo Romano darent, non habuisse, et 2) a tuo procuratore, hoc est ab Apronio, emisse: ex quo intellegi potest, nihil te aratoribus reliqui fecisse: ut hoc praeteream, quod multorum 3) est testimoniis expositum: potest illud quicquam esse certius, in tua potestate atque in tuis horreis omne frumentum Siciliae per triennium, atque omnes fructus agri decumani fuisse? Cum enim 179 a civitatibus pro frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentum, quod Romam mitteres, si tu id non omne clausum et compressum possidebas? Itaque in eo frumento primus tibi ille quaestus erat ipsum frumentum, 4) quod erat ereptum ab aratoribus: alter, quod id frumentum improbissime per triennium partum non semel, sed bis, neque uno, sed duobus pretiis, unum et idem frumentum, vendidisti: semel civitatibus, HS xv in medimnum; iterum populo Romano, a quo HS xxi 5) in medimna pro eodem illo frumento abstulisti.

At enim frumentum Centuripinorum et Agrigentinorum et nonnullorum fortasse praeterea probasti, et his populis pecuniam dissolvisti. Sint sane 6) aliae civitates in eo numero, quarum frumentum improbare nolueris. Quid tandem? his civitatibus omnisne pecunia, quae pro frumento debita est, dissoluta est? Unum mihi reperi, non populum, sed aratorem: 180

3. deductiones factae.

1) exstitit, iudices. 2) sed. 3) quod in multis. 4) fuit ipsius frumenti. 5) xviii *de coniectura Hotomani.* 6) *abest.*

vide, quaere, circumspice, si quis forte est ex ea provincia, in qua tu triennium praefuisti, qui se noluerit perisse: unum, inquam, da mihi ex illis aratoribus, qui tibi ad statuas 1) pecuniam contulerunt, qui sibi dicat pro frumento omne esse, quod oportuerit, solutum. Confirmo, iudices, neminem esse dicturum.
78 Ex omni pecunia, quam aratoribus solvere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione et collybo, deinde pro nescio quo cerario. Haec omnia, iudices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt vocabula. Nam collybus esse qui potest, cum utantur 2) omnes uno genere nummorum? cerarium vero quid? 3) quo modo hoc nomen ad rationes magistratus, quo modo ad pecuniam publicam allatum est? Nam illud genus tertium deductionis erat eius modi, quasi non modo liceret, sed etiam oporteret, nec solum oporteret, sed plane necesse esset. Scribae nomine de tota pecunia binae quinquagesimae detrahebantur. Quis hoc tibi 4) concessit? quae lex? quae senatus auctoritas? quae porro aequitas, ut tantam pecuniam scriba tuus auferret, sive de aratorum bonis, sive de populi Romani
182 vectigalibus? Nam si potest ista pecunia sine aratorum iniuria detrahi, populus Romanus habeat, tantis praesertim 5) aerarii angustiis: sin autem et populus Romanus voluit, 6) et aequum est, ita solvi 7) aratoribus: tuus apparitor, parva mercede populi conductus, de aratorum bonis praedabitur? Et in hac causa scribarum ordinem in me concitabit Hortensius, et eorum commoda a me labefactari atque oppugnari iure

1) *vulgo* tibi vel ad statuam. 2) utantur. 3) *abest.* 4) tibi hoc. 5) praesertim in tantis. 6) populus id voluit. 7) ita est, solvi.

dicet? Quasi vero hoc scribis ullo exemplo aut ullo iure sit[1]) concessum. Quid ego[2]) vetera repetam? aut quid eorum scribarum mentionem faciam, quos constat sanctissimos homines atque innocentissimos fuisse? non me fugit, iudices, vetera exempla pro fictis fabulis iam audiri atque haberi. In his temporibus versabor miseris ac perditis. Nuper, Hortensi, quaestor fuisti. Quid tui scribae fecerint, tu potes dicere: ego de meis hoc dico, cum in eadem ista Sicilia pro frumento civitatibus pecuniam solverem, ei mecum duos frugalissimos homines scribas habebam, L. Manilium et L. Sergium, non modo istas duas quinquagesimas, sed omnino nummum nullum cuiquam esse deductum. Dicerem, hoc mihi totam esse 79
attribuendam, iudices, si illi unquam hoc a me[3]) postulassent, si omnino unquam[4]) cogitassent. Quam- 183
obrem enim scriba deducat, et[5]) non potius mulio, qui advexit? tabellarius, cuius adventu certiores facti petiverunt?[6]) praeco, qui adire iussit? viator aut[7]) verius, qui fiscum sustulit? Quae pars operae aut opportunitatis in scriba est, cui ei non modo merces tanta detur, sed cui cum eo tantae pecuniae partitio sit? Ordo est honestus. Quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? Est vero honestus, quod eorum hominum fide tabulae publicae periculaque magistratuum committuntur. Itaque ex his scribis, qui digni sunt illo ordine, patribus familiis,[8]) viris bonis atque honestis, percontamini, quid sibi istae quinquagesimae velint. Iam omnes intelligetis, rem no- 184
vam[9]) totam atque indignam videri. Ad eos me scri-
bas revoca, si placet: noli hos colligere, qui nummu-

1) sit aut ullo iure. 2) ergo. 3) a me hoc. 4) unquam omnino. 5) ac. 6) [petiverunt]. 7) ac. 8) familias. 9) novam rem.

lis congregatis de nepotum bonis[1]) ac de scaenicorum corollariis, cum decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem civitatis se venisse dicunt. Eos scribas tecum disceptatores huius criminis habebo, qui istos scribas esse moleste ferunt. Tametsi, cum in eo ordine videamus esse multos non idoneos, qui ordo industriae propositus est et dignitati: mirabimur, turpes aliquos ibi esse, quo cuivis

184 liceat pretio pervenire? Tu ex pecunia publica HS terdeciens[2]) scribam tuum permissu tuo cum abstulisse fateare, reliquam tibi ullam defensionem putas esse? hoc ferre quemquam posse? hoc quemquam denique nunc tuorum advocatorum animo aequo audire arbitrare, qua in civitate C. Catoni, consulari homini, clarissimo viro,[3]) HS III[4]) milibus lis aestimata sit, in eadem civitate apparitori tuo esse concessum, ut HS uno nomine terdeciens auferret?

185 Hinc ille est anulus aureus, quo tu istum in contione donasti: quae tua donatio singulari impudentia[5]) nova Siculis omnibus, mihi vero etiam incredibilis videbatur. Saepe enim nostri imperatores, superatis hostibus, optime re publica gesta, scribas suos anulis aureis in contione donarunt: tu vero quibus rebus gestis, quo hoste superato, contionem donandi causa advocare ausus es? Neque enim solum scribam tuum anulo, sed etiam virum fortissimum ac tui dissimillimum, Q. Rubrium, excellentem virtute, auctoritate, copiis, corona et phaleris et torque donasti, M. Cossutium, sanctissimum virum atque honestissimum, M. Castricium, summo

186 splendore, ingenio, gratia praeditum. Quid haec sibi

1) donis *ex coniectura vetere.* 2) tredecies, *item paulo post.* 3) clar. viro, consul. homini. 4) *ex coniectura sed longe propiore codd. scripturae, quam quod vulgo item ex coniect. editur* XVIII. 5) *Adiicitur* praedita.

horum trium civium Romanorum dona voluerunt? Siculos praeterea potentissimos nobilissimosque donasti; qui non, quemadmodum sperasti, tardiores fuerunt, sed ornatiores tuo iudicio ad testimonia dicenda[1]) venerunt. Quibus ex hostium spoliis? de qua victoria? qua ex praeda ac[2]) manubiis haec ab te donatio constituta est? an quod, te praetore, paucorum adventu myoparonum classis pulcherrima, Siciliae praesidium propugnaculumque[3]) provinciae, piratarum manibus incensa est? an quod ager Syracusanus praedonum incendiis, te praetore, vastatus est? an quod forum Syracusanum nauarchorum sanguine redundavit? an quod in portu Syracusano piraticus myoparo navigavit? Nihil possum reperire, quamobrem te in istam amentiam incidisse arbitrer, nisi forte id egisti, ut hominibus ne oblivisci quidem rerum tuarum male gestarum liceret. Anulo est aureo scriba donatus, et ad 187
eam donationem contio est advocata. Quod erat os tuum, cum videbas[4]) eos homines, quorum ex bonis istum anulum aureum donabas,[5]) qui ipsi anulos aureos posuerant, liberisque suis[6]) detraxerant, ut esset, unde scriba tuus hoc tuum munus ac beneficium tueretur? quae porro tua praefatio[7]) donationis fuit? illa scilicet vetus atque imperatoria, *quandoque tu quid*[8]) *in proelio, in bello, in re militari,* — cuius ne mentio quidem, te praetore, ulla facta est: an illo, *quandoque*[9]) *tu nulla unquam mihi in cupiditate ac turpitudine defuisti, omnibusque in iisdem flagitiis mecum et in legatione, et in*[10]) *praetura, et hic in*

1) dicunda. 2) aut. 3) propugnaculum praesidiumque. 4) *Additur* in contione. 5) iste anulus aureus donabatur. 6) *abest*. 7) praefatio tuae. 8) quando tu quidem. 9) quandoquidem. 10) *abest*.

Sicilia versatus es: ob eas[1]) *res, quoniam te re*[2]) *locupletavi, hoc anulo aureo dono.* Vera haec fu isset oratio. Neque enim[3]) iste annulus aureus ab te datus istum virum fortem, sed hominem locupletem esse declarat. Ita eundem anulum ab alio datum testem virtutis duceremus: abs te donatum, comitem pecuniae iudicamus.

81 Dictum, iudices, est de decumano frumento: dictum de empto: extremum et reliquum est, de aestimato, quod cum magnitudine pecuniae, tum iniuriae genere quemvis debet commovere: tum vero eo magis, quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur. Nam cum ex S. C. et ex legibus frumentum in cellam ei[4]) sumere liceret: idque frumentum senatus ita aestimasset, quaternis HS tritici modium, binis hordei: iste, numero ad summam tritici adiecto, tritici modios singulos cum aratoribus ternis denariis[5]) aestimavit. Non est in hoc crimen, Hortensi; ne forte ad hoc meditere, multos[6]) viros bonos, et fortes, et innocentes cum aratoribus et cum civitatibus frumentum, in cellam quod sumi oporteret, aestimasse, et pecuniam pro frumento abstulisse. Scio, quid soleat fieri: scio, quid liceat. Nihil, quod ante fuerit[7]) in consuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehen-
189 ditur. Hoc reprehendo, quod, cum in Sicilia HS binis tritici modius esset, ut istius epistola ad te missa declarat, summum HS ternis, id quod et testimoniis omnium[8]) et tabulis aratorum planum factum antea

III. in frumento aestimato.

A. Propositio.

1) hasce. 2) *abest.* 3) non enim. 4) ei in cellam. 5) denariis ternis. 6) *Adlicitur* saepe. 7) antea fuerat. 8) omnibus.

set: tum iste pro tritici modiis singulis denarios ter-
os ab aratoribus[1]) exegit. Hoc crimen est; ut in- 82
lligas, non ex aestimatione, neque ex tenuis dena-
iis pendere crimen, sed ex coniunctione[2]) annonae
ique aestimationis[3]). Etenim haec aestimatio nata
st, iudices, initio non ex praetorum aut consulum,
ed ex aratorum et[4]) civitatum commodo. Nemo enim
it initio tam impudens, qui, cum frumentum debe-
etur, pecuniam poscerete. Certe hoc ab aratore pri-
um est profectum, aut ab ea civitate, cui imperaba-
ur: cum aut frumentum vendidisset, aut servare
ellet, aut in eum locum, quo imperabatur, portare
ollet, petivit in beneficii loco et gratiae, ut sibi pro
rumento, quanti frumentum esset, dare liceret. Ex
iusmodi principio, atque ex liberalitate et[5]) accom-
odatione magistratuum, consuetudo aestimationis in-
rodùcta est. Secuti sunt avariones magistratus, qui 190
rmen in avaritia sua non solum viam quaestus inve-
erunt, verum etiam exitum ac rationem defensionis.
nstituerunt semper in[6]) ultima ac difficillima ad por-
andum loca[7]) frumentum imperare, ut vecturae dif-
icultate ad quam vellent aestimationem pervenirent.
n hoc genere facilior est existimatio, quam repreben-
io, ideo, quod eum, qui hoc facit, avarum possu-
us existimare, crimen in eo constituere non tam
acile possumus; quod videtur concedendum magistra-
ibus nostris esse, ut iis, quo loco velint, frumentum
oipere liceat. Itaque hoc est, quod multi fortasse
erunt, et ita multi, ut ii, quos innocentissimos me-
iminimus aut audivimus, non fecerint. Quaero nunc 83

1) ternos ab aratoribus denarios. 2) coauctione *contra li-*
os mss. 3) existimationis *Ernestius mendose.* 4) atque.
atque. 6) ad. 7) loca ad portandum.

abs te,[1]) Hortensi, cum uris tandem istius dictum collaturus es? cum illi, credo, qui benignitate adducti per beneficium et gratiam civitatibus concesserint, ut nummos pro frumento darent. Ita credo, petisse[2]) ab isto aratores, ut, cum HS ternis tritici modum vendere non possent, pro singulis modiis denarios ternos[3]) dare liceret. An, quoniam hoc[4]) non audes dicere, illuc confugies, vecturae difficultate adductos denarios ternos dare maluisse? Cuius vecturae? quo ex loco in quem locum ne portarent? Philomelione Ephesum? Video, quid inter annonam interesse soleat: video quot dierum via sit: video Philomelensibus[5]) expedire, quanti Ephesi sit frumentum, tantum dare potius in Phrygia, quam Ephesum portare, aut ad emendum frumentum Ephesum pecu-
192 niam et legatos mittere. In Sicilia vero quid eiusmodi est?[6]) Henna mediterranea est maxime. Coge, ut ad aquam tibi, id quod summi iuris est, frumentum Hennenses metiantur, vel Phintiam, vel Halesum, vel Catinam, loca inter se maxime diversa: eodem die, quo iusseris, deportabunt. Tametsi ne vectura quidem opus est. Nam totus quaestus hic, iudices, aestimationis ex annonae natus est varietate. Hoc enim magistratus in provincia assequi potest, ut ibi accipiat, ubi est carissimum. Ideo valet ista ratio aestimationis in Asia: valet in Hispania: valet in his provinciis, in quibus unum pretium frumento esse non solet. In Sicilia vero quid cuiusquam intererat, quo loco daret? neque enim portandum erat: et, quo quisque vehere iussus esset, ibi tantidem frumentum eme-

ret,

1) a te. 2) petiisse. 3) ternos denarios, *item paulo post.* 4) *Adiicitur* cum. 5) Philomeliensibus. 6) *abest.*

ret, quanti domi vendidisset. Quamobrem si vis, Hor- 193
tensi, docere,[1]) aliquid ab isto simile in aestimatione, atque a ceteris, esse factum: doceas oportebit,[2]) aliquo in loco Siciliae, praetore Verre, ternis denariis tritici modium fuisse. Vide, quam tibi defensionem 84
patefecerim, quam iniquam in socios, quam remotam ab utilitate rei publicae, quam seiunctam a voluntate ac[3]) sententia legis. Tu, cum tibi ego frumentum in meis agris, atque in mea civitate, denique[4]) in iis locis, in quibus versaris,[5]) rem geris, provinciam administras, paratus sim dare: angulum mihi aliquem eligas provinciae reconditum ac derelictum? iubeas ibi me metiri, quo portare non expediat? ubi emere non possim?[6]) Improbum facinus, iudices, non feren- 194
dum, nemini lege concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam vindicatum. Tamen ego hoc, quod ferri nego posse, Verri concedo, iudices,[7]) et largior. Si ullo in loco eius provinciae frumentum tanti fuit, quanti iste aestimavit, hoc crimen in istum reum valere oportere non arbitror. Verum enimvero cum esset HS binis aut etiam ternis quibusvis in locis provinciae, duodenos sestertios exegisti. Si mihi tecum neque de annona, neque de aestimatione tua potest esse controversia, quid sedes? quid expectas? quid defendis?[8]) Utrum tibi pecuniae coactae,[9]) conciliatae videntur adversus[10]) leges, adversus rem publicam, cum maxima sociorum iniuria: an vero id ratione,[11]) ordine, e re publica, sine cuiusquam iniuria factum esse defendis?[12]) Cum tibi senatus ex aera- 195

1) si quid, Hortensi, docere vis. 2) oportet. 3) atque. 4) *Adiicitur* cum. 5) in quibus es, versaris. 6) *Ernestius ex coniectura. Libri mss.* possum. 7) iudices concedo. 8) defendes. 9) *abest.* 10) adversum, *bis.* 11) recte. 12) defendes.

rio pecuniam prompsisset, et singulos tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modiis aratoribus solveres: quid facere debuisti? Si, quod L. Piso ille Frugi, qui legem de pecuniis repetendis primus tulit; cum emisses, quanti esset, quod superaret pecuniae retulisses: si ut ambitiosi homines aut benigni, cum pluris senatus aestimasset, quam quanti esset annona, ex senatus aestimatione, non ex annonae ratione, solvisses: sin, ut plerique faciunt, in quo[1]) erat aliqui[2]) quaestus, sed is honestus atque concessus, frumentum, quoniam vilius erat, ne emisses: sumpsisses id nummorum, quod tibi senatus cellae
85 nomine concesserat. Hoc vero quid est? quam habet rationem, non quaero aequitatis, sed ipsius improbitatis atque impudentiae? Neque enim est fere quicquam, quod homines palam facere audeant in magistratu, quamvis improbe,[3]) quin eius facti, si non bonam, at aliquam rationem afferre soleant. Hoc quid
196 est? Venit praetor: frumentum, inquit, me abs te emere oportet. Optime. Modium denario. Benigne ac liberaliter: nam ego tribus HS non possum vendere. Mihi frumentum[4]) non opus est: nummos volo. Nam sperabam,[5]) inquit arator, me ad denarios perventurum: sed, si ita necesse est, quanti frumentum sit, considera. Video esse binis HS. Quid ergo a me tibi nummorum dari potest, cum senatus tibi quaternos HS dederit? Quid poscat, attendite; et vos quaeso, iudices, simul[6]) aequitatem praetoris atten-
197 dite. Quaternos HS, quos mihi senatus decrevit, et ex aerario dedit, ego habebo, et in cistam transferam de[7]) fisco. Quid postea? quid? Pro singulis mo-

1) *Additur* etiam. 2) aliquis. 3) improbi. 4) frumento. 5) speraveram. 6) simul iudices. 7) ex.

dils, quos tibi impero, tu mihi octonos HS dato. Qua ratione? Quid quaeris rationem? non tantam rationem res habet, quantam utilitatem atque praedam. Dic, dic, inquit ille, planius. Senatus te voluit mihi nummos, me tibi frumentum dare:[1]) tu eos nummos, quos mihi senatus dare[2]) voluit, ipse habes;[3]) a me, cui singulos denarios dari oportuit, binos aufers? et huic praedae ac direptioni cellae nomen imponis? Haec deerat iniuria et haec calamitas aratoribus, te 198
praetore, qua reliquis fortunis omnibus everterentur. Nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc iniuriam non modo fructum omnem amitteret,[4]) sed etiam instrumentum[5]) vendere cogeretur? Quonam[6]) se verteret: ex quo fructu nummos, quos tibi daret, inveniret? Decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum voluntas tulerat Apronii: pro alteris decumis emptoque frumento aut nihil datum, aut tantum datum, quantum reliqui scriba fecerat, aut ultro etiam (id quod didicistis) ablatum. Cogantur etiam nummi ab 86
aratore? quomodo? quo iure? quo exemplo? Nam, cum fructus diripiebantur aratorum, atque omni lacerabantur iniuria: videbatur id perdere arator, quod aratro ipse quaesisset, in quo elaborasset, quod agri segetesque extulissent. Quibus iniuriis gravissimis ta- 199
men illud erat miserum solatium, quod id perdere videbatur, quod, alio praetore, eodem ex agro reparare posset. Nummos vero ut det[7]) arator, quos non exarat,[8]) quos non aratro ac manu quaerit, boves et aratrum ipsum, atque omnia instrumenta[9]) vendat,

1) nummos dare, me tibi frum metiri *ex conjectura.* 2) dari. 3) habebis. 4) frumentum omne amittere. 5) omne instrumentum. 6) Quo enim se verteret non habebat. 7) *Emendavit Ernestius. Codd.* daret. 8) *Verba* quos non exarat *vulgo desunt.* 9) et omne instrumentum.

necesse est. Non enim debetis hoc cogitare: habet idem in nummis, habet[1]) in urbanis praediis. Nam cum aratori aliquid[2]) imponitur, non homines,[3]) si quae sunt praeterea facultates, sed arationis ipsius vis ac ratio consideranda est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit ac debeat. Quamquam illi quoque sunt homines ab isto omni ratione exinanii ac perditi: tamen hoc vobis est statuendum, quid arborem ipsum arationis nomine muneris in rem publicam[4]) fungi ac sustinere velitis. Imponitis decumas: patiuntur; alteras: temporibus vestris serviendum putant; dent emptum praeterea: dabunt, si veletis. Haec quam sint gravia, et quid, his rebus detractis, possit ad dominos puri ac reliqui pervenire, credo vos ex vestris rebus rusticis coniectura assequi posse. Addite nunc eodem istius edicta, instituta, iniurias: addite Apronii Veneriscumque servorum, in agro decumano regna ac rapinas. Quamquam haec omitto: de cella loquor. Placetne vobis, in cellam magistratibus vestris[5]) frumentum Siculos gratis dare? Quid hoc indignius? quid iniquius? Atqui hoc scitote auctoribus, Verre[6]) praetore, optandum, ac petendum
87 fuisse. Sositheus[7]) est Entellinus, homo cum primis prudens et domi nobilis: cuius verba audietis,[8]) qui ad hoc iudicium legatus publice cum Artemone[9]) et Menisco, primariis viris, missus est. Is cum in senatu Entellino multa mecum de istius iniuriis ageret, hoc dixit: si hoc de cella atque hac aestimatione concederetur, velle Siculos senatui polliceri frumentum in cellam gratis, ne posthac tantas pecunias magi-

---

1) *Additur* idem. 2) onus aliquod. 3) omnes. 4) in republica. 5) nostris. 6) hoc. 7) Sositenus. 8) audistis. 9) Arthemone.

stratibus nostris decerneremus. Perspicere vos certe[1]) 201
scio, Siculis quanto opere[2]) hoc expediat, non ad aequitatem condicionis, sed ad minima malorum eligenda. Nam, qui mille mod. Verri suae partis in cellam gratis dedisset, duo milia nummum, aut summum tria dedisset: idem nunc pro eodem numero frumenti HS VIII milia dare coactus est. Hoc arator assequi per triennium, certe fructu suo, non potuit: vendiderit instrumentum necesse est. Quodsi hoc munus et hoc vectigal arator[3]) tolerare, hoc est, Sicilia ferre ac pati potest: populo Romano ferat potius, quam nostris magistratibus. Magna enim[4]) pecunia, magnum praeclarumque vectigal, si modo[5]) salva provincia, si sine iniuria sociorum percipere possumus. Nihil detraho magistratibus:[6]) tantundem detur in cellam, quantum semper datum est: quod praeterea Verres imperat, id, si facere non possunt, recusent; si possint, populi Romani potius hoc sit vectigal, quam praeda praetoris. Deinde cur in uno genere solo fru- 202
menti ista aestimatio constituatur?[7]) Si est aequa et ferenda: debet populo Romano Sicilia decumas: det pro singulis modiis tritici ternos X:[8]) sibi habeat frumentum. Data tibi pecunia est, Verres, una, qua frumentum tibi emeres in cellam, altera, qua frumentum emeres a civitatibus, quod Romam mitteres: tibi datam pecuniam domi retines, et praeterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers. Fac idem in eo frumento, quod ad populum Romanum pertinet; exige eadem aestimatione pecuniam a civitatibus, et refer,

1) certo. 2) quantopere. 3) aratio. 4) est. 5) *Additur* id. 6) possitis: nihil detraho. Magistratibus. 7) constituitur. 8) tritici modiis ternos denarios. *Sed sic etiam nostram notam legi volumus.*

quam accepisti: iam[1]) refectius erit aerarium populi
203 Romani, quam unquam fuit. At enim istam rem in publico frumento Sicilia non ferret: hanc rem in meo frumento tulit. Proinde quasi aut aequior sit ista aestimatio in tuo, quam in populi Romani commodo: aut ea res, quam ego dico, et ea, quam tu fecisti, inter se genere iniuriae, non magnitudine pecuniae differat. Verum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt: ut omnia remittantur, ut omnibus iniuriis et calamitatibus, quas te praetore tulerunt, in posterum liberentur; istam se cellam atque istam aestima-
88 tionem negant se[2]) ullo modo ferre posse. Multa Sophocles Agrigentinus apud Cn. Pompeium consulem nuper, homo disertissimus et omni doctrina et virtute ornatissimus, pro tota Sicilia de aratorum miseriis graviter et[3]) copiose dixisse ac deplorasse dicitur: ex quibus hoc iis, qui aderant, (nam magno conventu acta res est,) indignissimum videbatur, quo in re senatus optime ac benignissime cum aratoribus egisset, large liberaliterque aestimasset, in ea re praedari praetorem, bonis everti aratores; et id non modo fieri, sed ita fieri, quasi liceat concessumque sit.

205 Quid ad haec Hortensius? Falsum esse crimen? B. Refutatio exempli. Hoc nunquam dicet. Non magnam hac ratione pecuniam captam? Ne id quidem dicet.[4]) Non iniuriam factam Siculis atque aratoribus? Qui poterit dicere? Quid igitur dicet? Fecisse alios. Quid est hoc? Utrum crimini defensio, an comitatus exilio quaeritur? Tu in hac re publica, atque in hac hominum libidine, et (ut adhuc habuit se status iudiciorum) etiam licentia, non ex iure, non ex aequitate, non ex lege, non ex eo, quod oportuerit, non ex eo,

1) tum. 2) *abest*. 3) ac. 4) dicit, *vetera manda*.

quod licuerit, sed ex eo, quod aliquis fecerit, id, quod reprehenditur, recte factum esse defendes? Fecerunt 206
alii quidem[1]) alia quam multa: cur in hoc uno crimine isto genere defensionis uteris? Sunt quaedam omnino in te singularia, quae in nullum hominem alium[2]) dici neque convenire possint; quaedam tibi cum multis communia. Ergo, ut omittam tuos peculatus, ut ob ius dicendum[3]) pecunias acceptas, ut eiusmodi cetera, quae forsitan alii quoque etiam fecerint: illud, in quo te gravissime accusavi, quod ob iudicandam rem pecuniam accepisses, eadem ista ratione defendes, fecisse alios? Ut ego assentiar orationi, defensionem tamen non probabo. Potius enim, te damnato, ceteris angustior locus improbitatis defendendae relinquetur,[4]) quam, te absolato, alii, quod audacissime fecerunt, recte fecisse existimentur. Lu- 89
gent omnes provinciae: queruntur omnes liberi populi: regna denique[5]) omnia de nostris cupiditatibus et iniuriis expostulant: locus intra oceanum iam nullus est, neque iam longinquus, neque tam reconditus, quo non per hanc tempora nostrorum hominum libido iniquitasque pervaserit. Sustinere iam populus Romanus omnium nationum — non vim, non arma, non bellum, sed luctus,[6]) lacrimas, querimonias non potest. In eiusmodi re ac moribus, si is, qui erit adductus in iudicium, cum manifestis flagitiis[7]) tenebitur, alios eadem fecisse dicet: illi exempla non decerunt; rei publicae salus deerit, si improborum exemplis improbi iudicio ac periculo liberabuntur. Placent 208
vobis hominum mores? placet ita geri magistratus, ut geruntur? placet socios sic tractari, quod restat,

1) *abest*. 2) alium hominem. 3) dicundum. 4) relinquatur. 5) *Additur* iam. 6) luctum. 7) manifestis in flagitiis.

ut per haec tempora tractatos videtis? cur haec a me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea consurgitis atque disceditis? Vultis autem istorum audacias atque[1]) libidines aliqua ex parte resecare? desinite dubitare, utrum sit utilius, propter multos improbos uni parcere, an unius improbi supplicio multorum improbitatem coercere.

209 Temptsi quae ista sunt exempla multorum? Nam cum in tanta causa,[2]) cum in crimine maximo dicit defensore coeptum est, factitatum esse aliquid: expectant ii, qui audiunt, exempla ex vetere memoria et monumentis ac litteris, plena dignitatis, plena antiquitatis. 90 Haec enim plurimum solent et auctoritatis habere ad probandum, et iucunditatis ad audiendum. Africanum mihi, et Catones, et Laelios commemorabis? et eos idem fecisse[3]) dices? Quamvis res mihi non placeat, tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. An, cum eos non poteris, proferes hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scaevolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes provincias habuerunt, et frumentum cellae nomine imperaverunt. Magna est hominum auctoritas, et tanta, ut etiam de 210 licti suspicionem tegere possit. Non habes, me ea his quidem hominibus, qui nuper fuerunt, ullum auctorem istius aestimationis. Quo me igitur, aut ad quae exempla revocas? Ab illis hominibus, qui tum versati sunt in re publica, cum et optimi mores erant, et hominum existimatio gravis habebatur, [et iudicia severa fiebant,][4]) ad hanc hominum libidinem ac licentiam[5]) me abducis? et in quos aliquid exempli populus Romanus statui putat oportere, ab iis tu de-

1) ac. 2) causa tanta. 3) fecisse idem. 4) *sine cancellis.* 5) licent. et libidinem.

ensionis exempla quaeris? Non fugio ne hos quidem
neres, dummodo ex his ea, quae probat populus
omanus exempla, non ea, quae condemnat, sequa-
mur. Non circumspiciam, non quaeram foris: habeo
udices tecum[1]) principes civitatis, P. Servilium et[2])
Q. Catulum: qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus
estis, ut in illo antiquissimorum clarissimorumque[3])
omitum, de quibus antea dixi, numero reponantur.
Exempla quaerimus, et ea non antiqua. Modo uter- 211
que horum exercitum habuit. Quaere, Hortensi, quo-
niam te recentia exempla delectant, quid fecerint.
Ante vero? Q. Catulus frumento est usus, pecuniam
non coëgit. P. Servilius quinquennium exercitui cum
praesset, et ista ratione innumerabilem pecuniam fa-
cere cum[4]) posset, non statuit sibi quicquam licere,
quod non patrem suum, non avum Q. Metellum, cla-
rissimum hominem,[5]) facere vidisset. C. Verres re-
perietur, qui, quicquid[6]) expediat, id licere dicat?
quod nemo nisi improbus fecerit, id aliorum exem-
plo se fecisse defendat? At in Sicilia factitatum est.
Quae est ista condicio Siciliae? cur, quae optimo 91
iure, propter vetustatem, fidelitatem propinquitatem-
que[7]) esse debet, huic praecipua lex iniuriae defini-
tur? Sed in ista ipsa Sicilia non quaeram exemplum 212
foris: hoc ipso ex consilio utar exemplis. C. Mar-
celle, te appello. Siciliae provinciae, cum esses pro
consule, praefuisti: num quae in tuo imperio pecu-
niae cellae nomine coactae sunt? Neque ego hoc in
ea laude pono: alia sunt tua facta atque consilia,

1) cum habeas iudices, *sine* tecum, *quod in libris mss. omnibus est.* 2) *abest.* 3) antiquorum et clarissimorum. *abest.* 5) *Absunt haec duo verba.* 6) quod. 7) propinquitatem.

summa laude digna, quibus illam tu provinciam afflictam et perditam orexisti atque recreasti; nam hoc de cella ne Lepidus quidem fecerat, cui tu successisti. Quae sunt tibi igitur exempla in Sicilia cellae, si hoc crimen non modo Marcelli facto, sed ne Lepidi quidem potes defendere? An me ad M. Antonii
213 aestimationem frumenti exactionemque pecuniae revocaturus es? Ita, inquit, ad M. Antonium.[1]) hoc enim mihi significasse et nuntiasse visus est. Ex omnibus[2]) igitur populi Romani praetoribus, consulibus, imperatoribus, M. Antonium delegisti, et eius unum improbissimum factum, quod imitarere! Et hic, utrum mihi difficile est dicere, an his aestimare, ita se in isto[3]) infimo imperio M. Antonium gessisse, ut multo isti perniciosius sit dicere, se in re improbissima voluisse imitari Antonium,[4]) quam si posset defendere,[5]) nihil in vita se M. Antonii simile fecisse. Homines in iudiciis ad crimen defendendum, non, quid fecerit quispiam, proferre solent, sed quid probarit. Antonium, cum multa contra sociorum salutem, multa contra utilitatem provinciarum et faceret et cogitaret, in mediis iniuriis eius[6]) et cupiditatibus mors oppressit. Tu mihi, quasi omnia eius[7]) facta atque consilia senatus populus iudices[8]) comprobarint, ita M
92 Antonii exemplo istius audaciam defendis. At idem fecit Sacerdos. Hominem innocentem et summa prudentia praeditum nominas: sed tum idem fecisse erit existimandus, si eodem consilio fecerit. Nam genus aestimationis ipsum a me nunquam est reprehensum: sed eius aequitas aratorum commodo et volun-

1) Antonii. 2) ex omnibusne. 3) illo. 4) Antonium imitari. 5) defendere possit. 6) eius iniuriis. 7) eius omnia. 8) senatus populusque Rom. iudices, *sed Ern.* [iudices].

pecuniae per summam iniuriam cogendae nullo modo
posse reprehendi? Quod si ita est, quid possumus
contra illum praetorem dicere, qui cotidie templum
tenet, qui rem publicam sistere negat posse, nisi[1])
ad equestrem ordinem iudicia referantur? Quodsi ille 224
hoc unum agitare coeperit, esse aliquod genus co-
gendae pecuniae, senatorum communem, et iam prope
concessum ordini, quo genere ab sociis maxima pe-
cunia per summam iniuriam inferatur, neque id[2])
ullo modo senatoriis iudiciis reprehendi posse; idque,
dum eques ter ordo iudicaret, numquam esse commis-
sum: quis obsistet? quis erit tam cupidus vestrum,
tam fautor ordinis, qui de transferendis iudiciis pos-
sit recusare? Atque utinam posset aliqua ratione hoc 97
crimen, quamvis falsa, modo humana atque usitata,
defendere: minore periculo vestro, minore periculo
provinciarum omnium, iudicaretis. Negaret, dico,[3])
aestimatione se usum: vos id hominī credidisse,[4])
non actum comprobasse videremini. Nullo modo negare
potest: urgetur a tota Sicilia: nemo est ex tanto nu-
mero aratorum, a quo pecunia cellae nomine non sit
exacta. Vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad me 225
istam rationem pertinere, per quaestores rem frumen-
tariam esse administratam. Ne id quidem ei licet
dicere, propterea quod ipsius litterae recitantur, ad
civitates de tertiis denariis missae. Quae est igitur
defensio? Feci, quod arguis: coegi pecunias maximas
cellae nomine: sed hoc mihi licuit, nobis, si nuppi-
ciis, licebit. Periculosum provinciis, genus iniuriae
confirmari iudicio; perniciosum nostro ordini, popu-
lum Romanum existimare, non posse eos homines,
qui ipsi legibus teneantur, leges in iudicando religiose

1) ni. 2) *abest.* 3) hic. 4) credidisse homini.

defendito. Nam de Sex. quidem Peducaeo, fortissimo atque innocentissimo viro, quid dicetis? de quo quis unquam arator questus est? aut quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium diligentissimamque praeturam illius hominis existimat?[1]) Biennium provinciam obtinuit, cum alter annus in vilitate, alter in summa caritate fuerit: num aut in vilitate nummum arator quisquam dedit, aut in caritate de aestimatione frumenti questus est? At uberiora cibaria facta sunt caritate. Credo: neque id est novum neque repre-
217 hendendum. Modo C. Sentium vidimus, hominem vetere illa ac singulari innocentia praeditum, propter caritatem frumenti, quae fuerat in Macedonia, permagnam ex cibariis pecuniam deportare. Quamobrem non ego invideo commodis tuis,[2]) si quae[3]) ad te lege venerunt: iniuriam queror, improbitatem coarguo, avaritiam in crimen et in iudicium voco.

2. consuetudinis in aliis provinciis.

Quodsi suspiciones inicere velitis,[4]) ad plures homines, ad plures provincias crimen hoc pertinere: non ego istam defensionem vestram pertimescam, sed me omnium provinciarum defensorem esse profitebor. Etenim hoc dico, et magna voce dico: ubicunque hoc factum est, improbe factum est; quicunque hoc fecit,
94 supplicio dignus est. Nam, per deos immortales! videte, iudices, et prospicite animis, quid futurum sit. Multi magnas pecunias ab invitis civitatibus atque ab invitis aratoribus ista ratione, cellae nomine, coëgerunt: (omnino ego neminem video praeter istum, sed do hoc vobis et concedo, esse multos:) in hoc homine rem adductam in iudicium videtis. Quid facere potestis? Utrum, cum iudices sitis de pecunia capta, conciliata, tantam pecuniam captam negligere;

1) existimavit. 2) tuis commodis. 3) si qua. 4) voletis.

an, cum lex sociorum causa rogata sit, sociorum querimonias non audire? Verum hoc quoque vobis remitto: negligite praeterita, si vultis, sed ne reliquas spes turbetis, atque omnes provincias evertatis; id providete, ne avaritiae, quae antehac occultis itineribus atque angustis uti solebat, auctoritate vestra viam patefacialis illustrem atque latam. Nam si hoc probatis, et si licere[1]) pecunias, isto nomine capi iudicatis, certe hoc, quod adhuc nemo nisi improbissimus fecit, posthac nemo nisi stultissimus non faciet. Improbi sunt, qui pecunias contra leges cognt, stulti, qui, quod licere iudicatum est, praetermittunt. Deinde, iudices, videte, quam infinitam sitis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarum daturi. Si ternos denarios qui coëgit, erit absolutus: quaternos, quinos, denos denique aut vicenos coget alius. Quae erit reprehensio? in quo primum iniuriae gradu resistere incipiet severitas iudicis? quotus erit iste denarius, qui non sit ferendus, et in quo primum aestimationis iniquitas atque improbitas reprehendatur? Non enim a vobis summa, sed genus aestimationis erit comprobatum: neque hoc potestis iudicare, ternis denariis aestimare licere, denis non licere. Ubi enim semel ab annonae ratione et ab aratorum voluntate res ad praetoris libidinem translata est, non est iam in lege neque[2]) in officio, sed in voluntate hominum atque avaritia positus modus aestimandi. Quapropter si vos semel in iudicando finem aequitatis et legis transieritis, scitote, vos nullum ceteris in aestimando finem improbitatis et avaritiae reliquisse. Videte igitur, quam multa simul a vobis postulentur. Absolvite eum, qui se fateatur maximas pecunias cum summa sociorum

219 220 95 221

1) si hoc licere. 2) atque.

defendere. Atque isto praetore, iudices, non solum aestimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem. Neque enim id, quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperavit. Summam facio vobis ex litteris publicis ac testimoniis[1]) civitatum frumenti in cellam imperati: reperietis quinquies tanto iudices, amplius istum, quam quantum in cellam ei[2]) sumere licitum sit, civitatibus imperasse. Quid huic impudentiae addi potest, si et aestimavit tanti, et homines fere non possent, ut tanto plus, quam erat ei concessum legibus, imperavit?

226 Quapropter, cognita tota re frumentaria, iudices, iam facillime perspicere potestis, amissam esse populo Romano Siciliam, fructuosissimam atque opportunissimam provinciam, nisi eam vos istius damnatione recuperatis. Quid est enim Sicilia, si ei agri cultionem sustuleris, et si aratorum numerum, ac semen extinxeris? Quid autem[3]) potest esse in calamitate residui, quod non ad miseros aratores, isto praetore, per summam iniuriam ignominiamque pervenerit? quibus, cum decumas dare deberent, vix ipsae decumae relictae sunt; cum pecunia deberetur, solutum nemo est; cum optima aestimatione senatus frumentum eos in cellam dare voluisset, etiam instrumenta agri 98 sum vendere coacti sunt. Dixi iam antea, iudices, ut has omnes iniurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis et iucunditate quadam, quam fructu atque emolumento teneri. Etenim ad incertum casum et eventum certus quotannis labor et certus sumptus impenditur. Annona porro pretium, nisi in calamitate fructuum, non habet; si autem ubertas in percipiendis

Epilogus.

1) publicis litteris et testimoniis. 2) ei in cellam. 3) enim.

(cap. 44, §. 96) Enguinis, (cap. 44, §. 97. 98) quomodo apud Catinenses sacrarium Cereris violarit, (cap. 45) apud Melitenses fanum Iunonis spoliarit, (cap. 46. 47) ab Hennensibus simulacra Cereris et Victoriae abstulerit, (cap. 48—51) imprimisque in direptione maximae et pulcherrimae urbis Syracusarum commoratur. (cap. 52—58)

Demonstrat denique, quam et omnes Graeci eiusmodi direptiones oppidorum aegre ferant, (cap. 59. 60) et quanto Syracusani odio, cum primum licuerit, contra Verrem exarserint. (cap. 61 — fin.)

Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse ap- 1
pellat, studium; ut amici eius, morbum et insaniam; ut Siculi, latrocinium. Ego, quo nomine appellem, nescio: rem vobis proponam: vos eam suo, non nominis pondere penditote. Genus ipsum prius cognoscite, iudices; deinde fortasse non magnopere quaeretis, quo id[1]) nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locupleti, tam vetere provincia, tot oppidis, tot familiis tam copiosis, ullum argenteum vas, ullum Corinthium aut Deliacum fuisse, ullam gemmam aut margaritam, quicquam ex auro aut ebore factum, signum ullum aeneum, marmoreum, eburneum, nego ullam picturam neque in tabula, neque in textili,[2]) quin conquisierit, inspexerit, quod placitum sit abstulerit. Magnum videor dicere; atten- 2
dite etiam, quemadmodum dicam. Non enim verbi causa criminis augendi causa complector omnia: cum dico, nihil istum eiusmodi rerum in tota provincia

1) *abest.* 2) neque textili fuisse.

reliquisse, Latine me scitote, non accusatorie loqui. Etiam planius: nihil in aedibus cuiusquam, ne in sacrificiis quidem: nihil in locis communibus, ne in fanis quidem: nihil apud Siculum, nihil apud civem Romanum, denique nihil istum, quod ad oculos animumque acciderit, neque privati, neque publici, neque profani, neque sacri, tota in Sicilia reliquisse.

I. Spoliationes privatorum hominum.

3 Unde igitur potius incipiam, quam ab ea civitate, quae tibi una in amore atque in deliciis fuit? aut a quo potius numero, quam ex ipsis laudatoribus tuis? Facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur, cum apud tuos Mamertinos inveniare improbissima ratione esse praedatus. C. Heius est Mamertinus (omnes hoc mihi, qui Messanam accesserunt, facile concedunt[1]) omnibus rebus illa in civitate[2]) ornatissimus. Huius domus est vel optima Messanae, notissima quidem certe, et nostris hominibus apertissima maximeque hospitalis. Ea domus ante istius adventum ornata sic fuit,[3]) ut urbi quoque esset ornamento. Nam ipsa Messana, quae situ, moenibus, portuque ornata sit, ab his rebus, quibus iste delectatur, sane vacua atque nuda est. Erat apud Heium sacrarium magna cum dignitate in aedibus, a maioribus traditum, perantiquum; in quo signa pulcherrima quattuor, summo artificio, summa nobilitate, quae non modo istum hominem ingeniosum et[4]) intelligentem, verum etiam quemvis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent: unum Cupidinis marmoreum Praxiteli[5]). Nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificum nomina. Idem, opinor, artifex eiusdemmodi Cupidi-

1. Heii Mamertini.

1) concedent. 2) in illa civ. 3) ante adv. istius sic ornatus fuit. 4) atque. 5) Praxitelis.

nem fecit illum, qui est Thespiis, propter quem Thespiae visuntur: nam alia visendi causa nulla est. Atque[1]) ille L. Mummius, cum Thespiadas, quae ad aedem Felicitatis sunt, ceteraque profana ex illo oppido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit. — Verum, ut ad illud 3
sacrarium redeam, signum erat hoc, quod dico, Cupidinis e marmore: ex altera parte Hercules, egregie factus ex aere. Is dicebatur esse Myronis, ut opinor: et certe. Item ante hos[2]) deos erant aulae, quae cuivis religionem sacrarii[3]) significare possent. Erant senea duo praeterea[4]) signa, non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu, quae manibus sublatis sacra quaedam, more Atheniensium virginum, reposita in capitibus sustinebant. Canephorae ipsae vocabantur. Sed earum artificem, quem? quemnam? Recte admones, Polyclitum[5]) esse dicebant. Messanam ut quisque nostrum venerat, haec 4
visere solebat; omnibus haec ad visendum patebant cotidie: domus erat non domino magis ornamento, quam civitati. C. Claudius, cuius aedilitatem magni- 6
ficentissimam, scimus fuisse, usus est hoc Cupidine tamdiu, dum forum diis immortalibus populoque Romano habuit ornatum: et, cum esset hospes Heiorum, Mamertini autem populi patronus, ut illis benignus esse ad commodandum, sic ipse diligens fuit ad reportandum. Nuper homines nobiles huiusmodi,[6]) iudices, et quid dico nuper? immo vero modo, ac plane paulo ante vidimus, qui forum ac basilicas non spoliis provinciarum, sed ornamentis amicorum; commodis hospitum, non furtis noctatium, ornarent: qui

1) Itaque. 2) hosce. 3) sacr. religionem. 4) praeterea duo. 5) Polycletum, *item postea*. 6) eiusmodi.

tamen signa atque ornamenta sua cuique reddebant, non ablata ex urbibus sociorum, quatridui causa, per simulationem aedilitatis, domum deinde atque ad suas villas auferebant. Haec omnia, quae dixi, signa, in-
7 dices, ab Heio e[1]) sacrario Verres abstulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud ullum tamen, praeter unum pervetus ligneum, Bonam Fortunam, ut opinor: eam iste habere domi suae noluit.

4 Pro deum hominumque fidem! quid hoc est? quae haec causa est?[2]) quae ista[3]) impudentia est? Quae dico signa, antequam abs te sublata sunt, Messanam cum imperio nemo venit, quin viderit. Tot praetores, tot consules in Sicilia, tum in pace, tum etiam in bello fuerunt; tot homines cuiusque modi: non loquor de integris, innocentibus, religiosis; tot cupidi, tot improbi, tot audaces: quorum nemo sibi tam vehemens, tam potens, tam nobilis visus est qui ex illo sacrario quicquam poscere aut tollere aut attingere auderet. Verres quod ubique erit pulcherrimum auferet? nihil habere praeterea cuiquam licebit? tot domus locupletissimas domus istius una capiet? Idcirco nemo superiorum attigit, ut hic[4]) tolleret? ideo C. Claudius Pulcher retulit, ut C. Verres posset auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domum ac meretriciam disciplinam: facile illo sacrario patrio continebatur; Heio se a maioribus relictum esse sciebat in hereditate[5]) sacrorum; non quaerebat meretricis heredem.

8 Sed quid ego tam vehementer invehor? Verbo iam uno repellar: *emi*, inquit. O dii immortales! praeclaram defensionem! Mercatorem in provinciam

---

1) de. 2) est haec causa. 3) haec. 4) iste. 5) ad hereditatem.

cum imperio ac securibus[1]) misimus, omnia qui[2]) signa, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coëmeret, nihil cuiquam relinqueret! Haec enim mihi ad omnia defensio patefieri videtur, *emisse*. Primum, si id, quod vis, tibi ego concedam, ut emeris, quoniam in tota hoc genere hac una defensione unus es: quaero, cuiusmodi tu iudicia Romae putaris esse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti, te in praetura atque imperio tot res, tam pretiosas, omnes denique res, quae aliquius pretii fuerint, tota ex provincia coëmisse. Videte maiorum diligentiam, qui nihildum etiam istiusmodi suspicabantur; verumtamen ea, quae parvis in rebus accidere poterant, providebant. Neminem, qui cum potestate aut legatione in provinciam esset profectus, tam amentem fore putaverunt, ut emeret argentum; dabatur enim de publico: ut vestem; praebebatur enim legibus: mancipium putaverunt; quo et omnes utimur, et non praebetur a populo. Sanxerunt, *ne quis emeret*,[3]) *nisi in demortui locum*. Si qui Romae esset demortuus? Immo, si quis ibidem. Non enim te instruere domum tuam voluerunt in provincia, sed illum usum provinciae supplere. Quae fuit causa, cur tam diligenter nos in provinciis ab emptionibus removerent? Haec, iudices, quod putabant ereptionem esse, non emptionem, cum venditori suo arbitratu vendere non liceret. In provinciis, intelligebant, si is, qui esset cum imperio ac potestate, quod apud quemque esset, emere vellet, idque ei liceret, fore, uti, quod quisque vellet, sive esset venale, sive non esset, quanti vellet auferret. Dicet[4]) aliquis, Noli isto

1) cum imperio ac securibus in provinciam. 2) qui omnia. 3) *Adiicitur* mancipium. 4) dicit *contra libros mss.*

modo agere cum Verre: noli eius facta ad antiquae religionis rationem exquirere: concede, ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit, nihil pro potestate, nihil ab invito, nihil per iniuriam. Sic agam. Si quid venale habuit Heius, si id, quanti aestimabat, tanti vendidit: desino quaerere, cur emeris. Quid igitur nobis faciendum[1]) est? num argumentis utendum in re eiusmodi? Quaerendum est, credo, Heius iste num aes alienum habuerit, num auctionem fecerit: si fecit, num tanta difficultas eum rei nummariae tenuerit, tanta egestas, tanta vis presserit,[2]) ut sacrarium suum spoliaret, ut deos patrios venderet. At hominem video auctionem fecisse nullam; vendidisse praeter fructus suos nihil unquam; non modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis multis esse[3]) semper fuisse; si haec contra ac dico essent omnia, tamen illum haec, quae tot annos in familia sacrarioque maiorum fuissent, venditurum non fuisse. Quid, si magnitudine pecuniae persuasum est?[4]) Vetisimile non est, ut ille homo tam locuples, tam honestus, religioni suae monumentisque maiorum pecuniam anteponeret. Sunt ista: verumtamen abducuntur homines nonnunquam etiam ab institutis suis magnitudine pecuniae. Videamus, quanta ista pecunia fuerit, quae potuerit Heium, hominem maxime locupletem, minime avarum, ab humanitate, a pietate, a[5]) religione deducere. Ita iussisti, opinor, ipsum in tabulas referre: *haec omnia signa Praxiteli,*[6]) *Myronis, Polycliti, HS vi milibus et D Verri vendita sunt.* Retulit.[7]) Recita ex tabulis.[8])

Iuvat me, haec praeclara nomina artificum, quae

1) faciundum. 2) oppresserit. 3) ac. 4) *Adiicitur* ei. 5) ab. 6) Praxitelis, *item paulo post.* 7) *abest.* 8) *Adiicitur* TABULAE MEII.

isti ad coelum ferunt, Verris aestimatione sic concidisse. Cupidinem Praxiteli HS MDC! Profecto hinc natum est *Malo emere, quam rogare.* Dicet aliquis, Quid? tu ista permagno aestimas? Ego vero ad meam rationem usumque meum[1]) non aestimo; verumtamen a vobis ita arbitror spectari oportere, quanti haec eorum iudicio, qui studiosi sunt harum rerum, aestimentur; quanti venire soleant; quanti haec ipsa, si palam libereque venirent, venire possent; denique ipse Verres quanti aestimet. Nunquam, si x. cccc[2]) Cupidinem illum putasset, commisisset, ut propter eum in sermonem hominum atque in tantam vituperationem veniret. Quis vestrum igitur nescit, quanti haec aestimentur? In auctione signum aeneum non maximum HS XL[3]) millibus venire non vidimus? Quid, si velim nominare homines, qui aut non minoris, aut etiam pluris emerint? nonne possum? Etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est aestimationis: difficile est enim finem facere pretio, si non[4]) libidini feceris. Video igitur Heium neque voluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque magnitudine pecuniae adductum esse, ut haec signa venderet; teque ista simulatione emptionis vi, metu, imperio, fascibus, ab homine eo, quem una cum ceteris sociis non solum potestati tuae, sed etiam fidei populus Romanus commiserat, eripuisse atque abstulisse. 7 14

Quid mihi tam optandum, iudices, potest esse in hoc crimine, quam ut haec eadem dicat ipse Heius? Nihil profecto: sed ne difficilia optemus. Heius 15

1) *abest.* 2) Nunquam enim, si denariis quadringentis, *sed* x *notam esse denarium constat.* 3) magnum HS cxx. 4) nisi.

est Mamertinus: Mamertina civitas istum publice communi consilio sola laudat: omnibus iste[1]) ceteris Siculis odio est; ab his solis amatur: eius autem legationis, quae ad istum laudandum missa est, princeps est Heius: (etenim est primus civitatis:) ne forte, dum publicis mandatis serviat, de privatis iniuriis
16 reticeat. Haec, cum scirem et cogitarem, commisi tamen,[2]) iudices, Heio: produxi eum prima actione: neque id tamen ullo periculo feci. Quid enim poterat Heius respondere, si esset improbus, si sui dissimilis? Esse illa signa domi suae, non esse apud Verrem?[3]) Qui poterat quicquam eiusmodi dicere? Ut homo turpissimus esset impudentissimeque mentiretur, hoc diceret, illa se habuisse venalia, eaque esse, quanti voluerit, vendidisse. Homo domi suae nobilissimus, qui vos de religione sua ac dignitate vere existimare maxime vellet, primo dixit, se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset: deinde neque se illa habuisse venalia, neque ulla condicione, si, utrum vellet, liceret, adduci unquam potuisse, ut venderet illa, quae in sacrario fuissent a
8 maioribus suis relicta et tradita. Quid sedes, Verres? quid expectas? quid te a Centuripina civitate, a Catinensi, ab Halesina, Tyndaritana,[4]) Hennensi, Agyrinensi, ceterisque Siciliae civitatibus circumveniri atque opprimi dicis? tua te altera patria, quemadmodum dicere solebas, Messana circumvenit: tua, inquam, Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, praedarum ac furtorum receptrix. Adest enim vir amplissimus eius civitatis, legatus huius[5]) iudicii causa domo missus, princeps laudationis tuae:

---

1) ipse. 2) *Additur* me. 3) Signa illa domi suae esse, non apud Verrem. 4) a b Tynd. *contra libros.* 5) huiusce.

qui se publice laudet: ita enim mandatum atque imperatum est — Tametsi rogatus de cybaea[1]) tenetis memoria, quid responderit: aedificatam publicis operis, publice coactis, eique aedificandae publice Mamertinum senatorem praefuisse — Idem ad vos privatim, iudices, confugit: utitur hac lege, qua iudicium est, communi arce sociorum.[2]) Tametsi lex est de pecuniis repetundis, ille se negat pecuniam repetere, quam ereptam non tantopere desiderat: sacra se maiorum suorum repetere abs te dicit: deos penates te[3]) patrios reposcit. Ecqui pudor est? ecquae[4]) re- 18
ligio, Verres? ecqui metus? Habitasti apud Heium Messanae: res illum divinas apud eos deos in suo sacrario prope cotidiano[5]) facere vidisti: non movetur pecunia: denique quae ornamenti causa fuerunt, non requirit: tibi[6]) habe Canephoros: deorum simulacra restitue.

Quae quia dixit, quia tempore dato modeste apud vos socius amicusque populi Romani questus est: quia religioni suae non modo in diis patriis repetendis,[7]) sed etiam in ipso testimonio ac iureiurando[8]) proximus fuit: hominem missum ab isto scitote esse Messanam de legatis unum, illum ipsum, qui navi istius aedificandae publice praefuit, qui a senatu peteret, ut Heius afficeretur ignominia.[9]) Homo amentissime, 19
qui putasti impetraturum te?[10]) quanti is a civibus suis fieret, quanti auctoritas eius haberetur, ignorabas? Verum fac te impetravisse; fac aliquid gravius in Heium statuisse Mamertinos: quam[11]) putas au-

1) Cybea. 2) communis et privatae rei sociorum *de coniectura*. 3) a te. 4) ecqua. 5) quotidie. 6) *abest*. 7) repetundis. 8) iureiurando ac testimonio. 9) ignominia afficeretur. 10) quid putasti? te impetraturum. 11) quantam.

ciloritatem laudationis eorum futuram, si in eum, quem constet verum pro testimonio dixisse, poenam constituerint?

Excursus contra laudationem Mamert.

Tametsi quae est ista laudatio, cum laudator interrogatus laedat necesse est? Quid? isti laudatores tui nonne testes mei sunt? Heius est, laudator: laesit gravissime. Producam ceteros: reticebunt, quae poterunt, libenter: dicent, quam necesse erit, ingratiis[1]? Negent isti onerariam navem maximam aedificatam esse Messanae? negent, si possint. Negent ei navi[2]) senatorem Mamertinum publice praefuisse? utinam negent! Sunt etiam cetera, quae malo integra reservare, ut quam minimum sit illis temporis
20 ad meditandum confirmandumque periurium. Haec tibi laudatio procedat in numerum, hi te homines auctoritate sua sublevent: qui te neque debent adiuvare, si possint, neque possunt, si velint; quibus tu privatim inimicias plurimas contumeliasque imposuisti; quo in oppido multas familias totas[3]) in perpetuum infames tuis stupris flagitiisque fecisti. At publice commodasti. Non sine magno quidem rei publicae provinciaeque Siciliae detrimento. Tritici modium 11 milia empta populo Romano dare debebant et solebant: abs te solo remissum est. Res publica detrimentum fecit, quod per te imperii ius una in civitate imminutum est; Siculi, quod ipsum[4]) non de summa frumenti detractum est, sed translatum in Centuripinos et Halesinos, immunes populos, et hoc plus
21 impositum, quam ferre possent. Navem imperare debuisti ex foedere:[5]) remisisti in triennium: militem nullum unquam poposcisti per tot annos. Fecisti

1) ingratis. 2) *Aditicitur* faciundae. 3) *abest*. 4) hoc. 5) ex foedere debuisti.

item, ut[1]) praedones solent: qui cum hostes communes[2]) sint omnium, tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, verum etiam praeda quos augeant, et eos maxime, qui habent oppidum opportuno loco, quo saepe adeundum sit navibus, nonnunquam etiam necessario. Phaselis illa, quam 10
cepit P. Servilius, non fuerat urbs antea[3]) Cilicum et[4]) praedonum: Lycii illam, Graeci homines, incolebant. Sed quod erat eiusmodi loco, atque ita proiecta in altum, ut et exeuntes e Cilicia praedones saepe ad eam necessario devenirent, et, cum se ex hisce[5]) locis reciperent, eodem deferrentur; asciverunt sibi illud[6]) oppidum piratae, primo commercio, deinde etiam societate. Mamertina civitas, improba 22
antea non erat; etiam erat inimica improborum: quae C. Catonis, illius, qui consul fuit, impedimenta retinuit. At cuius hominis? clarissimi potentissimique; qui tamen cum consul fuisset, condemnatus est, [Ita C. Cato, duorum hominum clarissimorum nepos, L. Paulli, et M. Catonis, et P. Africani sororis filius,][7]) quo damnato, tum, cum severa iudicia fiebant, HS nn[8]) milibus lis aestimata est! Huic Mamertini irati fuerant;[9]) qui maiorem sumptum, quam quanti Catonis lis aestimata est, in Timarchidi[10]) prandium saepe fecerunt. Verum haec civitas isti praedoni ac 23
piratae Siciliensi Phaselis fuit. Huc omnia undique deportabantur; apud istos relinquebantur: quod celari opus erat, habebant sepositum ac reconditum: per istos, quae volebat, clam imponenda,[11]) occulte ex-

1) uti. 2) communes hostes. 3) ante. 4) atque. 5) ex hisce se. 6) illud sibi. 7) *Ernestius uncis inclusit, a cuius iudicio non dissentimus.* 8) *ex coniect. Vulgo* XVIII. *Vid. lib.* III, 60. 9) irati non fuerunt. 10) Timarchidis. 11) in navem clam imponenda.

portanda curabat: navem[1]) denique maximam, quam onustam frumento in Italiam mitteret, apud istos faciendam aedificandamque curavit: pro hisce rebus vacatio data est ab isto sumptus, laboris, militiae, rerum denique omnium: per triennium soli non modo in Sicilia, verum, ut opinio mea fert, his quidem temporibus, in omni orbe terrarum, vacui, expertes, soluti ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, mu-
24 nere. Hinc illa Verria[2]) nata sunt: quod[3]) in convivium Sex. Cominium protrahi iussit, in quem scyphum de manu iacere conatus est, quem obtorta gula de convivio in vincla[4]) atque in tenebras abripi iussit. Hinc illa crux, in quam iste civem Romanum,[5]) multis inspectantibus, sustulit: quam non ausus est usquam defigere, nisi apud eos, quibuscum omnia
11 scelera sua ac latrocinia communicavit.[6]) Laudatum etiam vos quemquam venitis?[7]) qua auctoritate? utrum, quam apud senatum,[8]) an quam apud populum Ro-
25 manum habere debetis? Ecquae civitas est, non[9]) in provinciis nostris, verum in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis ac barbara; rex denique ecquis est, qui senatorem populi Romani tecto ac domo non invitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo Romano, cuius beneficio nos in hunc ordinem venimus, deinde ordinis auctoritati, quae nisi gravis erit apud socios et[10]) exteras nationes, ubi erit imperii nomen et dignitas? Mamertini me publice non invitarunt. Me cum dico, leve est: senatorem populi Romani si non invitaverunt, honorem debitum detra-

---

1) navim. 2) Verrea. 3) hinc *contra libros mss.* 4) vincula. 5) civem Rom. iste. 6) communicasset. 7) venire audetis. 8) senatorium ordinem. 9) *Additur* modo. 10) in.

xerunt, non homini, sed ordini. Nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima et amplissima Cn. Pompeii Basilisci, quo, etiamsi esset invitatus a vobis, tamen devertisset: erat etiam. Percenniorum,[1]) qui nunc item Pompeii sunt, domus honestissima, quo Lu frater meus summa illorum voluntate devertit. Senator populi Romani, quod in vobis fuit, in vestro oppido iacuit et pernoctavit in publico. Nulla hoc civitas unquam alia commisit. Amicum enim nostrum in iudicium vocabas. Tu, quid ego privatim negotii geram, interpretabere imminuendo honore senatorio? Verum haec tum quererentur, si quid de vobis per eum 26
ordinem ageretur, qui ordo a vobis adhuc solis contemptus est. In populi Romani quidem conspectum quo ore vos commisistis? nec prius illam crucem, quae etiamnunc civis Romani sanguine redundat, quae fixa est ad portum urbemque vestram, revellistis, neque in profundum abiecistis, locumque illum omnem expiastis, quam Romam atque in horum conventum adiretis? In Mamertinorum solo foederato atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. Vestrane urbs electa est, ad quam cum adirent ex Italia, crucem civis Romani prius, quam quemquam amicum populi Romani viderent? quam vos Rheginis, quorum civitati invidetis, itemque[2]) incolis vestris, civibus Romanis, ostendere soletis, quo minus sibi arrogent, minusque vos despiciant, cum videant ius civitatis illo supplicio esse mactatum.

Verum haec emisse te dicis. Quid? illa Atta- 12
lica tota Sicilia nominata ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus es? Licuit eodem modo, ut si-

2 Reliquae privatorum hominum expoliationes

1) Parcenniorum. 2) item.

gna. Quid enim actum est? An litteris pepercisti? Verum hominem amentem hoc fugit: minus clarum putavit fore, quod de armario, quam quod de sacrario esset ablatum. At quomodo abstulit? non possum dicere planius, quam ipse apud vos dixit Heius Cum quaesissem, numquid aliud de bonis eius pervenisset ad Verrem, respondit, istum ad se misisse, ut sibi mitteret Agrigentum peripetasmata. Quaesivi an misisset: respondit id, quod necesse erat, scilicet dicto audientem fuisse praetori; misisse. Rogavi, pervenissentne Agrigentum: dixit pervenisse. Quaesivi, quemadmodum[1]) revertissent: negavit adhuc revertisse. Risus populi atque admiratio[2]) omnium vo-
28 strum[3]) facta est. Hic tibi in mentem non venit iubere, ut haec quoque referret HS MD[4]) se tibi vendidisse? metuisti, ne aes alienum tibi cresceret, si HS MD tibi constarent ea, quae tu facile posses vendere HS ducentis milibus? Fuit tanti, mihi credes, haberes quod defenderes: nemo quaereret, quanti illa res esset: si modo te posses docere emisse, facile cui velles, tuam causam et factum probares: nunc de peripetasmatis quemadmodum te expedias, non habes.

29 Quid? a Phylarcho[5]) Centuripino, homine locuplete ac nobili, phaleras pulcherrime factas, quae regis Hieronis fuisse dicuntur, utrum tandem abstulisti, an emisti? In Sicilia quidem cum essem, sic a Centuripinis, sic a ceteris audiebam, (non enim parum res erat clara) tam te has phaleras a Phylarcho Centuripino abstulisse dicebant, quam alias item nobiles

1) an domum. 2) admurmuratio. 3) *abest.* 5) HS VI millibus IO *de coniectura, item post.* 5) Philarcho, *item post.*

liles ab Aristo Paionnitano, quam tertias a Cratippo Tyndaritano. Etenim si Phylarchus vendidisset, non ei, (postquam reus factus es, redditurum te promisisses. Quod quia vidisti plures scire, cogitasti, si ei reddidisses, te minus habiturum, rem nihilominus testatum fore, si non reddidisti. Dixit Phylarchus pro testimonio, se, quod nosset tuum istum morbum, ut amici diu appellant[1]), cupisse te celare de phaleris: cum ab se appellatus esset, negasse habere sese: apud alium quoque eas habuisse depositas, ne qua inveniretur tuam tantam fuisse sagacitatem, ut eas per illum ipsum inspiceres, ubi erant depositae: tum se deprehensum negare non potuisse: ita ab se invito phaleras sublatas[2]) gratis.

13 Iam, ut haec omnia reperire ac perscrutari soli- Excursus de fratribus Cibyratis.
tus sit, iudices, est operae pretium cognoscere. Cibyratae sunt fratres quidam, Plepolemus et Hiero: quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem. Hosce opinor, Cibyrae cum in suspicionem venissent suis civibus fanum expilasse Apollinis, veritos poenam iudicii ac legis, domo profugisse. Quod Verrem artificii sui cupidum cognoverant tum, cum iste, id quod ex testibus didicistis, Cibyram cum inanibus syngraphis venerat, domo fugientes[3]) ad eum se exules, cum iste esset in Asia, contulerunt. Habuit eos secum[4]) ab illo tempore, et in legationis praedis atque furtis multum illorum opera consilioque usus est. Hi sunt illi, quibus in tabulis refert[5]) sese Q. Tadius dedisse iussu istius Graecis 31

1) *Adiicitur vulgo de coniectura* studiose, *in codd. deterioribus* studium. 2) ablatas phaleras. 3) perfugientes, *debebat saltem* profugientes. 4) secum eos. 5) retulit.

pictoribus. Eos iam bene cognitos et re probatos secum in Siciliam duxit. Quo posteaquam venerunt, mirandum in modum, (canes venaticos diceres,) ita odorabantur omnia et pervestigabant, ut, ubi quidque esset, aliqua ratione invenirent. Aliud minando,[1]) aliud pollicendo, aliud per servos, aliud per liberos, per amicum aliud, aliud per inimicum inveniebant: quicquid illis placuerat, perdendum erat. Nihil aliud optabant quorum poscebatur argentum, nisi ut Hieroni
14 et Tlepolemo displiceret. Verum[2]) mehercule[3]) hoc, iudices, dicam. Memini, Pamphilum Lilybaetanum, amicum et hospitem meum,[4]) nobilem hominem, mihi narrare, cum iste ab sese hydriam Boëthi manu factam, praeclaro opere et grandi pondere, per potestatem abstulisset, se sane tristem et conturbatum domum revertisse, quod vas eiusmodi, quod sibi a patre et maioribus[5]) esset relictum, quo solitus esset uti ad festos dies, ad hospitum adventus,[6]) a se esset ablatum. Cum sederem, inquit, domi tristis, accurrit Venerius: iubet me scyphos sigillatos ad praetorem statim afferre. Permotus sum, inquit: binos habebam: iubeo promi utrosque, ne quid plus mali nasceretur, et mecum ad praetoris domum ferri. Eo cum venio,[7]) praetor quiescebat: fratres illi Cibyratae inambulabant. Qui me ubi viderunt, Ubi sunt, Pamphile, inquiunt, scyphi? Ostendo tristis. Laudant. Incipio queri, me nihil habiturum, quod alicuius esset pretii, si etiam scyphi essent ablati. Tum illi, ubi me conturbatum vident: Quid vis nobis dare, ut isti ab te ne auferantur? Ne multa, sestertios CIↃ me, in-

---

1) minitando. 2) Vere. 3) mehercules, *item postea*. 4) hospitem meum et amicum. 5) et a maioribus. 6) adventum. 7) veni *de coniectura Ernestii*.

quit, poposcerunt: dixi me daturum.[1]) Vocat interea praetor: poscit scyphos.[2]) Tum illos coepisse praetori dicere, putasse se, id quod audissent, alicuius pretii scyphos esse Pamphili; luteum negotium esse; non dignum, quod in suo argento Verres haberet. Ait ille, idem sibi videri. Ita Pamphilus scyphos optimos aufert.

Et mehercule ego antea, tametsi hoc nescio quid 33
nugatorium sciebam esse, ista intelligere: tamen mirari solebam, istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere; quem scirem nulla in re quicquam simile hominis habere. Tum primum intellexi, ad eam rem 15
istos fratres Cibyratas fuisse, ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur. At ita studiosus est huius praeclarae existimationis, ut putetur in hisce rebus intelligens esse, ut nuper (videte hominis amentiam) posteaquam est comperendinatus, cum iam pro damnato mortuoque esset, ludis Circensibus mane apud L. Sisennam, virum primarium, cum essent triclinia strata argentumque expositum in aedibus; cum pro dignitate L. Sisennae, domus esset plena hominum honestissimorum: accessit[3]) ad argentum, contemplari unumquidque[4]) otiose et considerare coepit.[5]) Mirari stultitiam alii, quod in ipso iudicio, eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspicionem augeret; alii amentiam, cui comperendinato, cum tam multi testes dixissent, quicquam illorum venisset[6]) in mentem. Pueri autem Sisennae, credo qui audivissent, quae in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deiicere, neque ab argento digitum discedere. Est boni iudicis, parvis ex rebus coniecturam 34

1) sestertios cc — me daturum c. 2) scyphos poscit. 3) accesserit. 4) unumquidque. 5) coeperit. 6) veniret.

facere uniuscuiusque et cupiditatis et incontinentiae. Qui reus, et reus lege comperendinatus,[1]) re et opinione hominum paene damnatus, temperare non potuerit maximo conventu, quum L. Sisennae argentum tractaret et consideraret; hunc in provincia praetorem quisquam putabit a Siculorum argento cupiditatem aut manus abstinere potuisse?

16 Verum, uti Lilybaeum, unde digressa est, oratio revertatur, Diocles est, Pamphili gener illius, a quo hydria ablata est, Popillius cognomine. Ab hoc abaci vasa omnia, ut exposita fuerant, abstulit. Dicat se licet emisse:[2]) etenim hic propter magnitudinem furti sunt litterae, ut opinor, factae.[3]) Iussit Timarchidem aestimare argentum. Quo modo? Quo qui unquam tenuissime in donatione histrionum aestimavit.

Tametsi iamdudum ego[4]) erro, qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam, et quaeram, utrum emeris necne,[5]) et quomodo et quanti emeris: quod verbo transigere possum. Ede mihi scriptum, quid argenti in provincia Sicilia pararis, unde quidque aut
36 quanti emeris. Quid fit? quamquam non debebam ego abs te has litteras poscere: me enim tabulas tuas habere et proferre oportebat. Verum negas te horum annorum aliquid[6]) confecisse. Compone hoc, quod postulo, de argento; de reliquo videro. *Nec scriptum habeo, nec possum edere.* Quid futurum igitur est? Quid existimas hos[7]) iudices facere posse? Domus plena signorum pulcherrimorum iam[8]) ante praeturam: multa ad villas tuas posita, multa deposita apud amicos,[9]) multa aliis data atque donata: tabu-

1) qui reus lege et reus comperendinatus. 2) dicat licet emisse. 3) sunt, ut opinor, litterae factae. 4) *abest.* 5) *abest.* 6) aliquot. 7) hosce. 8) *Additur* etiam. 9) apud amicos multa deposita.

lae nullum indicant emptum. Omne argentum ablatum ex Sicilia est; nihil cuiquam, quod suum dici vellet, relictum: fingitur improba defensio, praetorem omne id argentum coëmisse; tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest. Si quas tabulas profers, in his, quae habes;[1]) quomodo habeas, scriptum non est: horum autem temporum, cum te plurimas res emisse dicis,[2]) tabulas omnino nullas profers.[3]) Nonne te et prolatis et non prolatis tabulis condemnari necesse est?

Tu a M. Coelio, equite Romano, lectissimo 17
adolescente, quae voluisti[4]) Lilybaei abstulisti: tu C. Cacurii, prompti[5]) hominis et experientis et in primis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti: tu maximam et pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio ab[6]) L. Sulla civis Romanus factus est, omnibus scientibus, Lilybaei abstulisti. Non tibi obiicio, quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium, Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto spoliasti ac depeculatus es. Taceo. Non enim putat ille sibi iniuriam factam, propterea quod homini iam perdito et collum in laqueum inserenti subvenisti, cum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es. Gaudeo etiam, si quid ab eo[7]) abstulisti, et abs te nihil rectius factum esse dico. A Lysone[8]) vero Lilybaetano, primo homine, apud quem deversatus es, Apollinis signum ablatum certe non oportuit. Dices[9]) te emisse. Scio: HS CIↃ: ita

1) quid habeas *de coniectura*. 2) dicas. 3) profers. 4) *Additur* vasa argentea. 5) promptissimi. 6) a. 7) illo. 8) Lisone. 9) At dices.

opinor. Scio, inquam: proferam litteras: tamen[1]) id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui C.[2]) Marcellus tutor est, a quo pecuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybaei utrum empta esse dicis, an confiteris erepta?

38 Sed quid ego istius in eiusmodi rebus mediocres iniurias colligo, quae tantummodo in furtis istius, et damnis eorum, a quibus auferebat, versata[3]) esse videantur? Accipite, si vultis, iudices, rem eiusmodi, ut amentiam singularem et furorem, non iam cupidi-
18 tatem[4]) ejus perspicere possitis. Melitensis Diodorus est, qui apud vos antea testimonium dixit. Is Lilybaei multos iam annos habitat, homo et domi nobilis et apud eos, quo se contulit, propter virtutem splendidus et gratiosus. De hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata: in his pocula quaedam,[5]) qua Thericlia[6]) nominantur, Mentoris manu summo artificio facta. Quod iste ubi audivit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspiciendi,[7]) verum etiam auferendi, ut Diodorum ad se vocaret ac posceret. Ille, qui illa non invitus haberet, respon-
det Lilybaei se[8]) non habere, Melitae apud quendam
39 propinquum suum reliquisse. Tum iste continuo mittit homines certos Melitam: scribit ad quosdam Melitenses, ut ea vasa perquirant: rogat Diodorum, ut ad illum propinquum suum[9]) det litteras: nihil ei longius videbatur, quam dum illud videret argentum. Diodorus, homo frugi ac diligens, qui sua servare vellet, ad propinquum suum[10]) scribit, ut iis, qui a

---

1) et tamen. 2) *abest.* 3) versatae. 4) ut furorem iam, non cupiditatem. 5) pocula duo quaedam. 6) Thericlea. 7) inspiciundi. 8) se Lilybaei. 9) suum proqinquum. 10) propinquo suo.

Verre venissent, responderet, illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybaeum. Ipse interea recedit: abesse a[1]) domo paulisper maluit, quam praesens illud optime factum argentum amittere. Quod ubi iste audivit,[2]) usque eo est commotus, ut sine ulla dubitatione insanire omnibus ac furere videretur. Quia non potuerat eripere argentum,[3]) ipse a Diodoro erepta sibi vasa optime facta dicebat: minitari absenti Diodoro: vociferari palam: lacrimas interdum vix tenere. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate, ut, cum vidisset monile, ut opinor, ex auro et gemmis, pulchritudine eius incensa salutem viri proderet. Similis istius cupiditas; hoc etiam acrior atque insanior, quod illa cupiebat id, quod viderat, huius libidines non solum oculis, sed etiam auribus excitabantur. Conquiri Diodorum tota provincia iu- 19
bet. Ille ex Sicilia iam castra commoverat,[4]) et vasa collegerat. Homo, ut aliquo modo illum in provinciam revocaret, hanc excogitat[5]) rationem, si haec ratio potius, quam amentia nominanda est. Apponit de suis canibus quendam, qui dicat, se Diodorum Melitensem rei capitalis reum velle facere. Primo mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo facinoris, verum etiam minimi errati suspicione remotissimum. Deinde esse perspicuum, fieri omnia illa propter argentum. Iste non dubitat iubere nomen deferri: et tum primum opinor istum absentis nomen recepisse. Res clara Si- 41
cilia tota, propter caelati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium, neque solum reos fieri,[6]) sed etiam absentes. Diodorus Romae sordidatus circum patro-

1) ab. 2) audivit iste. 3) argentum eripere. 4) moverat. 5) excogitavit. 6) *Adiicitur* praesentes.

nos atque hospites cursare: rem omnibus narrare. Litterae mittuntur isti a patre vehementes, ab amicis item, videret, quid ageret de Diodoro, quo progrederetur: rem claram esse et invidiosam; insanire hominem; periturum hoc uno crimine, nisi cavisset. Iste etiamtum patrem, si non in parentis, at in hominum numero putabat: ad iudicium nondum se satis instruxerat: primus annus erat provinciae; non, ut in Sthenio, iam refertus pecunia. Itaque furor eius paulum, non pudore, sed metu ac timore repressus est. Condemnare Diodorum non audet: absentem de reis eximit. Diodorus interea praetore isto prope trien-
42 nium provincia domoque caruit. Ceteri, non solum Siculi, sed etiam cives Romani, hoc statuerant, quoniam iste tantum cupiditate progrederetur, nihil esse, quod quisquam putaret, se, quod isti paulo magis
20 placeret, conservare aut domi retinere posse. Postea vero quam intellexerunt, isti virum fortem, quem summe provincia expectabat, Q. Arrium, non succedere: statuerunt nihil se[1]) tam clausum neque tam reconditum posse habere, quod non istius cupiditati apertissimum promptissimumque esset.

Tum iste ab equite Romano splendido et gratioso, Cn. Calidio, cuius filium sciebat senatorem populi Romani et iudicem esse, equuleos argenteos nobiles,
43 qui Q. Maximi fuerant, aufert. Imprudens huc incidi, iudices: emit enim, non abstulit: nollem dixisse: iactabit se, et in his equitabit equuleis. *Emi: pecuniam solvi.* Credo: etiam tabulae proferentur. Est tanti: cedo tabulas: dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas aspicere possim. Verumtamen quid erat, quod Calidius Romae quereretur, se, cum tot

1) se nihil.

annos in Sicilia negotiaretur, abs te solo ita esse contemptum, ita despectum, ut etiam una cum ceteris Siculis despoliaretur.[1]) Si emeras, quid erat, quod confirmabat, se abs te argentum esse repetiturum, si id[2]) tibi sua voluntate vendiderat; tu porro posses facere, ut Cn. Calidio non redderes? praesertim cum, is L. Sisenna, defensore tuo, tam familiariter uteretur, et cum ceteris familiaribus Sisennae reddidisses? Denique non opinor negaturum esse te, homini ho- 44
nesto, sed non gratiosiori, quam Cn. Calidius est, L. Curidio[3]) argentum per Potamonem, amicum tuum, reddidisse. Qui quidem ceterorum causam apud te difficiliorem fecit. Nam cum te confirmasses complu-ribus[4]) redditurum, posteaquam Curidius pro testimonio dixit, te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti: quod intellexisti, praeda te de manibus emissa[5]) testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti Romano, per omnes alios praetores licuit argentum habere bene factum; licuit posse domesticis copiis, cum magistratum aut aliquem superiorem invitasset, ornare et apparare convivium. Multi domi Cn. Calidii cum potestate atque imperio[6]) fuerunt: nemo inventus est tam amens, qui illud argentum tam praeclarum ac tam nobile eriperet, nemo tam audax, qui posceret, nemo tam impudens, qui postularet ut venderet. Superbum est enim, iudices, et non 45
ferendum, dicere praetorem in provincia homini honesto, locupleti, splendido, *vende mihi vasa caelata*. Hoc est enim dicere: non es dignus tu, qui habeas, quae tam bene facta sunt[7]) meae dignitatis ista sunt,

1) dispoliaretur. 2) *abest*. 3) Cordio, *item postea*. 4) compluribus confirmasses. 5) te praeda de manibus amissa. 6) cum imperio ac potestate. 7) sint.

Tu dignior, Verres, quam Calidius? qui ut non conferam vitam neque[1]) existimationem tuam cum illius: neque enim est conferenda: hoc ipsum conferam, quo tu te superiorem fingis — quod HS ccc[2]) milia divisoribus, ut praetor renuntiarere, dedisti; LXXX[3]) accusatori, ne tibi odiosus esset, ea re contemnis equestrem ordinem, ac despicis? ea re indignum tibi visum est, quicquam, quod tibi placeret, Calidium potius habere, quam te?

21 Iactat se iamdudum de Calidio: narrat omnibus emisse se.[4]) Num etiam de L. Papinio,[5]) viro primario, locuplete honestoque equite Romano, turibulum emisti? qui pro testimonio dixit, te, cum inspiciendum poposcisses, evulso[6]) emblemate remisisse: ut intelligatis, in homine intelligentiam esse, non avaritiam, artificii cupidum, non argenti fuisse. Nec solum in Papinio fuit hac abstinentia: tenuit hoc institutum in turibulis omnibus, quaecunque in Sicilia fuerunt. Incredibile est autem, quam multa et quam praeclara fuerint. Credo tum, cum Sicilia florebat opibus et copiis, magna artificia fuisse in ea insula. Nam domus erat ante istum praetorem nulla paulo locupletior, qua in domo haec non essent, etiamsi praeterea nihil esset argenti, patella grandis cum sigillis ac simulacris deorum, patera, qua mulieres ad res divinas uterentur, turibulum. Haec autem omnia antiquo opere et summo artificio facta: ut hoc liceret suspicari, fuisse aliquando apud Siculos peraeque pro portione cetera, sed quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos remansisse ea, quae religio

1) atque. 2) LXXX. 3) *de coniectura.* *Vulgo* trecenta. 4) se emisse. 5) Papirio, *item postea.* 6) vulso.

retinuisset. Dixi, iudices, multa fuisse fere apud 47
omnes Siculos:[1]) ego idem confirmo, nunc ne unum quidem esse. Quid hoc est? quod monstrum, quod prodigium in provinciam misimus? Nonne vobis id egisse videtur, ut non unius libidinem, non suos oculos, sed omnium cupidissimorum insanias, cum Romam revertisset, expleret? Qui simul atque in oppidum quodpiam[2]) venerat, immittebantur illi continuo Cibyratici canes, qui investigabant et perscrutabantur omnia. Si quod erat grande vas et maius opus inventum, laeti afferebant: si minus eiusmodi quippiam venari potuerant, illa quidem certe pro lepusculis capiebantur, patellae, paterae, turibula. Hic quos putatis fletus mulierum, quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quae forsitan vobis parvae esse videantur: sed magnum et acerbum dolorem commovent, mulierculis praesertim, cum eripiuntur e manibus ea, quibus ad res divinas uti consuerunt, quae a suis acceperunt, quae in familia semper fuerunt.

Hic nolite expectare, dum ego haec crimina[3]) 22
agam ostiatim, ab Aeschylo Tyndaritano istum pateram abstulisse, a Tharsone item Tyndaritano patellam, a Nymphodoro Agrigentino turibulum. Cum testes ex Sicilia dabo, quem volet ille eligat, quem ego interrogem de patellis, pateris, turibulis: non modo oppidum nullum, sed ne domus quidem ulla[4]) paulo locupletior expers huius iniuriae reperietur. Qui cum in convivium venisset, si quicquam caelati aspexerat, manus[5]) abstinere, iudices, non poterat. Cn. Pompeius est Philo, qui fuit Tyndaritanus. Is coenam isti dabat apud villam in Tyndaritano. Fe-

1) Siculos omnes. 2) quopiam. 3) hoc crimen. 4) oppidum nullum; domus nulla. 5) manum.

cit, quod Siculi non audebant; ille, civis Romanus quod erat, impunius id se facturum putavit: apposuit patellam, in qua sigilla erant egregia. Iste continuo ut vidit, non dubitavit illud insigne penatium hospitaliumque deorum ex hospitali mensa tollere: sed tamen, quod ante[1]) de istius abstinentia dixeram, sigillis avulsis reliquum argentum sine ulla avaritia red-
49 didit. Quid? Eupolemo Calactino, homini nobili, Lucullorum hospiti ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem fecit? Coenabat apud eum. Argentum ille[2]) ceterum purum apposuerat, ne purus ipse relinqueretur; duo pocula non magna, verumtamen cum emblematis. Hic, tanquam[3]) festivum acroama, ne sine corollario de convivio discederet, ibidem, convivis inspectantibus, emblemata, evellenda[4]) curavit.

Neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor; neque opus est, neque[5]) fieri ullo modo potest tantumque[6]) uniuscuiusque de varia improbitate ge-
50 neris indicia apud vos et exempla profero. Neque enim ita se gessit in his rebus, tamquam rationem aliquando esset redditurus, sed prorsus ita, quasi aut reus nunquam esset futurus, aut, quo plura abstulisset, eo mitiore periculo in iudicium venturus esset[7]) qui haec, quae dico, iam non occulte, non per amicos atque interpretes, sed palam de loco superiore
23 ageret, pro imperio et potestate. Catinam cum venisset, oppidum copiosum, honestum, copiosum, Dionysiarchum, ad se proagorum, hoc est summum magistratum, vocari iubet: ei palam imperat, ut omne argentum, quod apud quemque esset Catinae, con-

---

1) antea. 2) illi. 3) quasi. 4) avellenda. 5) nec.
6) tantummodo. 7) esset venturus.

quirendum curaret et ad se afferendum.[1]) Phylarchum Centuripinum, primum hominem genere, virtute, pecunia, non hoc idem iratum dicere audistis, sibi istum negotium dedisse atque imperasse,[2]) ut Centuripinis, in civitate totius Siciliae multo maxima et locupletissima, omne argentum conquireret et ad se comportari iuberet? Agyrio similiter istius imperio vasa Corinthia per Apollodorum, quem testem audistis, Syracusas deportata sunt. Illa vero optima est,[3]) 51
quod, cum Haluntium[4]) venisset praetor laboriosus et diligens, ipse in oppidum noluit accedere,[5]) quod erat difficili ascensu atque arduo, Archagathum Haluntinum, hominem non solum domi,[6]) sed tota Sicilia in primis nobilem, vocari iussit: ei negotium dedit, ut, quicquid Haluntii esset argenti caelati, aut si quid etiam Corinthiorum, ut[7]) omne statim ad mare ex oppido deportaretur. Ascendit in oppidum Archagathus. Homo nobilis, qui a suis et amari et diligi vellet, ferebat graviter, illam sibi ab isto provinciam datam, nec, quid faceret, habebat: pronuntiat, quid sibi imperatum esset: iubet omnes proferre, quod[8]) haberent. Metus erat summus. Ipse enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum et argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum expectabat. Quem 52
concursum in oppido factum putatis? quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui viderent, equum Troianum introductum, urbem captam dicerent.[9]) Efferri sine thecis vasa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, revelli claustra. Quid enim putatis? Scuta si quando conquirantur a priva-

1) transferendum. 2) imperavisse. 3) *abest.* 4) ad Haluntium. 5) accedere noluit. 6) *Additur* suae. 7) id *de coniectura Hotomani.* 8) quae. 9) captam esse dicerent.

tis in bello ac tumultu, tamen homines inviti dant, etsi ad salutem communem dari sentiunt: ne quem putetis sine maximo dolore argentum caelatum domo, quod alter eriperet, protulisse. Omnia deferuntur. Cibyratae fratres vocantur: pauca improbant: quae probarant, iis crustae aut emblemata detrahebantur.[1]) Sic Haluntini, excussis deliciis, cum argento puro do-
24 mum revertuntur.[2]) Quod unquam, iudices, huiuscemodi[3]) everriculum ulla in provincia[4]) fuit? Avertere aliquid de publico quam obscurissime per magistratum solebant: etiam aliquid a[5]) privato nonnunquam occulte auferebant: et hi[6]) tamen condemnabantur. Et, si quaeritis, ut ipse de me detraham, illos ego accusatores puto fuisse, qui huiusmodi hominum furta odore aut aliquo leviter presso vestigio persequebantur. Nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum totius corporis vestigiis invenimus? Permagnum est, in eum dicere aliquid, qui praeteriens, lectica paulisper deposita, non per praestigias, sed palam per potestatem, uno imperio, ostiatim totum oppidum compilaverit.[7]) At tamen, ut posset se dicere emisse, Archagatho imperat, ut illis aliquid,[8]) quorum argentum fuerat, nummulorum dicis causa daret. Invenit Archagathus paucos, qui vellent accipere: his dedit. Eos nummos tamen iste Archagatho non reddidit. Voluit Romae repetere[9]) Archagathus; Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. Recita Archagathi et Lentuli testimonium.

54 Et, ne forte hominem existimetis hanc tantam vim emblematum sine causa coacervare voluisse, vi-

Excursus de officina Verris.

1) detrahuntur. 2) reverterunt. 3) huiusmodi. 4) in illa provincia. 5) de. 6) illi. 7) compilarit. 8) aliquid illis. 9) petere.

dele, quanti vos, quanti existimationem populi Romani, quanti leges et iudicia, quanti testes Siculos negotiatoresque fecerit. Posteaquam tantam multitudinem collegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset: instituit officinam Syracusis in regia maximam. Palam artifices omnes, caelatores ac vasculatios, convocari iubet: et ipse suos complures habebat. Eos concludit,[1]) magnam hominum multitudinem. Menses octo continuos his opus[2]) non defuit, cum vas nullum fieret nisi aureum. Tum illa, ex patellis et turibulis quae evellerat,[3]) ita scite in aureis poculis illigabat, ita apte in scaphiis[4]) aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse diceres: ipse tamen praetor, qui sua vigilantia pacem in Sicilia dicit fuisse, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat et pallio. Haec ego, iu- 25
dices, non auderem proferre, ni vererer, ne forte plura de isto ab aliis in sermone, quam a me in iudicio audisse vos diceretis. Quis enim est, qui de hac officina, qui de vasis aureis, qui de istius pallio[5]) non audierit? Quem voles e[6]) conventu Syracusano[7]) virum bonum nominato: producam: nemo erit, quin hoc 56
se audisse aut vidisse[8]) dicat. O tempora, o mores! Nihil nimium vetus proferam. Sunt vestrum[9]) aliquammulti, qui L. Pisonem cognorunt,[10]) huius L. Pisonis, qui praetor fuit, patrem. Ei,[11]) cum esset in Hispania praetor, qua in provincia occisus est, nescio quo pacto, dum armis exercetur, anulus aureus, quem habebat, fractus est et comminutus. Cum vellet sibi

1) eo conducit. 2) opus his. 3) vellerat. 4) scyphis. 5) *Adiicitur* tunica pulla, *et* tunica *quidem de coniectura, alterum verbum codd.* pallo, pullo. 6) de. 7) Syracusanorum. 8) aut vidisse aut audisse. 9) *Adiicitur* iudices. 10) cognoverunt. 11) *de coniectura Graevii: codd. meliores* et, *vulgo* is.

anulum facere, aurificem iussit vocari in forum ¹) ad sellam, Cordubae, et ei palam appendit aurum; hominem in foro sellam iubet ponere, et facere anulum omnibus praesentibus. Nimium fortasse dicet aliquis hunc diligentem. Hactenus reprehendet, ²) si qui ³) volet: nihil amplius. Verum fuit ei concedendum. Filius enim L. Pisonis erat, eius, qui primus de pe-
57 cuniis repetundis legem tulit. Ridiculum est, me dicere nunc de Verre, ⁴) cum de Pisone Frugi dixerim: verumtamen quantum intersit videte. Iste cum aliquot abacorum faceret vasa aurea, non laboravit, quid non modo in Sicilia, verum etiam Romae in iudicio audiret: ille in auri semuncia totam Hispaniam scire voluit, unde praetori anulus fieret. Nimirum, ut hic nomen suum comprobavit, sic ille cognomen.

26 Nullo modo possum omnia istius facta aut memoria consequi, aut oratione complecti. Genera ipsa cupio breviter attingere, ut hic modo me commonuit Pisonis anulus, quod totum effluxerat. Quam multis istum putatis hominibus honestis de digitis anulos ⁵) abstulisse? nunquam dubitavit, quotiescunque alicuius aut gemma aut anulo delectatus est. Incredibile dicam, sed tam clarum, ⁶) ut ipsum negaturum non
58 arbitrer. Cum Valentio eius interpreti epistola Agrigento allata esset, casu signum iste animadvertit in cretula. Placuit ei. Quaesivit, ⁷) unde esset epistola; respondit, Agrigento. Iste ad quos solebat litteras ⁸) misit, ut is anulus ad se primo quoque tempore afferretur. Ita litteris istius patrifamilias, L. Titio cuidam, civi Romano, anulus de digito detractus est. Illa

---

1) foro. 2) reprehendat. 3) quis. 4) nunc de V. me dicere. 5) *Adiicitur* aureos. 6) Incredibilem rem dicam, sed tam claram. 7) exquisivit. 8) litteras ad quos solebat.

Illa vero eius cupiditas incredibilis est. Nam ut in singula conclavia, quae iste non modo Romae, sed in omnibus villis habet, tricenos lectos optime stratos cum ceteris ornamentis convivii quaereret, nimium multa comparare videretur. Nulla domus in Sicilia locuples fuit, ubi iste non textrinum instituerit. Mu- 59
lier est Segestana, perdives et nobilis, Lamia nomine; per triennium isti, plena domo telarum, stragulam vestem confecit, nihil nisi conchylio tinctum. Attalus, homo pecuniosus, Neti; Lyso Lilybaei; Critolaus Hennae; Syracusis Aeschrio, Cleomenes, Theomnastus; Helori Archonidas. Dies[1]) me citius defecerit, quam nomina. Ipse dabat purpuram, tantum operam amici.[2]) Credo: iam enim non libet omnia criminari: quasi hoc mihi non satis sit ad crimen, habuisse tam multum, quod daret; voluisse deportare tam multa; hoc denique, quod concedit, amicorum operis esse in huiuscemodi rebus usum. Iam vero lectos aeratos et can- 60
delabra aenea, num cui praeter istum Syracusis per triennium facta esse existimatis? Emebat. Credo. Sed tantum vos certiores, iudices, facio, quid iste in provincia praetor egerit, ne cui forte negligens nimium[3]) fuisse videatur, neque se satis, cum potestatem habuerit, instruxisse et ornasse.

Venio nunc non iam ad furtum, non ad avari- 27
tiam, non ad cupiditatem, sed eiusmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi atque inesse videantur; in quo dii immortales violati, existimatio atque auctoritas nominis populi Romani imminuta, hospitium spoliatum ac proditum, abalienati scelere istius

6. Spoliatio regis Antiochi.

1) Elori Archonides, Megistus. Vox. 2) amici operas. 3) nimium negligens.

a nobis omnes reges amicissimi nationesque, quae in
61 eorum regno ac dicione sunt. Nam reges Syriae, regis Antiochi filios pueros, scitis Romae nuper fuisse: qui venerant non propter Syriae regnum; nam id sine controversia obtinebant, ut a patre et a maioribus acceperant: sed regnum Aegypti ad se et ad Selenen, matrem suam, pertinere arbitrabantur. Hi ipsi postquam temporibus rei publicae exclusi per senatum agere quae voluerant non potuerunt, in Syriam, in regnum patrium profecti sunt. Eorum alter, qui Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit. In
62 que isto praetore venit Syracusas. Hic Verres hereditatem sibi venisse arbitratus est, quod in eius regnum ac manus venerat is, quem iste et audierat multa secum praeclara habere, et suspicabatur. Misit hospiti munera satis large, haec ad usum domesticum: olei, vini, quod visum est:[1]) etiam tritici quod satis esset, de suis decumis. Deinde ipsum regem ad coenam vocavit: exornat ample magnificeque triclinium: exponit ea, quibus abundabat, plurima et pulcherrima vasa argentea: (nam[3]) haec aurea nondum fecerat:) omnibus curat rebus instructum et paratum ut sit convivium. Quid multa? Rex ita discessit, ut et istum copiose ornatum, et se honorifice acceptum arbitraretur. Vocat ad coenam deinde ipse praetorem: exponit suas copias omnes, multum argenti, non pauca etiam pocula ex auro, quae, ut mos est regius, et maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis. Erat etiam vas vinarium ex una gemma pergrandi, trulla excavata, manubrio aureo, de qua re, credo, idoneum,[4]) satis gravem testem, Q. Mint-

1) vini, olei quod visum erat. 2) ac. 3) namque. 4) credo satis idoneum.

cium dicere audistis. Iste unumquodque vas in ma- 63
nus sumere, laudare, mirari. Rex gaudere, praetori populi Romani satis iucundum et gratum illud esse convivium. Posteaquam inde discessum est, cogitare nihil iste[1]) aliud (quod ipsa res declaravit) nisi, quemadmodum regem ex provincia spoliatum expilatumque dimitteret. Mittit rogatum vasa ea, quae pulcherrima apud eum[2]) viderat: ait se suis caelatoribus velle ostendere. Rex, qui illum[3]) non nosset, sine ulla suspicione libentissime dedit. Mittit etiam trullam gemmeam rogatum: velle se eam diligentius considerare. Ea quoque ei mittitur. Nunc reliquum, iudi- 28
ces, attendite, de quo et vos audistis, et populus Romanus non nunc primum audiet, et in exteris nationibus usque ad ultimas terras pervagatum est. Candelabrum e gemmis clarissimis, opere mirabili perfectum, reges hi, quos dico, Romam cum attulissent, ut in Capitolio ponerent: quod nondum[4]) perfectum templum offenderant, neque ponere potuerunt, neque vulgo ostendere ac proferre voluerunt: ut et magnificentius videretur, cum suo tempore in cella Iovis Optimi Maximi poneretur, et clarius, cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum atque integra perveniret. Statuerunt id secum in Syriam reportare: ut, cum audissent, simulacrum Iovis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoque eximium atque pulcherrimum donum in Capitolium afferrent. Pervenit res ad istius aures, nescio quomodo. Nam rex celatum voluerat: non quo quicquam metueret aut suspicaretur, sed ut ne multi illud ante perciperent oculis, quam populus Romanus. Iste petit a rege, et eum pluribus verbis rogat, ut id

1) iste nihil. 2) illum. 3) istum. 4) *Adiicitur* etiam.

ad se mittat: cupere se dicit inspicere, neque se aliis
65 videndi potestatem esse facturum. Antiochus, qui animo et puerili esset et regio, nihil de istius improbitate suspicatus est: imperat suis, ut id in praetorium involutum quam occultissime deferrent. Quo posteaquam attulerant, involucrisque reiectis constituerunt: iste clamare coepit, dignam rem esse regno Syriae, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo splendore, qui ex clarissimis et pulcherrimis gemmis esse debebat: ea varietate operum, ut ars certare videretur cum copia: ea magnitudine, ut intelligi posset, non ad hominem apparatum, sed ad amplissimi templi ornatum[1]) esse factum. Cum[2]) satis iam perspexisse videretur, tollere incipiunt, ut referrent. Iste ait, se velle illud etiam atque etiam considerare; nequaquam se esse satiatum: iubet illos discedere, et candelabrum relinquere. Sic illi tum
29 inanes ad Antiochum revertuntur. Rex primo nihil metuere, nihil suspicari: dies unus, alter, plures: non referri. Tum mittit, si videatur,[3]) ut reddat. Iubet iste posterius ad se reverti. Mirum illi videri: mittit iterum. Non redditur. Ipse hominem appellat: rogat ut reddat. Os hominis insignemque impudentiam cognoscite. Quod sciret, quodque ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum, quod Iovi Optimo Maximo, quod populo Romano servari videret, id sibi ut donaret, rogare et vehementissime[4]) petere coepit. Cum ille se et religione Iovis Capitolini et hominum existimatione impediri diceret, quod multae nationes testes essent illius operis ac muneris: iste homini minari acerrime coepit. Ubi videt, eum nihilo magis

1) ornamentum. 2) Quod cum. 3) Tum mittit rex ad istum, si sibi videatur. 4) vehementer.

nullis, quam precibus permoveri, repente hominem de provincia iubet ante noctem decedere: ait, se comperisse, ex eius regno piratas ad[1]) Siciliam esse venturos. Rex maximo conventu Syracusis, in foro, ne 67
quis forte me in crimine obscuro versari, atque affingere aliquid suspicione hominum arbitretur, in foro inquam Syracusis, flens atque[2]) deos hominesque contestans clamare coepit, candelabrum factum e gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo populo Romano monumentum suae societatis amicitiaeque esse voluisset; id sibi C. Verrem ademisse: de ceteris operibus ex auro et gemmis, quae sua penes illum essent, se non laborare: hoc sibi eripi miserum esse et indignum. Id etsi antea iam mente et cogitatione sua fratrisque sui consecratum esset: tamen tum se, in illo conventu civium Romanorum, dare, donare, dicare, consecrare Iovi Optimo Maximo, testemque ipsum Iovem suae voluntatis ac religionis adhibere.

Quae vox, quae latera, quae vires huius unius 30
criminis querimoniam possunt[3]) sustinere? Rex An- Amplificat.
tiochus, qui Romae ante oculos omnium nostrum biennium fere comitatu regio atque ornatu fuisset: is cum amicus et socius populi Romani esset, amicissimo patre, avo, maioribus, antiquissimis et clarissimis regibus, opulentissimo et maximo regno, praeceps provincia populi Romani exturbatus est. Quem- 68
admodum hoc accepturas nationes exteras, quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum atque in ultimas terras perventuram putasti, cum audirent,[4]) a praetore populi Romani in provincia violatum re-

1) in. 2) ac. 3) possint. 4) audierint.

gem, spoliatum hospitem, ejectum omnium populi Romani atque amicum? Nomen vestrum populique Romani odio atque acerbitati scitote nationibus exteris, judices, futurum, si istius haec tanta injuria impunita discesserit. Sic omnes arbitrabuntur, praesertim cum haec[1]) fama de nostrorum hominum avaritia et cupiditate pervulgarit, non istius solius hoc esse facinus, sed eorum etiam, qui approbarint. Multi reges, multae libere civitates, multi privati opulenti ac potentes habent profecto in animo Capitolium sic ornare, ut templi dignitas imperique nostri nomen desiderat; qui si intellexerint, interverso regali hoc dono, quemvis vos sustulisse: grata fore vobis populoque Romano sua studia ac dona arbitrabuntur. Sin hoc vos in re tam nobili, in re tam eximia, in injuria tam acerba, neglexisse audierint: non erunt tam amentes, ut speraint, earum, pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur.

Cohort. judicum.

31 Hoc loco, Q. Catule, te appello. Loquor enim de tuo clarissimo pulcherrimoque monumento: non judicis solum severitatem in hoc crimine, sed prope inimici atque accusatoris vim suscipere debes. Tuus est enim honos in illo templo senatus populique Romani beneficio: tui nominis aeterna memoria simul cum templo illo consecratur: tibi haec cura suscipienda, tibi haec opera sumenda est, ut Capitolium, quemadmodum[2]) magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit, quam fuit; ut illa flamma divinitus extitisse videatur, non quae deleret Jovis Optimi Maximi templum, sed quae praeclarius magnificentiusque deposceret. Audisti, Q. Minucium[3]) dicere, domi suae devertatum esse Antiochum regem Syracusis: se

1) *Adjicitur* omnino. 2) quomodo. 3) *Additur* Rufum.

illud scire ad istum esse delatum; se scire non redditum: audisti et audies omni e conventu Syracusano qui ita dicant, sese audientibus illud Iovi Optimo Maximo dicatum esse ab rege Antiocho et consecratum. Si iudex non esses, et haec ad te delata res esset: te potissimum hoc persequi, te petere, te agere oporteret. Quare non dubito, quo animo iudex huius criminis esse debeas, qui apud alium iudicem multo acrior, quam ego sum, actor accusatorque esse deberes.

Vobis autem, iudices, quid hoc indignius, aut 32
quid minus ferendum videri potest? Verresne habebit domi suae candelabrum Iovis,[1] e gemmis auroque perfectum? cuius fulgore collucere atque illustrari Iovis Optimi Maximi templum oportebat, id apud istum in eiusmodi conviviis constituetur, quae domesticis stupris flagitiisque flagrabunt? In istius lenonis turpissimi domo simul cum ceteris Chelidonis hereditariis ornamentis Capitolii ornamenta ponentur? Quid huic sacri unquam fore, aut quid religiosi fuisse[2] putatis, qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat? qui in iudicium veniat, ubi ne precari quidem Iovem Optimum Maximum atque ab eo auxilium petere more omnium possit? a quo etiam dii immortales sua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad suas res repetendas[3]) est constitutum! Miramur, Athenis Minervam, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Pergae Dianam, multos praeterea ab isto deos tota Asia Graeciaque violatos, qui a Capitolio manus abstinere non potuerit? Quod privati homines de suis

1) *Additur* Optimi Maximi. 2) fuisse religiosi. 3) repetundas.

pecuniis ornant ornatique sunt, id C. Verres ab regibus ornari non est passus.

72 Itaque hoc nefario scelere concepto, nihil postea tota in Sicilia neque sacri neque religiosi duxit esse1); ita sese in ea provincia per triennium gessit, ut ab isto non solum hominibus, verum etiam diis immortalibus bellum indictum putaretur.

III. Direptiones oppidorum et fanorum.

33 Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, iudices, quod ab Aenea fugiente a Troia, atque in haec loca veniente, conditum esse demonstrant. Itaque Segestani non solum perpetua societate atque amicitia, verum etiam cognatione se cum populo Romano coniunctos esse arbitrantur. Hoc quondam oppidum, cum illa civitas cum Poenis suo nomine, ac sua sponte bellaret, a Carthaginiensibus vi captum atque deletum est: omniaque, quae ornamento urbi esse possent, Carthaginem sunt ex illo loco deportata. Fuit apud Segestanos ex aere Dianae simulacrum,2) cum summa atque antiquissima praeditum religione, tum singulari opere artificioque perfectum. Hoc translatum Carthaginem locum tantum hominesque mutarat, religionem quidem pristinam servabat:3) nam propter eximiam pulchritudinem etiam hostibus digna quam sanctissime

1. Segestanorum.

73 colerent videbatur. Aliquot saeculis post P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit: qua in victoria (videte hominis virtutem et diligentiam, ut et domesticis praeclarissimae virtutis exemplis gaudeatis, et eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis) convocatis Siculis omnibus, quod diutissime saepissimeque Siciliam vexatam a Carthaginiensibus esse4) cognorat, iubet omnia conquiri: pollicetur, sibi

1) esse duxit. 2) sim. Dianae. 3) conservabat. 4) abest.

magnae curae fore, ut omnia civitatibus, quae cuique fuissent, restituerentur. Tum illa, quae quondam erant[1]) Himera sublata, de quibus ante[2]) dixi, Thermitanis sunt reddita: tum alia Gelensibus, alia Agrigentinis: in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium Tyrannorum Phalaris habuisse dicitur, quo vivos supplicii causa demittere homines, et subiicere flammam solebat. Quem taurum Scipio cum redderet Agrigentinis, dixisse dicitur, aequum esse illos cogitare, utrum esset Agrigentinis[3]) utilius, suisne servire, anne[4]) populo Romano obtemperare; cum idem monumentum et domesticae crudelitatis et nostrae mansuetudinis haberent. Illo tem- 34
pore Segestanis maxima cum cura haec ipsa Diana, de qua dicimus, redditur: reportatur Segestam: in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione civium et laetitia reponitur. Haec erat posita Segestae, sane excelsa in basi: in qua grandibus litteris P. Africani nomen erat incisum, eumque Carthagine capta restituisse, perscriptum. Colebatur a civibus: ob omnibus advenis visebatur: cum quaestor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. Erat admodum amplum et excelsum signum cum stola: verumtamen inerat in illa magnitudine aetas atque habitus virginalis. Sagittae pendebant ab humero: sinistra manu retinebat arcum: dextra ardentem facem praeferebat. Hanc cum 75
iste sacrorum omnium et religionum hostis praedoque[5]) vidisset, quasi illa ipsa[6]) face percussus esset, ita flagrare cupiditate atque amentia coepit. Imperat magistratibus, ut eam demoliantur, et sibi dent: nihil sibi gratius ostendit futurum. Illi vero dicere, id sibi

1) fuerant. 2) antea. 3) Siculis. 4) an. 5) hostis, religionumque praedo. 6) ipse.

nefas esse: sequi cum summa religione, tum summo metu legum et iudiciorum teneri. Iste tum petere ab eis,[1]) tum minari, tum spem, tum metum ostendere. Opponebant illi interdum nomen P.[2]) Africani: populi Romani[3]) illud esse dicebant: nihil se in eo potestatis habere, quod imperator clarissimus, urbe hostium capta, monumentum victoriae populi Romani esse voluisset. Cum iste nihilo remissius atque etiam multo
76 vehementius instaret cotidie: res agitur in senatu. Vehementer ab omnibus reclamatur. Itaque illo tempore ac primo istius adventu pernegatur. Postea quicquid erat oneris in nautis remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis praeter ceteros imponebat aliquanto amplius, quam ferre possent. Praeterea magistratus eorum evocabat: optimum quemque et nobilissimum ad se arcessebat: circum omnis provinciae fora rapiebat: singillatim unicuique calamitati fore se denuntiabat: universis[4]) se funditus illam eversurum esse civitatem minabatur. Itaque aliquanto multis malis magnoque metu victi Segestani praeteris impensio parendum esse decreverunt. Magno cum luctu et gemitu totius civitatis, multis cum lacrimis et lamentatione virorum mulierumque omnium, simu-
35 lacrum Dianae tollendum locatur. Videte, quanta religio[5]) fuerit apud Segestanos: repertum esse, iudices, scitote neminem, neque liberum, neque servum, neque civem, neque peregrinum, qui illud signum auderet attingere. Barbaros quosdam Lilybaeo scitote adductos esse operarios. Hi denique illud, ignari totius negotii ac religionis, mercede accepta, sustulerunt: quod cum ex oppido exportabatur,[6]) quem cu-

---

1) illis. 2) *Abest praenomen.* 3) donum pop. Rom. 4) universam. 5) religione. 6) exportaretur.

vestitu mulierum factum esse arbitramini? quem fletum civitatem natu? quorum nonnulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana Segestam Carthagine revecta victoriam populi Romani reditu suo nuntiasset. Quam dissimilis hic dies illi tempori videbatur! Tum imperator populi Romani vir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis, ex urbe hostium recuperatos: nunc ex urbe sociorum praetor eiusdem populi turpissimus atque impurissimus eosdem illos deos nefario scelere auferebat. Quid hoc tota Sicilia est clarius, quam omnes Segestae[1]) matronas et virgines convenisse, cum Diana exportaretur ex oppido? unxisse unguentis? complesse coronis et floribus? ture odoribusque incensis usque ad agri fines prosecutas esse? Hanc tu tantam religionem 78
si tum in imperio propter cupiditatem atque audaciam non pertimescebas: ne nunc quidem, in tanto tuo tuorumque liberorum[2]) periculo, perhorrescis? Quem tibi aut hominem, invitis diis immortalibus, aut vero deum, tantis eorum religionibus violatis, auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace atque in otio religionem nullam attulit? quae cum duas urbes, in quibus locata fuerat, captas incensasque vidisset, bis ex duorum bellorum flamma ferroque servata est; quae Carthaginiensium victoria, loco mutato, religionem tamen non amisit, P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit. Quo quidem scelere suscepto, cum inanis esset basis, et in ea P. Africani nomen incisum: res indigna atque intoleranda videbitur omnibus, non solum religiones esse violatas, verum etiam P. Africani, viri fortissimi, rerum gestarum gloriam, memoriam virtutis, monumenta victoriae,

1) Segestanas. 2) liberorumque tuorum.

79 C. Verrem sustulisse. Quod cum isti renuntiatum de basi ac litteris, existimavit homines in oblivionem totius negotii esse venturos, si etiam basim, tanquam indicem sui sceleris, sustulisset. Itaque tollendam istius imperio locaverunt: quae vobis locatio ex publicis Segestanorum litteris priore actione recitata est.

36 Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectissimum ornatissimumque adolescentem appello: abs te officium
Excursus. tuum, debitum generi et nomini, requiro et flagito. Cur pro isto, qui laudem honoremque tuum familiaeque tuae[1]) depeculatus est, pugnas? cur eum defensum esse vis? cur ego tuas partes suscipio? cur tuum munus[2]) sustineo? Cur[3]) M. Tullius P. Africani monumenta requirit; P. Scipio eum, qui illa sustulit, defendit. Cum mos a maioribus traditus sit, ut monumenta maiorum ita suorum quisque defendat, ut ne ornari quidem nomine alieno sinat; tu isti aderis, qui non obstruxit[5]) aliqua ex parte monumenta P. Scipionis, sed funditus delevit ac sustulit?[6]) Quisnam
80 igitur, per deos immortales! tuebitur P. Scipionis memoriam mortui? quis monumenta atque indicia virtutis, si tu ea relinques aut[7]) deseres? nec[8]) solum spoliata illa patiere, sed etiam eorum spoliatorem vexatoremque defendes? Adsunt Segestani, clientes tui, socii populi Romani atque amici; certiorem te faciunt, P. Africanum, Carthagine deleta, simulacrum Dianae maioribus suis restituisse; idque apud Segestanos eius imperatoris nomine positum ac dedicatum fuisse; hoc Verrem demoliendum et asportandum, nomenque omnino P. Scipionis delendum tollendumque curasse:

1) honoremque familiae vestrae. 2) onus. 3) abest. 4) *Adiicitur* ea. 5) obtrusit. 6) sustulit ac delevit. 7) et. 8) neque.

orant te atque obsecrant, ut sibi religionem, generi tuo laudem gloriamque restituas, ut, quod per P. Africanum ex urbe hostium[1]) recuperarint, id per te ex praedonis domo conservare possent. Quid aut tu his 37
respondere honeste potes, aut illi facere, nisi ut te ac fidem tuam implorent? Adsunt et implorant. Potes domesticae laudis amplitudinem, Scipio, tueri: potes: omnia sunt in te,[2]) quae aut fortuna hominibus aut natura largitur: non praecerpo fructum officii tui; non alienam mihi laudem appeto: non est pudoris mei, P. Scipione, florentissimo adolescente, vivo et incolumi, me propugnatorem[3]) P. Scipionis defensoremque profiteri. Quamobrem si suscipis domesti- 38
cae laudis patrocinium, me non solum silere de vestris monumentis oportebit, sed etiam laetari, P. Africani eiusmodi fortunam esse[4]) mortui, ut eius honos ab eis, qui ex eadem familia sunt[5]) defendatur, neque ullum adventicium auxilium requiratur.[6]) Sin istius amicitia te impediet, si hoc, quod ego[7]) abs te postulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrabere: succedam ego vicarius tuo muneri, suscipiam partes, quas alienas esse arbitrabar. Nae ista praeclara nobilitas desinat queri, populum Romanum hominibus novis[8]) industriis libenter honores mandare, semperque mandasse. Non est querendum, in ea civitate, quae propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum posse. Sit apud alios imago P. Africani; ornentur alii mortui virtute ac nomine: tibi ille vir fuit, ita de populo Romano meritus est, ut non uni familiae, sed universae civitati commen-

1) ex urbe host. per P. Afr. 2) in te sunt. 3) *Adiicitur* monumentorum. 4) esse fortunas. 5) iis — sint. 6) req. aux. 7) *abest.* 8) *Adiicitur* atque.

datus esse debeat. Est aliqua mea pars virtutis, quod eius civitatis sum, quam ille claram, amplam, illustremque,[1] reddidit; praecipue quod in his rebus[2] pro mea parte versor, quarum ille princeps fuit, aequitate, industria, temperantia, defensione miserorum, odio improborum: quae cognatio studiorum et artium propemodum non minus est coniuncta, quam ista, qua vos delectamini, generis et nominis.

38 Repeto abs te, Verres, monumentum P. Africani: causam Siculorum, quam suscepi, relinquo; iudicium de pecuniis repetundis ne sit hoc tempore; Segestanorum iniuriae negligantur: basis P. Scipionis[3] restituatur; nomen invicti imperatoris incidatur, signum pulcherrimum Carthagine captum reponatur. Haec abs te non Siculorum defensor, non tuus accusator, non Segestani postulant: sed is, qui laudem gloriamque P. Africani tuendam conservandamque suscepit. Non vereor, ne hoc officium meum P. Servilio iudici non probem; qui cum res maximas gesserit, monumentaque suarum rerum gestarum[4] cumnaxime constituat, atque in iis elaboret: profecto volet haec non solum suis posteris, verum etiam omnibus viris fortibus et bonis civibus defendenda, non spolianda improbis tradere. Non vereor, ne tibi, Q. Catule, displiceat, cuius amplissimum in orbe terrarum clarissimumque monumentum est, quam plurimos esse custodes monumentorum, et putare omnes bonos alienae
83 gloriae defensionem ad officium suum pertinere. Eandem[5] ceteris istius furtis atque flagitiis ita moveor, ut ea reprehendenda tantum putem: hic vero tanto dolore afficior, ut nihil mihi indignius, nihil minus

1) amplam, illustrem, claramque. 2) artibus. 3) Africani. 4) rerum suarum *et abest* gestarum. 5) Et quidem.

rendum esse videatur.[1]) Verres Africani monumen-
i domum suam, plenam stupri, plenam flagitii, ple-
na dedecoris, ornabit? Verres temperatissimi san-
issimique viri monumentum, Dianae simulacrum vir-
nis, in ea domo collocabit, in qua semper meretri-
um lenonumque flagitia versantur?

At hoc solum Africani monumentum violasti. 39
uid? a Tyndaritanis non eiusdem Scipionis be- 2. Tyndari-
eficio positum simulacrum Mercurii, pulcherrime fa- tanorum.
um, sustulisti? At quemadmodum, dii immortales!
uam audacter! quam libidinose! quam impudenter!
udistis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines
onestissimos ac principes civitatis, Mercurium, qui
acris anniversariis apud eos ac summa religione co-
retur, quem P. Africanus, Carthagine capta, Tyn-
aritanis non solum suae victoriae, sed etiam illorum
dei societatisque monumentum atque indicium de-
sset, huius vi, scelere, imperioque esse sublatum.
ui, ut primum in illud oppidum venit, statim, tam-
uam ita fieri non solum oporteret, sed etiam necesse
set, tamquam hoc senatus mandasset, populus[2])
omanus iussisset; ita continuo, signum ut demoli-
ntur, et Messanam deportarent, imperavit. Quod 85
m illis, qui aderant, indignum, qui audiebant, in-
edibile videretur: non est ab isto, primo illo ad-
ntu, perseveratum. Discedens mandat proagoro So-
atro, cuius verba audistis, ut demoliatur: cum recu-
ret, vehementer minatur: et statim[3]) ex illo oppido
oficiscitur. Refert rem ille[4]) ad senatum: vehemen-
r undique reclamatur. Ne multa: iterum iste ad

1) indignius ferendum videatur. 2) populusque. 3) ita
m. 4) Proagorus refert rem.

illos aliquanto post[1]) venit, quaerit continuo de signo. Respondetur ei, senatum non permittere; poenam capitis constitutam, si iniussu senatus quisquam attigisset: simul religio commemoratur. Tum iste: Quam mihi religionem narras? quam poenam? quem senatum? vivum te non relinquam: moriere virgis, nisi signum traditur. Sopater iterum flens ad senatum rem[2]) defert, istius cupiditatem minasque demonstrat. Senatus Sopatro responsum nullum dat, sed commotus perturbatusque discedit. Ille praetoris arcessitus nuntio, rem demonstrat: negat ullo modo fieri posse.

40 Atque haec (nihil enim praetermittendum de istius impudentia videtur) agebantur in conventu, palam, de sella ac de loco superiore. Erat hiems summa, tempestas, ut ipsum Sopatrum dicere audistis, perfrigida, imber maximus: cum iste imperat lictoribus, ut Sopatrum de porticu, in qua ipse sedebat, praecipitem in forum deiiciant, nudumque constituant. Vix erat hoc plane[3]) imperatum, cum illum spoliatum stipatumque lictoribus videres. Omnes id fore[4]) putabant, ut miser atque innocens virgis caederetur; fefellit hic homines opinio. Virgis iste caederet sine causa socium populi Romani atque amicum? Non usque eo est[5]) improbus: non omnia sunt in eo uno vitia: numquam fuit crudelis. Leniter hominem clementerque accepit. Equestres sunt medio in foro Marcellorum statuae, sicuti fere ceteris in oppidis Siciliae: ex quibus iste C. Marcelli statuam delegit, cuius officia in illam civitatem totamque provinciam recentissima erant et maxima. In ea Sopatrum, hominem cum[6]) ...

1) aliquanto post ad illos. 2) *abest.* 3) *Additur* [illegible]
4) omnes ideo. 5) *abest.* 6) tum.

nudum, cum summo magistratu praeditum, divaricari ac deligari iubet. Quo cruciatu sit affectus, venire 87
in mentem necesse est omnibus, cum esset vinctus nudus in aere, in imbri, in frigore. Neque tamen finis huic iniuriae crudelitatique fiebat, donec populus atque universa multitudo, atrocitate rei misericordiaque commota, senatum clamore coegit, ut isti[1]) simulacrum illud Mercurii pollicerentur. Clamabant fore, ut ipsi se[2]) dii immortales ulciscerentur; hominem interea perire innocentem non oportere. Tum frequens senatus ad istum venit, pollicetur signum. Ita Sopater de statua C. Marcelli, cum iam paene obriguisset, vix vivus aufertur.

Non possum disposite istum accusare, si cupiam: Amplificatio.
opus est non solum ingenio, verum etiam artificio quodam singulari. Unum hoc crimen videtur esse, 41
et a me pro uno ponitur, de Mercurio Tyndaritano: plura sunt; sed ea quo pacto distinguere ac separare possim, nescio. Est pecuniarum captarum, quod signum a sociis pecuniae magnae sustulit. Est peculatus, quod publicum populi Romani signum, de praeda hostium captum, positum imperatoris nostri nomine, non dubitavit auferre. Est maiestatis, quod imperii nostri gloriae rerumque gestarum monumenta evertere atque asportare ausus est. Est sceleris, quod religiones maximas violavit. Est crudelitatis, quod in hominem innocentem, in socium vestrum atque amicum, novum ac singulare supplicii genus excogitavit. Illud vero quid sit, iam non queo dicere; quo 89
nomine appellem, nescio: quod in C. Marcelli statua. Quid est hoc? Patronusne quod erat? Quid tum? quo id spectat? Utrum ea res ad opem, an ad cala-

1) ei. 2) sese.

mitatem clientium atque hospitum valere debebat? nam ut hoc ostenderes, contra vim tuam in patroniis praesidii nihil esse? Quis hoc non intelligeret, in insontis praesentis imperio maiorem esse vim, quam in bonorum absentium patrocinio? An vero ex hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia, contumacia? Detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putasti. Itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni. Verres in eorum loquum substitutus est. Quam in te tantam virtutem esse aut dignitatem arbitratus es, ut conaverere clientelam tam splendidae, tam illustris[1]) provinciae traducere ad te, auferre a certissimis antiquissimisque patronis? Tu ista stultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliae, sed unius tenuissimi Siculi clientelam tuam potes? Tibi Marcelli statua pro patibulo an clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipsos, qui honorem[2]) habuerant, supplicia quaerebas? Quid postea? quid tandem tuis statuis fore arbitrabere? An vero[3]) quod accidit? Nam Tyndaritani statuam istius, quam sibi propter Marcellos, altiore etiam basi, posi iusserat, deturbarunt, simulac successum isti audierunt. Dedit igitur tibi nunc[4]) fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem, ut, cuius ad statuam Sículi, te praetore, alligabantur, eius religioque te istis devinctum adstrictumque dedamus.[5]) Ac primo, iudices, hoc signum Mercurii dicebat iste Tyndaritanos M.[6]) Marcello huic Aesernino vendidisse: atque hoc suo casu etiam M.[7]) Marcellum ipsum sperabat esse dicturum: quod mihi nusquam verisimile visum est, adolescen-

1) tam illustrem, tam splendidae. 2) *Additur* illi. 3) *Additur* id. 4) *abest*. 5) religioni te eiusdem vinctum — dederemus. *Sed* istis *ex coniectura. Codd.* isti. 6) C. 7) *Abest praenomen.*

tem ille loco natum, patronum Siciliae, nomen suum isti ad translationem criminis commodaturum. Verumtamen ita mihi res[1]) tota provisa atque praecauta est, uti, si maxime esset inventus, qui se suscipere istius culpam crimenque cuperet: tamen is proficere nihil posset. Eos enim deduxi testes,[2]) et eas litteras deportavi, ut de istius facto dubium esse nemini[3]) posset. Publicae litterae sunt, deportatum 92
Mercurium esse[4]) Messanam sumptu publico. Dicent,[5]) quanti. Praefuisse huic negotio publice legatum Polemo. Quid? is ubi est? Praesto est: testis est. Progari Sopatri iussu. Quis est hic? Qui ad statuam adstrictus est. Quid? is ubi est? Vidistis[6]) hominem, et verba eius audistis. Demolicadum curavit Demetrius gymnasiarchus, quod is ei[7]) loco praerat. Quid? hoc nos dicimus? Immo vero ipse praeconis: Romae nuper istum ipsum[8]) esse pollicitum, sese id signum legatis esse redditurum, si eius rei testificatio tolleretur, salutumque esset, eos testimonium non esse dicturos. Dixit hoc apud vos Zosippus et Ismenias,[9]) hospites nobilissimi et principes Tyndaritanae civitatis.

Quid? Agrigento[10]) nonne eiusdem P. Scipio- 43
nis monumentum, signum Apollinis pulcherrimum, 3. Agrigentinorum.
cuius in femine litterulis minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapii religiosissimo fano sustulisti? Quod quidem, iudices, cum iste clam fecisset,[11]) cum ad suum scelus illud furtumque nefarium quosdam homines improbos duces atque adiuto-

1) res mihi. 2) testes deduxi. 3) nemini esse. 4) esse Merc. 5) dicunt. 6) *Praemittitur* testis est. 7) eo. 8) *abesse*. 9) Hismenias. 10) Agrigenti. 11) Quod iste, iudices, cum clam fecisset.

res adhibuisset, vehementer commota civitas est. Uno enim[1]) tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum urbis, indicium victoriae, testimonium societatis, requirebant. Itaque ab iis,[2]) qui principes in ea civitate erant, praecipitur et negotium datur quaestoribus et aedilibus, ut noctu vigilias agerent ad aedes sacras. Etenim iste Agrigenti (credo propter multitudinem illorum hominum atque virtutem et quod cives Romani, viri fortes atque honesti,[3]) permulti in illo oppido coniunctissime animo cum ipsis Agrigentinis vivunt ac negotiantur) non audebat palam poscere aut tollere,[4]) quae placebant. Herculis templum est apud Agrigentinos, non 94 longe a foro, sane sanctum apud illos et religiosum. Ibi est ex aere simulacrum ipsius Heraclii, quo non facile dixerim quicquam[5]) me vidisse pulchrius, (tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quam multa vidi,) usque eo, iudices, ut rictum eius ac mentum paulo sit altrius, quod in precibus et gratulationibus non solum id venerari, verum etiam osculari solent. Ad hoc templum, cum esset iste Agrigenti, duce Timarchide, repente, nocte intempesta, servorum armatorum fit concursus atque impetus. Clamor a vigilibus fanique custodibus tollitur: qui primo cum obsistere ac defendere conarentur, male mulcati clavis ac fustibus repelluntur. Postea convulsis repagulis, effractisque valvis, demoliri signum ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama tota urbe percrebruit, expugnari deos patrios, non hostium adventu necopinato, neque repentino praedonum impetu, sed ex domo atque ex[6]) cohorte praetoria, ma-

---

1) eodemque. 2) illis. 3) fortes ac strenui et honesti. 4) tollere aut poscere. 5) quidquam dixerim. 6) *abest.*

num fugitivorum instructam armatamque venisse. Nemo Agrigenti neque aetate tam affecta, neque viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte eo nuntio excitatus surrexerit, telumque, quod cuique fors offerebat, arripuerit. Itaque brevi tempore ad fanum ex urbe tota concurritur. Hora amplius iam in demolliendo signo permulti homines mollebantur: illud interea nulla lababat ex parte, cum alii vectibus subiectis conarentur commovere, alii deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. Ac[1]) repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio: dant sese in fugam istius praeclari imperatoris nocturni milites: duo tamen sigilla perparvula tollunt, ne omnino inanes ad istum praedonem religionem revertantur.[2]) Nunquam tam male est Siculis, quin aliquid facete et commode dicant: velut in hac re aiebant, in laboribus Herculis non minus hunc immanissimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere. 95

Hanc virtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini postea, viri fortes et fideles, sed nequaquam ex tam ampla neque tam ex nobili civitate. Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit. Is apud illos habetur deus et religione maxima colitur. Fanum eius est in agro propter ipsam viam, qua Assoro itur Etnam. In eo Chrysae simulacrum est,[3]) praeclare factum e marmore. Id iste poscere Assorinos propter singularem eius fani religionem non ausus est: Tlepolemo dat et Hieroni[4]) negotium. Illi nocte, facta manu armataque,[5]) veniunt: fores aedis effringunt: aeditui custodesque mature sentiunt: signum, 44

4. Assorinorum.

1) *abest.* 2) revesterentur. 3) est simulacrum. 4) Hieronique. 5) armatique.

quod erat notum vicinitati, bucina datur: homines ex agris concurrunt: eiicitur fugaturque Tlepolemus: neque quicquam ex fano Chrysae, praeter unum perparvulum signum ex aere, desideratum est.

97 5. Enguinorum. Matris magnae fanum apud Enguinos est. (Jam enim non modo breviter mihi[1]) de unoquoque dicendum, sed etiam praetereunda videntur esse permulta, ut ad maiora istius et illustriora in hoc genere furta et scelera veniamus.) In hoc fano loricas galeasque aeneas, caelatas opere Corinthio, hydriasque grandes, simili in genere atque eadem arte perfectas, idem ille P. Scipio, vir omnibus rebus praecellentissimus, posuerat, et suum nomen inscripserat. Quid iam de isto plura dicam aut querar? omnia illa, iudices, abstulit: nihil in religiosissimo fano, praeter vestigia violatae religionis nomenque P. Scipionis, reliquit hostium spolia, monumenta imperatorum, decora atque ornamenta fanorum posthac, his praeclaris nominibus amissis, in instrumento atque in supellectile
98 C. Verris nominabuntur.[2]) Tu videlicet solus vasis Corinthiis delectaris: tu illius aeris temperationem, tu operum lineamenta sollertissime perspicis. Haec Scipio ille non intelligebat, homo doctissimus atque humanissimus: tu sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris, intelligis et iudicas. Vide, ne ille non solum temperantia, sed etiam intelligentia te atque istos, qui se elegantes dici volunt, vicerit. Nam quia, quam pulchra essent, intelligebat, idcirco existimabat, ea non ad hominum luxuriem, sed ad ornatum fanorum atque oppidorum

1) mihi non modo breviter. 2) in supellectili C. Verris numerabuntur.

esse facta, ut posteris nostris monumenta religiosa esse videantur.

Audite etiam singularem eius, iudices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in his praesertim sacris polluendis, quae non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem violari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinenses, eadem religione, qua Romae, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum. In eo sacrario intimo signum fuit[1]) Cereris perantiquum, quod viri non modo cuiusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant: aditus enim in id sacrarium non est viris; sacra per mulieres ac virgines confici solent. Hoc signum noctu clam istius servi ex illo religiosissimo atque antiquissimo loco[2]) sustulerunt. Postridie sacerdotes Cereris atque illius fani antistitae, maiores natu, probatae ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt. Omnibus acerbum, indignum, luctuosum denique videbatur. Tum iste permotus illa atrocitate negotii, ut ab se sceleris illius[3]) suspicio demoveretur, dat hospiti suo cuidam negotium, ut aliquem reperiret, quem illud[4]) fecisse insimularet, daretque operam, ut is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. Res non procrastinatur. Nam cum iste Catina profectus esset, servi cuiusdam nomen defertur. Is accusatur: facti testes in eum dantur. Rem cunctus senatus Catinensium legibus iudicabat.[5]) Sacerdotes vocantur: ex his quaeritur secreto in curia, quid esse factum arbitrarentur, quemadmodum signum esset ablatum.[6]) Re-

45 6. Catinensium.

1) fuit signum. 2) fano. 3) istius. 4) ea. 5) iudicat. 6) quid esset factum, quemadmodum arbitrarentur signum esse ablatum.

spondent illae, praetoria in eo loco servos esse visos. Res, quae esset iam antea non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse coepit. Itur in consilium: servus ille innocens omnibus sententiis absolvitur, quo facilius vos hunc omnibus sententiis condemnare

101 possitis.[1]) Quid enim postulas, Verres? quid speras? quid expectas?[2]) quem tibi aut deum aut hominem[3]) auxilio futurum putas?[4]) Eone tu servos ad spoliandum fanum[5]) immittere ausus es, quo liberos adire ne orandi quidem causa fas erat? Hisne rebus manus afferre non dubitasti, a quibus etiam oculos cohibere te religionum iura cogebant? Tametsi ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam sceleratam ac tam nefariam decidisti: nam id concupisti, quod numquam videras; id, inquam, adamasti, quod antea non aspexeras. Auribus tu tantam cupiditatem concepisti, ut eam non metus, non religio, non deorum vis, non

102 hominum existimatio contineret. At ex bono viro, credo, audieras,[6]) et bono auctore. Qui id potes,[7]) qui ne ex viro quidem audire potueris? Audisti igitur ex muliere; quoniam id viri neque vidisse neque nosse poterant. Qualem porro illam feminam fuisse putatis, iudices? quam pudicam, quae cum Verre loqueretur? quam religiosam, quae sacrarii spoliandi rationem ostenderet?[8]) At minime mirum, quae sacra per summam castimoniam virorum ac mulierum fiant, eadem per istius stuprum ac flagitium esse violata.

46 Quid ergo? hoc solum auditione expetere coepit, cum id ipse non vidisset? Immo vero alia complura:

1) possetis. 2) spectas. 3) deorum aut hominum. 4) put. futurum. 5) *omisit Ernest. de coniectura.* 6) viro bono aud. credo. 7) potest. 8) ostenderet rationem.

est, quibus eiusdem spoliationem nobilissimi atque antiquissimi fani, de qua priore actione testes dicere audistis: nunc eadem illa, quaeso, audite, et diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite. Insula est Melita, 103
iudices, satis lato a[1]) Sicilia mari periculosoque diiuncta; in qua est eodem nomine oppidum, quo iste numquam accessit: quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. Ab eo oppido non longe in promontorio fanum est Iunonis antiquum, quod tanta religione semper fuit, ut non modo illis Punicis bellis, quae in his fere locis navali copia gesta atque versata sunt, sed etiam in hac praedonum multitudine semper inviolatum sanctumque fuerit. Quin etiam hoc memoriae proditum est, classe quondam Masinissae regis ad eum locum appulsa, praefectum regium dentes eburneos incredibili magnitudine e fano sustulisse, et eos in Africam portasse Masinissaeque donasse. Regem[2]) primo delectatum esse munere: post, ubi audisset, unde essent, statim certos homines in quinqueremi misisse, qui eos dentes reponerent.[3]) Itaque in his scriptum[4]) litteris Punicis fuit, *regem Masinissam imprudentem accepisse, re cognita reportandos curasse.*[5]) Erat praeterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneae Victoriae, antiquo opere ac summa arte perfectae. Haec iste omnia, ne multis morer, uno 104
impetu atque uno nuntio, per servos Venerios, quos eius rei causa miserat, tollenda atque asportanda curavit.

7. Melitensium.

Pro di immortales! quem ego hominem accuso? 47
quem legibus aut[6]) iudicali iure persequor? de quo

1) ab. 2) *Additur* quidem. 3) reportarent. 4) inscriptum. 5) reponendos restituendosque curasse. 6) ac.

vestram sententiam per tabellam feretis? Dicunt legati Melitenses publice, spoliatum templum esse Iunonis, nihil istum in religiosissimo fano reliquisse, quem in locum classes hostium saepe accesserint, ubi piratae fere quotannis hiemare soleant, quod neque praedo violaverit ante,[1] neque unquam[2] hostis attigerit, id ab uno isto sic spoliatum esse, ut nihil omnino sit relictum. Hic nunc aut iste reus, aut ego accusator, aut hoc iudicium appellabitur? Criminibus enim coarguitur, aut suspicionibus in iudicium vocatur? Dii ablati, fana vexata, nudatae urbes reperiuntur: earum autem rerum nullam sibi iste neque infitiandi rationem neque defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus coarguitur a me, convincitur a testibus, urgetur confessione sua, manifestis in maleficiis tenetur, et manet etiam, ac tacitus facta mecum sua recognoscit.

105 Nimium mihi diu videor in uno genere versari criminum. Sentio, iudices, occurrendum esse satietati aurium animorumque vestrorum. Quamobrem multa praetermittam. Ad ea autem, quae dicturus sum, reficite vos, quaeso, iudices, per deos immortales! eos ipsos[3]) de quorum religione iamdiu dicimus, dum id eius facinus commemoro et profero, quo provincia tota commota est. De quo si paulo altius ordiri ac repetere memoriam religionis videbor, ignoscite: rei magnitudo me breviter perstringere atroci-

8. Hennensium.

48 tatem criminis non sinit. Vetus est haec opinio, iudices, quae constat ex antiquissimis Graecorum litteris ac[4]) monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri et Liberae consecratam. Hoc cum ceterae gen-

1) violarit antea. 2) *abest.* 3) per eos ipsos. 4) atque.

tos sic arbitrantur, tum ipsis Siculis ita[1]) permansum est, ut in[2]) animis eorum insitum atque innatum esse videatur. Nam et natas esse has in his locis deas, et fruges in ea terra primum repertas arbitrantur, et raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Hennensium nemore; qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Siciliae nominatur. Quam cum investigare et conquirere Ceres vellet, dicitur inflammasse taedas iis ignibus, qui ex Aetnae vertice erumpunt: quas sibi cum ipsa praeferret, orbem omnium peragrasse terrarum. Henna autem, ubi 107
ea, quae dico, gesta esse memorantur, est loco perexcelso[3]) atque edito, quo in summo est aequata agri planities et aquae perennes; tota vero ab omni aditu circumcisa atque direpta est: quam circa lacus lucique sunt plurimi et lactissimi flores omni tempore anni, locus ut ipse raptum illum virginis, quem iam a pueris accepimus, declarare videatur. Etenim prope[4]) est spelunca quaedam, conversa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru exitisse, abreptamque ex eo loco virginem secum asportasse, et subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras, lacumque in eo loco repente exitisse; ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniversarios agunt, celeberrimo virorum mulierumque conventu. Propter huius opinio- 49
nis vetustatem, quod horum[5]) in his locis vestigia ac prope incunabula reperiuntur deorum, mira quaedam tota Sicilia privatim ac publice religio est Cereris Hennensis. Etenim multa saepe prodigia vim eius numenque declarant: multis saepe in difficillimis re-

1) tam. 2) *Abest praepositio.* 3) praecelso. 4) propter. 5) eorum.

bus praesens auxilium eius oblatum est, ut haec in-
sula ab ea non solum diligi, sed etiam incoli custo-
108 dirique videatur. Nec solum Siculi, verum etiam ce-
terae gentes nationesque Hennensem Cererem maxime
colunt. Etenim, si Atheniensium sacra summa cupi-
ditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore ve-
nisse dicitur, frugesque attulisse: quantam esse re-
gionem conveniet eorum, apud quos eam natam esse
et fruges invenisse constat? Itaque apud patres no-
stros, atroci ac difficili rei publicae tempore, cum
Ti. Graccho occiso, magnorum periculorum metus et
ostentis portenderetur, P. Mucio L. Calpurnio cons.
libus, aditum est ad libros Sibyllinos: ex [1]) quibus
inventum est, Cererem antiquissimam placari opor-
tere. Tum ex amplissimo collegio decemvirali sacer-
dotes populi Romani, cum esset in urbe nostra Ce-
reris pulcherrimum et magnificentissimum templum,
tamen usque Hennam profecti sunt. Tanta enim erat
auctoritas et vetustas illius religionis, ut, cum illi
irent, non ad aedem Cereris, sed ad ipsam Cererem
109 proficisci viderentur. Non obtundam diutius. Etenim
iamdudum vereor, ne oratio mea, aliena ab iudi-
cium ratione et cotidiana dicendi consuetudine esse
videatur. Hoc dico, hanc ipsam Cererem, antiquis-
simam, religiosissimam, principem omnium sacrorum,
quae apud omnes gentes nationesque sunt, a C. Verre
ex suis templis ac sedibus esse sublatam. Qui ac-
cessistis Hennam, vidistis simulacrum Cereris e ma-
more et in altero templo Liberae. Sunt ea perampla
atque praeclara, sed non ita antiqua. Ex aere illa
quodam modica amplitudine ac singulari opere, cum
facibus, perantiquum, omnium illorum, quae sunt in

1) in.

no fano, multo antiquissimum. Id sustulit; ac tamen eo contentus non fuit. Ante aedem Cereris in aperto 110
ac propatulo loco signa duo sunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, pulcherrima ac perampla.[1]) His pulchritudo periculo, amplitudo saluti fuit, quod eorum demolitio atque asportatio perdifficilis videbatur. Insistebat in manu Cereris dextra simulacrum pulcherrime factum Victoriae. Hoc iste e signo Cereris vellendum asportandumque curavit.

Qui tandem istius animus est nunc in recorda- 50
tione[2]) scelerum suorum, cum ego ipse in commemoratione eorum non solum animo commovear, verum etiam corpore perhorrescam? Venit enim mihi illi, loci, religionis illius in mentem: versantur ante oculos omnia: dies ille, quo ego Hennam cum venissem, praeste mihi sacerdotes Cereris cum infulis ac verbenis fuerunt: contio conventusque civium, in quo ego cum loquerer, tanti gemitus fletusque[3]) fiebant, ut acerbissimus tota urbe luctus versari videretur. Non 111
de decumarum imperiis, non bonorum direptionibus, non iniqua iudicia, non importunas[4]) istius libidines, non vim, non contumelias, quibus vexati[5]) oppressique erant, conquerebantur: Cereris nomen, sacrorum vestutem, fani religionem, istius sceleratissimi atque nefariissimi supplicio expiari volebant: omnia se cetera pati ac negligere dicebant. Hic dolor erat iam illis, ut Verres alter Orcus venisse Hennam, et non Proserpinam asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem videretur. Etenim urbs illa non urbs videtur, sed ipsam Cereris esse: habitare apud sese Cererem Hennaeses arbitrantur: ut mihi non cives illius civitatis,

1) et pulcherrima et perampla. 2) recognitione. 3) fletus gemitusque. 4) importunissimas. 5) operti.

sed omnes sacerdotes, omnes accolae atque cul
112 Cereris esse videantur. Henna tu simulacrum
ris tollere audebas? Henna[1]) tu de manu Cere
cloriam deripere, et deam dese detrahere conat
quorum nihil violare, nihil attingere ausi sunt, i
bus erunt omnia, quae scelera propiora sunt,
religioni. Temerunt enim, P. Popillio P. P
censoribus, illam locum servi, fugitivi, barba
stes. Sed neque tam servi illi dominorum, qu
libidinum neque tam fugitivi illi a dominis,
tu ab[2]) iure et ab legibus: neque tam barbari
et natione illi, quam tu natura et moribus tu
tam illi[3]) hostes hominibus, quam tu dis inim
bus. Quae deprecatio est igitur ei reliquae, qu
gnitate servos, temeritate fugitivos, scelere hos
51 crudelitate hostes vicerit? Audistis Theodo
Numenium[4]) et Nicasionem, legatos Hennense
bice dicere, sese a suis civibus haec habere ma
ut Verrem[5]) adirent et eum simulacrum Cere
Victoriae reposcerent: id si impetrassent, tum
rem veterem Hennensium conservarent, publi
eum, tametsi vexasset Siciliam, tamen, quoniam
a maioribus institutis[6]) accepissent, testamoniu
quod dicerent: sin autem ea non reddidisset, tu
in[7]) iudicio adessent, tum ut[8]) de eius iniuriis
ces docerent, sed maxime[9]) de religione queren
Quas illorum querimonias nolite, per deos im
les! aspernari, nolite contemnere ac negligere,
ces. Aguntur iniuriae sociorum: agitur vis le
agitur existimatio veritusque iudiciorum. Quae

1) Ennae. 2) a *his*. 3) illi tam. 4) Numinium.
ad Verrem. 6) constituta. 7) *abesse*. 8) uti. 9) sed ut
maxime.

omnia permagna, verum illud maximum: tanta religione obstricta tota provincia est, tanta superstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum occupavit, ut, quaecunque accidant publice vel privatim incommoda, propter eam causam sceleris[1]) istius evenire videantur. Audistis Centuripinos, Agyrinenses, Catinenses, 114
Aetnenses, Herbitenses, compluresque[2]) alios publice dicere, quae solitudo in agris esset,[3]) quae vastitas, quae fuga aratorum, quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia. Ea tametsi istius multis et variis iniuriis acciderunt, tamen haec una causa in opinione Siculorum plurimum valet, quod, Cerere violata, omnes cultus fructusque Cereris in his locis interisse[5]) arbitrantur. Medemini religioni sociorum, iudices: conservate vestram. Neque enim haec externa vobis est religio,[6]) neque aliena. Quodsi esset, si suscipere eam nolletis, tamen in eo, qui violasset, sancire vos velle oporteret. Nunc vero in com- 115
muni omnium gentium religione, inque his sacris, quae maiores nostri ab exteris nationibus ascita atque arcessita coluerunt, quae sacra, ut erant re vera, sic appellari Graeca voluerunt, negligentes ac dissoluti si cupiamus esse, qui possumus?

52 Unius etiam urbis, omnium pulcherrimae atque ornatissimae, Syracusarum direptionem commemorabo, et in medium proferam, iudices, ut aliquando totam huius generis orationem concludam atque[7]) definiam. Nemo fere vestrum est, quin, quemadmodum captae sint a M. Marcello Syracusae, saepe audierit, nonnunquam etiam in annalibus legerit. Conferte hanc

9. Syracusanorum.

1) sceleris. 2) Herbitenses, Ennenses, complures. 3) esset in agris. 4) et. 5) interiisse. 6) vobis religio. 7) ac.

pacem cum illo bello, huius praetoris adventum cum illius imperatoris victoria, huius cohortem impuram cum illius exercitu invicto, huius libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas, ab hoc, 116 qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Ac iam illa omitto, quae disperse a me multis in[1]) locis dicentur ac dicta sunt, forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli purum caede[2]) servatum est, id adventu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse; portum Syracusanorum, qui tum et nostris classibus et Carthaginiensium clausus fuisset, eum, isto praetore, Cilicum myoparoni praedonibusque patuisse: mitto adhibitam vim ingenuis, matresfamilias violatas, quae tum in[3]) urbe capta commissa non sunt, neque odio hostili, neque licentia militari, neque more belli, neque iure victoriae: mitto, inquam, haec omnia, quae ab isto per triennium perfecta sunt: ea, quae coniuncta cum illis rebus sunt, de quibus antea dixi, co-117 gnoscite. Urbem Syracusas maximam esse Graecarum, pulcherrimam omnium,[4]) saepe audistis. Est, iudices, ita, ut dicitur. Nam et situ est cum munito, tum ex omni aditu, vel terra, vel mari, praeclaro ad aspectum: et portus habet prope in aedificatione aspectuque urbis inclusos: qui cum diversos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur et confluunt. Eorum coniunctione pars oppidi, quae appellatur Insula, mari disiuncta angusto, ponte rursus[5]) 53 adiungitur et continetur. Ea tanta est urbs, ut ex quattuor urbibus maximis constare dicatur: quarum una est ea, quam dixi, Insula: quae duobus portubus cincta,

1) abest. 2) purum caede. 3) abest. 4) Gr. urbium pulcherrimamque omnium. 5) rursum.

cincta, in utriusque portus ostium aditumque proiecta est: in qua domus est, quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent. In ea sunt aedes sacrae complures; sed duae, quae longe ceteris antecellant,1) una Dianae,2) et altera, quae fuit ante istius adventum ornatissima, Minervae. In hac insula extrema est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium; qui fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum diiunctus esset a mari.3) Altera autem est urbs Syracusis, cui nomen Achradina4) est: in qua forum maximum, pulcherrimae porticus, ornatissimum prytanum,5) amplissima est curia, templumque egregium Iovis Olympii, ceteraeque urbis partes, quae6) una tota via perpetua multisque transversis divisae privatis aedificiis continentur. Tertia est urbs, quae, quod in ea parte Fortunae fanum antiquum fuit, Tycha nominata est, in qua7) gymnasium amplissimum est, et complures aedes sacrae: coliturque ea pars et habitatur frequentissime. Quarta autem est,8) urbs, quia postrema coaedificata est,9) Neapolis nominatur: quam ad summam theatrum est maximum: praeterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, alterum Liberae, signumque Apollinis, qui Temenites vocatur, pulcherrimum et maximum; quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre. 119

54 Nunc ad Marcellum revertar, ne haec a me sine causa commemorata esse videantur. Qui cum tantam praeclaram urbem vi copiisque cepisset, non putavit ad laudem populi Romani hoc pertinere, hanc pul-

1) antecellunt. 2) Dianae una. 3) a mari disiunctus esset. 4) Acradina. 5) prytaneum *item post.* 6) *abest.* 7) *Adiicitur* et. 8) *Adiicitur* urbs. 9) aedificata est.

christianum, ex qua praesertim nihil periculi ostenderetur, delere et extinguere. Itaque aedificiis omnibus, publicis privatis, sacris profanis,[1]) sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset. In ornatu urbis habuit victoriae rationem, habuit humanitatis. Victoriae putabat esse multa Romam deportare, quae ornamenta urbi esse possent, humanitatis, non plane expolire[2]) urbem, praesertim quam conservare voluisset. In hac partitione ornatus non plus victoria Marcelli populo Romano appetivit, quam humanitas Syracusanis reservavit. Romam quae apportata[3]) sunt, ad aedem Honoris et[4]) Virtutis, itemque aliis in locis videmus. Nihil in aedibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano: putavit, si urbis ornamenta domum suam non contulisset, domum suam ornamento urbi futuram. Syracusis autem permulta atque egregia reliquit: deum vero nullum violavit, nullum attigit. Conferte Verrem: non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria; sed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum et iurisdictionem cum ferro et armis, adventum et comitatum cum exercitu et victoria conferatis.

121

55 Aedes Minervae est in Insula, de qua ante dixi: quam Marcellus non attigit, quam plenam atque ornatam reliquit, quae ab isto sic spoliata atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum et consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris praedonibus vexata esse videatur. Pugna est equestris Agathocli[5]) regis in tabulis picta praeclare: his autem tabulis interiores templi parietes vestiebat

1) publicis et privatis, sacris et profanis. 2) spoliare. 3) asportata. 4) atque. 5) Agathoclis.

tur. Nihil erat ea pictura nobilius, nihil Syracusis, quod magis visendum putaretur. Has tabulas M. Marcellus, cum omnia victoria illa sua[1]) profana fecisset, tamen religione impeditus non attigit: iste, cum illa iam propter diuturnam pacem fidelitatemque populi Syracusani sacra religiosaque accepisset, omnes eas tabulas abstulit: parietes, quorum ornatus tot saecula manserat, tot bella effugerat, nudos ac deformatos reliquit. Et Marcellus, qui, si Syracusas cepisset, duo 123
templa se Romae dedicaturum voverat, id, quod erat aedificaturus, his rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori neque Virtuti, quemadmodum[2]) ille, sed Veneri et Cupidini vota deberet, is Minervae templum spoliare conatus est. Ille deos deorum spoliis ornare nolait: hic ornamenta Minervae virginis in meretriciam domum transtulit. Septem et viginti[3]) praeterea tabulas pulcherrime pictas ex eadem aede sustulit: in quibus erant imagines Siciliae regum ac tyrannorum, quae non solum pictorum artificio delectabant, sed etiam commemoratione hominum et cognitione formarum. Ac videte, quanto taetrior hic tyrannus Syracusanis fuerit, quam quisquam superiorum: quia illi tamen ornarunt[4]) templa deorum immortalium, hic etiam illorum[5]) monumenta atque ornamenta sustulit.

Iam vero quid ego de valvis illius templi com- 56
memorem? Vereor, ne, haec qui non viderint,[6]) omnia me nimis augere atque ornare arbitrentur: quod tamen nemo suspicari debet, tam esse me cupidum, ut tot viros primarios velim, praesertim ex iudicum

1) illa victoria sua. 2) ut. 3) viginti et septem. 4) cum illi tamen ornarint, *et mox* sustulerit. 5) deorum. 6) viderunt.

numero, qui Syracusis fuerint, qui haec viderint, esse temeritati et mendacio meo conscios. Confirmare hoc liquido, iudices, possum, valvas magnificentiores, ex auro atque ebore perfectiores, nullas unquam ullo templo fuisse. Incredibile dictu est, quam multi Graeci de harum valvarum [1]) pulchritudine scriptum reliquerint. Nimium forsitan haec illi mirentur atque efferant: esto; verumtamen honestius est rei publicae nostrae, iudices, ea, quae illis pulchra esse videantur, imperatorem nostrum in bello reliquisse, quam praetorem in pace abstulisse. Ex ebore diligentissime perfecta argumenta erant in valvis: ea detrahenda curavit omnia. Gorgonis os pulcherrimum, cinctum [2]) anguibus, revellit atque abstulit: et tamen indicavit, se non solum artificio, sed etiam pretio quaestuque duci. Nam bullas aureas omnes ex his valvis, quae erant multae [3]) et graves, non dubitavit auferre; quarum iste non opere delectabatur, sed pondere. Itaque eiusmodi valvas reliquit, ut, quae olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad
125 claudendum factae esse videantur. Etiamne gramineas hastas — Vidi enim vos in hoc nomine, cum testis diceret, [4]) commoveri, quod erant eiusmodi, [5]) ut semel vidisse satis esset: in quibus neque manu factum quicquam, neque pulchritudo erat ulla, sed tantum magnitudo incredibilis, de qua vel audire satis esset, nimium videre plus quam semel — etiam [6]) id concupisti?

57 Nam Sappho, quae sublata de prytanio est, dat tibi iustam excusationem, prope ut concedendum at-
126 que ignoscendum esse videatur. Silanionis opus tam

---

1) valvarum harum. 2) crinitum. 3) erant et multae. 4) testes dicerent. 5) huiusmodi. 6) etiamne.

perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quisquam non modo privatus, sed populus potius haberet, quam homo elegantissimus atque eruditissimus Verres? Nimirum contra dici nihil potest. Nostrum enim unusquisque, qui tam beati, quam iste est, non sumus, tam delicati esse non possumus, si quando aliquid istiusmodi videre volet, eat ad aedem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli; det operam, ut admittatur in alicuius istorum Tusculanum; spectet forum ornatum, si quid iste eorum aedilibus commodarit:[1]) Verres haec habeat domi; Verres ornamentis fororum atque oppidorum habeat plenam domum, villas refertas. Etiamne huius operatii studia ac delicias, iudices, perferetis? qui ita natus, ita educatus est,[2]) ita factus et animo et corpore, ut multo appositior ad ferendo,[3]) quam ad auferenda signa esse videatur. Atque haec Sappho sublata quan- 127
tum desiderium sui reliquerit, dici vix potest. Nam cum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Graecum pernobile incisum habuit in basi, quod iste eruditus homo et Graeculus, qui haec subtiliter iudicat, qui solus intelligit, si unam litteram Graecam scisset, cetera una[4]) sustulisset. Nunc enim, quod inscriptum est inani in basi, declarat, quid fuerit, et id ablatum indicat.

Quid? signum Paeanis ex aede Aesculapii praeclare factum, sacrum et religiosum, non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem visere, propter religionem colere solebant. Quid? ex aede Liberi 128
simulacrum Aristaei[5]), non tuo imperio palam abla-

1) accommodavit. 2) natus est, ita educatus. 3) deferenda. 4) *de coniectura. Vulgo ea codd.* non. 5) Aristei, *item postea.*

tum est? Quid? ex aede Iovis religiosissimum simulacrum Iovis Imperatoris, quem Graeci Urion nominant, pulcherrime factum, nonne abstulisti? Quid? ex aede Liberae parvum caput illud [1]) pulcherrimum, quod visere solebamus, num dubitasti tollere? Atque ille Paean sacrificiis anniversariis simul cum Aesculapio apud illos colebatur: Aristaeus, qui, ut Graeci ferunt, Liberi filius, [2]) inventor olei esse dicitur, una cum Libero patre apud illos eodem erat in tem-
58 plo consecratus: Iovem autem Imperatorem quanto honore in suo templo fuisse arbitramini? Coniicere [3]) potestis, si recordari volueritis, quanta religione fecerit eadem specie atque forma signum illud, quod ex Macedonia captum in Capitolio posuerat Flamininus. Etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Iovis Imperatoris uno in genere pulcherrime facta: unum illud Macedonicum, quod in Capitolio vidimus; alterum in Ponti ore et angustiis: tertium, quod Syracusis ante Verrem praetorem fuit. Illud Flamininus ita ex aede sua sustulit, ut in Capitolio, hoc est in
130 terrestri domicilio Iovis, poneret. Quod autem est ad introitum Ponti, id, cum tam multa ex illo mari bella emerserint, tam multa porro in Pontum invecta sint, usque ad hanc diem integrum inviolatumque servatum est. Hoc tertium, quod erat Syracusis, quod M. Marcellus armatus et victor viderat, quod religioni concesserat, quod cives atque incolae Syracusani colere, advenae non solum visere, verum etiam vene-
131 rari solebant, id Verres ex templo Iovis sustulit. Ut saepius ad M. Marcellum revertar, iudices, sic habetote: plures esse a Syracusanis istius adventu deos,

---

1) illud caput. 2) *Ernest.* [ut Gr. ferunt, Liberi filius.] 3) arbitremini, hinc colligere.

quam victoria Marcelli homines desideratos. Etenim ille requisisse etiam dicitur[1]) Archimedem illum, summo ingenio hominem ac disciplina, quem cum[2]) audisset interfectum, permoleste tulisse: iste omnia, quae requisivit, non ut conservaret,[3]) verum ut asportaret, requisivit. Iam illa, quae[4]) leviora videbuntur, ideo 59
praetereo: quod[5]) mensas Delphicas e marmore, crateras ex aere pulcherrimas, vim maximam vasorum Corinthiorum ex omnibus aedibus sacris Syracusis abstulit. Itaque, iudices, hi, qui hospites ad ea, quae 132
videnda sunt, solent ducere[6]), et unumquidque ostendere, quos illi mystagogos vocant, conversam iam habent demonstrationem suam. Nam, ut ante demonstrabant, quid ubique esset: item[7]) nunc, quid undique ablatum sit, ostendunt.

Quid tum? mediocrine tandem dolore eos affectos esse arbitramini? Non ita est, iudices: primum, quod omnes religione moventur, et deos patrios, quos a maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter et retinendos esse arbitrantur: deinde hic ornatus, haec opera atque artificia, signa, tabulae pictae, Graecos homines nimio opere delectant. Itaque ex illorum querimoniis intelligere possumus, haec illis acerbissima videri, quae fortasse nobis levia et contemnenda esse videantur. Mihi credite, iudices, (tametsi vosmetipsos haec eadem audire certo scio,) cum multas acceperint per hosce annos socii atque exterae nationes calamitates et iniurias; nullas Graeci homines gravius ferunt ac tulerunt,[8]) quam huiusmodi[9]) spoliationes fanorum atque oppidorum. Licet iste dicat 133

Conclusio de dolore omnium Graecorum

1) dicitur etiam. 2) eumque cum. 3) serveret. 4) quia. 5) *Additur* iste. 6) ducere solent. 7) ita. 8) tulerunt nec ferunt. 9) huiuscemodi.

emisse se, sicuti solet dicere: credite hoc mihi, iudices: nulla unquam civitas tota Asia et Graecia signum ullum, tabulam[1]) pictam, ullum denique ornamentum urbis, sua voluntate cuiquam vendidit. Nisi forte existimatis, posteaquam iudicia severa Romae fieri desierint, Graecos homines haec venditare coepisse, quae tum non modo non venditabant, cum iudicia fiebant, verum etiam coëmebant: aut nisi arbitramini, L. Crasse, Q. Scaevolae, C. Claudio, potentissimis hominibus, quorum aedilitates ornatissimas vidimus, eiusmodi res istarum rerum cum Graecis hostimentis non fuisse, iis, qui post iudiciorum dissolutionem aediles facti sunt, fuisse. Acerbiorem etiam scitote esse civitatibus talem istam et simulatam emptionem, quam si quis clam surripiat aut eripiat palam atque auferat. Nam turpitudinem summam esse arbitrantur referri in tabulas,[2]) pretio adductam civitatem, et pretio parvo, ea, quae accepisset a maioribus, vendidisse atque abalienasse.[3]) Etenim mirandum in modum Graeci rebus istis, quas nos contemnimus, delectantur. Itaque maiores nostri facile patiebantur, haec esse apud illos quam plurima,[4]) ut imperio nostro quam ornatissimi florentissimique essent: apud eos autem, quos vectigales aut stipendiarios fecerant, tamen haec relinquebant, ut illi, quibus haec[5]) iucunda sunt, quae nobis levia videntur, haberent haec oblectamenta et solatia servitutis. Quid arbitramini Rheginos, qui iam cives Romani sunt, mereae velle, ut ab iis[6]) marmorea Venus illa auferatur? quid Tarentinos, ut Europam in tauro[7]) amittant? ut Satyrum, qui apud illos

1) *Repetitur* ullam tabulam *de coniectura*. 2) litteras publicas. 3) alienasse. 4) esse quam plurima apud socios. 5) ea. 6) eis. 7) *Adiicitur* sedentem.

aede Vestae est? ut cetera? quid Thespienses, ut
apidinis signum, propter quod unum visuntur The-
nae? quid Cnidios, ut Venerem marmpream? quid,
pictam, Coos? quid Ephesios, ut Alexandrum?
id Cyzicenos, ut Aiacem, aut Medeam? quid Rho-
os, ut Ialysum? quid Athenienses, ut ex marmore
eclum, aut Paralum pictum, aut ex aere Myronis
eculam? Longum est et non necessarium commeme-
re, quae apud quosque visenda sunt tota Asia et
raecia: verum illud est, quamobrem haec comme-
orem, quod existimare vos hoc velo, mirum quen-
mi dolorem accipere eos,[1]) ex quorum urbibus haec
eferantur.

Atque, ut ceteros omittamus, de ipsis Syracusa- 61
s cognoscite. Ad quos ego cum venissem, sic pri- et impri-
um[2]) existimabam, ut Rhodiae ex istius amicis ac- mis Syra-
perem, civitatem Syracusanam propter Heraclii he- cusanor.
ditatem non minus esse isti amicam, quam Mamer-
iam propter praedarum ac furtorum omnium socie-
tem: simul et verebar, ne mulierum nobilium et
rmosarum gratia, quarum iste arbitrio per triennium
aeturam[3]) gesserat, virorumque, quibuscum illae
iptae erant, nimia in istum non modo lenitudine,
d etiam liberalitate oppugnarer, si quid ex litteris
yracusanorum conquirerem. Itaque Syracusis cum 137
vibus Romanis eram: eorum tabulas exquirebam,
iurias cognoscebam: cum diutius in negotio curaque
eram, ut requiescerem curamque animi remitterem,
l Carpinatii praeclaras tabulas revertebar; ubi cum
uitibus Romanis ex illo conventu honestissimis il-
s Verrutios, de quibus ante dixi, explicabam: a Sy-
cusanis prorsus nihil adiumenti neque publice ne-

1) accidere iis. 2) primo. 3) praeturam per triennium.

que privatim expectabam: neque erat in animo postulare. Cum haec agerem, repente ad me venit Heraclius, is qui tum magistratum Syracusis habebat, homo nobilis, qui sacerdos Iovis fuisset, qui honos est apud Syracusanos[1]) amplissimus. Agit mecum et cum fratre meo, ut, si nobis videretur, adiremus ad eorum senatum: frequentes esse in curia; se insa
138 senatus a nobis petere, ut veniremus. Primo nobis fuit dubium, quid ageremus: deinde cito venit in mentem, non esse vitandum illum nobis[2]) conventum et
62 locum. Itaque in curiam venimus. Honorifice nos consurgitur: nos rogatu magistratus assedimus. Incipit is loqui, qui et auctoritate et aetate et, ut mihi visum est, usu rerum antecedebat, Diodorus Timarchidi:[3]) cuius omnis oratio hanc habuit primo sententiam: senatum populumque Syracusanorum molesta graviterque ferre, quod ego, cum in ceteris Siciliae civitatibus senatum populumque docuissem, quid ei utilitatis, quid salutis afferrem, et cum ab omnibus mandata, legatos, litteras, testimoniaque sumpsissem, in illa civitate nihil eiusmodi facerem. Respondi, me que Romae in conventu Siculorum, cum a me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur causaque totius ad me provinciae[4]) deferebatur, legatos Syracusanorum affuisse: neque me postulare, si quicquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia
139 in qua inauratam C. Verris statuam viderem. Quod posteaquam dixi, tantus est gemitus factus aspectu statuae et commemoratione, ut illud in curia positum monumentum scelerum, non beneficiorum videretur. Tum pro se quisque, quantum dicendo assequi pote

1) apud Syracusanos est. 2) nobis illum. 3) Timarchide. 4) Siciliae.

s, docere me coepit ea, quae paulo ante commemo-
ravi: spoliatam urbem, fana direpta: de[1]) Heraclii
reditate, quam palaestrilis concessisset, multo ma-
mam partem ipsum abstulisse: neque postulandum
sse, ut ille palaestritas diligeret, qui etiam inven-
rem olei deum sustulisset: neque illam statuam esse
pecunia publica neque publice datam, sed eos,
i hereditatis diripiendae participes fuissent, facien-
m statuendamque curasse: eosdem Romae fuisse le-
tos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum,
ustos flagitiorum: eo minus mirari me oportere,
illi communi legatorum voluntati et saluti Siciliae
fuissent. Ubi eorum dolorem ex istius[2]) iniuriis 63
n modo non minorem, sed prope maiorem, quam
eterorum Siculorum esse cognovi: tum[3]) meum ani-
num in illos, tum mei consilii negotiique totius sus-
pti causam rationemque proposui, tum eos horta-
s sum, ut causae communi salutique ne deessent;
illam laudationem, quam se vi ac metu coactos
ucis illis diebus decresse dicebant, tollerent. Ita-
ne, iudices, Syracusani haec faciunt, istius clientes
que amici. Primum mihi litteras publicas, quas in
rario sanctiore conditas habebant, proferunt: in qui-
is ostendunt omnia, quae dixi ablata esse, perscri-
ta, et plura etiam, quam ego potui dicere: perscri-
ta autem hoc modo, *quod ex aede Minervae hoc*
illud abesset,[4]) *quod ex aede Iovis, quod ex*
ede Liberi. Ut quisque iis[5]) rebus tuendis[6]) prae-
erat, ita perscriptum erat, cum rationem e lege red-
derent et quae acceperant, tradere deberent,[7]) petisse,

1) ex. 2) illius. 3) *Additur* ego. 4) *Ernestius* [hoc et
lud abesset.] 5) eis. 6) *Adiicitur* conservandisque. 7) ex
ge redderet, et quae acceperat, deberet tradere.

ut sibi, quod hae res abessent, ignosceretur, itaque omnes liberatos discessisse, et esse ignotum omnibus: quas ego litteras obsignandas publico signo deportandasque curavi.

141 De laudatione autem ratio sic mihi[1]) reddita est. Primum cum a Verre litterae aliquanto ante adventum meum de laudatione venissent, nihil esse decretum: deinde, cum quidam ex illius amicis commonerent, oportere decerni, maximo clamore esse[2]) et convicio repudiatos: posteaquam meus adventus appropinquarit, imperasse eum, qui summam potestatem haberet, ut decernerent: decretum ita esse, ut multo plus illi[3]) laudatio mali quam boni posset afferre. Id adeo, iudices, ut mihi ab illis demonstratum est, 64 sic vos ex me cognoscite. Mos est Syracusis, ut, si qua de re ad senatum referatur, dicat sententiam, qui velit; nominatim nemo rogatur; et tamen, ut quisque honore et aetate antecedit, ita primus solet sua sponte dicere, idque a ceteris ei conceditur: sin aliquando[4]) taceant omnes, tum[5]) sortito coguntur dicere. Cum hic mos esset, refertur ad senatum de laudatione Verris. In quo primum, ut aliquid esset morae, multi interpellant: de Sex. Peducaeo, qui de illa civitate totaque provincia optime meritus esset, esse antea, cum audissent, ei negotium facessitum, quamque eum publice pro plurimis eius et maximis meritis laudari cuperent, a C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tametsi Peducaeus eorum laudatione iam non uteretur, tamen non id prius decernere, quod aliquando 143 voluissent, quam quod tunc[6]) cogerentur. Conclamant omnes et approbant, ita fieri oportere. Refertur de

1) *abest*. 2) esse clamore. 3) illa. 4) si quando. 5) tum. 6) tum.

Peducaeo. Ut quisque aetate et honore antecedebat, ita sententiam dixit ex ordine. Id adeo ex ipso senatus consulto cognoscite: nam principum sententiae perscribi solent. Recita. *Quod verba facta sunt de Sex. Peducaeo.* Dicit, qui primi suaserint. Decernitur. Refertur deinde de Verre. Dic, quaeso, quomodo. *Quod verba facta sunt de C. Verre.* Quid postea scriptum est? *Cum surgeret nemo, neque sententiam diceret* — Quid est hoc? [1]) *sors ducitur.* Quamobrem? nemo erat voluntarius laudator praeturae tuae, defensor periculorum,[2]) praesertim cum inire a praetore gratiam posset? Nemo. Illi ipsi[3]) tui convivae, consiliarii, conscii, socii, verbum facere non audent.[4]) In qua curia statua tua stabat, et nuda filii, in ea nemo fuit, quem ne nudus quidem filius et nudata provincia[5]) commoveret. Atque etiam hoc me 144
docent, eiusmodi senatus consultum fuisse laudationis,[6]) ut omnes intelligere possent, non laudationem, sed potius irrisionem esse illam, quae commoneferet istius turpem calamitosamque praeturam. Etenim scriptum esse ita, *quod is*[7]) *virgis neminem cecidisset:* a quo cognostis[8]) nobilissimos homines atque innocentissimos securi esse percussos: *quod vigilanter provinciam administrasset:* cuius omnes vigilias in stupris constat[9]) esse consumptas. Hoc vero[10]) scriptum esse,[11]) quod proferre non auderet reus, accusator recitare non desineret, *quod praedones procul ab insula Sicilia prohibuisset Verres:* quos etiam intra Syracusanam insulam recepisset.

1) hoc est. 2) *Additur* tuorum. 3) ipsi illi. 4) audebant. 5) filius in nuda provincia. 6) senatusconsulto sese fecisse laudationem. *Sed* fuisse *nos de coniectura. Codd.* fecisse. 7) iste. 8) cognoscetis *de coniectura Ernestii*, *alii* cognoscitis. 9) *Adiicitur* adulteriisque. 10) autem. 11) etiam.

145 Haec[1]) posteaquam ex illis cognovi, discessi cum fratre e curia, ut, nobis absentibus, si quid vellent, 65 decernerent. Decernunt statim primum, *ut cum fratre L.*[2]) *hospitium publice fieret*, quod is eandem voluntatem erga Syracusanos suscepisset, quam ego semper habuissem. Id non modo tum scripserunt, verum etiam in aere incisum nobis tradiderunt. Valde hercule[3]) te Syracusani tui, quos crebro commemorare soles, diligunt: qui cum accusatore tuo satis iustam causam coniungendae necessitudinis putant, quod te accusaturus sit et quod inquisitum[4]) in te venerit. Postea decernitur, ac non varie, sed prope cunctis[5]) sententiis, *ut laudatio, quae C. Verri decreta esset,* 146 *tolleretur*. In eo,[6]) cum iam non solum discessio facta esset, sed etiam perscriptum atque in tabulas relatum, praetor appellatur. At quis appellat? Magistratus aliquis?[7]) Nemo. Senator? Ne id quidem. Syracusanorum aliquis? Minime. Quis igitur praetorem appellat? Qui quaestor istius fuerat. Caecilius[8]) O rem ridiculam! o desertum hominem! o despectum ac relictum a magistratu Siculo! Ne senatus consultum Siculi homines facere possent, ne suum ius suis moribus, suis legibus obtinere possent, non amicus istius, non hospes, non denique aliquis Siculus, sed quaestor populi Rom.[9]) praetorem appellat. Quis hoc vidit? quis audivit? Praetor aequus et sapiens dimitti iubet senatum. Concurrit ad me maxima multitudo. Primum senatores clamare, sibi eripi[10]) ius, eripi libertatem: populus senatum laudare, gratias agere: cives Romani a me nusquam discedere. Quo

---

1) Quae. 2) L. fratre. 3) hercle. 4) quod ad inquirendum. 5) coniunctis. 6) At vero. 7) aliqui. 8) Caecilius. 9) *Absunt verba* populi Rom. 10) eripi sibi.

quidem die nihil aegrius factum est, multo labore meo, quam ut manus ab illo appellatore abstinerentur. Cum 147
ad praetorem in ius adissemus, excogitat sane acute[1]) quid decernat. Nam antequam verbum facerem, de sella surrexit atque abiit. Itaque tum de foro, cum iam advesperasceret, discessimus. Postridie mane ab 66
eo postulo, ut Syracusanis liceret senatus consultum, quod pridie fecissent, mihi reddere. Ille enimvero negat: et ait, indignum facinus esse, quod ego in senatu Graeco verba fecissem: quod quidem apud Graecos Graece locutus essem, id ferri nullo modo posse. Respondi homini, ut potui, ut debui, ut volui.[2]) Tum multa, tum etiam hoc me memini dicere, facile esse perspicuum, quantum inter hunc et illum Numidicum, verum ac[3]) germanum Metellum, interesset: illum noluisse sua laudatione iuvare L. Lucullum, sororis virum, quicum optime convenisset; hunc homini alienissimo a civitatibus laudationes per vim et metum comparare. Quodubi intellexi, multum apud illum 148
recentes nuntios, multum tabulas non commendaticias, sed tributarias valuisse: admonitu Syracusanorum ipsorum[4]) impetum in eas tabulas facio, in quibus S. C.[5]) perscripta erant. Ecce autem nova turba atque rixa, ne tamen istum omnino Syracusis sine amicis, sine hospitibus, plane nudum esse ac desertum putetis. Retinere incipit[6]) tabulas Theomnastus quidam, homo ridicule insanus, quem Syracusani Theoractum vocant; qui illic eiusmodi est, ut eum pueri sectentur, ut omnes, cum loqui coepit,[7]) irrideant. Huius tamen insania, quae ridicula est aliis, mihi tum

1) diligenter et caute. 2) ut volui, ut debui. 3) et. 4) ipsorum Syracusanorum. 5) singula. 6) coepit. 7) coerit.

molesta sane fuit: nam cum spumas ageret, in ore oculis arderet,[1]) voce maxima vim me sibi adferre
149 clamaret, copulati in ius pervenimus. Hic ego postulare coepi, ut mihi tabulas obsignare ac deportare liceret. Ille contradicere: negare, esse illud S. C., in quo praetor appellatus esset; negare, id mihi non oportere. Ego legem recitare, omnium mihi tabularum et litterarum fieri potestatem. Ille furiosus[2]) negare, nihil ad se nostras leges pertinere. Praetor intelligens negare sibi placere, quod senatus consultum ratum esse non deberet, id me Romam deportare. Quid multa? nisi vehementius homini minatus esset, nisi legis[3]) sanctionem poenamque recitassem: tabularum mihi potestas facta non esset. Ille autem non sanus, qui pro isto contra me vehementissime dicendum fuisset, postquam non impetravit, credo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo istius furta Syracusana perscripta erant: quae ego antea iam ex illis cognoram et acceperam.

67 Laudent te iam sane[4]) Mamertini, qui ex tota provincia soli sunt, qui te salvum velint: ita tanta laudent, ut Heius, qui[6]) princeps legationis est, dixit: ita laudent, ut ad ea, quae rogati erunt, non parati sint respondere. Ac ne subito a me opprimantur, haec sum rogaturus: *Navem populo Romano debeantne?* fatebuntur: *praebuerintne, praetore Verre?* negabunt: *aedificarintne*[7]) *navem onerariam maximam publice, quam Verri dederunt?*[8]) negabunt.

---

1) arderent oculi. 2) *Totus hic locus vulgo sic contractus legitur:* Ille contra. instare ego, omnium mihi tabularum et litterarum fieri potestatem oportere. Contra, ille furiosus. 3) legum. 4) sane iam. 5) tanta. 6) *Adiicitur* eius. 7) aedificaverintne. 8) dederint *Ernest. de coniectura.*

n poterunt: *frumentum ab his sumpseritne*[1]) *Vers, quod populo Romano mitteret, sicuti superios?* negabunt: *quid militum aut nautarum per trinium dederint?* nullum datum dicent. Fuisse Mesnam omnium istius furtorum ac praedarum rece-ricem, negare non poterunt: permulta multis navis illinc exportata: hanc navem denique maximam Mamertinis datam, onustam cum isto[2]) profectam ebuntur. Quamobrem tibi habe sane istam lauda- 151
nem Mamertinorum:[3]) Syracusanam quidem civiem, ut abs te affecta est, ita in te esse animatam lemus: apud quos etiam Verria[4]) illa flagitiosa sub-a sunt. Etenim minime conveniebat, ei deorum nores haberi, qui simulacra deorum abstulisset.[5]) iam hercule[6]) illud in Syracusanis merito reprehenretur, si, cum diem festum ludorum de fastis suis stulissent celeberrimum et sanctissimum, quod eo so die Syracusae a Marcello captae esse dicuntur, em diem festum Verris nomine agerent, cum iste) Syracusanis, quae ille calamitosus dies relique-;[8]) ademisset. At videte hominis impudentiam at-e arrogantiam, iudices, qui non solum Verria haec pla ac ridicula ex Heraclii pecunia constituerit, ve-m etiam Marcellia[9]) tolli imperarit, ut ei sacra fa-rent quotannis, cuius opera omnium annorum sacra osque patrios amiserant; eius autem familiae dies tos tollerent, per quam ceteros quoque festos dies cuperarant.

4) frumentumne ab his sumpserit. 2) *Additur* praetore. Mamertinam. 4) Verrea, *item post*. 5) sustulisset. 6) mercule. 7) *abest*. 8) reliquerit. 9) Marcellea.

ACTIONIS SECUNDAE
SIVE
ACCUSATIONIS IN C. VERREM
LIBER QUINTUS.
[DE SUPPLICIIS.]

ARGUMENTUM EDITORIS.

Quinto hoc accusationis libro Cicero, quod Verrem opinione rei militaris strenue administratae commendari defendique videbat, quae ad eam rem pertinent ita pertractat, ut et laudem omnem tollat et ex eodem loco gravissima in illum crimina colligat.

Ac post prooemium (cap. 1.) primum de bello fugitivorum exponit, (a cap. 2—16) quod demonstrat nullum fuisse in Sicilia, (cap. 2—4. §. 8.) et si quae suspiciones fuerint motuum servilium, ex iis Verri non imperatoriam laudem, sed turpissimam praedam natam esse. Nam Leonidae servos damnatos, itemque aliorum, accepto pretio, ab eo morte liberatos esse, (cap. 4—7 §. 15) eosque nomine ab innocentibus dominis pecunias extortas, id quod Apollonii Panormitani exemplo (cap. 7—9) probare studet. Simul Verris vitam luxuriosam a militari maxime abhorrentem describit, (cap. 10—13)

cum sua vita laboriosa et sollicita comparat. (cap. 14. 15) Verrem denique ostendit ne occasione quidem in Italia adversus fugitivos rei gerendae usum esse, sed in ea re senatus iudicio inimicum bello declaratum esse. (cap. 16)

Deinde agit de bello praedonum, (cap. 17—52) in quo primam Verris culpam avaritiae hanc fuisse docet, quod et Mamertinis vacationem omnium frumentorum per triennium vendiderit, (cap. 17—23) et re navali reliquarum civitatum quaestum ipse fecerit, (cap. 24) alteram peculatus, quod praedam captae navis omnem domum suam averterit, piratis pepercerit, (25—30) tertiam crudelitatis, quod cum ex ignavia classem Siculorum prodidisset, avaritiaque pessumdedisset, eius amissae culpam in innocentes nauarchos transtulerit, eosque crudelissimo supplicio affecerit. (cap. 31—52)

Tum supplicia civium Romanorum summis consequentiae viribus persequitur: Verrem cives Rom. verberibus affecisse docet, (cap. 53. 54) alios in latumias Syracusanas coniecisse et clam necandos curasse, quos Sertorianarum partium profugos dicet falso, (cap. 55—60) Gavium vero etiam, municipem Consanum, qui illinc confugisset, Messanae cruci affixisse. (cap. 61—66)

Inde orsus epilogum iudices exhortatur ad severe iudicandum minaturque Hortensio et eius amicis, (cap. 67—69) et suum consilium omnis perseverandae improbitatis exponit, (cap. 70. 71) deosque omnes implorat, uti scelera commissa inulta esse patiantur.

1 Nemini video dubium esse, iudices, quin apertissime C. Verres in Sicilia sacra profanaque omnia et privatim et publice spoliarit, versatusque sit sine ulla non modo religione, verum etiam dissimulatione, in omni genere furandi atque praedandi. Sed quaedam mihi magnifica et praeclara defensio eius[1]) ostenditur, cui quemadmodum resistam, multo ante est mihi[2]) providendum. Ita enim causa constituitur, provinciam Siciliam virtute eius et vigilantia singulari, dubiis formidolosisque temporibus, a fugitivis atque 2 a belli periculis tutam esse servatam. Quid agam, iudices? quo accusationis meae rationem conferam? quo me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomen imperatoris opponitur. Novi locum: video, ubi se iactaturus sit Hortensius. Belli pericula, tempora rei publicae, imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur a vobis, tum etiam pro suo iure contendet, ne patiamini, talem imperatorem populo Romano Siculorum testimoniis eripi; neve obteri laudem imperatoriam crimini- 3 bus avaritiae velitis. Non possum dissimulare, iudices: timeo, ne C. Verres propter hanc eximiam virtutem[3]) in re militari omnia, quae fecit, impune fecerit. Venit enim mihi in mentem, in iudicio M'. Aquillii quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonii habuisse existimata sit: qui, ut erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, causa prope perorata, ipse arripuit M'. Aquillium, constituitque in conspectu omnium, tunicamque eius a pectore

Exordium.

1) eius defensio. 2) multo mihi ante, iudices, est. 3) virtutem eximiam.

abscidit, ut cicatrices populus Romanus iudicesque aspicerent adverso corpore exceptas: simul et de illo vulnere, quod ille in capite ab hostium duce acceperat, multa dixit, eoque adduxit eos, qui erant iudicaturi, vehementer ut vererentur, ne, quem virum fortuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi Romani laudem, sed ad iudicum crudelitatem videretur esse servatus. Eadem[1]) nunc ab illis defensionis ratio viaque temptatur: idem quaeritur. Sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps: at est bonus imperator; at[2]) felix et ad dubia rei publicae tempora reservandus. Non agam summo iure tecum; non dicam id, quod debeam forsitan obtinere, cum iudicium certa lege sit, non quid in re militari fortiter feceris, sed quemadmodum manus ab alienis ecuniis abstinueris, abs te doceri oportere: non, inquam, sic agam, sed ita quaeram, quemadmodum velle intelligo, quae tua opera et quanta fuerit in bello.

4

2

Quid dicis?[3]) an bello fugitivorum Siciliam tute tua liberatam? Magna laus et[4]) honesta oratio: id tamen quo bello? nos enim post illud[5]) bellum, quod M. Aquillius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitivorum bellum fuisse. At in Italia fuit. Ateor, et magnum quidem ac vehemens. Num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius victoriae gloriam cum M. Crasso aut Cn. Pompeio communicatam[6]) putas? Non arbitror hoc etiam tuae deesse[7]) impudentiae, ut quicquam eiusmodi dicere audeas. Obstitisti videlicet, ne

1. Bellum servile. 2. nullum fuisse in Sic.

1) Haec eadem. 2) et. 3) dices. 4) *abest.* 5) id. 6) communicandam. 7) deesse tuae.

ex Italia transire in Siciliam fugitivorum copiae possent. Ubi? quando? qua ex parte? cum aut ratibus aut navibus[1]) conarentur accedere? Nos enim, nihil unquam prorsus audivimus: et illud audivimus, M. Crassi, fortissimi viri, virtute consilioque factum, ne ratibus coniunctis freto fugitivi ad Messanam transire possent; a quo illi conatu non tantopere prohibendi fuissent, si ulla praesidia in Sicilia[2]) ad illorum adventum opposita putarentur. At cum esset in Italia[3]) bellum tam prope a Sicilia, tamen in Sicilia non fuit. Quid mirum? ne cum in Sicilia quidem fuit, eodem intervallo pars eius belli in Italiam ulla pervasit. Etenim propinquitas locorum[4]) ad utram partem hoc loco profertur? utrum aditum facilem hostibus, an contagionem imitandi[5]) belli periculosam fuisse? Aditus omnis hominibus sine ulla facultate navium non modo disiunctus, sed etiam clausus est:[6]) ut illis, quibus Siciliam propinquam fuisse dicis, facilius fuerit ad Oceanum pervenire, quam ad Peloridem accedere. Contagio autem ista servilis belli cur abs te potius, quam ab iis omnibus, qui ceteras provincias obtinuerunt, praedicatur? An quod in Sicilia jam ante bella fugitivorum fuerunt? At ea ipsa causa est, cur ista provincia minimo in periculo sit et fuerit. Nam posteaquam illinc M'. Aquillius decessit, omnium instituta atque edicta praetorum fuerunt eiusmodi, ut ne quis cum telo servus esset. Vetus est quod dicam, et propter severitatem exempli nemini fortasse vestrum inauditum: L. Domitium praetorem in Sicilia, cum aper ingens allatus esset ad eum,[7]) admiratum requi-

1) aut navibus aut ratibus. 2) ulla in Sicilia praesidia. 3) At tum in Italia. 4) *abest.* 5) *Adiicitur* eius. 6) fuit. 7) ad eum allatus esset.

sisse, quis eum percussisset: cum audisset pastorem cuiusdam fuisse, eum ad se vocari jussisse: illum cupide ad praetorem, quasi ad laudem atque praemium, [1]) accurrisse: quaesisse Domitium, qui tantam bestiam percussisset: illum respondisse, venabulo: statim deinde, iussu praetoris in crucem esse sublatum. Durum hoc fortasse videatur: neque ego ullam in partem disputo: tantum intelligo, maluisse Domitium crudelem in animadvertendo, quam in praetermittendo dissolutum videri. Ergo his institutis provinciae iam tum, cum bello sociorum [2]) tota Italia arderet, homo non acerrimus nec fortissimus, C. Norbanus, in summo otio fuit; perfacile enim sese Sicilia iam [3]) tuebatur, ut [4]) ne quod ex [5]) ipsa bellum posset existere. Etenim cum nihil tam coniunctum sit, quam negotiatores nostri cum Siculis usu, re, ratione, concordia; et cum ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant, ut his pacem expediat esse, imperium autem populi Romani sic diligant, ut id imminui aut commutari minime velint; cumque haec a [6]) servorum bello pericula et praetorum institutis et dominorum disciplina provisa sint: nullum est malum domesticum, quod ex ipsa provincia nasci possit.

4

Quid igitur? nulline motus in Sicilia servorum Verre praetore, nullaene consensiones factae esse dicuntur? Nihil sane, quod ad senatum populumque Romanum pervenerit; nihil, quod iste publice Romam scripserit: [7]) et tamen coeptum esse in Sicilia moveri aliquot locis servitium suspicor. Id adeo non tam ex re, quam ex istius factis decretisque cognosco. Ac videte, quam non inimico animo sim acturus:

9

2. Si qui fuerint motus, eos Verri fuisse lucro.

---

1) ad laudem et ad praemium. 2) fugitivorum. 3) *abest*. 4) *abest*. 5) in. 6) ab. 7) Romam publice conscripserit.

ego ipse haec, quae iste[1]) quaerit, quae adhuc non
10 quam audistis, commemorabo et proferam. In Tri-
calino, quem locum fugitivi iam ante tenuerant,[2])
Leonidae cuiusdam Siculi familia in suspicionem
vocata est coniurationis. Res delata ad istum. Sta-
tim (ut par fuit) iussu eius homines, qui fuerant no-
minati,[3]) comprehensi sunt, adductique Lilybaeum
domino denuntiatum est:[4]) causa dicta damnati.
5 Quid deinde? quid censetis? Furtum fortasse aut
praedam, expectatis aliquam. Nolite usquequaque
idem[6]) quaerere. In metu belli furandi locus qui[7])
potest esse? etiam si qua fuit in hac re occasio,
praetermissa est. Tum potuit a Leonide nummorum
aliquid auferre, cum denuntiavit, ut adesset. Fuit
nundinatio aliqua, et isti non nova, ne causam dice-
ret: etiam alter locus, ut absolverentur. Damnatis
quidem servis, quae praedandi potest esse ratio? pro-
duci ad supplicium necesse est. Testes enim sunt,
qui in consilio fuerunt: testes publicae tabulae: te-
stis splendissima civitas Lilybaetana: testis honestis-
simus maximusque conventus civium Romanorum.
Fieri[8]) nihil potest, proferendi sunt. Itaque proda-
11 cuntur et ad palum alligantur. Etiam nunc mihi ex-
pectare videmini, iudices, quid deinde fortuna sit,
quod iste nihil unquam fecit sine aliquo quaestu at-
que praeda. Quid in eiusmodi re fieri potuit? quod
commodum est? Expectate facinus quam vultis im-
probum; vincam tamen expectationem omnium. Ho-
mines[9]), sceleris coniurationisque damnati, ad supplicium tradili, ad palum alligati, repente, multis milibus

1) ille. 2) tenuerant. 3) qui nominati erant. 4) *Additur* ut adesset. 5) *Adicitur* sunt. 6) eadem. 7) qui locus. 8) *abest*. 9) nomine.

hominum inspectantibus, soluti sunt et Triocalino[1]) illi domino redditi.

Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime? nisi id, quod ego non quaero, quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen, ne si dubitetur quidem, quaeri oporteat: quid, aut quantum, aut quomodo acceperis? Remitto tibi hoc totum, atque ista te cura libero. Neque enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur, ut, ad quod facinus nemo praeter te ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. Verum de ista furandi praedandique ratione nihil dico: de hac imperatoria iam tua laude disputo. Quid ais, bone custos defensorque provinciae? Tu, quos servos arma capere ac bellum facere in Sicilia voluisse cognoras et de consilii sententia iudicaras, hos ad supplicium iam more maiorum traditos et ad palum alligatos, ex media morte eripere ac liberare ausus es? ut, quam damnatis servis crucem fixeras, hanc indemnatis videlicet[2]) civibus Romanis reservares? Perditae civitates, desperatis iam[3]) omnibus rebus, hos solent exitus eiusmodi habere, ut damnati in integrum restituantur, vincti solvantur, exules reducantur, res iudicatae rescindantur. Quae cum accidunt, nemo est, quin intelligat, ruere illam rem publicam: haec ubi eveniunt,[4]) nemo est, qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur. Atque haec sicubi facta sunt, facta sunt, ut homines populares aut nobiles supplicio aut exilio levarentur: at non ab his ipsis, qui iudicassent: at non statim; at non eorum facinorum damnati, quae ad vitam et fortunas omnium[5]) pertinent.

1) Leptidae. 2) *abest*. 3) *abest*. 4) veniunt. 5) omnium fortunas.

berent. Hoc vero novum et eiusmodi est, ut magis propter reum, quam propter rem ipsam credibile videatur; ut homines servos, ut ipse, qui iudicarit, ut statim e medio supplicio dimiserit; ut eius facinoris damnatos servos, quod ad omnium liberorum caput
14 et sanguinem pertineret. O praeclarum imperatorem, nec iam cum M'. Aquillio, fortissimo viro, sed vero cum Paullis, Scipionibus, Mariis conferendum! Tantamne vidisse in metu periculoque provinciae! Cum servitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italicae fugitivorum videret: ne quis se commovere auderet, quantum terroris iniecit! Comprehendi iussit: quis non pertimesceret? causam dicere domines: quid servis tam formidolosum? *fecisse videri* pronuntiat:[1]) exortam videtur flammam paucorum dolore ac morte restinxisse. Quid deinde sequitur? Verbera atque ignes, et illa extrema ad supplicium damnatorum, metum ceterorum, cruciatus et crux. Hisce omnibus suppliciis sunt liberati. Quis dubitet, quin servorum animos summa formidine oppresserit, cum viderent ea facilitate praetorem, ut ab eo sceleris coniurationisque damnatorum vita, vel ipso carnifice interruntio, redimeretur?

15 Quid? hoc in Apollonienti Aristodamo? quid?
7 in Leonte Imacharensi[2]) non idem fecisti? Quid? iste motus servorum bellique subita suspicio, utrum tibi tandem diligentiam custodiendae provinciae, an novam rationem improbissimi quaestus attulit? Helicyensis Eumenidae, nobilis hominis et honesti,[3]) magnae pecuniae villicus cum impulso tuo insimulatus esset, HS LX[4]) a domino accepisti: quod nuper

1) pronuntiavit 2) Macharensi. 3) *Adiicitur ab Ernestio de coniectura* et. 4) *i. e.* LX milia. *Vulgo* LX.

ipse iratus docuit, quemadmodum gestum esset. Ab equite Romano C. Matrinio absente, cum is esset Romae, quod eius villicos pastoresque tibi in suspicionem venisse dixeras, HS DC[1]) abstulisti. Dixit haec L. Flavius, qui tibi eam pecuniam numeravit, procurator C. Matrinii: dixit ipse C. Matrinius: dicet vir clarissimus Cn. Lentulus censor, qui Matrinii honoris causa, recenti negotio, ad te litteras misit mittendasque curavit.

Quid? de Apollonio, Diocli filio, Panormi- 16
tano, cui Gemino cognomen est, praeteriri potest? Ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifestius proferri potest? Quem,[2]) ut Panormum venit, ad se vocari et de tribunali citari iussit, concursu magno frequentiaque conventus. Homines statim loqui mirabar,[3]) quod Apollonius, homo pecuniosus, tamdiu ab isto maneret integer: excogitavit: nescio quid attulit: profecto homo dives repente a Verre non sine causa citatur. Expectatio summa omnium, quidnam id esset: cum exanimatus subito ipse accurrit cum adolescente filio: nam pater grandis natu iam diu lecto tenebatur. Nominat iste 17
servum, quem magistrum pecoris esse diceret: eum dicit coniurasse, et familiam[4]) concitasse. Is omnino servus in familia non erat. Eum statim exhiberi[5]) iubet. Apollonius affirmare, se omnino nomine illo servum[6]) habere neminem. Iste hominem abripi a tribunali et in carcerem coniici iubet. Clamare ille, cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commisisse, pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in praesentia non habere. Haec cum maxime

1) centum. 2) *Additur* iste. 3) mirari. 4) et alia familias. 5) exhibere. 6) servum se omnino illo nomine.

summa hominum frequentia testificaretur, ut quivis intelligere posset, eum, quod pecuniam non dedisset, idcirco illa tam acerba iniuria affici: cum maxime, ut dico, hoc de pecunia clamaret, in vincula[1]) con-
8 iectus est. Videte constantiam praetoris, et eius praetoris, qui in his rebus[2]) non ita defendatur ut mediocris praetor, sed ita laudetur ut optimus imperator. Cum servorum bellum metueretur, quo supplicio dominos indemnatos afficiebat, hoc servos damnatos liberabat: Apollonium, hominem locupletissimum,[3]) qui, si fugitivi bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret, belli fugitivorum nomine, indicta causa, in vincla coniecit: servos, quos ipse cum consilio belli faciendi causa consensisse iudicavit, eos sine consilii sententia, sua sponte, omni sup-
19 plicio liberavit. Quid? si aliquid ab Apollonio[4]) commissum est, quamobrem iure in eum animadverteretur, tamenne hanc rem sic agemus, ut crimini aut invidiae reo putemus esse oportere, si quo de homine severius iudicaverit?[5]) Non agam tam acerbe, non utar ista accusatoria consuetudine, si quid est factum clementer, ut dissolute factum crimineer; si quid vindicatum est severe,[6]) ut ex eo crudelitatis invidiam colligam. Non agam ista ratione; tua sequar iudicia; tuam defendam auctoritatem, quoad tu voles: simul ac tute coeperis tua iudicia rescindere, mihi succensere desinito: meo enim iure contendam, eum, qui suo iudicio damnatus sit,[7]) iuratorum in-
20 dicum sententiis damnari oportere. Non defendam Apollonii causam, amici atque hospitis mei, ne tum

1) vincla. 2) qui nunc reus. 3) locupletissimum hominem. 4) si ab Apoll. aliquid. 5) iudicavit. 6) severe est. 7) condemnatus sit.

iudicium videar rescindere: nihil de hominis frugalitate, virtute, diligentia dicam: praetermittam illud etiam, de quo antea dixi, fortunas eius ita constitutas fuisse familia, pecore, villis, pecuniis creditis, ut nemini minus expediret, ullum in Sicilia tumultum aut bellum commoveri: non dicam ne illud quidem, si maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimae civitatis honestissimum[1]) tam graviter animadverti, causa indicta, non oportuisse. Nullam in te invidiam[2]) ne ex illis quidem rebus 21
concitabo, cum esset talis vir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis, patri exacta aetate et adolescenti filio adeundi ad illum miserum potestatem nunquam esse factam. Etiam illud praeteribo, quotienscunque Panormum veneris illo anno et sex mensibus, (nam tamdiu fuit Apollonius in carcere,)[3]) totiens te[4]) senatum Panormitanum adisse supplicem cum magistratibus sacerdotibusque publicis orantem atque obsecrantem, ut ali, quando ille miser atque innocens calamitate illa liberaretur. Relinquo[5]) haec omnia: quae si velim persequi, facile ostendam, tua crudelitate in alios omnes tibi aditus misericordiae iudicum iampridem esse praeclusos. Omnia tibi[6]) ista concedam et remittam. 9
Praevideo enim, quid sit defensurus Hortensius: fatebitur, apud istum neque senectutem patris, neque adolescentiam filii, neque lacrimas utriusque plus valuisse, quam utilitatem salutemque provinciae: dicet, rem publicam administrari sine metu ac severitate non posse: quaeret, quamobrem fasces praetoribus praeferantur, cur secures datae, cur carcer aedificatus,

1) honestissimum honestissimae civitatis. 2) invidiam in te. 3) fuit in carcere Apollonius. 4) toties ad te. 5) relinquam. 6) igitur.

cur tot supplicia sint in improbos more maiorum constituta? Quae cum omnia graviter severeque dixerit, quaerum, cur hunc eundem Apollonium Verres ideo repente, nulla re[1]) nova allata, nulla defensione, sine causa de carcere emitti iusserit: tantumque in hoc crimine suspicionis esse affirmabo, ut iam ipsis iudicibus sine mea argumentatione coniecturam facere permittam, quod hoc genus praedandi, quam impro-
bum, quam indignum, quamque ad magnitudinem
23 quaestus immensum infinitumque esse videatur. Nam quae iste in Apollonio fecit, ea primum breviter cognoscite, quot et quanta sint; deinde haec expensa atque aestimate pecunia: reperietis, idcirco haec in uno homine pecunioso tot constituta, ut ceteris formidines similium incommodorum atque exempla periculorum proponerentur. Primum insimulatio est repentina capitalis atque invidiosi criminis: statuite, quanti hoc putetis, et quam multos redemisse: deinde crimen sine accusatore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione: aestimate harum omnium rerum[2]) pretia, et cogitate, in his iniquitatibus unum haesisse Apollonium; ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia se liberasse: postremo tenebras, vincula, carcer, inclusum supplicium,[3]) a conspectu parentum ac liberum, denique a libero spiritu atque
24 a communi[4]) luce seclusum: haec vero, quae vix vita redimi recte possint,[5]) aestimare pecunia non queo. Haec omnia sero redemit Apollonius, iam maerore ac miseriis perditus; sed tamen ceteros decuit ante istius avaritiae ac sceleri occurrere: nisi vero existimatis, hominem pecuniosissimum sine[6])

1) nova re. 2) rerum omnium. 3) *Additur* atque. 4) spiritu et communi. 5) possunt, 6) *Additur* atque.

causa quaestus electum ad iam incredibile crimen, ut sine eadem causa repente e carcere emissum sit, hoc praedandi genus ab isto in illo uno adhibitum et[1]) temptatum, et non per illum omnibus patronis Siculis metum propositum et iniectum.

Cupio mihi ab illo, iudices[2]), subiici, quoniam 10 de militari eius gloria dico, si quid forte praetereo. Nam mihi videor iam de omnibus[3]) rebus eius gestis dixisse, quae quidem ad belli fugitivorum suspicionem pertinerent;[4]) certe nihil sciens praetermisi. Habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam defensionemque provinciae. Summa illuc pertinet, ut sciatis, quoniam plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit, ne quis[5]) diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem ignorare possit.[6]) Non ad Q. Maximi sapientiam, neque ad illius superioris Africani in re gerunda celeritatem, neque ad huius, qui postea fuit, singulare consilium, neque ad Paulli rationem ac disciplinam, neque ad C. Marii vim atque virtutem, sed aliud genus imperatoris[7]) sane diligenter retinendum et conservandum, quaeso, cognoscite. Itinerum primum 26 laborem, qui vel maximus est in re militari, iudices, et in Sicilia maxime necessarius, accipite, quam facilem sibi iste et iucundum ratione consilioque reddiderit. Primum temporibus hibernis ad magnitudinem frigorum et ad tempestatum vim ac fluminum praeclarum hoc sibi[8]) remedium compararat. Urbem

3. Descriptio vitae Verris.

1) ac. 2) iudices ab illo. 3) de omnibus iam. 4) pertinerent suspicionem. 5) *abest.* 6) possitis. 7) sed ad aliud genus imperatorem, *hoc quidem Ernestius de coniect. Vulgo* imperatorum. 8) sibi hoc.

Syracusas elegerat; cuius hic situs atque haec natura esse loci coelique dicitur, ut nullus umquam dies tam magna ac turbulenta[1] tempestate fuerit, quin aliquo tempore eius diei solem homines viderint[2]. Hic ita vivebat iste bonus imperator hibernis mensibus, ut eum non facile non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam viderit; ita diei brevitas conviviis, longitudo noctis[3] stupris et flagitiis conterebatur.
27 Cum autem ver esse coeperat, cuius initium iste non a Favonio neque ab aliquo astro[4] notabat, sed, cum rosam viderat, tum[5] incipere ver arbitrabatur; dabat se labori atque itineribus; in quibus eo usque[6] se praebebat patientem atque impigrum, ut eum nemo umquam in equo sedentem viderit[7].
11 Nam, ut mos fuit Bithyniae regibus, lectica octophoro ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus Melitensis rosa fartus[8]; ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo, reticulumque ad nares sibi admovebat, tenuissimo lino, minutis maculis, plenum rosae. Sic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur. Eo veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani, id quod ex multis iuratis audistis; controversiae secreto deferebantur, paulo post palam decreta auferebantur. Deinde, ubi paulisper in cubiculo pretio, non aequitate, iura descripserat, Veneri iam et Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur.
28 Quo loco mihi non praetermittenda videtur praeclari imperatoris egregia ac singularis diligentia. Nam sci-

1) turbulentaque. 2) viderent. 3) noctis longitudo. 4) alio astro *Ernestius mendose. Sed Codd.* austro. 5) tunc. 6) usque eo. 7) videret. 8) farctus.

iste oppidum esse[1]) in Sicilia nullum ex iis oppidis, in quibus consistere praetores et conventum agere solent,[2]) quo in oppido non isti ex aliqua familia non ignobili delecta ad libidinem mulier esset. Itaque nonnullae ex eo numero in convivium adhibebantur palam: si quae castiores erant, ad tempus veniebant, lucem conventumque vitabant. Erant autem convivia non illo silentio praetorum populi Rom. atque imperatorum, neque eo pudore, qui in magistratuum conviviis versari solet, sed cum maximo clamore atque convicio: nonnunquam etiam res ad pugnam atque ad manus vocabatur.[3]) Iste enim praetor severus ac diligens, qui populi Romani legibus nunquam paruisset, illis diligenter legibus, quae in poculis ponebantur, obtemperabat. Itaque erant exitus eiusmodi, ut alius inter manus e convivio tamquam e proelio auferretur, alius tamquam occisus relinqueretur, plerique fusi sine mente ac sine ullo sensu iacerent, ut quivis,[4]) cum aspexisset, non se praetoris convivium, sed ut Cannensem pugnam nequitiae videre arbitraretur. 12 Cum vero aestas summa esse[5]) coeperat, quod tempus omnes semper Siciliae[6]) praetores in itineribus consumere consueverunt, propterea quod tum putant obeundam esse maxime provinciam, cum in areis frumenta sunt, quod et familiae congregantur, et magnitudo servitii perspicitur, et labor operis maxime offenditur, et frumenti copia commonet, tempus anni non impedit: tum, inquam, cum concursant ceteri praetores, iste novo quodam ex genere imperator pulcherrimo Syracusarum loco stativa sibi castra faciebat. Nam in ipso 30

1) esse oppidum. 2) solent. 3) ad manus atque ad pugnam veniebat. 4) quivis ut. 5) *Additur* iam. 6) Siciliae semper.

aditu atque ore portus, ubi primum ex alto sinus ab litore ad urbem[1]) inflectitur, tabernacula carbaseis intenta velis collocabat. Huc ex illa domo praetoria, quae regis Hieronis fuit, sic emigrabat, ut eum per illos dies nemo[2]) extra illum locum videre posset. In eum autem ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius aut minister libidinis esse posset. Huc omnes mulieres, quibuscum iste consuerat,[3]) conveniebant, quarum incredibile est quanta multitudo fuerit Syracusis: huc homines digni istius amicitia, digni vita illa conviviisque veniebant. Inter eiusmodi viros ac mulieres adulta aetate filius versabatur; ut eum, etiamsi natura a parentis similitudine abriperet, consuetudo tamen ac disciplina patris[4]) similem esse cogeret.
31 Huc Tertia illa perducta per dolum atque insidias ab Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse dicitur turbas,[5]) cum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemque uxor[6]) Aeschrionis, honesto loco nata, in conventum suum mimi Isidori filiam venisse. Iste autem Hannibal, qui in suis castris virtute putaret oportere, non genere certari, sic hanc Tertiam dilexit, ut eam secum ex provincia deportaret.
13 Ac per eos dies cum iste cum pallio purpureo talarique[7]) tunica versaretur in conviviis muliebribus, non offendebantur homines:[8]) neque moleste ferebant, abesse a foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri, locum illum litoris percrepare totum mulierum vocibus cantuque symphoniae, in foro silentium esse summum causarum atque iuris: non ferebant homines moleste

1) ad urbem ab litore. 2) ut per eos dies nemo istum. 3) consueverat. 4) patri. 5) turbas dicitur. 6) abest. 7) Sic vulgo ex emend. Naugerii. Codd. parique. 8) Additur in eo.

m enim ius abesse videbatur a foro neque iudicia, sed s et crudelitas et bonorum acerba et[1]) indigna direptio.

Hunc tu igitur imperatorem esse defendis, Hor- 32
nsi? huius furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, perbiam, scelus, audaciam rerum gestarum magnidine atque imperatoriis laudibus tegere conaris? c scilicet est metuendum, ne ad exitum defensio- tuae vetus illa Antoniana dicendi ratio atque au- ritas proferatur; ne excitetur Verres, ne denude- a pectore, ne cicatrices populus Romanus aspi- e, ex malierum morsu vestigia libidinis atque ne- tiae. Dii faciant, ut rei militaris, ut belli mentio- m facere audeas. Cognoscentur enim omnia istius 33
a illa vetera, ut non solum in imperio, verum am in stipendiis qualis fuerit, intelligatis. Reno- bitur prima illa militia, cum iste e foro abduci, n, ut ipse praedicat, perduci solebat: aleatoris Pla- ntini castra commemorabuntur, in quibus cum fre- ens fuisset, tamen aere diutus est: multa eius in pendiis damna proferentur, quae ab isto aetatis ictu dissoluta et compensata sunt. Iam vero cum eiusmodi patientia turpitudinis aliena, non sua cu- 34
tate obduruisset: qui vir fuerit, quot praesidia, am munita, pudoris et pudicitiae vi et audacia ce rit, quid me attinet dicere, aut coniungere cum his flagitiis cuiusquam praeterea dedecus? Non fa- am, iudices: omnia vetera praetermittam: duo sola ntia sine cuiusquam infamia ponam, ex quibus aeteram facere de omnibus possitis: unum illud, od ita fuit illustre notumque omnibus, ut nemo rusticanus homo L. Lucullo et M. Cotta consu- us Romam ex ullo municipio vadimonii causa ve- it, quin sciret, iura omnia praetoris urbani nutu

1) atque.

atque arbitrio Chelidonis meretriculae gubernari: alterum, quod, cum paludatus exisset, votaque pro imperio suo communique re publica[1]) nuncupasset, nocte stipri causa lectica in urbem introferri solitus est ad mulierem, nuptam uni, propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnes divinas atque humanas religiones.

14 O dii immortales! Quid interest inter mentes hominum et cogitationes? Ita mihi meam voluntatem spemque reliquae vitae vestra populique Romani existimatio comprobet, ut ego, quos adhuc mihi magistratus populus Romanus mandavit, sic eos accepi, ut me omnium officiorum obstringi religione arbitrarer. Ita quaestor sum factus, ut mihi illum honorem[2]) tum non solum datum, sed etiam creditum et[3]) commissum putarem: sic obtinui quaesturam in provincia, ut omnium oculos in me coniectos esse arbitrarer;[4]) ut me quaesturamque meam quasi in aliquo terrarum orbis[5]) theatro versari existimarem: ut semper omnia,[6]) quae iucunda esse videntur,[7]) ea[8]) non modo his extraordinariis cupiditatibus, sed etiam 36 ipsi naturae ac necessitati denegarem. Nunc sum designatus aedilis: habeo rationem, quid a populo Romano acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum cura et caerimonia[9]) Cereri, Libero Liberaeque faciendos,[10]) mihi Florae matrem populo plebique Romanae ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani appellati sunt,[11]) cum dignitate maxima et religione[12]) Iovi, Iunoni

3. comparatio cum vita accusatoris.

1) populi Romani. 2) honorem illum. 3) ac. 4) in me unum coniectos arbitrarer. 5) orbis terrae. 6) omnia semper. 7) videntur esse. 8) *abesse!* 9) maxima cum caeremonia. 10) faciundos. 11) sunt nominati. 12) maxima cum dignitate religione.

linervaeque esse faciundos, mihi sacrarum aedium
reconstitionem, mihi totam urbem tuendam esse com-
missam: ob earum rerum laborem et sollicitudinem
ractus illos datos, antiquiorem in senatu sententiae
licendae locum, togam praetextam, sellam curulem,
us imaginis ad memoriam posteritatemque proden-
lae. Ex his ego rebus omnibus, iudices, ita mihi 37
mnes deos propitios velim,[1]) etiamsi[2]) mihi iucun-
issimus est honos populi, tamen nequaquam capio
ntum[3]) voluptatis, quantum et[4]) sollicitudinis et la-
oris, ut haec ipsa aedilitas, non quia necesse fuerit,
licui candidato data, sed, quia sic oportuerit, recte
ollocata, et iudicio populi in loco posita esse videatur.
Tu, cum esses praetor renuntiatus, quoquo modo — 15
itio enim et praetereo, quid tum sit actum — sed cum
sses renuntiatus, ut dixi, non ipsa praeconis voce
xcitatus es, qui te totiens seniorum iuniorumque
enturiis illo honore effici pronuntiavit, ut hoc pu-
ires, aliquam rei publicae partem tibi creditam? an-
um[5]) illum unum domo tibi carendum esse mere-
icis? Cum tibi sorte obtigisset, uti[6]) ius diceres,
antum negotii, quid oneris haberes, nunquam co-
itasti? neque illud rationis habuisti, si forte exper-
facere te posses, provinciam illam,[7]) quam tueri
nguleri sapientia atque integritate difficile esset, ad
mnem stultitiam nequitiamque venisse? Itaque non
odo a[8]) domo tua Chelidonem in praetura exclu-
ere[9]) noluisti, sed in Chelidonis domum prae-
uram[10]) Aciam detulisti. Secuta provincia est: in 39
ua nunquam tibi[11]) venit in mentem, non tibi id-

1) deos omnes propitios esse velim. 2) ut, tametsi. 3) tan-
am capio. 4) *abest.* 5) *Additur hoc loco* tibi. 6) ut. 7) eam.
) *abest.* 9) extrudere. 10) *Adiicitur* tuam. 11) tibi nunquam.

circo fasces ac[1]) secures, et tantum imperii, vim tantamque ornamentorum omnium dignitatem datam, ut eorum rerum vi et auctoritate omnia repagula pudoris officiique[2]) perfringeres, ut omnium bona praeda tua duceres, ut[3]) nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius vita septa, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem et audaciam posset esse: in qua tu te ita gessisti, ut omnibus cum[4]) tenebris rebus, ad bellum fugitivorum confugias; ex quo ita intelligis, non modo nullam tibi[5]) defensionem, sed maximam vim criminum exortam.

4 Pauca de Ital. fugitivor. bello.

Nisi forte Italici fugitivorum belli[6]) rei quias atque illud Tempsanum[7]) incommodum proferes; ad quod recens cum te peropportune fortuna attulisset,[8]) si quid in te virtutis aut[9]) industriae habuisses,[10]) idem, qui semper fueras, inventus es. Cum ad te Valentini venissent, et pro his homo disertus ac[11]) nobilis, M. Marius, loqueretur, ut negotium susciperes, ut, cum penes te praetorium nomen[12]) esset, ad illam parvam manum extinguendam ducem te principemque praeberes: non modo id refugisti, sed eo ipso tempore, cum esses in litore, Tertia illa tua, quam tu[13]) tecum deportaras,[14]) erat in omnium conspectu: ipsis autem Valentinis, ex tam illustri nobilique municipio, tantis de rebus responsum nullum dedisti, cum esses cum tunica pulla et pallio. Quid hunc proficiscentem, quid in ipsa provincia fecisse existimatis, qui cum iam ex provincia non ad triumphum, sed ad iudicium decederet, ne illam quidem

1) et. 2) ropagula iuris, pudoris, et officii. 3) *abest*. 4) cum omnibus. 5) tibi nullam. 6) belli fugitivorum. 7) Temsanum, *item post*. 8) obtulisset. 9) atque. 10) fuisset. 11) et. 12) praetorium imperium ac nomen. 13) *abest*. 14) deportabas.

infamiam fugerit, quam sine ulla voluptate capiebat? O divina senatus frequentis in aede Bellonae admur- 41
muratio! Memoria tenetis, iudices, cum advesperasceret, ut paulo ante esset de hoc Tempsano incommode nuntiatum, cum inveniretur nemo, qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixisse quendam, Verrem esse non longe a Tempsa. Quam valde universi admurmuraverunt,[1]) quam palam princeps contradixerunt?[2]) Et his[3]) tot criminibus testimoniisque convictus in eorum tabella[4]) spem sibi aliquam proponit,[5]) quorum omnium palam, causa incognita, voce damnatus est?

Esto; nihil ex fugitivorum bello aut suspicione 17
belli laudis adeptus est, quod neque bellum eiusmodi, H. Bellum praedonum.
neque belli periculum fuit in Sicilia, neque ab isto provisum est, ne quod esset: at vero contra bellum praedonum classem habuit ornatam, diligentiamque in eo singularem; itaque ab isto[6]) praeclare defensa provincia est. Sic de bello praedonum, sic de classe Siciliensi, iudices, dicam, ut hoc iam ante confirmem, in hoc uno genere omnes inesse culpas istius maximas, avaritiae, maiestatis, dementiae, libidinis, crudelitatis. Haec dum breviter expono, quaeso, ut fecistis adhuc, diligenter attendite.

Rem navalem primum ita dico esse adminis- 43
tratam, non uti provincia defenderetur, sed uti[7]) 1. Rem navalem avare administratam esse
classis nomine pecunia quaereretur. Superiorum praetorum consuetudo cum haec fuisset, ut naves civitatibus certusque numerus nautarum militumque imperaretur, maximae et locupletissimae civitati Mamer-

1) admurmurarint. 2) contradixerint. 3) iis. 4) tabellis.
5) ponit. 6) *Abest* ab *et adiicitur* praetore. 7) ut.

a. remissa Mamertinis nave.

tinae nihil horum imperavisti. Ob hanc[1]) rem quid tibi Mamertini clam dederint pecuniae, post, nisi videbitur,[2]) ex ipsorum litteris testibusque[3]) quaere-
44 mus. Navem vero cybaeam[4]) maximam, triremis instar, pulcherrimam atque ornatissimam, palam aedificatam sumptu publico, scientе tota[5]) Sicilia, per magistratumque Mamertinum tibi datam dicunque esse dico. Haec navis, onusta praeda Siciliensi, cum ipsa quoque esset ex praeda, simul cum iste dederet, appulsa Veliam est, cum plurimis rebus, et iis, quas iste[6]) Romam mittere cum ceteris cartis nolui, quod erant carissimae, maximeque eum delectabant. Eam navem nuper egomet vidi Veliae, multique alii viderunt, pulcherrimam atque ornatissimam,[7]) iudices. Quae quidem omnibus, qui eam aspexerant, prospectare iam exilium atque explorare fugam domini vi-
18 debatur. Quid mihi hoc loco respondebis? nisi forte id, quod, tametsi probari nullo modo potest, tamen dici quidem in iudicio de pecuniis repetundis necesse est, de tua pecunia aedificatam esse navem.[8]) Aude hoc saltem dicere, quod necesse est. Noli metuere, Hortensi, ne quaeram, qui licuerit aedificare navem senatori. Antiquae sunt istae leges, et mortuae, quemadmodum tu soles dicere, quae vetant. Fuit ista res publica quondam, fuit ista severitas in iudiciis, ut istam rem accusator in magnis criminibus obiiciendam puteret. Quid enim tibi navi?[9]) qui si quo publice profiscisceris,[10]) praesidii et vecturae causa sumptu publico navigia praebentur,[11]) privatim autem

1) quam. 2) post videbitur. 3) et testibus. 4) Cybeam, *item post*. 5) *abest*. 6) *ante*. 7) *Ernest.* [pulch. atque ornatissimam] 8) esse eam navim. 9) Quid enim tibi navi opus fuit? 10) proficiscereris. 11) praeberentur.

nec proficisci quoquam potes,[1]) nec decessere res transmarinas ex iis locis, in quibus te habere nihil licet?[2]) deinde cur quisquam contra leges parasti? 46
Valeret hoc crimen in illa vetere[3]) severitate ac dignitate rei publicae. Nunc non modo te hoc crimine non arguo, sed ne illa quidem communi vituperatione reprehendo:[4]) tu tibi hoc nunquam turpe, nunquam criminosum, nunquam invidiosum fore putasti, celeberrimo loco palam tibi aedificari onerariam navem in ea provincia, quam tu cum imperio obtinebas? Quid eos loqui, qui videbant? quid existimare eos, qui audiebant, arbitrabare? inanem te navem esse illam[5]) in Italiam deducturum? navicularium,[6]) cum Romam venisses, esse facturum? Ne illud quidem quisquam poterat suspicari, te in Italia maritimum habere fundum,[7]) et ad fructus deportandos onerariam navem comparare. Eiusmodi voluisti de te[8]) sermonem esse omnium, palam ut loquerentur, te illam navem parare, quae praedam ex Sicilia deportaret, et[9]) ad ea furta, quae reliquisses, commearet? Verum haec omnia, si doces, navem de tua pecunia 47
aedificatam, remitto atque concedo. Sed hoc, homo amentissime, non intelligis priore actione ab istis ipsis Mamertinis, tuis laudatoribus,[10]) esse sublatum? Nam dixit Heius,[11]) princeps istius legationis, quae ad tuam laudationem missa est, navem tibi operis publicis Mamertinorum esse factam,[12]) eique faciendae senatorem Mamertinum publice praefuisse. Re-

1) posses *Ernestius de coniectura.* 2) in quibus tibi habere, mercari nihil liceret, *et* liceret *quidem Ernest. de coniectura.* 3) veteri. 4) reprehendo. Postremo tu. 5) *abest.* 6) *Additur* te. 7) te habere in Italia maritimum fundum. 8) de te voluisti. 9) *Additur* quae. 10) ab ipsis istis tuis Mam. laudatoribus. 11) *Adiicitur* princeps civitatis. 12) aedificatam.

liqua est materies. Hanc Rhegienis, ut ipsi dicunt, (tametsi tu negare non potes) publice, quod Mamertini materiem non habent, imperavisti. Si et ex qua
19 fit navis, et qui faciant, imperio tibi tuo, non pretio, praesto fuerunt, ubi tandem istuc latet, quod tu de
48 tua pecunia dicis impensum? At Mamertini in tabulis nihil habent. Primum video, potuisse fieri, ut ex aerario nihil darent. Etenim vel Capitolium, sicut apud maiores nostros factum est, publice coactis fabris[1]) operisque imperatis, gratis exaedificari atque effici potuit. deinde perspicio, (id quod ostendam, cum ipsos produxero, ex ipsorum litteris,)[2]) multas pecunias isti erogatas in operum locationes falsas atque inanes esse perscriptas. Nam illud minime mirum est, Mamertinos, a quo summum beneficium acceperant, quem sibi amiciorem esse[3]) quam populo Romano[4]) cognoverant, eius capiti litteris suis pepercisse. Sed si argumento est, Mamertinos tibi pecuniam[5]) non dedisse, quia scriptum non habent: sit argumento, tibi stare gratis[6]) navem, quia, quid emeris, aut quid locaveris, scriptum proferre non potes.
49 At enim idcirco navem Mamertinis non imperasti, quod sunt foederati. Dii approbent: habemus hominem in fetialium manibus educatum; unum praeter ceteros in publicis religionibus foederum sanctum ac[7]) diligentem: omnes, qui ante te fuerunt, praetores[8]) dedantur Mamertinis, quod iis navem contra pactionem foederis imperarint. Sed tamen tu, sancte homo ac religiose, cur Tauromenitanis[9]) item foederatis navem

1) publice, gratis, coactis fabris. 2) id quod perspicio (quod et ostendam, cum ipsos produxero) ipsorum ex litteris. 3) *abest.* 4) *Additur h. l.* esse. 5) pecunias tibi. 6) gratis constare. 7) et. 8) praetores fuerunt. 9) Tauromenitanis.

impetrasti? An hoc probabis, in aequa causa populorum sine pretio varium ius et disparem condicionem fuisse? Quid, si eiusmodi esse haec duo foedera duorum populorum, iudices, doceo, ut Tauromenitanis nominatim cautum et exceptum sit foedere, *ne navem dare debeant:* Mamertinis in ipso foedere sanctum atque praescriptum[1]) sit, *ut*[2]) *navem dare necesse sit;* istum autem contra foedus et Tauromenitanis imperasse, et Mamertinis remisisse? numquid[3]) dubium poterit esse, quin, Verre praetore, plus Mamertinis cybaea, quam Tauromenitanis foedus opitulatum sit? Recitentur foedera.[4]) Isto igitur tuo, quemadmodum ipse praedicas, beneficio; ut nos indicat, pretio atque mercede, minuisti maiestatem rei publicae, minuisti auxilia populi Romani, minuisti copias maiorum virtute ac sapientia comparatas: sustulisti ius imperii, condicionem sociorum, memoriam foederis. Qui ex foedere ipso navem vel usque ad Oceanum, si imperassemus, sumptu periculoque suo, armatam atque ornatam mittere debuerunt: hi, ne in foedo ante sua tecta et domos navigarent, ne sua moenia portusque defenderent, pretio abs te ius foederis et imperii condicionem redemerunt.[5]) Quid censetis in hoc foedere faciundo voluisse Mamertinos impendere laboris, operae, pecuniae, ne haec biremis adscriberetur, si id ullo modo possent a nostris maioribus impetrare? Nam, cum hoc munus imponebatur[6]) tam grave civitati, inerat, nescio quo modo, in illo foedere societatis quasi quaedam nota servitutis. Quod tum recentibus suis officiis, integra re, nullis populi

1) perscriptum. 2) uti. 3) num cui. 4) *Additur de coniect. Lambini titulus* MAMERTINORUM ET TAUROMINITANORUM CUM POPULO ROMANO FOEDERA. 5) emerunt. 6) imperaretur.

Romani difficultatibus, a maioribus nostris fundere assequi non potuerunt: id nunc, nullo[1]) officio suo, tot annis post, iure imperii nostri quotannis usurpatum, ac semper retentum, summa in difficultate annonae, a C. Verre pretio assecuti sunt. Ac non hoc solum assecuti,[2]) ne navem darent. Ecquam nauta, ecquem militem, qui aut in classe, aut in praesidio esset, te praetore, per triennium Mamertini dederunt?

52

21 Denique cum ex senatus consulto, itemque ex lege Terentia et Cassia frumentum aequabiliter emi ab omnibus Siciliae civitatibus oporteret: id quoque munus leve atque commune Mamertinis remisisti. Dices, frumentum Mamertinos non debere. Quomodo non debere? an, ut ne venderent? non enim erat hoc genus frumenti ex eo genere, quod exigeretur, sed ex eo, quod emeretur. Te igitur auctore et interprete, ne foro quidem et commeatu Mamertini in vare populum Romanum[3]) debuerunt. Quae tandem civitas fuit, quae deberet? Qui publicos agros erant, certum est, quid e lege censoria debeant:[4]) cui his[5]) quicquam praeterea ex alio genere imperasti?[6]) Quid decumani? num quid praeter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cui his[7]) quoque statuisti, quantum ex hoc genere frumenti empti darent? Quid immunes? hi[8]) certe nihil debent. At eis[9]) non modo imperasti, verum etiam, quo plus darent, quam poterant, haec sexagena milia modium, quae Mamertinis remiseras, addidisti. Neque hoc dico, ceteris non recte imperatum: sed[10]) Mamertinis, qui erant in eadem causa, et[11]) quibus superiores annos[12]) item

Excursus de frum. remisso.

53

1) *Additur* novo. 2) At hoc sólum sunt assecuti. 3) populum Rom. iuvare. 4) quid ex lege censoria dare debeant. 5) iis. 6) imperavisti. 7) iis. 8) Qui sunt immunes, ii. 9) his 10) imperatum esse. Mam. 11) *abest*. 12) *Adiicitur* praetura.

ut ceteris imperarant, pecuniamque ex senatus consulto et ex lege dissolverant, his dico non recte remissum. Et, ut hoc beneficium, quemadmodum dicitur, trabali clavo figeret, cum consilio causam Mamertinorum cognoscit, et de consilii sententia Mamertinis suo frumentum non imperare pronuntiat. Audite 54
decretum meronarii praetoris ex ipsius commentario, et[1]) cognoscite, quanta in scribendo gravitas, quanta in constituendo iure sit auctoritas. Recita commentarium. D. C. S.[2]) *Libenter* ait *se facere:* itaque perscribit. (Quid, si hoc verbo non esses usus, *libenter?* nos videlicet invitum te quaestum facere putaremus? Ac *de consilii sententia.* Praeclarum recitati consilium, iudices, audistis. Utrum vobis consilium tandem praetoris recitari videbatur, cum audiebatis nomina, an praedonis improbissimi societas atque comitatus? En foederum interpretes, societatis pactores, 55
religionis auctores. Nunquam in Sicilia frumentum publice est emptum, quin Mamertinis pro portione imperaretur, antequam hoc delectum praeclarumque consilium iste dedit, ut ab his nummos acciperet, ac sui similis esset. Itaque tantum valuit istius decreti auctoritas, quantum debuit eius hominis, qui, a quibus frumentum emere debuisset, iis decretum vendidisset. Nam statim L. Metellus, ut isti successit, ex O. Sacerdotis et Sex. Peducaei instituto ac litteris frumentum Mamertinis imperavit. Tum illi intellexe- 22
runt, se id, quod a malo auctore emissent, diutius obtinere non posse. Age porro, tu, qui tam religiosum existimari te[3]) voluisti interpretem foederum,

---

1) *abest mendo typogr.* 2) *Lege* de consilii sententia. *Sed* D. *nos de coniectura addidimus. Vulgo* DECRETUM EX COMMENTARIO *ex coniect. Lambini.* 3) te tam religiosum existimari.

cur Tauromenitanis, cur Netinis frumentum[1]) imperasti? quarum civitatum utraque foederata est. At[2]) Netini quidem sibi non defuerunt: ac simul[3]) pronuntiasti, libenter te Mamertinis[4]) remittere: te adierunt: et eandem suam causam foederis esse docuerunt. Tu aliter decernere eadem in[5]) causa non potuisti. Pronuntias, Netinos frumentum dare non debere:[6]) eo ab his tamen exigis. Credo mihi easdem praetoris litteras et rerum decretarum et frumenti imperati[7]) LITTERAE RERUM DECRETARUM.[8]) Quid potius in hac tanta et[9]) tam turpi inconstantia suspicari possumus, iudices, quam id, quod necesse est, aut isti a Netinis pecuniam, cum poscaret, non datam: aut id esse actum, ut intelligerent Mamertini, bene se apud istum tam multa pretia ac munera collocasse, cum idem alii iuris ex eadem causa non obtinerent?

57 Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinae laudationis? in qua quam multa sint vulnera, quis est vestrum, iudices, quin intelligat? Primum, ut[10]) in iudiciis, qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei, nullum dare, quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. Tot in Sicilia civitates sunt, quibus tu per triennium praefuisti: arguunt ceterae: paucae et parvae et[11]) metu repressae silent: una laudat. Hoc quid est, nisi intelligere, quid habeat utilitatis vera laudatio; sed tamen ita provinciae praefuisse, ut hac utilitate neces-
58 sario sit carendum? Deinde, quod[12]) alio loco antea[13])

1) frumentum, cur Netinis. 2) Ac. 3) nam simulac. 4) *Adiicitur* quiddam *quod est ex coniectura. Codd. deteriores* quidem. 5) in eadem. 6) oportere. 7) *Adiicitur* et tritici emti. 8) *Titulus vulgo* LITTERAE PRAETORIS RERUM DECRETARUM, FRUMENTI IMPERATI, ET FRUMENTI EMTI. *Nos* LITTERAE *de coniectura adiecimus.* 9) ac. 10) *abest.* 11) *abest.* 12) id quod. 13) ante.

dixi, quae est ista tandem laudatio, cuius laudationis legati principes et publice tibi navem aedificatam, et privatim se ipsos ab te spoliatos expilatosque esse dixerunt? Postremo quid alius isti faciunt, cum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt, omnia te [1]) sibi esse largitum, quae tu rei publicae nostrae [2]) detraxeris? Quae colonia est in Italia tam bono iure, quod tam immune municipium, quod per hosce annos tam commoda vacatione omnium rerum sit usum, [3]) quam Mamertina civitas per triennium? Soli, ex foedere quod debuerunt, non dederunt: soli, isto praetore, omnium rerum immunes fuerunt: soli in istius imperio ea condicione vixerunt, [4]) ut populo Romano nihil darent, Verri nihil negarent. [5])

Verum, ut ad classem, quo ex loco sum digres- 23
sus, revertar: accepisti a Mamertinis navem contra leges, remisisti contra foedera: ita in una civitate bis improbus fuisti, cum et remisisti quod non oportebat, et accepisti quod non licebat. Exigere te oportuit navem, quae contra praedones, non quae cum praeda navigaret; quae defenderet, ne provincia spoliaretur, non quae spolia provinciae [6]) portaret. Mamertini tibi et urbem, quo furta undique deportares, et navem, in [7]) qua exportares, praebuerunt. Illud tibi oppidum receptaculum praedae fuit: illi homines testes custodesque furtorum: illi tibi et locum furtis et furtorum vehiculum comparaverunt. Itaque ne tum quidem, cum classem avaritia ac nequitia tua perdidisti, Mamertinis navem imperare [8]) ausus es: quo tempore in

1) te omnia. 2) de republica nostra. 3) sit usum omnium rerum. 4) vitae fuerunt. 5) denegarent. 6) quae nova provinciae spolia. 7) *abest.* 8) navem Mamertinis imperasse, *hoc quidem vetere errore.*

tanta inopia navium tantaque calamitate provinciae etiamsi precario [1]) essent rogandi, tamen ab iis [2]) impetrarentur. Reprimebat enim tibi et imperandi vim et rogandi conatum praeclara illa, non populo Romano reddita biremis, sed praetori donata cybaea. Ea fuit merces imperii, auxilii, iuris, consuetudinis, foederis.

60 Habetis unius civitatis firmum auxilium amissum
b. reliqua ac venditum pretio: cognoscite nunc novam praeavaritia. dandi rationem, ab hoc primum excogitatam. Sem-
24 per omnem in classem frumento, stipendio, ceteris-
que rebus suo quaeque nauarcho [3]) civitas solebat dare. Is neque ut accusaretur a nautis committere audebat, et civibus suis rationes ferre [4]) debebat: et [5]) in omni illo [6]) negotio non modo labore, sed etiam periculo suo versabatur. Erat hoc, ut dico, factitatum semper, nec solum in Sicilia, sed in omnibus provinciis; etiam in sociorum et [7]) Latinorum stipendio ac sumptu, tum cum illorum auxiliis uti solebamus. Verres post imperium constitutum primus imperavit, ut ea pecunia omnis a civitatibus sibi adnumeraretur, ut is eam [8]) pecuniam tractaret, quem
61 ipse praefecisset. Cui potest esse dubium, quamobrem et omnium consuetudinem veterem primus immutaris, et tantam utilitatem per alios tractandae pecuniae neglexeris, et tantam difficultatem cum crimine, molestiam cum suspicione susceperis? Deinde alii quaestus instituuntur, ex uno genere navali, videte quam multi: accipere a civitatibus pecuniam, [9]) ne nautas darent: pretio certo missos facere nautas:

mis-

1) *Ernest.* [precario]. 2) his. 3) nauarcho suo quaque. 4) rationem referre. 5) *abest.* 6) illo omni. 7) *subiectum de coniect. Ernestii.* 8) *abest.* 9) pecunias.

missorum omne stipendium lucrari; reliquis, quod deberet, non dare. Haec omnia ex civitatum testimoniis cognoscite. Recita testimonia civitatum.[1]) Hunccine hominem! hancine impudentiam, iudices! hanc[2]) audaciam! civitatibus pro numero militum pecuniarum summas describere; centum pretium, sexcenos nummos, nautarum missionis[3]) constituere; quos qui dederat, commeatum totius aestatis abstulerat, iste, quod eius[4]) nautae nomine pro stipendio frumentoque acceperat, lucrabatur. Ita quaestus duplex unius missionis[5]) fiebat. Atque haec homo audacissimus in tanto praedonum impetu tantoque periculo provinciae sic palam faciebat, ut et ipsi praedones scirent, et tota provincia testis esset.

Cum propter istius hanc[6]) avaritiam nomine classis esset in Sicilia, re quidem vera naves inanes, quae praedam praetori, non quae praedonibus metum afferrent: tamen, cum P. Caesetius et P. Tadius decem navibus suis[7]) semiplenis navigarent, navem quandam piscatorum, praeda refertam, non ceperant, sed abduxerunt, onere suo plane captam atque depressam. Erat ea navis plena iuventutis formosissimae, plena argenti facti atque signati, multa cum stragula veste. Haec una navis a classe nostra non capta est, sed inventa ad Megaridem, qui locus est non longe a Syracusis. Quod ubi isti nuntiatum est, tametsi id acta cum mulierculis iacebat ebrius, erexit se tamen, et statim quaestori legatoque suo custodes misit complures, ut omnia sibi integra quam primum exhiberentur. Appellitur navis Syracusas: expetebatur ab omnibus supplicium.[8]) Iste, quasi praeda sibi

63 2. praedam aversam.

64

1) *Adiicitur* TESTIMONIA CIVITATUM. 2) Hanccine. 3) missioni. 4) de. 5) missione. 6) *Additur* tantam. 7) his. 8) *Adiicitur* de captivis.

advecta, non praedonibus captis, si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducit: qui aliquid formae, aetatis, artificiique habebant, abducit omnes; nonnullos scribis suis, filio cohortique distribuit; symphoniacos[1]) sex cuidam amico suo Romam muneri misit. Nox illa tota in[2]) eximaniunda navi consumitur. Archipiratam ipsum videt nemo, de quo supplicium sumi oportuit: hodieque omnes sic habent[3]) (quid eius sit, vos coniectura[4]) assequi debetis,) istum clam a piratis ob hunc archipiratam
26 pecuniam accepisse. Coniectura[5]) est. Iudex esse bonus nemo potest, qui suspicione certa non moveatur. Hominem nostis; consuetudinem[6]) omnium tenetis, qui ducem praedonum aut hostium ceperit, quam libenter eum palam ante oculos omnium esse patiatur. Hominem in tanto conventu Syracusis vidit neminem, iudices, qui archipiratam captum se vidisse[7]) diceret; cum omnes, ut mos est, ut solet fieri, concurrerent, quaererent, videre cuperent. Quid accidit, cur tantopere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam aspicere posset? Homines maritimi Syracusis, qui saepe istius ducis nomen audissent, saepe[8]) timuissent, cum eius cruciatu atque supplicio pascere oculos animumque exsaturare vel
66 lent: potestas aspiciendi nemini facta est. Unus plures praedonum duces vivos cepit P. Servilius, quam omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut videre piratam captum non liceret? At contra, quacumque iter fecit, hoc iucundissimum spectaculum omnibus victorum[9]) captorumque hostium

---

1) *Additur* homines. 2) *abest.* 3) *Additur* persuasum. 4) *Adiicitur* quoque. 5) *Adiicitur* bona. 6) consuetudinemque. 7) vidisse se. 8) cum eum saepe. 9) vinctorum.

praebebat. Itaque ei concursus fiebant undique,[1]) ut non modo ex his oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis visendi causa convenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit et[2]) iucundissimus? Quia nihil est victoria dulcius, nullum est autem testimonium victoriae certius, quam, quos saepe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre. Hoc 67
tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita pirata iste occultatus est,[3]) quasi eum aspici[4]) nefas esset? quamobrem supplicium non sumpsisti? quam ob causam hominem reservasti? ecquem scis[5]) in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit? unum cedo auctorem tui facti: unius profer exemplum. Vivum tu archipiratam servabas: quam ob rem? per[6]) triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres. Neque enim quicquam tibi[7]) erat[8]) reliquum, nisi uti,[9]) classe populi Romani pulcherrima amissa, provinciaque lacerata, triumphus tibi navalis[10]) decerneretur.

Age porro, custodiri ducem praedonum novo 27
more, quam securi feriri omnium exemplo magis placuit. Quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quemadmodum est asservatus? Lautumias Syracusanas omnes audistis: plerique nostis. Opus est ingens, magnificum, regum ac tyrannorum: totum est e[11]) saxo in mirandam altitudinem depresso et multorum operis penitus exciso: nihil tam clausum ad exitum,[12]) nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodiam[13]) nec fieri, nec cogitari potest.

1) undique fiebant. 2) atque. 3) iste pirata eclatus est. 4) aspicere. 5) audisti. 6) servabas, quem per. 7) *abest.* 8) *Additur* iam. 9) ut. 10) navalis tibi. 11) ex. 12) exitus. 13) custodias.

In has lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur.
69 Eo quod multos captivos cives Romanos coniecerat, et quod eodem ceteros piratas condi[1]) imperarat, intellexit, si hunc subditivum[2]) archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut a multis in lautumiis[3]) verus ille dux quaereretur. Itaque hominem huic optimae tutissimaeque custodiae non audet committere: denique Syracusas totas timet: amandat hominem — quo? Lilybaeum fortasse. Video: tamen homines maritimos non plane reformidat. Minime, iudices, Panormum igitur? Audio: quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. Ne Panormum
70 quidem. Quo[4]) igitur? quo putatis? Ad homines a piratarum metu et suspicione alienissimos: a navigando rebusque maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores; qui nomen nunquam timuissent maritimi praedonis, unum, te praetore, horruissent Apronium, terrestrem archipiratam. Et, ut quivis facile perspiceret, id ab isto actum esse, ut ille suppositus facile et libenter se illum, qui non erat, esse simularet; imperat Centuripinis, ut is victu ceterisque rebus quam liberalissime commodissimeque adhiberetur[5]).
28 Interea Syracusani, homines periti et humani, qui non modo ea, quae perspicua essent, videre, verum etiam occulta suspicari possent, habebant rationem omnes cotidie piratarum, qui secuni ferrentur; quam multos esse oporteret, ex ipso navigio, quod erat captum, et ex remorum numero coniiciebant

1) contrudi. 2) subditicium. 3) illis in lautumiis. 4) quid. 5) habeatur.

Iste, quod omnes, qui artificii aliquid habuerant aut formae,[1]) abduxerat, reliquos si, ut consuetudo est, universos ad palum alligasset, clamorem populi fore suspicabatur, cum tanto plures abducti essent, quam relicti. Propter hanc causam, cum instituisset alios alio tempore producere: tamen in tanto conventu nemo erat, qui non[2]) rationem numerumque haberet, et reliquos non desideraret solum, sed etiam posceret et flagitaret. Cum magnus[3]) numerus deesset, tum 72
iste homo nefarius in eorum locum, quos domum suam de piratis abduxerat, substituere et supponere coepit cives Romanos, quos in carcerem antea conieccrat: quorum alios Sertorianos milites fuisse insimulabat, et ex Hispania fugientes ad Siciliam appulsos esse dicebat: alios, qui a praedonibus erant capti, cum mercaturas facerent, aut ob aliquam[4]) causam navigarent, sua voluntate cum piratis fuisse arguebat. Itaque alii cives Romani, ne cognoscerentur, capitibus obvolutis e carcere ad palum atque ad necem rapiebantur: alii, cum a multis civibus Romanis cognoscerentur,[5]) ab omnibus defenderentur, securi feriebantur. Quorum ego de acerbissima morte crudelissimoque cruciatu dicam, cum eum locum tractare coepero: et ita dicam, ut, si me in ea querimonia, quam sum habiturus de istius crudelitate et de civium Romanorum indignissima morte, non modo vires, verum etiam vita deficiat, id mihi praeclarum et iucundum putem. Haec igitur est gesta res, haec victoria 73
praeclara: myoparone piratico capto, dux liberatus, symphoniaci Romam missi: formosi homines et adolescentes et artifices domum abducti: in eorum locum

1) *Additur* removerat atque. 2) quin. 3) maximus. 4) aliquam ob. 5) recognoscerentur.

et ad eorum numerum cives Romani hostilem in modum cruciati et necati: omnis vestis ablata: omne aurum et argentum ablatum et aversum.

29 At quemadmodum ipse se[1]) induit priore actione! Qui tot dies tacuisset, repente in M. Annii, hominis splendidissimi, testimonio, cum is civem Romanum dixisset, archipiratam negasset securi esse percussum, exiluit: conscientia sceleris et furore ex maleficiis concepto excitatus dixit, se, quod sciret, sibi crimini datum iri, pecuniam accepisse, neque de vero archipirata sumpsisse supplicium, ideo se[2]) securi non percussisse: domi esse apud sese archipiratas duos. 74 O clementiam populi Romani, seu potius patientiam miram ac singularem! Civem Romanum securi esse percussum, M.[3]) Annius, eques Romanus, dicit: taces: archipiratam negat: fateris. Fit[4]) gemitus omnium et clamor: cum tamen a praesenti supplicio tuo continuit populus Romanus se[5]) et repressit, et salutis suae rationem iudicum severitati reservavit. Quid? sciebas[6]) tibi crimini datum iri? Quamobrem sciebas? quamobrem etiam suspicabare? Inimicum habebas neminem: si haberes, tamen non ita vixeras, ut metum iudicii propositum habere deberes. An te, id quod fieri solet, conscientia timidum suspiciosumque faciebat? Qui igitur, cum esses cum[7]) imperio, iam tum iudicium et crimen horruerisa is cum[8]) tot testibus arguare,[9]) potes de damnatione dubitare? 75 Verum si crimen hoc metuebas, ne quis suppositum abs te[10]) esse diceret, qui pro archipirata securi feriretur: utrum tandem tibi ad defensionem firmius

1) scse. 2) *abest.* 3) *abest.* 4) *Additur* in eo. 5) se continuit populus Romanus. 6) Qui sciebas. 7) in. 8) horrebas: reus cum. 9) coarguare. 10) abs te suppositum.

fore putasti, in iudicio, coactu atque efflagitatu meo, producere ad ignotos tanto post eum, quem archipiratam esse diceres; an recenti re, Syracusis, apud notos, inspectante Sicilia paene tota, securi ferire? Vide, quid intersit, utrum faciendum fuerit. In illo reprehensio nulla esse potuit: hic defensio nulla est. Itaque illud semper omnes fecerunt: hoc quis ante te, quis praeter te fecerit, quaero. Piratam vivum tenuisti. Quem ad finem? Dum cum imperio fuisti.[1]) Quam ob causam? quo exemplo? cur tamdiu? cur, inquam, civibus Romanis, quos piratae ceperant, secum statim percussis, ipsis piratis lucis usuram tam diuturnam dedisti? Verum esto: sit tibi illud liberum tempus, quoad[2]) cum imperio fuisti: etiamne privatus? etiamne reus? etiamne paene damnatus hostium duces privata in domo retinuisti? Unum, alterum mensem, prope annum denique, domi tuae piratae, a quo tempore capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt; hoc est quoad per M'. Glabrionem[3]) licitum est, qui, postulante me, produci atque in carcerem condi imperavit. Quod est huiusce rei ius? quae consuetudo? quod exemplum? Hostem acerrimum atque infestissimum populi Romani, seu potius communem hostem gentium nationumque omnium, quisquam omnium mortalium privatus intra moenia domi suae retinere poterit? Quid, si pridie, quam a me tu coactus es confiteri, civibus Romanis securi percussis, praedonum ducem vivere, habitare apud te: si, inquam, pridie domo tua profugisset, si aliquam manum contra populum Romanum facere potuisset: quid diceres? *Apud me habitavit: mecum fuit: ego*

76

77

1) *Adiicitur* Quam ob rem?. 2) quod. 3) per M'. Acilium Glabrionem.

illum ad iudicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem, vivum atque incolumem reservavi. Itane vero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu supplicia, quae debentur hostibus victis, ad tuum, non ad rei publicae[1]) tempus conferes? populi Romani hostis privatis custodiis asservabitur? At etiam qui triumphant, eoque diutius vivos hostium duces reservant,[2]) ut, his per triumphum ductis, pulcherrimum spectaculum fructumque victoriae populus Romanus percipere possit: tamen, cum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent: idemque dies et victoribus
78 imperii, et victis vitae finem facit. Et nunc cuiquam credo esse dubium, quin tu id commissurus non fueris, praesertim cum statuisses, ut ais, tibi causam esse dicendam, ut ille archipirata non potius secum feriretur, quam, quod erat ante oculos positum, tuo periculo viveret. Si enim esset mortuus, tu, qui crimen ais te metuisse, quaero, cui probares? cum constaret, istum Syracusis a[3]) nullo visum esse archipiratam, ab omnibus desideratum; cum dubitaret nemo, quin abs te pecunia liberatus esset; cum vulgo loquerentur, suppositum in eius locum, quem pro illo probare velles; cum tu te fassus esses id[4]) crimen tanto ante metuisse: si eum diceres esse mortuum,
79 quis te audiret? Nunc, cum vivum nescio quem istum producis, tantum te derideri vides:[5]) quid, si aufugisset, si vincla rupisset ita, ut Nico ille, nobilissimus pirata, fecit, quem P. Servilius, qua felicitate ceperat, eadem recuperavit: quid diceres? Verum hoc

1) populi Romani. 2) servant. 3) ab. 4) tute fassus esse, te id. 5) istum nescio quem produces, tamenne id credi vis? *de coniectura. Codd. fere* tamen te derideri vides.

erat: si ille semel verus pirata[1]) secum percussus esset, pecuniam illam non haberes: si hic falsus esset mortuus aut profugisset, non esset difficile alium in suppositi locum supponere. Plura dixi, quam volui, de illo archipirata: et tamen ea, quae certissima sunt huius criminis argumenta, praetermisi. Volo enim esse totum mihi[2]) crimen hoc integrum. Est certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc reservetur.

Hac tanta praeda auctus, mancipiis, argento, 31
veste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites revocandos alendosque esse coepit: cum ea res non solum provinciae saluti, verum etiam ipsi praedae posset esse.[3]) Nam aestate summa, quo tempore ceteri praetores obire provinciam et concursare consuerunt,[4]) aut etiam in tanto praedonum metu et periculo ipsi navigare: eo tempore ad luxuriem[5]) libidinesque suas domo sua regia [quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent,][6]) contentus non fuit: tabernacula, quemadmodum consuerat temporibus aestivis, quod antea[7]) demonstravi, carbaseis intenta velis, collocari iussit in litore: quod est litus in Insula Syracusis post Arethusae fontem, propter ipsum introitum atque ostium portus, amoeno sane et ab arbitris remoto loco. Hic dies aestivos[8]) prae- 81
tor, custos defensorque provinciae, sic vixit, ut muliebria cotidie convivia essent, vir accumberet nemo praeter ipsum et praetextatum filium; (etsi[9]) recte sine exceptione dixeram, virum, cum isti essent, ne-

3. cladis acceptae culpam in nauarchos collatam. a. Narrat. rei gestae.

1) archipirata. 2) mihi totum esse. 3) esse posset. 4) consueverunt, *et post* consueverat. 5) luxuriam. 6) *de coniect. Erucestii unois conclusimus.* 7) *Adiicitur* iam. 8) *Additur* sexaginta, *et deinde* praetor populi Rom. 9) tametsi.

minem fuisse:) nonnunquam etiam libertus Timarchides adhibebatur. Mulieres autem nuptae nobiles, praeter unam mimi Isidori filiam, quam iste propter amorem ab Rhodio tibicine abduxerat, Pipa[1]) quaedam, uxor Aeschrionis Syracusani: de qua muliere plurimi versus, qui in istius cupiditatem facti sunt,
82 tota Sicilia percelebrantur. Erat et Nice, facie eximia, ut praedicatur, uxor Cleomenis Syracusani. Hanc Cleomenes vir amabat: verumtamen huius libidini adversari nec poterat, nec audebat: et simul ab isto donis beneficiisque plurimis devinciebatur. Illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia, quam nostis, ipse tamen cum vir esset Syracusis, uxorem eius parum poterat animo soluto ac libero tot in acta dies secum habere. Itaque excogitat rem singularem: naves, quibus legatus praefuerat, Cleomeni tradit; classi populi Romani Cleomenem Syracusanum praeesse iubet atque imperare. Hoc eo facit, ut ille non solum abesset a domo tum, cum navigaret: sed etiam libenter cum magno honore beneficioque abesset: ipse autem, remoto atque ablegato viro, non liberius, quam antea,[2]) (quis enim unquam istius libidini obstitit?) sed paulo solutiore tamen animo secum illam haberet, si non tamquam
83 virum, at tamquam aemulum removisset. Accipit naves[3]) sociorum atque amicorum Cleomenes Syracusa-
32 nus. Quid primum aut accusem aut querar, iudices? Siculone homini legati, quaestoris, praetoris denique potestatem, honorem, auctoritatem dari? Si te impediebat ista conviviorum mulierumque occupatio, ubi quaestores? ubi legati? ubi[4]) ternis denariis aestima-

1) Pippa. 2) ante. 3) navem. 4) *Ernestius haec commata usque ad verba* denique ubi *uncis inclusit.*

tum frumentum? ubi muli? ubi tabernacula? ubi tot tantaque ornamenta magistratibus et legatis a senatu populoque Romano permissa et data? denique ubi praefecti, ubi[1]) tribuni tui? Si civis Romanus dignus isto negotio nemo fuit; quid civitates, quae in amicitia fideque populi Romani perpetuo manserant? ubi Segestana? ubi Centuripina civitas? quae cum[2]) officiis, fide, vetustate, tum etiam cognatione populi Romani nomen attingunt. O dii immortales! Quid? si harum ipsarum civitatum militibus, navibus, nauarchis Syracusanus Cleomenes iussus est imperare? nonne[3]) omnis honos ab isto dignitatis, aequitatis, officiique sublatus est? Ecquod in Sicilia bellum gessimus, quin Centuripinis sociis, Syracusanis hostibus uteremur? Atque haec ego[4]) ad memoriam vetustatis, non ad contumeliam civitatis referri volo. Itaque ille vir clarissimus summusque imperator, M. Marcellus, cuius virtute captae, misericordia conservatae sunt Syracusae, habitare in ea parte urbis, quae insula est, Syracusanorum[5]) neminem voluit. Hodie, inquam, in ea parte Syracusanum[6]) habitare non licet. Est enim locus, quem vel pauci possent[7]) defendere. Committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit: simul quod ab illa parte urbis navibus aditus ex alto est. Quamobrem qui nostros exercitus saepe exclusserant, iis claustra loci committenda non existimavit. Vide, quid intersit inter tuam libidinem ma- 85
iorumque auctoritatem; inter amorem furoremque tuum et illorum consilium atque prudentiam. Illi aditum litoris Syracusanis ademerunt: tu imperium maritimum[8]) concessisti. Illi habitare in eo loco Sy-

1) et. 2) tum. 3) non. 4) omnia. 5) Syracusanum. 6) Syr. in ea parte. 7) possint. 8) maritimum imperium.

racusanum, qua[1]) naves accedere possent, noluerunt: tu classi et navibus Syracusanum praeesse voluisti. Quibus illi urbis suae partem ademerunt, iis tu nostri imperii partem dedisti: et, quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusanis dicto audientes esse iussisti.

33 Egreditur in[2]) Centuripina quadriremi Cleomenes e portu: sequitur Segestana navis, Tyndaritana, Herbitensis, Heracliensis, Apolloniensis, Haluntina: praeclara classis in speciem, sed inops et infirma propter dimissionem propugnatorum atque remigum. Tamdiu in imperio suo classem iste praetor diligens vidit, quamdiu convivium eius flagitiosissimum praetervecta est: ipse autem, qui visus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectum nautis paulisper dedit. Stetit soleatus praetor populi Romani cum pallio purpureo tunicaque talari, muliercula nixus, in litore. Iam hoc[3]) istum vestitu Siculi civesque Romani per-
87 multi saepe viderunt. Posteaquam paulum provecta classis est, et Pachynum quinto die denique appulsa:[4]) nautae fame coacti radices palmarum agrestium, quarum erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliae, multitudo, colligebant, et his miseri perditique alebantur. Cleomenes autem, qui alterum se Verrem cum luxuria ac[5]) nequitia, tum etiam imperio, praeturet: similiter totos dies in litore, tabernaculo posito,
34 perpotabat. Ecce autem repente, ebrio Cleomene, esurientibus ceteris, nuntiatur naves esse piratarum in portu Odysseae:[6]) nam ita is locus nominatur: nostra autem classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quod erat terrestre praesidium non re, sed no-

1) quo. 2) *abest.* 3) *Additur* ipso. 4) *Additur* est. 5) atque. 6) piratarum naves esse in portu Edissae.

mine, speravit,[1]) iis militibus, quos ex eo loco de-
duxisset, explere se numerum nautarum et remigum
posse. Reperta est eadem istius hominis avaritiae
ratio in praesidiis, quae in classibus: nam erant per-
pauci reliqui, ceteri[2]) dimissi. Princeps Cleomenes 88
in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri,
praecidi ancoras imperavit: et simul, ut se ceteri se-
querentur, signum dari iussit. Haec Centuripina na-
vis erat incredibili celeritate velis: nam scire isto
praetore nemo poterat, quid quaeque navis remis fa-
cere posset; etsi in hac quadriremi, propter honorem
et gratiam Cleomenis, minime multi remiges et mili-
tes deerant. Evolarat iam e conspectu fere fugiens
quadriremis, cum etiamtum[3]) ceterae naves uno[4]) in
loco moliebantur. Erat animus in reliquis. Quam- 89
quam erant pauci, quoquo modo res se[5]) habebat,
pugnare tamen se velle clamabant: et, quod reliquum
vitae virium que fames fecerat, id ferro potissimum
reddere volebant. Quodsi Cleomenes non tanto ante
fugisset, aliqua tamen[6]) ad resistendum ratio fuisset.
Erat enim sola illa navis constrata, et ita magna, ut
propugnaculo ceteris posset esse; quae, si in praedo-
num pugna versaretur, urbis instar habere inter illos
piraticos myoparones videretur: sed tum[7]) inopes
relicti ab[8]) duce praefectoque classis, eundem neces-
serio cursum tenere coeperunt. Helorum[9]) versus, ut 90
ipse Cleomenes, ita ceteri navigabant: neque hi[10])
tam praedonum impetum fugiebant,[11]) quam impe-
ratorem sequebantur. Tum ut quisque in fuga pot

1) sperabat. 2) ceterique. 3) etiam tunc. 4) suo. 5) sese res. 6) *abest.* 7) tunc. 8) a. 9) *de coniectura Ant. Augustini. Vulgo* Pelorum. *Item postea c.* 35 Pelori litus *et* ad Pelorum. 10) *Adiicitur* tamen. 11) fugiebant impetum.

stremus, ita periculo princeps erat: postremam enim quamque navem piratae primam adoriebantur. Ita prima Haluntinorum navis capitur, cui praerat Haluntinus, homo nobilis, Phylarchus;[1]) quem ab illis praedonibus Locrenses postea publice redemerunt: ex quo vos priore actione iurato rem omnem causamque cognostis. Deinde Apolloniensis navis capitur, et
35 eius praefectus Anthropinus occiditur. Haec dum aguntur, interea iam Cleomenes ad Helori litus pervenerat: iam sese in terram e navi eiecerat, quadrirememque fluctuantem in salo[2]) reliquerat. Reliqui praefecti navium, cum in terram imperator exisset, cum ipsi neque repugnare, neque mari effugere ullo modo possent, appulsis ad Helorum navibus, Cleomenem persecuti sunt. Tum[3]) praedonum dux Heracleo, repente, praeter spem, non sua virtute, sed istius avaritia nequitiaque victor, classem pulcherrimam populi Romani, in litus expulsam et eiectam,
92 cum primum advesperasceret, inflammari incendique iussit. O tempus miserum atque acerbum provinciae Siciliae! o casum illum multis innocentibus calamitosum funestumque![4]) o istius nequitiam ac turpitudinem singularem! Una atque eadem nox erat, qua praetor amoris turpissimi flamma, classis[5]) populi Romani praedonum incendio conflagrabat. Afferitur nocte intempesta gravis huiusce mali nuntius Syracusas: curritur ad praetorium, quo istum ex illo praeclaro convivio[6]) reduxerant paulo ante mulieres cum cantu atque symphonia. Cleomenes, quamquam nox erat, tamen in publico esse non audet: includit se domi: neque aderat uxor, quae consolari hominem

1) Philarchus. 2) in salo fluctuantem. 3) tunc. 4) atque funestum. 5) ac classis. 6) ex convivio illo praeclaro.

in malis posset. Huius autem praeclari imperatoris 93
ita erat severa domi disciplina, ut in re tanta et[1])
tam gravi nuntio nemo admitteretur, nemo esset, qui
auderet aut dormientem excitare, aut interpellare vi-
gilantem. Iam vero, re ab omnibus cognita, concur-
sabat urbe tota maxima multitudo. Non enim, sicut
erat nuper consuetudo,[2]) praedonum adventum signi-
ficabat ignis e specula sublatus aut tumulo; sed flam-
ma ex ipso incendio navium et calamitatem acceptam
et periculum reliquum nuntiabat. Cum praetor quae- 36
reretur, et constaret, neminem ei[3]) nuntiasse: fit ad
domum eius cum clamore concursus atque impetus.
Tum iste excitatus[4]) audit rem omnem ex Timar- 94
chide: sagum sumit. Lucebat iam fere: procedit in
medium, vini, somni, stupri plenus. Excipitur ab
omnibus eiusmodi clamore, ut ei Lampsaceni periculi
similitudo versaretur ante oculos. Hoc etiam maius[5])
videbatur, quod in odio simili multitudo hominum
haec erat maxima. Tum istius acta commemorabatur:[6]) tum flagitiosa illa convivia: tum appellabantur
a multitudine mulieres nominatim: tum quaerebant[7])
ex ipso palam, tot dies continuos, per quos nunquam
visus esset, ubi fuisset, quid egisset? tum imperator
ab isto praepositus Cleomenes flagitabatur: neque
quicquam propius est factum, quam ut illud Uticense
exemplum de Hadriano transferretur Syracusas, ut
duo sepulcra duorum praetorum improborum duabus[8])
in provinciis constituerentur. Verum habita est a
multitudine ratio temporis, habita est tumultus, ha-

1) in. 2) sicut antea consuetudo erat. 3) ei neminem. 4) *Additur* exit. 5) *Additur* hoc. 6) *ex emendatione Hotomani. Vulgo* commemorabantur. 7) quaerebatur. 8) duabusque *adversus libros mss.*

bita etiam dignitatis existimationisque communis, quod is est conventus Syracusis civium Romanorum, ut non modo illa provincia, verum hac etiam[1]) re pu-
95 blica dignissimus existimetur. Confirmant ipsi se, cum hic[2]) etiamtum semisomnis stuperet: arma capiunt: totum forum atque Insulam, quae est urbis magna pars, complent. Unam illam noctem solam[3]) praedones ad Helorum commorati, cum fumantes etiam nostras naves reliquissent, accedere incipiunt Syracusas[4]). Qui videlicet saepe audissent, nihil esse pulchrius quam Syracusarum moenia ac portus, statuerant, se se, si ea Verre praetore non vidissent, nunquam esse
37 visuros. Ac primo ad illa aestiva praetoris accedunt, ipsam illam ad partem litoris, ubi iste per eos dies tabernaculis positis, castra luxuriae collocarat. Quem posteaquam inanem locum offenderunt, at praetorem commosse[5]) ex eo loco castra senserunt: statim sine ullo metu in portum ipsum penetrare cooperunt. Cum in portum dico, iudices, (explanandum est enim diligentius eorum causa, qui locum ignorant,) in urbem dico atque in urbis intimam partem venisse piratas. Non enim portu illud oppidum clauditur, sed urbe portus ipse cingitur et continetur[6]) ut non[7]) alluantur mari[8]) moenia extrema, sed ipse[9]) influat in urbis
97 sinum portus. Hic, te praetore, Heracleo pirata[10]) cum quattuor myoparonibus parvis ad arbitrium suum navigavit. Pro dii immortales! piraticus myoparo cum imperii populi Romani nomen[11]) ac fasces essent Syracusis, usque ad forum Syracusanorum[12]) et

ad

1) etiam hac. 2) iste *de coniectura Lambini. Codd. vulgares* is. 3) solam noctem. 4) ad Syracusas. 5) commovisse. 6) concluditur. 7) non ut. 8) a mari. 9) *abest.* 10) archipirata. 11) imperium populi Romani, nomen. 12) *abest.*

ad omnes crepidines urbis[1]) accessit: quo neque Carthaginiensium gloriosissimae classes, cum mari plurimum poterant, multis bellis saepe conatae, unquam aspirare potuerunt; neque populi Romani invicta ante te praetorem gloria illa navalis unquam, tot Punicis Siciliensibusque bellis, penetrare potuit: qui locus eiusmodi est, ut ante Syracusani in moenibus suis, in urbe, in foro hostem armatum ac victorem, quam in portu ullam hostium navem viderint.[2]) Hic, te praetore, praedonum naviculae per- 98
vagatae sunt, quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam CCC navibus vi ac multitudine invasit: quae in eo ipso portu, loci ipsius portusque natura, victa atque superata est. Hic primum opes illius civitatis commiiiutae[3]) depressaeque sunt: in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperii, gloriae naufragium factum existimatur. Eone pirata penetra- 38
vit, quo simulatque adisset, non modo a latere, sed etiam a tergo magnam partem urbis relinqueret? Insulam totam praetervectus est, quae est urbs Syracusis suo nomine ac moenibus,[4]) quo in loco maiores (ut ante dixi) Syracusanum[5]) habitare vetuerunt; quod, qui illam partem urbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intelligebat. At quemadmodum est pervagatus? Radices palmarum agrestium, 99
quas in nostris navibus invenerant, iactabant,[6]) ut omnes istius improbitatem et calamitatem Siciliae possent cognoscere. Siculosne milites, aratorumne liberos, quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant, ut populo Romano totique Italiae suppe-

1) urbis crepidines. 2) viderent. 3) civi victae, comminutae. 4) [quae est urbis magna pars Syracusis suo nom. ac moenibus] *Ernestius uncos adiecit.* 5) *Aditicitur* quemquam. 6) iaciebant.

ditare possent, esse, in insula Cereris natos, ubi primum fruges inventae esse dicantur, eo cibo esse usos, a quo maiores eorum ceteros quoque, frugibus inventis, removerunt. Te praetore, Sicili, milites palmarum stirpibus, piratae[1]) Siculo frumento alebantur. O spectaculum miserum atque acerbum! Iudibrio esse urbis gloriam! populi[2]) Romani nomen! hominum conventum atque multitudinem! piratica[3]) myoparone, in portu Syracusano, de classe populi Romani triumphum agere piratam; cum praetoris nequissimi inertissimique oculos praedonum remi aspergerent!

b. Animadversio crudelis.

Posteaquam e porta piratae non metu aliquo affecti, sed satietate exierunt:[4]) tum coeperunt quaerere homines causam illius tantae calamitatis. Dicent omnes et palam disputare, minime esse mirandum, si, remigibus militibusque[5]) dimissis, reliquis egestate et fame perditis, praetore tot dies cum mulierculis perpotante, tanta ignominia et calamitas esset
101 accepta. Haec autem istius vituperatio atque infamia confirmabatur eorum sermone, qui a suis civitatibus illis navibus praepositi fuerant; qui ex illo numero reliqui Syracusas, classe amissa, refugerant. Dicebant, quos ex sua quisque nave[6]) missos sciret esse. Res erat clara: neque solum argumentis, sed etiam
39 certis testibus istius audacia[7]) tenebatur. Homo erat in foro et conventu tota die, nisi hoc quaeri ex nauarchis,[8]) quemadmodum classis sit amissa; illos respondere, et docere unumquemque, missione remigum, fame reliquorum, Cleomenis ti-

1) praedones. 2) et populi. 3) conventu atque multitudine piratico. 4) exierant. 5) militibus remigibusque. (6) navi. 7) avaritia. 8) a navarchis.

more et fuga. Quod posteaquam iste cognovit, hanc rationem habere coepit. Causam sibi dicendam esse statuerat iam ante, quam hoc usu venit,[1]) ita ut ipsam priore actione dicere audistis. Videbat, illis nauarchis testibus, tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse. Consilium capit primo stultum, verumtamen clemens. Nauarchos[2]) ad se vocari iu- 102
bet. Veniunt. Accusat eos, quod eiusmodi sermones de se[3]) habuerint: rogat, ut [id facere desistant, et][4]) in sua quisque dicat navi[5]) se tantum habuisse nautarum, quantum oportuerit, neque quemquam esse dimissum. Illi enimvero se ostendunt, quod vellet, esse facturos. Iste non procrastinat: advocat amicos statim: quaerit ex his singillatim, quot quisque nautas habuerit: respondit unusquisque, ut erat praeceptum. Iste in tabulas refert: obsignat signis amicorum providens homo; ut contra hoc crimen, si quando opus esset, hac videlicet testificatione uteretur. De- 103
cretum esse credo[6]) hominem amentem a suis consiliariis, et admonitum, hasce ei tabulas nihil profuturas: etiam plus ex nimia praetoris diligentia suspicionis in eo crimine futurum. Iam iste erat hac stultitia multis in rebus usus, ut publice quoque, quae vellet, in litteris civitatum[7]) et tolli et referri iuberet: quae omnia nunc intelligit sibi nihil prodesse, posteaquam certis litteris, testibus, auctoritatibusque convincitur. Ubi hoc videt, illorum confessionem, 40
testificationem suam, tabellas[8]) sibi nullo adiumento futuras: init consilium, non improbi praetoris, (nam

1) veniret. 2) Cleomenem et navarchos. 3) huiusmodi de se sermones. 4) *Verba uncis inclusa absunt a codd. melioribus.* 5) navi dicat. 6) credo esse. 7) in civitatum litteris. 8) tabulas.

id quidem esset ferendum,) sed importuni atque amentis tyranni. Statuit, si hoc crimen extenuari[1]) vellet, (nam omnino tolli posse non arbitrabatur,) nauarchos omnes, testes sui sceleris, vita esse privan-
104 dos. Occurrebat illa ratio: quid de[2]) Cleomene fiet? poterone animadvertere in eos, quos dicto audientes esse iussi; missum facere eum, cui potestatem imperiumque[3]) permisi? poterone eos afficere supplicio, qui Cleomenem secuti sunt; ignoscere Cleomeni, qui secum fugere et se consequi iussit? poterone esse in eos vehemens, qui naves non modo inanes habuerunt,[4]) sed etiam apertas; in eum dissolutus, qui solus habuerit constratam navem et minus eximam tam? pereat Cleomenes una. Ubi fides? ubi exercitationes? ubi dexterae[5]) complexusque? ubi illud contubernium muliebris militiae in illo delicatissimo litore? fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni par-
105 ceretur. Vocat Cleomenem:[6]) dicit ei, se statuisse animadvertere in omnes nauarchos: ita sui periculi rationes ferre ac postulare. Tibi uni paream, et potius[7]) istius culpae crimen vituperationemque inconstantiae suscipiam, quam aut in te sim crudelis, aut tot tam graves testes vivos incolumesque esse patiar. Agit gratias Cleomenes, approbat consilium: dicit, ita fieri oportere. Admonet tamen illud, quod istum egerat, in Phalacrum[8]) Centuripinum, nauarchum, non posse animadverti, propterea quod secum una fuisset[9]) in Centuripina quadriremi. Quid ergo? iste homo ex eiusmodi civitate, adolescens nobilissimus, testis reli-

1) extenuare. 2) *Abest praepositio.* 3) imperium potestatemque. 4) poterone in eos esse vehemens, qui naves inanes non modo habuerunt. 5) dextrae. 6) Cleom. vocat. 7) totius, *sed* potius *post verbum* inconstantiae *adiicitur.* 8) Phalargum, *item* c. 44 §. 116. 9) fuisset una.

quetur? In praesentia, inquit Cleomenes, quoniam ita necesse est: sed post aliquid videbimus, ne iste nobis obstare possit.

Haec posteaquam acta et constituta sunt, procedit 41
iste repente praetorio,[1]) inflammatus scelere, furore, crudelitate: in forum venit: nauarchos vocari iubet. Qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim accurrunt. Iste hominibus miseris innocentibusque iniici catenas imperat. Implorare illi fidem praetoris, et, quare id faceret, rogare. Tum[2]) iste hoc causae dicit, quod classem praedonibus prodidissent. Fit clamor et admiratio populi, tantam esse in homine impudentiam atque audaciam, ut aut[3]) aliis causam calamitatis attribueret, quae omnis propter avaritiam ipsius accidisset; aut, cum ipse praedonum socius arbitraretur,[4]) aliis proditionis crimen inferret: deinde, hoc quintodecimo die crimen esse natum, postquam classis esset amissa. Cum haec ita[5]) fierent, quaere- 107
batur, ubi esset Cleomenes: non quo ipsum,[6]) cuiusmodi est,[7]) quisquam supplicio, propter illud incommodum, dignum putaret: nam quid Cleomenes facere potuit? (non enim possum quemquam insimulare falso:) quid, inquam, magnopere potuit Cleomenes facere,[8]) istius avaritia navibus exinanitis? Atque eum vident sedere ad latus praetoris, et ad aurem familiariter, ut solitus erat, insusurrare. Tum vero omnibus indignissimum visum est, homines honestissimos, electos ex suis civitatibus, in ferrum et vincula[9]) conjectos: Cleomenem propter flagitiorum ac turpitudinum[10]) societatem familiarissimum esse prae-

1) repente e praetorio. 2) tunc. 3) *abest*. 4) putaretur. 5) *abest*. 6) illum ipsum. 7) esset. 8) Cleom. facere potuit. 9) in ferrum atque in vincula. 10) turpitudinis.

tori.[1]) Apponitur his tum[2]) accusator Naevius Turpio quidam, qui C. Sacerdote praetore iniuriarum damnatus est,[3]) homo bene appositus ad istius audaciam: quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia, praecursorem habere solebat et emissarium.

42 Veniunt Syracusas parentes propinquique miserorum adolescentium, hoc repentino calamitatis suae nuntio commoti:[4]) vinctos aspiciunt catenis liberos suos, cum istius avaritiae poenam collo et cervicibus suis sustinerent: adsunt, defendunt, proclamant, fidem tuam, quae nusquam erat, nec umquam fuit, implorant. Pater aderat Dexo[5]) Tyndaritanus, homo nobilissimus, hospes tuus, cuius tu domi fueras, quem hospitem appellaras. Eum cum illa aetate miseria[6]) videres praeditum, non te eius lacrimae, non senectus, non hospitii ius atque nomen a scelere aliquam
100 ad partem humanitatis revocare potuit? Sed quid ego hospitii iura in hac immani[7]) bellua commemoro? Qui Sthenium Thermitanum, hospitem suum, cuius domum per hospitium exhausit et exinanivit, absentem in reos rettulerit, causa indicta capite damnarit: ab eo nunc hospitiorum iura atque officia quaeramus? cum homine enim crudeli nobis res est, an cum fera atque immani bellua? Te lacrimae patris[8]) de innocentis filii periculo non movebant: cum patrem domi reliquisses, filium tecum haberes; te neque praesens filius de liberorum caritate, neque absens pater de
110 indulgentia patria commonebat. Catenas habebat hospes tuus Aristeus, Dexonis filius. Quid ita? Pro-

---

1) praetoris. 2) tamen. 3) *Ernestus* [qui C. Sacerdote — damnatus est] 4) commoti nuntio. 5) Doxio; *item postea.* 6) illa auctoritate et miseria. 7) in hac tam immani. 8) patris lacrymae

diderat classem: quod ob praemium? Deseruerat:[1]) quid Cleomenes? Ignavus fuerat: at eum tu ob virtutem corona aurea[2]) donaras. Dimiserat nautas: ab omnibus tu[3]) mercedem missionis acceperas. Alter parens, ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suae clarus et nobilis: qui, quia Cleomenem in defendendo filio laeserat, nudus paene est destitutus. Quid erat autem, quod quisquam diceret aut defenderet? Cleomenem nominare non licet. Ab causa cogit. Moriere, si appellaris: nunquam enim iste cuiquam est[4]) mediocriter minatus. At remiges non erant. Praetorem tu accusas? frange cervices.[5]) Si neque praetorem neque praetoris aemulum appellare licebit, cum in his duobus tota causa sit: quid futurum est? Dicit etiam causam Heraclius Sege- 43
stanus, homo domi suae nobilissimo[6]) loco natus. Audite, ut vestra humanitas postulat, iudices: audietis enim de magnis incommodis iniuriisque sociorum. Hunc scitote fuisse Heraclium in ea causa, qui propter gravem morbum oculorum tum non navigarit, et iussu eius, qui potestatem habuit, in[7]) commeatu Syracusis remanserit. Is[8]) certe neque classem prodidit,[9]) neque metu perterritus fugit, neque exercitum deseruit. Etenim tunc esset hoc animadversum, cum classis Syracusis proficiscebatur. Is tamen in eadem causa fuit, quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehensus: in quem ne falsi quidem causa criminis conferri[10]) potuit. Fuit in illis 112
nauarchis Heracliensis quidam Furius, (nam habent illi nonnulla huiuscemodi Latina nomina,) homo,

---

1) *Additur* exercitum. 2) aurea. 3) tu ab omnibus. 4) est cuiquam. 5) cervicem. 6) summo. 7) cum. 8) Iste. 9) prodidit classem. 10) ne falso quidem causa conferri criminis.

quamdiu vixit, non domi suae solum, post mortem tota Sicilia clarus et nobilis. In quo homine tantum animi fuit, non solum ut istum libere laederet, nam id quidem, quoniam moriendum videbat, sine periculo se facere intelligebat: verum, morte proposita, cum, lacrimans in carcere mater noctes diesque aspiceret, defensionem causae suae scripsit, quam nunc nemo est in Sicilia, quin habeat, quin legat, quin tui sceleris et crudelitatis ex illa oratione cognoscat. In qua docet, quot a civitate sua nautas acceperit quot, et quanti quemque dimiserit; quot aerum habuerit: item de ceteris navibus dicit; quae cum apud te diceret, virgis oculi verberabantur. Ille, morte proposita, facile dolorem corporis patiebatur; clamabat, id quod scriptum reliquit, *Facinus esse indignum, plus impudicissimae mulieris apud te de Cleomenis salute, quam de sua vita lacrimas matris valere.*

113 Deinde etiam illud video esse dictum, quod, si recte vos populus Romanus cognovit, non falso, ille de vobis iam in morte ipsa[2]) praedicavit; *Non posse Verrem testes interficiendo crimina sua extinguere; graviorem apud sapientes iudices se fore ab inferis testem, quam si vivus in iudicium producerentur; tum, avaritiae solum, si viveret; nunc, cum ita esset necatus, sceleris, audaciae, crudelitatis testem fore.* Iam illa praeclara, *Non testium modo catervas, cum tua res ageretur, sed ab*[3]) *diis manibus innocentium poenas scelerumque furias*[4]) *in tuum iudicium esse venturas: sese ideo leviorem suum casum fugere, quod iam ante aciem securium tuarum, Sextiique,*[5]) *tui carnifici, vultum et manum vidisset,*

1) vixit, domi suae, non solum post mortem. 2) iam in ipsa morte de vobis. 3) a. 4) Poenas, scleratorumque Furias. 5) Sestiique, *item postea.*

cum in conventu civium Romanorum iussu tuo securi cives Romani ferirentur. Ne multa, iudices; libertate, quam vos sociis dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserrimae servitutis abusus est.

Condemnat omnes de consilii sententia: tamen 44
neque iste in tanta re, tot hominum[1]) causa, P. Vettium ad se arcessit, quaestorem suum, cuius consilio uteretur; neque P. Cervium, talem virum, legatum, qui, quia legatus, isto praetore, in Sicilia fuit, primus ab isto iudex reiectus est: sed de latronum, hoc est de comitum suorum sententia, condemnat omnes. Hic cuncti Siculi, fidelissimi atque antiquissimi socii, 115
plurimis affecti beneficiis a maioribus nostris, graviter commoventur, et de suis periculis fortunisque omnibus pertimescunt. Illam clementiam mansuetudinemque nostri imperii tantam in[2]) crudelitatem inhumanitatemque esse conversam! Condemnari tot homines uno tempore, nullo crimine! Defensionem suorum furtorum praetorem improbum ex indignissima morte innocentium quaerere! Nihil addi iam videtur, iudices, ad hanc improbitatem, amentiam, crudelitatemque posse: et recte nihil videtur.[3]) Nam si cum aliorum improbitate certet, longe omnes multumque superavit.[4])

Sed secum ipse certat, id agit, ut semper supe- 116
rius suum facinus novo scelere vincat. Phalacrum Centuripinum dixeram exceptum esse a Cleomene, quod in eius quadriremi Cleomenes vectus esset: tamen, quia pertimuerat adolescens, quod eandem suam causam videbat esse, quam illorum, qui innocentes peribant, accedit ad hominem[5]) Timarchides: a securi

---

1) *Adiicitur* totque civium. 2) in tantam. 3) *Ernest.* [et recte nihil videtur.] 4) superabit. 5) ad hominem accedit.

negat esse ei[1]) periculum; virgis ne caederetur, monet ut caveat. Ne multa, ipsum dicere adolescentem audistis, se ob hunc[2]) metum pecuniam Timarchidi
117 numerasse. Levia haec sunt[3]) in hoc reo.[4]) Metum virgarum nauarchus nobilissimae civitatis pretio redemit; humanum est;[5]) alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit; usitatum.[6]) Non vult populus Romanus obsoletis criminibus accusari Verrem: nova postulat, inaudita desiderat: non de praetore Siciliae, sed de nefario[7]) tyranno fieri iudicium arbitratur.
45 Includuntur in carcerem condemnati: supplicium constituitur in illos; sumitur de miseris parentibus nauarchorum: prohibentur adire ad filios: prohibentur
118 liberis suis cibum vestitumque ferre. Patres hi, quos videtis, iacebant in limine, matresque miserae pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberum exclusae; quae nihil aliud orabant, nisi ut filiorum postremum[8]) spiritum ore excipere[9]) liceret. Aderat ianitor carceris, carnifex praetoris, mors terrorque sociorum et civium, lictor Sextius:[10]) cui ex omni gemitu doloreque certa merces comparabatur. Ut adeas, tantum dabis: ut cibum tibi intro ferre liceat, tantum. Nemo recusabat. Quid? ut uno ictu afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur? ne saepius feriatur? ne cum sensu doloris aliquo[11]) spiritus auferatur? Etiam[12]) ob hanc causam
119 pecunia[13]) dabatur. O magnum atque intolerandum dolorem! o gravem acerbamque fortunam! Non vitam liberum, sed mortis celeritatem pretio redimere co-

---

1) ei esse. 2) *Additur* virgarum. 3) sunt haec. 4) *Additur* crimina. 5) *abest.* 6) *Additur* est. 7) crudelissimo. 8) extremum. 9) *Additur* sibi. 10) Sestius, *item postea.* 11) *Additur* aut cruciatu. 12) etenim *Erri. mendose.* 13) *Additur* lictori.

gebantur parentes. Atque ipsi etiam adolescentes cum Sextio suo de plaga[1]) et de uno illo ictu loquebantur, idque postremum parentes suos liberi orabant, ut levandi cruciatus sui causa[2]) lictori pecunia daretur. Multi et graves dolores inventi parentibus et propinquis; multi: verumtamen mors sit extrema. Non erit. Estne aliquid ultra, quo progredi crudelitas possit? Reperietur. Nam illorum, cum[3]) erunt securi percussi ac necati, corpora feris obiicientur. Hoc si luctuosum est parentibus, redimant[4]) pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum, hominem nobilem, dicere audistis, se ob sepulturam Heraclii nauarchi pecuniam Timarchidi numerasse, ne hoc posses[5]) dicere, *patres enim veniunt, amissis filiis, irati:* vir primarius, homo nobilissimus, dicit; neque de filio dicit. Iam hoc, quis tam fuit Syracusis, quin audierit, quin sciat, has Timarchidi[6]) pactiones sepulturae cum vivis etiam illis esse factas? Non palam cum Timarchide loquebantur? non omnes omnium propinqui adhibebantur? non palam vivorum funera locabantur? Quibus omnibus rebus[7]) actis atque decisis, producuntur e carcere, deligantur.[8]) Quis 46
tam fuit illo tempore ferreus,[9]) quis tam inhumanus, praeter unum te, qui non[10]) illorum aetate, nobilitate, miseria commoveretur? ecquis fuit, quin lacrimaretur? quin ita calamitatem illam[11]) putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune arbitraretur? Feriuntur securi. Laetaris tu in omnium gemitu et triumphas, testes ava-

1) cum Sextio de eadem plaga. 2) gratia. 3) Nam, illorum liberi cum. 4) parenti, redimat. 5) Hoc (ne possis. 6) has per Timarchidem. 7) rebus omnibus. 8) et deligantur ad palum. 9) durus et ferreus. 10) quin. 11) *abest.*

ritiae tuae gaudes esse sublatos. Errabas, Verres, et vehementer errabas, cum te maculas furtorum et flagitiorum tuorum sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare: praeceps amentia ferebare, qui te existimares avaritiae vulnera crudelitatis remediis posse sanare. Etenim quamquam illi sunt mortui sceleris tui testes, tamen eorum propinqui neque tibi, neque illis desunt: tamen ex ipso illo[1]) numero nauarchorum aliqui vivunt et adsunt: quos, ut mihi videtur, ad illorum innocentium poenas fortuna et ad hanc
122 causam[2]) reservavit. Adest Phylarchus[3]) Halusatinus, qui, quia cum Cleomene non fugit, oppressus a praedonibus et captus est: cui calamitas saluti fuit: qui, nisi captus a piratis esset, in hunc praedonem sociorum incidisset. Dicit[4]) is pro testimonio de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. Adest Centuripinus Phalacrus,[5]) in amplissima civitate amplissimo loco natus: eadem dicit; nulla in re discrepat.

123 Per deos immortales! quo tandem animo sedetis, iudices?[6]) aut haec quemadmodum audistis?[7]) Utrum ego desipio, et plus quam satis est doleo tanta[8]) calamitate miseriaque sociorum? an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus et maeror pari sensu doloris afficit? Ego enim cum Herbitensem, cum Heraclien sem securi percussum esse[9]), dico,
47 versatur mihi ante oculos indignitas calamitatis. Eorumne populorum cives, eorum[10]) agrorum alumnos, ex quibus maxima vis frumenti quotannis plebi Ro-

c. Amplif. et cohortatio iudicum.

1) illo ipso. 2) ab illorum innoc. poena fortuna ad hanc causam. 3) Philargus (*debebat* Philarchus). 4) dicet. 5) Phalargus. 6) iudices, quo tandem animo sedetis? 7) auditis. 8) plus quam satis doleo in tanta. 9) esse peroussum. 10) eorumne.

manus illorum operis ac laboribus quaeritur, qui a parentibus spe nostri imperii nostraeque aequitatis susceptí educatique sunt, ad C. Verris nefariam immanitatem et ad eius funestam securim[1]) esse servatos? Cum mihi Tyndaritani illius venit in mentem, cum 124
Segestani, tum iura simul civitatum atque officia considero. Quas urbes P. Africanus etiam ornandas esse spoliis hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiam viris nobilissimis nefario scelere privavit. En quod Tyndaritani libenter praedicent: *Nos in septemdecim populis Siciliae numeramur: nos semper omnibus*[2]) *Punicis Siciliensibusque bellis amicitiam fidemque populi Romani secuti sumus: a nobis*[3]) *populo Romano semper et belli adiumenta et pacis ornamenta ministrata sunt:*[4]) Multum vero haec his iura profuerunt in istius imperio ac potestate. Vestros quondam nautas contra Car- 125
thaginem Scipio duxit, at nunc navem contra praedones paene inanem[5]) Cleomenes ducit. Vobiscum Africanus hostium spolia et praemia laudis communicavit: at nunc per me spoliati, nave a praedonibus abducta, ipsi in loco hostium numeroque ducimini.[6]) Quid vero? illa Segestanorum non solum litteris tradita, neque commemorata verbis, sed multis officiis illorum usurpata et comprobata cognatio, quos tandem fructus huiusce necessitudinis in istius imperio tulit? Nempe hoc iure fuit,[7]) iudices, ut ex sinu patriae[8]) nobilissimus adolescens[9]) istius carnifici Sextio dederetur. Cui civitati maiores nostri ma-

---

1) securem funestam. 2) semper in omnibus. 3) *Adiicitur* omnia. 4) administrata sunt. 5) naves — inanes. 6) in hostium numero locoque ducemini. 7) hoc fuit iure. 8) patris. 9) *Additur* et e complexu matris ereptus innocens filius.

xitnes agros atque optimos concesserunt; quam immunem esse voluerunt: haec[1]) apud te cognationis, fidelitatis, vetustatis, auctoritatis ne hoc quidem ius[2]) obtinuit, ut unius honestissimi atque innocentissimi civis mortem ac[3]) sanguinem deprecaretur. Quo confugient socii? quem implorabunt? qua spe denique, ut vivere velint, tenebuntur, si vos eos deseretis?[4]) Ad senatum venient?[5]) Quid? ut de Verre supplicium sumant?[6]) non est usitatum, non senatorum.[7]) Ad populum Romanum confugient? Facilis est causa populi: legem enim se sociorum causa iussisse, et vos ei legi custodes ac vindices praeposuisse dicet. Hic locus igitur est[8]) unus, quo perfugiant: hic portus,[9]) haec ara sociorum; quo quidem nunc non ita confugiunt, ut antea in suis repetendis rebus solebant. Non argentum, non aurum, non vestem, non mancipia repetunt; non ornamenta, quae ex urbibus fanisque erepta sunt: metuunt homines imperiti, ne iam hoc[10]) populus Romanus concedat, et ita[11]) fieri velit. Patimur enim multos iam[12]) annos, et silemus, cum videamus, ad paucos homines[13]) omnium nationum pecunias pervenire.[14]) Quod eo magis ferre animo aequo et[15]) concedere videmur, quia nemo istorum dissimulat, nemo laborat, ut obscura sua cupiditas
127 esse, videatur. In urbe nostra pulcherrima atque ornatissima quod signum, quae tabula picta est, quae non ab hostibus victis capta atque deportata[16]) sit? At isterum villae sociorum fidelissimorum plurimis et[17]) pulcherrimis spoliis ornatae refertaeque sunt. Ubi

1) *Additur* tanta, *et deinde* auctoritate. 2) iuris. 3) et. 4) deseritis. 5) devenient. 6) qui de V. supplicium sumat? 7) senatorium. 8) est igitur. 9) *Adiicitur* haec arx. 10) haec. 11) iam. 12) iam multos. 13) *Additur* omnes. 14) pervenisse. 15) aequo animo atque. 16) apportata. 17) et plur. et

pecuniis exterarum nationum esse arbitraminii, quae[1]) nunc omnes egent, cum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chium, Samum, totamque[2]) Asiam, Achaiam, Graeciam, Siciliam tam[3]) in paucis villis inclusas esse videntis? Sed, ut dico, haec omnia[4]) iam socii vestri relinquunt et negligunt, iudices. Ne publice a populo Romano spoliarentur, officiis ac fide providerunt: privatorum cupiditati tum, cum obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant: nunc vero iam adempta est non modo resistendi, verum etiam suppeditandi facultas. Itaque res suas negligunt: pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt; relinquunt.[5]) Hoc iam ornatu ad 128
vos confugiunt. Aspicite, aspicite, iudices, squalorem sordesque sociorum. Sthenius hic Thermitanus cum 49
hoc capillo atque veste, domo sua tota expilata, mentionem tuorum furtorum non facit: sese ipsum abs te repetit, nihil amplius: totum enim tua libidine et scelere ex sua patria, in qua multis virtutibus ac beneficiis princeps fuit,[6]) sustulisti. Dexo hic, quem videtis, non quae publice Tyndaride,[7]) non quae privatim sibi eripuisti, sed unicum abs te miser[8]) filium optimum atque innocentissimum flagitat. Non ex litibus aestimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filii sui solatium vult aliquod reportare. Hic tam grandis natu Eubulida hoc tantum exacta aetate laboris itinerisque suscepit, non ut aliquid de[9]) suis bonis recuperaret, sed ut, quibus oculis eruentas cervices filii sui viderat, iis[10]) te condemnatum videret. Si per L. Metellum licitum 129

---

1) quibus. 2) totam denique. 3) iam. 4) haec, ut dico, omnia. 5) *Adiiciuntur* et negligunt. 6) et beneficiis floruit princeps. 7) Tyndari. 8) miser abs te. 9) ex. 10) iisdem.

esset, iudices, matres illorum, uxores, sororesque veniebant: quarum una, cum ego ad Heracleam noctu accederem, cum omnibus matronis eius civitatis et cum multis facibus mihi obviam venit; et ita, me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, filii nomen implorans, mihi ad pedes misera iacuit, quasi ego eius excitare filium[1]) ab inferis possem. Faciebant hoc idem ceteris in[2]) civitatibus grandes natu matres, et item parvi[3]) liberi miserorum; quorum utrorumque aetas laborem et industriam meam, fidem
130 et misericordiam vestram requirebat. Itaque ad me, iudices, hanc querimoniam praeter ceteras[4]) Sicilia detulit: lacrimis ego huc,[5]) non gloria inductus accessi: ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenae, ne verbera, ne secures, ne cruciatus sociorum, ne sanguis innocentium, ne denique etiam exsanguium corpora mortuorum, ne maeror parentum ac propinquorum magistratibus nostris quaestui posset esse. Hunc ego si metum Siciliae damnatione istius per vestram fidem et severitatem deiecero, iudices: satis officio meo, satis illorum voluntati, qui a me hoc petiverunt, factum esse arbitrabor.

d. Confirmatio et refutatio.

50 Quapropter si quem forte inveneris, qui hoc navale crimen conetur defendere, is ita defendat: illa communia, quae ad causam nihil pertinent, praetermittat; me culpam fortunae assignare, calamitatem crimini dare; me amissionem classis obiicere, cum multi viri fortes in communi incertoque periculo belli et terra et mari saepe offenderint. Nullam tibi obiicio fortunam: nihil est, quod ceterorum res minus com-

1) excitare filium eius. 2) in ceteris. 3) parvuli. 4) praeter ceteras hanc querimoniam. 5) ad hoc.

commodis gestis profecisti nihil est, quod multorum naufragia fortunae colligas. Ego naves inanes fuisse dico: remiges nautasque dimissos: reliquos stirpibus vixisse palmarum: praefuisse classi populi Romani Siculum, perpetuo[1]) sociis atque amicis Syracusanum: te illo ipso tempore[2]) superioribusque diebus omnibus in litore cum mulierculis perpotasse dico: horum rerum omnium auctores testesque produco. Num tibi insultare in calamitate, num intercludere 132
perfugium fortunae, num casus bellicos exprobrare aut obiicere videor? tametsi solent hi fortunam sibi obiici nolle, qui se fortunae commiserunt, qui in eius periculis sunt ac varietate versati. Istius quidem calamitatis tuae fortuna particeps non fuit. Homines enim in proeliis, non in conviviis, belli fortunam[3]) periclitari solent: in illa autem calamitate non Martem fuisse communem, sed Venerem possumus dicere. Quodsi fortunam tibi obiici[4]) non oportet, cur tu fortunae illorum innocentium veniam ac locum non dedisti? Etiam illud praecidas licet, de his[5]) quod sup- 133
plicium more maiorum sumpseris, securique percusseris, idcirco a me in crimen et invidiam vocari. Non in supplicio crimen meum vertitur: non ego securi nego quemquam feriri debere: non ego metum ex re militari, non severitatem imperii, non poenam flagitii tolli dico oportere. Fateor non modo in socios, sed etiam in cives militesque nostros persaepe esse severe ac vehementer vindicatum. Qua re haec quoque praetermittas licet. Ego culpam non in nau- 51
archis, sed in te fuisse demonstro: te pretio remiges militesque[6]) dimisisse arguo. Hoc nauarchi reliqui

1) *Ernestius* [perpetuo] 2) tempore ipso. 3) *Adiicitur* tentare. 4) obiici tibi. 5) *Absunt verba* de his. 6) milites remigesque.

dicunt: hoc Netinorum foederata civitas publice dicit: hoc Amestratini, hoc Herbitenses, Agyrinenses, Tyndaritani[1]) publice dicunt: tuus denique testis, tuus imperator, tuus aemulus,[2]) tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terram esse egressum, ut[3]) Pachyno, e terrestri praesidio, milites colligeret, quos in navibus collocaret. Quod certe non fecisset, si suum numerum naves haberent: ea est enim ratio instructarum ornatarumque navium, ut non modo plures,
134 sed ne singuli quidem possint accedere. Dico praeterea, illos ipsos reliquos nautas fame atque inopia rerum omnium confectos fuisse ac perditos. Dico, aut omnes extra culpam fuisse, aut, si uni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam navem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret: aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenem constitui spectatorem illorum mortis atque cruciatus. Dico, etiam in ipso[4]) supplicio mercedem lacrimarum, mercedem vulneris atque plagae, mercedem funeris ac sepulturae constitui nefas
135 fuisse. Quapropter si mihi respondere voles, haec dicito: classem instructam atque ornatam fuisse, nullum propugnatorem abfuisse, nullum vacuum tractum esse remum,[5]) rem frumentariam esse suppeditatam, mentiri nauarchos, mentiri tot et tam graves civitates, mentiri etiam Siciliam totam: proditum esse te[6]) a Cleomene, qui se dixerit exisse in terram, ut Pachyno deduceret milites: animum illis, non copias defuisse: Cleomenem acerrime pugnantem ab his reli-

1) hoc Herbitenses, hoc Amestratini, hoc Ennenses, hoc Agyrinenses, Tyndaritani, [Locrenses]. 2) *Absunt verba* tuus aemulus. 3) uti. 4) illo. 5) vacuum transtrum fuisse, remigi *de coniectura*. 6) te esse.

ctum esse atque desertum: nummum ob sepulturam datum nemini. Quae si dices, tenebere: sin alia dices, ea,[1]) quae a me dicta sunt, non refutabis.

Hic tu etiam dicere audebis, *Est in iudicibus* 52
ille familiaris meus, est paternus amicus ille? non, e. Epilogus
ut quisque maxime est, quicum tibi aliquid sit, ita te in huiuscemodi crimine maxime eius pudet?[2]) *Paternus amicus est.* Ipse pater si iudicaret, per deos immortales! quid facere posset,[3]) cum diceret tibi haec:[4]) Tu in provincia populi Romani praetor, cum tibi maritimum bellum esset administrandum, Mamertinis ex foedere quam deberent navem per triennium remisisti: tibi apud eosdem privata[5]) navis oneraria maxima publice est aedificata: tu a civitatibus pecunias classis nomine coëgisti: tu pretio remiges dimisisti: tu, navis cum esset ab legato et quaestore[6]) capta praedonum, archipiratam ab oculis omnium[7]) removisti: tu, qui cives Romani esse dicerentur, qui a multis cognoscerentur, securi ferire potuisti: tu tuam domum piratas abducere, in iudicium archipiratam domo producere ausus es: tu in 137
provincia tam splendida, apud socios fidelissimos, cives Romanos honestissimos, in metu periculoque provinciae, dies continuos complures in litore conviviisque iacuisti: te per eos dies nemo tuae domi[8]) convenire, nemo in foro videre potuit: tu sociorum atque amicorum ad ea convivia matresfamilias adhibuisti: tu inter eiusmodi mulieres praetextatum tuum filium, nepotem meum, collocavisti, ut aetati maxime lubricae atque incertae exempla nequitiae parentis vita

1) *abest.* 2) ita tui huiuscemodi criminis maxime eum pudet? 3) posses, *de coniectura.* 4) tibi haec diceret. 5) privatim. 6) cum navis esset a quaestore et ab legato. 7) omnium oculis. 8) domi tuae.

praeberet: tu praetor in provincia cum tunica pallioque purpureo visus es: tu propter amorem libidinemque tuam imperium navium legato populi Romani ademisti, Syracusano tradidisti: tui milites in provincia Sicilia frugibus frumentoque caruerunt:[1]) tua luxuria atque avaritia classis populi Romani a prae-
138 donibus capta et incensa est: post Syracusas conditas quem in portum nunquam hostis accesserat, in eo, te praetore, primum piratae navigaverunt: neque haec tot et tanta[2]) dedecora dissimulatione tua, neque oblivione hominum ac taciturnitate tegere voluisti, sed etiam navium praefectos sine ulla causa de complexu parentum suorum, hospitum tuorum, ad mortem cruciatumque rapuisti; neque te[3]) in parentum luctu atque lacrimis mei[4]) nominis commemoratio mitigavit: tibi hominum innocentium sanguis
53 non modo voluptati, sed etiam quaestui fuit. Haec si tibi tuus parens diceret, posses ab eo veniam petere? posses, ut tibi ignosceret, postulare?

III. Supplicia civium Roman.

139 Satis est factum Siculis, satis officio ac necessitudini, iudices, satis promisso nostro ac recepto. Reliqua est ea causa, iudices, quae non iam recepta, sed innata; neque delata ad me, sed in animo sensuque meo penitus affixa atque insita est: quae non ad sociorum salutem, sed ad civium Romanorum, hoc est, ad uniuscuiusque nostrum vitam et sanguinem pertinet. In qua nolite a me, quasi dubium sit aliquid, argumenta, iudices, expectare: omnia, quae dicam,[5]) sic erunt illustria,[6]) ut ad ea probanda totam

---

1) caruere. 2) tantaque. 3) *abest.* 4) lacrymis, te mei. 5) *Adiicitur* de supplicio civium Romanorum. 6) erunt clara et illustria.

Siciliam testem adhibere possem.[1]) Furor enim quidam, sceleris et audaciae comes, istius effrenatum animum importunamque naturam tanta oppressit amentia, ut nunquam dubitaret in conventu palam supplicia, quae in convictos maleficii servos constituta sunt, ea in cives Romanos expromere. Virgis quam multos ceciderit, quid ego commemorem? Tantum brevissime, iudices, dico:[2]) nullum fuit omnino civitatis,[3]) isto praetore, in hoc genere discrimen. Itaque iam consuetudine ad corpora civium Romanorum etiam sine istius nutu ferebatur manus ipsa lictoris. Num 54 potes hoc negare, Verres, in foro Lilybaei, maximo conventu, C. Servilium, civem Romanum e[4]) conventu Panormitano, veterem negotiatorem, ad tribunal, ante pedes tuos, ad terram virgis et verberibus abiectum? Aude hoc primum negare, si potes: nemo Lilybaei fuit, quin viderit; nemo in Sicilia, quin audierit. Plagis confectum dico a lictoribus tuis civem Romanum, ante oculos tuos concidisse. At quam ob cau- 141 sam,[5]) dii immortales! Tametsi iniuriam facio communi causae et iuri civitatis: quasi enim ulla possit esse[6]) causa, cur hoc cuiquam civi Romano iure accidat, ita quaero, quae in Servilio causa fuerit. Ignoscite in hoc uno, iudices: in ceteris enim non magnopere causas requiram. Locutus erat liberius de istius improbitate atque nequitia. Quod isti simulac renuntiatum est, hominem iubet Lilybaeum vadimonium Venerio servo promittere. Promittit. Lilybaeum venitur. Cogere eum coepit, cum ageret nemo, nemo postularet, sponsionem II milium nummum[7]) facere cum lictore suo, *ni furtis quaestum*

1. cives Roman. servilibus poenis affectos esse.

1) possim. 2) dico, iudices. 3) *abest.* 4) in. 5) Ob quam causam, *sine* at. 6) possit esse ulla. 7) HS duobus millibus sponsionem.

faveret. Recuperatores se de cohorte sua dicebat[1]) daturum. Servilius et recusare et deprecari, ne iniquis iudicibus, nullo adversario, iudicium capitis in
142 se constitueretur. Haec cum maxime loqueretur, sex lictores[2]) circumsistunt valentissimi, et ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi: caedunt acerrime virgis: denique proximus lictor (de quo iam saepe[3]) dixi) Sextius, converso baculo,[4]) oculos misero tundere vehementissime coepit. Itaque ille, cum[5]) sanguis os oculosque complesset, concidit; cum illi nihilo minus iacenti latera tunderentur, ut aliquando spondere se diceret. Sic ille affectus illinc tum pro mortuo sublatus, perbrevi[6]) postea est mortuus. Iste autem homo Venerius, et affluens omni lepore ac[7]) venustate, de bonis illius in aede Veneris argenteum Cupidinem posuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum suarum.

55 Nam quid ego de ceteris civium Romanorum supplicis singillatim potius, quam generatim atque universe loquar? Carcer ille, qui est a crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis, quae Lautumiae vocantur, in istius imperio domicilium civium Romanorum fuit. Ut quisque istius animum aut oculos offenderat, in lautumias statim coniiciebatur. Indignum hoc video videri omnibus, iudices: et id iam priore actione, cum haec testes dicerent, intellexi. Retineri enim putatis oportere iura libertatis non modo hic, ubi tribuni plebis sunt, ubi ceteri magistratus, ubi forum plenum[8]) iudiciorum, ubi senatus

1) Rec. de cohorte sua dicit. 2) *Additur* eum. 3) saepe iam. 4) bacillo. 5) illi cum. 6) brevi. 7) et. 8) plenum forum.

auctoritas, ubi existimatio populi Romani et frequentia: sed, ubicumque terrarum et gentium violatum ius civium Romanorum sit, statuitis id pertinere ad communem causam libertatis et dignitatis. In exteris 144
rum hominum maleficorum[1]) sceleratorumque, in praedonum hostiumque custodias tu tantum numerum civium Romanorum includere ausus es? Nunquamne tibi iudicii, nunquam contionis, nunquam huius tantae frequentiae, quae nunc animo te iniquissimo infestissimoque intuetur, venit in mentem? nunquam tibi populi Romani absentis dignitas, nunquam species ipsa huiusce[2]) multitudinis in oculis animoque versata est? nunquam te in horum conspectum rediturum, nunquam in forum populi Romani venturum, nunquam sub legum et iudiciorum potestatem casurum esse duxisti?[3])

At quae erat ista libido crudelitatis exercendae? 56
quae tot scelerum suscipiendorum causa? Nulla, iu- 2. Mercatores retentos et occisos.
dices, praeter praedandi novam singularemque rationem. Nam ut illi, quos a poëtis accepimus, qui[4]) sinus quosdam obsedisse maritimos aut aliqua promontoria aut praerupta saxa temuisse dicuntur, ut eos, qui essent appulsi navigiis, interficere possent: sic iste in omnia maria infestus ex omnibus Siciliae partibus imminebat. Quaecunque navis ex Asia, quae ex Syria, quae Tyro, quae Alexandria venerat, statim certis indicibus et custodibus tenebatur: vectores omnes in lautumias coniiciebantur; onera atque merces in praetoriam domum deferebantur. Versabatur in Sicilia longo intervallo alter, non Dionysius ille, nec Phalaris, (tulit enim illa quondam insula multos et crudeles tyrannos,) sed quoddam novum monstrum,

1) hom. et maleficorum. 2) huiuscemodi. 3) putasti. 4) *abest*.

ex vetere illa immanitate, quae in iisdem locis ver-
146 sata esse dicitur. Non enim Charybdim tam infestam neque Scyllam nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror: hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus et immanioribus[1]) canibus saepsit. Cyclops alter, multo importunior: hic enim totam insulam obsidebat;[2]) ille Aetnam solam et eam Siciliae partem tenuisse dicitur. At quae causa tum subiiciebatur ab ipso, iudices, huius tam nefariae crudelitatis? Eadem, quae nunc in defensione commemorabitur. Quicunque accesserant ad Siciliam paulo pleniores, eos Sertorianos milites esse, atque a Domitio fugere dicebat. Illi ad deprecandum periculum proferebant, alii purpuram Tyriam, tus alii atque odores vestemque linteam, gemmas alii et margaritas, vinum nonnulli Graeca venalesque Asiaticos, ut intelligeretur ex mercibus, quibus ex locis navigarent. Non providerant, eas ipsas sibi causas esse periculi, quibus argumentis[3]) se ad salutem uti arbitrabantur. Iste enim haec eos ex piratarum societate adeptos esse dicebat: ipsos in lautumias abduci imperabat: naves eorum atque onera diligenter asservanda cura-
57 bat. His institutis cum completus iam mercatorum carcer esset, tum illa fiebant, quae L. Suetium, equitem Romanum, lectissimum virum, dicere audistis, et[4]) quae ceteros audietis. Cervices in carcere frangebantur indignissime civium Romanorum, ut iam illa vox et imploratio, *civis Romanus sum*, quae saepe multis in ultimis terris opem inter barbaros, et salutem tulit, ea mortem illis acerbiorem et supplicium maturius ferret. Quid est, Verres? quid ad haec eo

1) maioribus. 2) obtinebat. 3) adiumentis *ex var. coniectura*. 4) *abest*.

gitas respondere? num mentiri me? num fingere aliquid? nam augere crimen? nam quid horum dicere istis tuis defensoribus*) audes? Cedo mihi, quaeso, ex ipsius sinu litteras Syracusanorum, quas iste ad arbitrium suum confectas esse arbitratur: cedo rationem carceris, quae diligentissime conficitur, quo quisque die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus sit. LITTERAE SYRACUSANORUM. Videtis cives Ro- 148
manos gregatim coniectos in lautumias: videtis indignissimo in loco coacervatam multitudinem vestrorum civium. Quaerite nunc vestigia, quibus exitus illorum ex illo loco compareant. Nulla sunt. Omnesne mortui? Si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non haberetur. Sed scriptum extat in iisdem litteris, quod iste homo barbarus ac dissolutus neque attendere unquam, neque intelligere potuit: ΕΔΙΚΑΙΩΘΗΣΑΝ,[2]) inquit, hoc est, ut Siculi loquuntur,[3]) supplicio affecti ac necati sunt. Si quis rex, si qua ci- 58
vitas exterarum gentium, si qua natio fecisset aliquid in cives Romanos[4]) eiusmodi, nonne publice vindicaremus? non bello persequeremur? possemus hanc iniuriam ignominiamque nominis Romani inultam impunitamque dimittere? Quot bella arbitramini maiores nostros et quanta suscepisse,[5]) quod cives Romani iniuria affecti, quod naviculari retenti, quod mercatores spoliati dicerentur? At ego iam[6]) retentos non queror; spoliatos ferendum puto: navibus, mancipiis, mercibus ademptis, in vincula mercatores esse coniectos,[7]) et in vinculis cives Romanos necatos esse arguo. Si haec apud Scythas dicerem, non hic in tanta 150

1) defensoribus tuis. 2) ΕΔΙΚΩΘΗΣΑΝ. 3) ut Siculi loquuntur, hoc est, *verborum ordine inverso de coniectura*. 4) civem Romanum. 5) maiores nostros et quanta susc. arbitramini. 6) *abest*. 7) coniectos esse mercatores.

multitudine civium Romanorum, non apud senatores, lectissimos civitatis, non in foro populi Romani, de tot et tam acerbis supplicüs civium Romanorum tamen animos etiam barbarorum hominum permoverem. Tanta enim huius imperii amplitudo, tanta nominis Romani dignitas est apud omnes nationes, (ut ista in nostros homines crudelitas nemini concessa esse!) videatur. Nunc tibi ego[2]) ullam salutem, ullum perfugium putem, cuin te implicatum severitate iudicum, circumretitum frequentia populi Romani esse videam?

151 Si mehercule[3]) (id quod fieri non posse intelligo) ex his te laqueis[4]) exueris, ac te aliqua via ac ratione explicaris: in illas tibi maiores plagas incidendum est, in quibus te ab eodem me superiore et loco conflci et concidi necesse est. Cui si etiam id, quod defendit, velim concedere: tamen ipsa illa falsa defensio[5]) non minus esse ei perniciosa, quam mea vera accusatio debeat.

3. Refutatio. Quid enim defendit? Ex Hispania fugientes se excepisse et supplicio affecisse dicit. Quis tibi id permisit? quo[6]) iure fecisti? quis iden

152 fecit? qui tibi[7]) facere licuit? Forum plenum et basilicas istorum hominum videmus, et animo aequo videmus. Civilis enim dissensionis, et sive amentiae, seu[8]) fati, seu calamitatis, non est iste molestus exitus; in quo reliquos saltem cives incolumes licet[9]) conservare. Verres, ille vetus proditor consulis, translator quaesturae, aversor pecuniae publicae, tantum sibi auctoritatis in re publica suscepit, ut, quibus hominibus per senatum, per populum Romanum, per

1) *abest.* 2) Num ego tibi. 3) mehercules. 4) laqueis te. 5) illa ipsa defensio, *ut absit* falsa. 6) *Additur* id. 7) *Additur* id. 8) sive. 9) in quo non reliquos — liceat, *Ernestius ex coniectura.*

omnes magistratus, in foro, in suffragiis, in hac urbe, in re publica versari liceret, iis omnibus mortem acerbam crudelemque proponeret, si fortuna eos ad alia-
quam partem Siciliae detulisset. Ad Cn. Pompeium, 153
clarissimum virum et fortissimum, occiso Perperna, permulti[1]) ex illo Sertoriano numero militum confugerunt. Quem non ille summo cum studio salvum incolumemque servavit? cui civi tum supplicanti[2]) non illa dextera invicta[3]) fidem porrexit et spem salutis ostendit? Itane vero? quibus fuit portus apud eum, quem contra arma tulerant,[4]) iis apud te, cuius nullam in re publica momentum unquam[5]) fuit, mors et cruciatus erat constitutus? Vide, quam commodam defensionem excogitaris. Malo[6]) mehercule, id, quod 59
tu defendis, his iudicibus populoque Romano, quam id, quod ego insimulo, probari: malo, inquam, te isti generi hominum, quam mercatoribus et navicularis inimicum atque infestum putari. Meum enim crimen avaritiae te nimiae coarguit: tua defensio furoris cuiusdam, et immanitatis, et inauditae crudelitatis, et paene novae proscriptionis. Sed non licet me isto 154
tanto bono, iudices, uti: non licet. Adsunt enim Puteoli toti: frequentissimi venerunt ad hoc iudicium mercatores, homines locupletes atque honesti, qui partim socios suos, partim libertos, ab isto spoliatos, in vincula coniectos, partim in vinculis necatos,[7]) partim securi percussos esse dicunt.[8]) Hic vide, quam me sis usurus aequo. Cum ego P. Granium testem produxero, qui suos libertos abs te[9]) securi percussos esse dicat, qui abs te navem suam merces,

1) permulti occiso Perperna. 2) civi supplici. 3) *Additur* et. 4) contra quem arma tulerant. 5) umquam momentum. 6) *Iteratur* malo. 7) *Verba* partim in vinculis necatos *uncis circumscripsit Ernestius.* 8) dicent. 9) *bis* a te.

que repetat; refellito, si poteris: meum testem deseram, tibi favebo: te, inquam, adiuvabo; ostendito, illos cum Sertorio fuisse, a Dianio fugientes ad Siciliam esse delatos. Nihil est, quod te mallem[1]) probare: nullum enim facinus, quod maiore supplicio
155 dignum sit, reperiri neque proferri potest. Reducam iterum equitem Romanum, L. Flavium, si voles: quoniam priore actione, ut patroni tui dictitant, nova quadam sapientia, ut omnes intelligunt, conscientia tua atque auctoritate meorum testium, testem nullum interrogasti. Interrogetur Flavius, si voles, quinam fuerit T.[2]) Herennius, is, quem ille argentariam Lepti fecisse dicit: qui cum amplius centum cives Romanos haberet ex conventu Syracusano,[3]) qui eum non solum cognoscerent, sed etiam lacrimantes ac te implorantes defenderent, tamen,[4]) inspectantibus omnibus Syracusanis, securi percussus est. Hunc quoque testem meum refelli, et illum Herennium Sertoria-
60 num fuisse abs te demonstrari et probari volo. Quid de illa multitudine dicemus eorum, qui, capitibus involutis, in piratarum captivorumque numero producebantur, ut securi ferirentur? Quae ista nova diligentia? quam ob causam abs te excogitata? An te L. Flavii ceterorumque de T. Herennio vociferatio commovebat? an M. Annii, gravissimi atque honestissimi viri, summa auctoritas paulo[5]) diligentiorem timidioremque fecerat? qui nuper pro testimonio, non advenam nescio quem nec alienum, sed eum civem Romanum, qui omnibus in illo conventu notus, qui Syracusis natus esset, abs[6]) te securi percussum esse
157 dixit. Post hanc illorum vociferationem, post hanc

1) malim. 2) L. *item post.* 3) Syracusanorum *contra libros veteres.* 4) *Additur* a tc. 5) *Additur* tc. 6) a.

communem famam atque querimoniam, non mitior in supplicio, sed diligentior esse coepit. Capitibus involutis cives Romanos ad necem producere instituit: quos tamen idcirco necabat palam, quod homines in conventu (id quod antea dixi)[1] nimium diligenter praedonum numerum requirebant. Haecine[2] plebi Romanae, te praetore, est constituta condicio? haec negotii gerendi spes? hoc capitis vitaeque discrimen? Parumne multa mercatoribus sunt necessario pericula subeunda fortunae, nisi etiam haec formidines ab nostris magistratibus atque in nostris provinciis impendebunt? Ad eamne rem fuit haec suburbana ac fidelis Sicilia,[3] plena optimorum sociorum honestissimorumque civium, quae cives Romanos omnes suis ipsa sedibus liberrime semper accepit, ut, qui usque ex ultima Syria atque Aegypto navigarent, qui apud barbaros propter togae nomen in honore aliquo fuissent, qui ex praedonum insidiis, qui ex tempestatum periculis profugissent, in Sicilia securi ferirentur, cum se iam domum venisse arbitrarentur?

61 Nam quid ego de P. Gavio, Consano[4] municipe, dicam, iudices? aut qua vi vocis, qua gravitate verborum, quo dolore animi dicam? tametsi dolor[5] non deficit: ut cetera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo suppetant, magis elaborandum est. Quod crimen eiusmodi est, ut, cum primum ad me delatum est, usurum me illo non putarem: tametsi enim verissimum esse intelligebam, tamen credibile fore non arbitrabar. Coactus lacrimis omnium civium Romanorum, qui in Sicilia negotiantur, adductus Va- 4. Causa Gavii.

1) diximus. 2) haeccine. 3) fidelis provincia Sicilia. 4) Cosano, *item post*. 5) *Additur* me.

lentinorum, hominum honestissimorum, omnium-que Rheginorum testimoniis,[1]) multorumque equitum Romanorum, qui casu tum Messanae fuerunt, dedi tantum priore actione testium, res ut nemini dubia esse
159 posset. Quid nunc agam? Cum iam tot horas de uno genere ac de istius nefaria crudelitate dicam; cum prope omnem vim verborum eiusmodi, quae scelere istius digna sint, aliis in rebus consumpserim, neque hoc providerim, ut varietate criminum vos attentos tenerem: quemadmodum de tanta re dicam? Opinor, unus modus atque una ratio est. Rem in medio ponam: quae tantum habet ipsa gravitatis, ut neque mea, quae nulla est, neque cuiusquam ad in-
160 flammandos vestros animos eloquentia requiratur. Gavius hic, quem dico, Consanus, cum in illo[2]) numero civium Romanorum[3]) ab isto in vincula coniectus esset, et nescio qua ratione clam e lautumiis profugisset, Messanamque venisset: qui tam[4]) prope iam Italiam et moenia Rheginorum videret, et ex illo metu mortis ac tenebris quasi luce libertatis et odore aliquo legum recreatus revixisset; loqui Messanae et queri coepit,[5]) se civem Romanum in vincula[6]) coniectum, sibi recta iter esse Romam, Verri se prae-
62 sto advenienti futurum. Non intelligebat miser, nihil interesse, utrum haec Messanae, an apud ipsum in praetorio loqueretur. Nam, ut antea[7]) vos docui, hanc sibi iste urbem delegerat, quam haberet adiutricem scelerum, fartorum receptricem, flagitiorum omnium consciam.[8]) Itaque ad magistratum Mamertinum statim deducitur Gavius: eoque ipso die casu

---

1) *abest hoc loco, positum post* fuerunt. 2) illo in. 3) *Absunt haec duo verba.* 4) *abest.* 5) coepit, et queri. 6) *Adiicitur* esse. 7) ante. 8) sociam.

Messanam Verres venit.[1]) Res ad eum defertur: esse civem Romanum, qui se Syracusis in lautumiis fuisse quereretur; quem, iam ingredientem navem, et Verri nimis atrociter minitantem, a se retractum esse et asservatum, ut ipse in eum statueret, quod videretur. Agit hominibus gratias, et eorum benivolentiam erga 161
se[2]) diligentiamque collaudat. Ipse inflammatus scelere et furore in forum venit. Ardebant oculi: toto ex ore crudelitas eminebat. Expectabant omnes, quo tandem progressurus, aut quidnam acturus esset: cum repente hominem propipi, atque in foro medio nudari ac deligari, et virgas expediri iubet. Clamabat ille miser, se civem esse Romanum, municipem Consanum: meruisse[3]) cum L. Precio,[4]) splendidissimo equite Romano, qui Panormi negotiaretur, ex quo haec Verres scire posset. Tum iste se comperisse ait, eum speculandi causa in Siciliam ab ducibus fugitivorum esse missum: cuius rei neque index, neque vestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset ulla: deinde iubet undique hominem vehementissime verberari. Caedebatur virgis in medio foro Messanae 162
civis Romanus, iudices; eum interea nullus gemitus, nulla vox alia illius[5]) miseri inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, nisi haec, *civis Romanus sum*. Hac se commemoratione civitatis omnia verbera depulsurum, cruciatumque a corpore deiecturum arbitrabatur. Is non modo hoc non perfecit, ut virgarum vim deprecaretur: sed, cum imploraret saepius usurparetque nomen civitatis, crux, crux, inquam, infelici et aerumnoso, qui nunquam istam pestem[6]) viderat, comparabatur.

---

1) venit Verres. 2) erga se benevolentiam. 3) *Additur* se. 4) Pretio, *item postea*. 5) istius. 6) potestatem.

63. O nomen dulce libertatis! o ius eximium nostrae civitatis! o lex Porcia legesque Semproniae! o gratiam desiderata et aliquando reddita plebi Romanae tribunicia potestas! Hucine[1]) tandem omnia recidunt, ut civis Romanus in provincia populi Romani, in oppido foederatorum, ab eo, qui beneficio populi Romani fasces et secures haberet, deligatus in foro virgis caederetur? Quid? cum ignes candentesque[2]) laminae ceteraque cruciatus admovebantur, si te illius acerba imploratio et vox miserabilis non inhibebat, ne civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu et gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere ausus es quemquam, qui se civem Romanum esse diceret? Nolui tam vehementer agere hoc prima actione, iudices: nolui. Vidistis enim, ut animi multitudinis, in istum dolore et odio et communis periculi metu concitarentur. Statui egomet mihi tum modum et[3]) orationi meae, et C. Numitorio, equiti Romano, primo[4]) homini, testi meo: et Glaucionem, id quod sapientissime fecit, facere laetatus sum, si repente consilium in medio testimonio[5]) dimitteret. Etenim verebatur, ne populus Romanus ab isto eas poenas vi repetisse videretur, quas veritus esset ne iste legibus et vestro iudicio non easet persoluturus. 164 Nunc, quoniam[6]) expleratum est omnibus, quo loco causa tua sit, et quid de te futurum sit: sic tecum agam. Gavium istum, quem repentinum speculatorem fuisse dicis, ostendam, in lautumiis Syracusis a te esse coniectum: neque id solum ex litteris ostendam

Amplificatio.

1) huccine. 2) ardentesque. 3) *abest.* 4) primario *contra codices mss.* 5) *de coniectura Hotomani.* *Vulgo* consilio in medio testem. 6) *Additur* iam.

dam Syracusanorum, ne possis dicere, me, quia sit aliquis in litteris Gavius, hoc fingere et eligere nomen, ut hunc illum esse possim dicere: sed ad[1]) arbitrium tuum testes dabo, qui istum ipsum Syracusis abs te in lautumias coniectum esse dicant. Producam etiam Consanos, municipes illius ac necessarios, qui te nunc sero doceant, iudices non sero, illum P. Gavium, quem tu in crucem egisti, civem Romanum et municipem Consanum, non speculatorem fugitivorum fuisse. Cum haec omnia, quae polliceor, 64
cumulate tuis proximis plana fecero: tum istuc ipsum tenebo, quod abs te mihi datur: eo contentum me esse dicam. Quid enim super tu ipse, cum populi Romani clamore atque impetu perturbatus exiluisti, quid, inquam, locutus es? illum, quod moram supplicio quaereret, ideo clamitasse, se esse civem Romanum: sed speculatorem fuisse. Iam mei testes veri sunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius? quid M. et P. Cottii, nobilissimi homines, ex agro Tauromenitano? quid Q. Lucceius,[2]) qui argentariam Rhegii maximam fecit? quid ceteri? Adhuc enim testes ex eo genere a me sunt dati, non qui novisse Gavium, sed[3]) se vidisse dicerent, cum is, qui se civem Romanum esse clamaret, in crucem ageretur. Hoc tu, Verres, idem dicis: hoc tu confiteris illum clamitasse, se civem esse Romanum: apud te nomen civitatis ne tantum quidem valuisse, ut dubitationem aliquam, ut crudelissimi taeterrimique supplicii aliquam parvam moram saltem posset afferre. Hoc teneo, hic haereo, 166
iudices, hoc sum contentus uno: omitto ac negligo cetera: sua confessione induatur ac iuguletur necesse est. Qui esset, ignorabas: speculatorem esse suspi-

1) secundum. 2) Lucceius. 3) *Addicitur* qui.

cabare: non quaero, qua suspicione; tua te accuso oratione: civem Romanum se[1]) esse dicebat. Si tu apud Persas aut in extrema India deprehensus, Verres, ad supplicium ducerere: quid aliud clamitares, nisi te civem esse Romanum? et si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus positos, nobile et illustre apud omnes nomen tuae civitatis profuisset: ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum civem se Romanum esse diceret, apud te praetorem, si non effugium, ne moram quidem mortis mentione atque usurpatione civitatis assequi potuit?

65 Homines tenues, obscuro loco nati, navigant; adeunt ad ea loca, quae nunquam antea viderunt, ubi neque noti esse iis, quo venerunt, neque semper cum cognitoribus esse possunt. Hac una tamen fiducia civitatis non modo apud nostros magistratus, qui et legum et existimationis periculo continentur, neque apud cives solum Romanos, qui et sermonis et iuris et multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur: sed, quocunque venerint, hanc sibi

168 rem praesidio sperant esse[2]) futuram. Tolle hanc spem, tolle hoc praesidium civibus Romanis: constitue nihil esse opis in hac voce, *civis Romanus sum*; posse impune praetorem aut alium quemlibet supplicium, quod velit, in eum constituere, qui se civem Romanum esse dicat, quod eum[3]) quis ignoret: iam omnes provincias, iam omnia regna, iam omnes liberas civitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, civibus Romanis ista defensione praecluseris. Quid, si L. Precium, equitem Romanum, qui tum in Sicilia erat,[4]) nomi-

1) *abest.* 2) *abest.* 3) *abest.* 4) negotiabatur.

nabat? etiamne id magnum fuit, Panormum litteras mittere? Asservasses hominem,[1]) custodiis Mamertinorum tuorum vinctum, clausum habuisses, dum Panormo Precius veniret: cognosceret hominem; aliquid de summo supplicio remitteres: si ignoraret; tum, si ita tibi videretur, hoc iuris in omnes constitueres, ut, qui neque tibi notus esset, neque cognitorem locupletem daret, quamvis civis Romanus esset, in crucem tolleretur.

Sed quid ego plura de Gavio? quasi tu Gavio 66
tum fueris infestus, ac non nomini, generi, iuri civium hostis. Non illi, inquam, homini, sed causae communi libertatis inimicus fuisti. Quid enim attinuit, cum Mamertini more atque instituto suo crucem fixissent post urbem in via Pompeia, te iubere in ea parte figere, quae ad fretum spectaret; et hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palam, te idcirco illum locum deligere, ut ille, quoniam[2]) se civem Romanum esse diceret, ex cruce Italiam cernere ac domum suam prospicere posset? Itaque illa crux sola, iudices, post conditam Messanam illo in[3]) loco fixa est. Italiae conspectus ad eam rem ab isto delectus est, ut ille in dolore cruciatuque moriens perangusto fretu divisa servitutis ac libertatis iura cognosceret; Italia autem alumnum suum servitutis extremo summoque supplicio affixum videret. Facinus est vincire[4]) civem Ro- 170
manum; scelus verberare; prope parricidium necare: quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Non fuit his

1) mittere? asservasse hominem? *Item mox* habuisse. 2) qui. 3) *abest.* 4) vinciri, *et deinceps* verberari, necari, tolli, *hoc quidem contra libros mss.*

omnibus iste contentus: spectet, inquit, patriam; in conspectu legum libertatisque moriatur. Non tu hoc loco Gavium, non unum hominem nescio quem, civem Romanum, sed communem libertatis et civitatis causam in illum cruciatum et crucem egisti. Iam vero videte hominis audaciam. Nonne eum graviter tulisse arbitramini, quod illam civibus Romanis crucem non posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere? Quod enim his locis in provincia sua, celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit: monumentum sceleris audaciaeque suae voluit esse in conspectu Italiae, vestibulo Siciliae, praetervectione omnium, qui ultro citroque navigarent.

67 Si haec non ad cives Romanos, non ad aliquos
Peroratio. amicos nostrae civitatis, non ad eos, qui populi Romani nomen audissent; denique, si non ad homines, verum ad bestias; aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa et ad scopulos haec conqueri ac[1]) deplorare vellem: tamen omnia muta atque inanimata[2]) tanta et tam indigna rerum atrocitate commoverentur. Nunc vero cum loquar apud senatores populi Romani, legum et iudiciorum[3]) et iuris auctores, timere non debeo, ne non unus iste civis Romanus illa cruce dignus, ceteri
172 omnes simili periculo indignissimi iudicentur. Paulo ante, iudices, lacrimas in morte misera atque indigna[4]) nauarchorum non tenebamus; et recte ac merito sociorum innocentium miseria commovebamur: quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? Nam civium Romanorum omnium[5]) sanguis coniunctus existimandus est, quoniam[6]) et salutis omnium ratio et

1) et. 2) inanima. 3) iudiciorumque. 4) indignissima. 5) *abest*. 6) *Additur* id.

veritas postulat. Omnes hoc loco cives Romani, et qui adsunt, et qui ubique[1]) sunt, vestram severitatem desiderant, vestram fidem implorant, vestrum auxilium requirunt: omnia sua iura, commoda, auxilia, totam denique libertatem in vestris sententiis versari arbitrantur. A me, tametsi satis habent, tamen, si 173
res aliter acciderit, plus habebunt fortasse, quam postulant. Nam si[2]) qua vis istum de vestra severitate eripuerit, id quod neque metuo, iudices, neque ullo modo fieri posse video; sed si in hoc me ratio fefellerit, Siculi causam suam perisse querentur, et mecum pariter moleste ferent: populus quidem Romanus brevi, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit, ius suum, me agente, suis suffragiis ante Calendas Februarias recuperabit. Ac, si de mea gloria et amplitudine quaeritis, iudices: non est alienum meis rationibus, istum mihi ex hoc iudicio ereptum ad illud populi Romani iudicium reservari. Splendida est illa causa: probabilis mihi et facilis; populo grata atque iucunda. Denique, si videor hic, quod[3]) ego non quaesivi, de uno isto voluisse crescere: isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit.

Sed mehercule[4]) vestra, reique publicae causa, 68
iudices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitium esse commissum: nolo eos iudices, quos ego probarim atque delegerim, sic in hac urbe notatos, isto absoluto, ambulare, ut non cera, sed coeno obliti esse videantur. Quamobrem te quoque, Hortensi, si qui monendi locus ex hoc loco est,[5]) moneo: videas etiam atque etiam et consideres, quid agas, quo pro-

1) ubicunque. 2) etsi. 3) id quod. 4) mehercules. 5) locus est, ex hoc loco.

grediare, quem hominem et qua ratione defendas. Neque de illo tibi quicquam[1]) praefinio, quo minus ingenio mecum atque omni dicendi facultate contendas: cetera si qua putas te occultius extra iudicium, quae ad iudicium pertineant, facere posse; si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copiis istius moliri cogitas: magnopere censeo desistas; et illa, quae temptata iam et coepta sunt ab isto,[2]) a me autem pervestigata et cognita, moneo ut extinguas et longius progredi non sinas. Magno tuo periculo peccabitur
175 in hoc iudicio; maiore, quam putas. Quod enim te liberatum iam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum consulem cogites: mihi crede, ornamenta ista et beneficia populi Romani non minore negotio retinentur, quam comparantur. Tulit haec civitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in iudiciis et[3]) omni re publica; tulit: sed quo die populo Romano tribuni plebis restituti sunt, omnia ista vobis (si forte nondum intelligitis) adempta atque erepta sunt. Omnium nunc oculi conjecti sunt hoc ipso tempore in unumquemque nostrum, qua fide ego accusem, qua religione hi
176 iudicent, qua tu ratione defendas. De omnibus nobis, si quis tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis, sed vehemens ac liberum populi Romani iudicium consequetur. Nulla tibi, Quinte, cum isto cognatio est, nulla necessitudo: quibus excusationibus antea nimium in aliquo iudicio studium tuum defendere solebas, earum habere in hoc homine nullam potes. Quae iste in provincia palam dictitabat, eum ea, quae faciebat, tua se fiducia facere dicebat, ea ne vera pu-

1) quidquam tibi. 2) ab isto sunt. 3) *Additur* in.

tentur, tibi maxime est providendum. Ego mei ra- 69
tionem iam[1]) officii confido esse omnibus iniquissimis meis persolutam: nam istum paucis horis primae actionis omnium mortalium sententiis condemnavi. Reliquum iudicium iam non[2]) de mea fide, quae perspecta est, nec de istius[3]) vita, quae damnata est: sed de iudicibus, et, vere ut dicam, de te futurum est. At quo tempore futurum est? (nam id maxime providendum est: etenim cum omnibus in rebus, tum in re publica permagni momenti est ratio atque inclinatio temporum:) nempe eo, cum populus Romanus aliud genus hominum atque alium ordinem ad res iudicandas requirit:[4]) nempe[5]) lege de iudiciis iudicibusque novis promulgata. Quam non is promulgavit, quo[6]) nomine proscriptam videtis, sed hic reus: hic, inquam, sua spe atque opinione, quam de vobis habet, legem illam scribendam promulgandamque curavit. Itaque cum primo agere coepimus, lex non 178
erat promulgata; cum iste, vestra severitate permotus, multa signa dederat, quamobrem responsurus non videretur, mentio de lege nulla fiebat: posteaquam iste recreari et confirmari visus est, lex statim promulgata est. Cui legi cum vestra dignitas vehementer adversetur, istius spes falsa et insignis impudentia maxime suffragatur. Hic si quid erit commissum a quoquam vestrum, quod reprehendatur: aut populus Romanus iudicabit de eodem homine,[7]) quem iam antea iudiciis indignum putavit; aut ii, qui propter offensionem iudiciorum de veteribus iudicibus lege nova novi iudices erunt constituti. Mihi porro, ut 70
ego non dicam, quis omnium mortalium non intelli-

1) iam rationem. 2) non iam. 3) neque istius. 4) requiret. 5) *Adiicitur* ea. 6) cuius. 7) de eo ordine.

git, quam longe progredi sit necesse? Potero silere, Hortensi, potero dissimulare, cum tantum res publica vulnus acceperit, ut expilatae provinciae, vexati socii, dii immortales spoliati, cives Romani cruciati et necati impune, me actore, esse videantur? potero ego hoc[1]) onus tantum aut in hoc iudicio deponere, aut tacitus sustinere? Non agitanda res erit? non iudicium proferenda? non populi Romani fides implorranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerint, ut aut fidem suam corrumpi paterentur, aut iudicium corrumperent, in discrimen aut[2]) iudicium vocandi?
180 Quaeret aliquis fortasse: tantumne igitur laboris, tantas inimicitias tot hominum suscepturus es? Non studio quidem hercule ullo, neque voluntate; sed non idem licet mihi,[4]) quod iis, qui nobili genere nati sunt, quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus deferuntur: longe alia mihi lege in hac civitate et condicione vivendum est. Venit[5]) mihi in mentem M. Catonis, hominis sapientissimi et vigilantissimi: qui cum se virtute, non genere, populo Romano commendari putaret, cum ipse sui generis initium et nominis ab se gigni et propagari vellet, hominum potentissimorum suscepit inimicitias, et maximis in laboribus usque ad summam senectutem summa cum
181 gloria vixit. Postea Q. Pompeius, humili atque obscuro loco natus, nonne plurimis inimicitiis, maximis[6]) suis periculis ac laboribus amplissimos honores est adeptus? Modo C.[7]) Fimbriam, C. Marium, C. Coelium vidimus non mediocribus inimicitiis ac laboribus contendere, ut ad istos honores pervenirent, ad quos vos per ludum et per negligentiam pervenistis.

1) hoc ego. 2) *Additur* diutius. 3) ac. 4) mihi licet. 5) *Additur* enim. 6) maximisque. 7) L.

nistis. Haec eadem est nostrae rationis regio et via: horum nos hominum sectam atque instituta persequimur. Videmus, quanta sit in invidia, quantoque in 71
odio apud quosdam nobiles homines[1]) novorum hominum virtus et industria: si tantulum oculos deiecerimus, praesto esse insidias: si ullum locum aperuerimus suspicioni aut crimini, accipiendum statim vulnus esse: semper nobis vigilandum,[2]) semper laborandum videmus. Inimicitiae sunt? subeantur: la- 182
bor? suscipiatur.[3]) Etenim tacitae magis et occultae inimicitiae timendae sunt, quam indictae atque[4]) apertae. Hominum nobilium non fere quisquam nostrae industriae favet: nullis nostris officiis benivolentiam illorum allicere possumus: quasi natura et genere disiuncti sint, ita dissident a nobis animo et[5]) voluntate. Quare quid habent eorum inimicitiae periculi, quorum animos iam ante habueris inimicos et invidos, quam ullas inimicitias susceperis? Quamobrem mihi, iudi- 183
ces, optatum est illud,[6]) in hoc reo finem accusandi facere, cum et populo Romano satisfactum, et receptum officium Siculis, necessariis meis, erit persolutum: deliberatum est autem,[7]) si res opinionem meam, quam de vobis habeo, fefellerit, non modo eos persequi, ad quos maxime culpa corrupti[8]) iudicii, sed etiam illos, ad quos conscientiae contagio pertinebit. Proinde si qui sunt, qui in hoc reo aut potentes, aut audaces, aut artifices ad corrumpendum iudicium velint esse, ita sint parati, ut, disceptante[9]) populo Romano, mecum sibi rem videant futuram: et, si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt,

1) homines nobiles. 2) accipiendum esse statim vulnus; esse nobis semper vigilandum. 3) labores? suscipiantur. 4) et. 5) ac. 6) illud est. 7) autem est. 8) corrumpendi. 9) *Ernest. mendose* discrepante.

satis vehementem, satis perseverantem, satis vigilantem esse cognorint; existiment, in his hominibus, quorum ego inimicitias populi Romani causa susceperim, multo graviorem atque acriorem futurum.
72 Nunc te, Iuppiter Optime Maxime, cuius iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum atque promissum, per nefarium scelus de manibus regiis¹) extorsit; cuiusque sanctissimum et pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit; teque, Iuno Regina, cuius duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitae et Sami, sanctissima et antiquissima, simili scelere idem iste omnibus donis ornamentisque nudavit; teque, Minerva, quam item iste in duobus clarissimis et religiosissimis templis compilavit, Athenis, cum auri grande pondus, Syracusis, cum omnia
185 praeter tectum et parietes abstulit; teque, Latona, et Apollo, et Diana, quorum iste Deli non fanum, sed, ut hominum opinio et religio fert, sedem antiquam divinamque domicilium nocturno latrocinio atque impetu compilavit; etiam te, Apollo, quem iste Chio sustulit; teque etiam atque etiam, Diana, quam Pergae spoliavit, cuius simulacrum sanctissimum Segestae, bis apud Segestanos consecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum asportandumque curavit; teque, Mercuri, quem Verres in domo²) et in privata aliqua palaestra posuit, P. Africanus in urbe sociorum et in gymnasio Tyndaritanorum, iuventutis illorum custodem ac praesi-
186 dem voluit esse: teque, Hercules, quem iste Agrigenti, nocte intempesta, servorum instructa et com-

1) de regiis manibus. 2) villa.

positis manu, convellere ex suis sedibus atque auferre conatus est: teque, sanctissima mater Idaea, quam apud Enguinos augustissimo et religiosissimo[1] templo sic spoliatam reliquit, ut nunc nomen modo Africani et vestigia violatae religionis maneant, monumenta victoriae fanique ornamenta non exstent; vosque omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum, iudiciorumque arbitri et testes, celeberrimo in loco populi Romani locati, Castor et Pollux, quorum e templo quaestum iste sibi[2] et praedam improbissimam[3] comparavit: omnesque dii, qui vehiculis tensarum sollemnes coetus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quaestum, non ad religionum dignitatem, faciendum exigendumque curavit:
teque, Ceres et Libera, quarum sacra, sicut opi- 187
niones hominum ac religiones ferunt, longe maximis atque occultissimis caerimoniis continentur, a quibus initia vitae atque victus, morum, legum,[4] mansuetudinis, humanitatis[5] hominibus et civitatibus data ac dispertita esse dicuntur; quarum sacra populus Romanus a Graecis ascita et accepta tanta religione et publice et privatim tuetur, non ut ab illis[6] huc allata, sed ut ceteris hinc tradita esse videantur; quae ab uno isto[7] sic polluta ac[8] violata sunt, ut simulacrum Cereris unum, quod a viro non modo tangi, sed ne aspici quidem fas fuit, e sacrario Catinae convellendum auferendumque[9] curaverit, alterum autem Hennae[10] ex sua sede ac domo sustulerit, quod erat tale, ut homines, cum viderent, aut ipsam videre se Cererem, aut effigiem Cereris non humana manu fa-

1) *Additur* in. 2) sibi iste. 3) praedam maximam improbissime. 4) legum, morum. 5) *Adiicitur* exempla. 6) aliis. 7) isto uno. 8) et. 9) avertendumque. 10) Ennae.

188 ctam, sed de coelo lapsam,[1]) arbitrarentur: vos etiam atque etiam imploro et appello, sanctissimae deae, quae illos Hennenses lacus lucosque incolitis,[2]) cunctaeque Siciliae, quae mihi defendenda tradita est, praesidetis; a quibus inventis frugibus et in orbem terrarum distributis, omnes gentes ac nationes vestri religione numinis continentur. Ceteros item deos deasque omnes imploro et[3]) obtestor, quorum templis et religionibus iste, nefario quodam furore et audacia instinctus, bellum sacrilegum semper impiumque habuit indictum, ut, si in hoc reo atque in hac causa omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem populi Romani, fidem meam spectaverunt, si nullam ad rem nisi ad officium et virtutem[4]) omnes meae curae, vigiliae, cogitationesque elaborarunt, quae mea mens in suscipienda causa fuit, fides in agenda, ita
189 dem vestra sit in iudicanda;[5]) deinde[6]) uti C. Verrem, si eius omnia sunt inaudita et singularia facinora sceleris, audaciae, perfidiae, libidinis, avaritiae, crudelitatis, dignus exitus eiusmodi vita atque facta vestro iudicio consequatur; utique[7]) res publica meaque fides[8]) una hac accusatione mea contenta sit, mihique posthac bonos potius defendere liceat, quam improbos accusare necesse sit.

---

1) coelo dilapsam. 2) colitis. 3) atque. 4) veritatem. 5) vestra, iudices, in iudicanda sit. Iudices *Ernestius de coniect. adiecit.* 6) denique. 7) utque. 8) *Ernest.* [meaque fides]

ERRATA TYPOGRAPHORUM.

pag.	4	versu	2 ab imo	lege	Pedaceo pro Peduceo.
-	32	-	4 - -	-	consilii - iudicii.
-	38	-	15 a primo	-	istius - itsius.
-	45	-	primo	-	iudes - udes.
-	51	-	14 a primo	-	videatur - videantur.
-	55	-	12 - -	-	Verrinarum - Verrinorum.
-	61	-	7 - -	dele	comma ante *iudices*.
-	153	-	4 ab imo	lege	impertire pro impetire.
-	203	-	12 - -	-	Hemenses - Emenses.
-	344	-	2 - -	-	retulit - retulit.
-	396	-	imo	-	iudictali - iudicali.

TYPIS TROWITZSCHII ET FILII.